

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK
VE LİDER DEĞİŞİMİ**

(II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)

Ali Fuat GÖKÇE

Danışman: Doç. Dr. Hasan BURAN

Doktora Tezi

Malatya, 2011

**İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK
VE LİDER DEĞİŞİMİ**

(II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)

Ali Fuat GÖKÇE

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Doç. Dr. Hasan BURAN

Doktora Tezi

Malatya, 2011

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

Enstitümüz Doktora Öğrencisi Ali Fuat GÖKÇE tarafından Doç. Dr. Hasan BURAN danışmanlığında hazırlanan “İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK VE LİDER DEĞİŞİMİ (II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)” başlıklı bu çalışma, 19.07.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Danışman .....

Üye .....

Üye .....

Üye .....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../ 2011

Prof. Dr. Çetin DOĞAN
Enstitü Müdürü

Onur Sözü

Doktora Tezi olarak sunduğum “**İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK VE LİDER DEĞİŞİMİ (II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakça da yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ali Fuat GÖKÇE

ÖNSÖZ

Siyasal partiler demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak halkın siyasal yaşama katılmasında en önemli unsurlardandır. Siyasal katılımın artması ve demokratik olması için siyasal partilerin örgütsel yapısının toplumun her kesimine açık olması ile işlev ve faaliyetlerinin özgürce düzenlenmesi gerekmektedir. Bu konuların sağlanması için partilerde örgüt yapısı, üst yönetim ve liderlerin göreve gelmesi, değişimi önem kazanmaktadır. Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, G-8 ülkeleri ve Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktidara gelmiş siyasal partilerin; örgüt yapısı, faaliyetleri, üst yönetim ve liderlerinin değişiminin nasıl olduğu incelenmiştir.

Çalışmanın İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren ele alınmasında, siyasal partilerle ilgili hukuki düzenlemelerin özellikle bu tarihten sonra olması ve savaş sonrası demokratikleşme çabalarının tüm ülkelerde artan bir şekilde görülmesi etkili olmuştur.

G-8 ülkeleri ile Türkiye’nin ele alınmasındaki amaç ise; gelişmiş sekiz ülke ile gelişmekte olan Türkiye’deki siyasal partilerin yapıları ve yasal düzenlemeleri hakkında karşılaştırma ve genelleme yapmaktır.

G-8 ülkeleri ve Türkiye’de faaliyet gösteren çok sayıda siyasal parti bulunmaktadır. Her ülkenin bütün siyasal partilerini ele alarak çalışmayı bütmenin bir yararı olmayacağı düşüncesi ve doğru sonuca ulaşabilmek amacıyla, iktidara gelmeyi başaran siyasal partiler çalışma kapsamına alınmıştır. Bu sınırlamaya rağmen özellikle Fransa ve İtalya’da siyasal partilerin çok sık olarak isim değiştirmesi veya birleşmesi sonucu kısa aralıklarla farklı isimlerde iktidara gelmiş olması, bu ülkelerin incelenmesinde zorlukların yaşanmasına neden olmuştur.

Yaşadığı süre içinde bana her zaman destek olan babam Şerif Gökçe’yi rahmetle anarken, hayatta olan ve bu süreçte beni sürekli destekleyen annem Gülten Gökçe’ye, eşim Özden Gökçe ve çocuklarım Şerif Can ve Emre Cem Gökçe’ye sonsuz teşekkür ederim.

Doktora tez konusunun belirlenmesinde bana yardımcı olan ve her yönüyle iyi bir akademisyen olmam için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, çalışma süresince

engin bilgilerini benden esirgemeyen danışmanım Doç.Dr. Hasan BURAN'a sonsuz teşekkür ederim.

İnönü Üniversitesinde şu an bölüm başkanımız olan Doç. Dr. Selma KARATEPE, herkese olduğu gibi bana da yakın ilgi ve anlayış göstererek, sürekli olarak yaptığım her şeyi takdir etmiş ve beni cesaretlendirmiştir. Kendisini unutmam mümkün değildir. Kamu Yönetimi Bölümü'nde bana ders veren tüm hocalarıma, bölümümüzün ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün idari personeline katkı ve yardımlarından dolayı buradan teşekkürü borç bilirim.

Ali Fuat GÖKÇE

Malatya, Temmuz 2011

İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK VE LİDER DEĞİŞİMİ

(II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)

Doktora Tezi

Ali Fuat GÖKÇE

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz, 2011

Danışman: Doç. Dr. Hasan BURAN

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELELER

Siyasal partilerin başarılı olabilmesi için partinin kendi çalışanlarının yanında; dış çevresini oluşturan seçmen ve taraftarlara da ihtiyacı vardır. Siyasal partiler; örgüt yapıları, karar alma ve yürütme kurulları, seçmen ve taraftarları ortak bir zeminde hareket ederek hedefe ulaşırlar.

Siyasal partilerin demokratik ülkelerde bazı ilkelere göre yapılanması gerekmektedir. Partilerin üye kayıt işleminden başlayarak, delege seçimi, il, ilçe başkanlıklarına ve yönetimlere seçim işleri ile genel başkan yani lider seçim işlerinin demokratik ilkelere bağlı olarak yapılması partinin iktidar yürüyüşünde etkili olacaktır.

Bu maksatla; parti üyelik süreci, üyelerin hakları ve ödevleri, delegelerin belirlenme yöntemi, yerelden itibaren her seviyedeki kongre üyelerinin örgütlere dağıtım şekli, il, ilçe başkanları ile üst yönetim kurulları ve parti genel başkanının seçim yöntemleri, yönetim kurulları ile yerel liderlerle genel başkanın görev süresi hakkında yapılan düzenlemeler incelenmiştir.

Çalışma demokratik değerlere sahip ülkelerle sınırlı demokratik ülkelerdeki uygulamaların nasıl olduğuna yönelik olarak yapılmıştır. Bu maksatla G-8 ülkeleri ile Türkiye'deki siyasal partilerden İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara gelmiş siyasal partiler ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: G-8 Ülkeleri, Türkiye, II. Dünya Savaşı, Lider, Liderlik, Siyasal Partiler.

ADMINISTRATION, LEADERSHIP AND LEADER CHANGING IN RULING PARTIES

(Group of Eight and Turkey After World War II)

Doctoral Thesis

Ali Fuat GÖKÇE

Institute of Social Science, İnönü University, July, 2011

Supervisor: Asso.Prof. Dr. Hasan BURAN

ABSTRACT AND KEY WORDS

Political parties need voters and supporters as well as responsible staff in order to maintain a successful political life. Political parties can only reach to their goals by having a strong and active organizational structure, decision makers and executive branches as well as voters and supporters who work with cohesion.

Political parties should be constructed by some principles in the democratic countries. To comply with democratic principles in every stage of the organization, membership, chairperson and leader selection have to be effective in order to pave the way for power.

So, the regulation of the membership process, right and responsibility of the members, the election procedure of the members, the dispersion process of congressman to the party organizations, chairmen of the local party organizations, governing body of the party and selection and tenure of the chairperson and the leader have been analyzed in this thesis.

In order to draw a limited framework for the research, only democratic countries have been selected as the area of the research and the research has been especially focused on the G-8 and Turkey. The parties this countries which have been in power after the Second World War are selected for investigation.

Key Words: G-8 Countries, Political system in Turkey, Leadership in policy, Political parties and political process, Second World War

İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK VE LİDER DEĞİŞİMİ

(II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)

Ali Fuat GÖKÇE

KISA İÇİNDEKİLER

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ	1
2. G-8 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN SİYASAL YAPISI.....	6
3. SİYASAL PARTİ KAVRAMI VE HUKUKU	20
4. DEMOKRATİK VE SINIRLI DEMOKRATİK DEVLETLER	37
5. SİYASAL PARTİLERDE LİDERLİK.....	47
6. G-8 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİLERİN TABİİ OLDUĞU HÜKÜMLER.....	54

G-8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİ ÜST YÖNETİMLERİ VE LİDER DEĞİŞİMİ

7. SİYASAL PARTİ LİDERLERİNİN DEVLET BAŞKANI VEYA BAŞBAKANLIK İLE BİRLEŞMESİ	136
8. SİYASAL PARTİLERDE ÜST YÖNETİM VE LİDER DEĞİŞİMİNDE ETKİLİ OLAN TEMEL UNSURLAR VE DEMOKRATİK UYGULAMALAR	141
9. G-8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİ ÜST YÖNETİMLERİ VE LİDER DEĞİŞİMİ	158

GENEL DEĞERLENDİRME

10. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ	231
KAYNAKÇA	243

İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK VE LİDER DEĞİŞİMİ

(II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)

Ali Fuat GÖKÇE

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası.....	I
Onur Sözü	II
Önsöz	III
Özet ve Anahtar Kelimeler	V
Abstract and Key Words	VI
Kısa İçindekiler	VII
İçindekiler	VIII
Çizelgeler Dizelgesi	XI
Kısaltmalar	XIV

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Denenceleri ve Amacı	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları	2
1.5. Kavram Tanımları	3
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası	3
1.7. Araştırmanın Sınırları.....	4

SİYASAL PARTİLER, SİYASAL PARTİLERDE LİDERLİK, G-8 ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.G-8 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN SİYASAL YAPISI	6
2.1 G-8 Ülkelerinin Siyasal Yapısı.	6
2.2. Türkiye’nin Siyasal Yapısı.....	18
3. SİYASAL PARTİ KAVRAMI VE HUKUKU	20
3.1.Siyasal Parti Tanımı	20
3.2. Siyasal Partilerin Hukuki Dayanağı	24

3.3.Siyasal Partilerin Yapısı	27
4. DEMOKRATİK VE SINIRLI DEMOKRATİK DEVLETLER.....	37
4.1. Demokratik Hedefler ve Ölçütler	38
4.2. Demokratik Ölçütlere Göre G-8 Ülkeleri ve Türkiye	45
5. SİYASAL PARTİLERDE LİDERLİK	47
5.1.Lider ve Lider Yönetici Farkı	47
5.2.Siyasal Partilerde Lider	50
5.3.Lider ve Başkan	52
6. G-8 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİLERİN TABİİ OLDUĞU HÜKÜMLER	54
6.1. G-8 Ülkelerinde Siyasal Partilerin Tabii Olduğu Hükümler	54
6.1.1. Amerika Birleşik Devletleri	54
6.1.2. İngiltere	58
6.1.3. Fransa	62
6.1.4. Almanya	71
6.1.5. Kanada	84
6.1.6. İtalya	90
6.1.7. Rusya	96
6.1.8. Japonya	104
6.2 Türkiye’de Siyasal Partilerin Tabii Olduğu Hükümler	107
6.2.1. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu ve Siyasal Partiler	108
6.2.2. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu Esaslarına Göre Kurulan Siyasal Partiler ve Tüzükleri	110
6.2.3. 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve Siyasal Partiler	116
6.2.4. 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu Esaslarına Göre Kurulan Siyasal Partiler ve Tüzükleri	118
6.2.5. 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve Siyasal Partiler	125
6.2.6. 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu Esaslarına Göre Kurulan Siyasal Partiler ve Tüzükleri	127
7. SİYASAL PARTİ LİDERLERİNİN DEVLET BAŞKANI VEYA BAŞBAKANLIK İLE BİRLEŞMESİ.	136

G-8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİ ÜST
YÖNETİMLERİ VE LİDER DEĞİŞİMİ

8. SİYASAL PARTİLERDE ÜST YÖNETİM VE LİDER DEĞİŞİMİNDE ETKİLİ OLAN TEMEL UNSURLAR VE DEMOKRATİK UYGULAMALAR	141
8.1. Sosyo-Ekonomik Yapının Siyasal Parti Yönetimi ve Liderliği Üzerindeki Etkisi.....	141
8.2. Siyasal Partiler Hukukunun Partilere Etkisi.....	145

8.3. Parti Üyelerinin Parti Yönetimi ve Liderlik Değişimine Olan Etkileri	150
8.4. Delegationların Parti Yönetimi ve Liderlik Değişimine Olan Etkileri.....	153
8.5. Siyasal Parti Liderlerinin Partilerde Değişime Yaptıkları Etkiler..	155
8.6. Siyasal Partilerde Demokratik Uygulamalar	156
9. G-8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİ ÜST YÖNETİMLERİ VE LİDER DEĞİŞİMİ.....	158
9.1. Üst Yönetim ve Lider Değişiminde Etkili Olan Temel Unsurların G-8 Ülkelerindeki Uygulaması	158
9.1.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	158
9.1.2. İngiltere.....	162
9.1.3. Fransa	166
9.1.4. Almanya.....	169
9.1.5. Kanada	173
9.1.6. İtalya.....	176
9.1.7. Rusya	178
9.1.8. Japonya	182
9.2. Üst Yönetim ve Lider Değişiminde Etkili Olan Temel Unsurların Türkiye Uygulaması	186
9.3. Siyasal Parti Liderlerinin Hukuki Düzenleme ve Seçim Sonuçlarına Göre Değişmesi.....	202
GENEL DEĞERLENDİRME	
10. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ	231
10.1. Bulgular	231
10.2. Öneriler	235
10.3. Genel Sonuç	238
KAYNAKÇA.....	243

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1: G-8 Ülkeleri ve Türkiye'nin Farklı Bilim Adamları Tarafından Ölçülen Demokrasi Ölçütleri	46
Çizelge 2: Freedomhouse'un "Siyasal haklar ve Medeni haklar" Ölçütlerine Göre Ülkelerin Aldıkları Demokratiklik Değerler... 47	47
Çizelge 3: Üye Sayılarına Göre Siyasal Partilerin Kongre Delege Sayıları İle İlgili Örnek.	191
Çizelge 4: Siyasal Partilerin Tüzüklerine Göre Belirlenen Kongre Delege Sayıları İle İlgili Örnek.	194
Çizelge 5: Üç Örnek İlin Büyük Kongrelere Gönderdikleri Delege Sayılarını Gösteren Çizelge	198
Çizelge 6: G-8 Ülkeleri ve Türkiye'de Başkanlık/Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento Seçim Tarihleri	204
Çizelge 7: 1945 Sonrasında Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanların Görev Süreleri.....	205
Çizelge 8: Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimlerinde Kazanan ve Kaybeden Adayların İsimleri, Süreleri ve Mensup Oldukları Partiler.....	206
Çizelge 9: Muhafazakâr Parti Liderleri Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	207
Çizelge 10: İşçi Partisi Liderleri Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	208
Çizelge 11: Hıristiyan Sosyal Birliği Liderlerinin Görev Süreleri ve Bavyera Eyaleti Başbakanlık Tarihleri	208
Çizelge 12: Hıristiyan Demokrat Birliği Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	209
Çizelge 13: Hür Demokrat Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	210
Çizelge 14: Sosyal Demokrat Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	211

Çizelge 15: Liberal Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	212
Çizelge 16: Muhafazakâr Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	212
Çizelge 17: İlerici Muhafazakâr Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	213
Çizelge 18: Komünist Partisi Liderlerinin Görev Süreleri	214
Çizelge 19: Birleşik Rusya Partisi Liderlerinin Görev Süreleri ve Başkanlık Tarihleri	214
Çizelge 20: Liberal Demokrat Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri	215
Çizelge 21: İtalya Başbakanları ve Görev Süreleri ve Partisi	216
Çizelge 22: İtalyan Demokrat Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	217
Çizelge 23: Komünist Parti Liderleri ve Görev Süreleri	218
Çizelge 24: Sosyalist Parti Liderleri ve Görev Süreleri	219
Çizelge 25: UMP Liderleri ve Görev Süreleri	220
Çizelge 26: UDF Liderleri ve Görev Süreleri	220
Çizelge 27: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	221
Çizelge 28: Sosyaldemokrat Halkçı Parti Liderleri ve Görev Süreleri	221
Çizelge 29: Anavatan Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	222
Çizelge 30: Cumhuriyet Halk Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	222
Çizelge 31: Yeni Türkiye Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	223
Çizelge 32: Demokrat Parti Liderleri ve Görev Süreleri	223
Çizelge 33: Milli Selamet Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	223
Çizelge 34: Milliyetçi Hareket Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	224

Çizelge 35: Adalet Partisi Liderleri ve Görev Süreleri.....	224
Çizelge 36: Cumhuriyetçi Güven Partisi Liderleri ve Görev Süreleri.....	225
Çizelge 37: Demokrat Türkiye Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	225
Çizelge 38: Doğru Yol Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	226
Çizelge 39: Demokratik Sol Parti Liderleri ve Görev Süreleri.....	226
Çizelge 40: Adalet ve Kalkınma Partisi Liderleri ve Görev Süreleri	226
Çizelge 41: G-8 Ülkeleri ve Türkiye’de Lider Değişim Ortalaması.....	230

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
CSD	: Centre des Sociaux Démocrates, (Fransa Sosyal Demokrat Merkez Parti)
CDU	: Christlich Demokratische Union Deutschlands, (Almanya Hıristiyan Demokrat Parti)
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIR	: Convention des Institutions Républicaines, (Fransa Cumhuriyetçi Kurumlar Birliği)
CIA	: Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CP	: Conservative Party of Canada, (Kanada Muhafazakâr Parti)
CSU	: Christlich-Soziale Union in Bayern, (Almanya Hıristiyan Sosyal Birliği)
DC	: Democrazia Cristiana (İtalya Hıristiyan Demokrat Parti)
DL	: Démocratie Libérale, (Fransa Liberal Demokrasi Parti)
DP	: Demokrat Parti
DS	: Democratici di Sinistra, (İtalya Sol Demokratlar Partisi)
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
ER	: Единая Россия, (Birleşik Rusya Partisi)
FDP	: Freie Demokratische Partei, (Almanya Hür Demokrat Parti)
FI	: Forza Italia, (Güçlü İtalya Partisi)
FGDS	: Fédération de La Gauche Démocrate et Socialiste, (Fransa Demokrat ve Sosyalist Sol Federasyonu)
G-8	: Gelişmiş Sekiz Ülke
HP	: Halkçı Parti
KPRF	: Коммунистическая партия Российской Федерации, (Rusya Komünist Partisi)
LDP	: Jiyū-Minshutō or Jimintō, (Japonya Liberal Demokrat Parti)
LPC	: Liberal Party of Canada, (Kanada Liberal Parti)
M.Ö.	: Milattan Önce
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MRP	: Mouvement Républicain Populaire (Fransa Cumhuriyetçi Halk Partisi)
MSP	: Milli Selamet Partisi
PCF	: Parti Communiste Français (Fransa Komünist Partisi)
PD	: Partito Democratico (İtalya Demokrat Parti)
PDL	: Il Popolo della Libertà (İtalya Özgür Halklar Partisi)

PPDF	: Parti Populaire Pour la Démocratie Française (Fransa Demokrasi Partisi)
PRI	: Partito Repubblicano Italiano, (İtalyan Cumhuriyetçi Parti)
PS	: Parti Socialiste, (Fransa Sosyalist Parti)
PSD	: Parti Social-Démocrate, (Fransa Sosyal Demokratik Parti)
PSI	: Partito Socialista Italiano, (İtalyan Sosyalist Parti)
RAD	: Parti Radical, (Fransa Radikal Parti)
RPF	: Rassemblement pour la France (Fransız Halklar Partisi)
RPR	: Rassemblement pour la République (Fransız Cumhuriyet Partisi)
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SPD	: Sozialdemokratische Partei Deutschlands, (Almanya Sosyal Demokrat Parti)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UDR	: Union des Démocrates pour la République, (Fransa Cumhuriyet İçin Demokratlar Birliği)
UDSR	: Union Démocratique et Sociale de la Résistance, (Fransa Demokratik ve Sosyalist Birliği)
UMP	: Union pour un Mouvement Populaire, (Fransa Halk Hareketi İçin Birlik Partisi)
UNR	: Union pour la Nouvelle République, (Fransa Yeni Cumhuriyet Birliği)
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

İKTİDAR OLMUŞ SİYASAL PARTİLERDE YÖNETİM, LİDERLİK VE LİDER DEĞİŞİMİ

(II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkeleri ve Türkiye)

Ali Fuat GÖKÇE

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu doktora çalışmasının konusu II. Dünya Savaşı sonrasında G-8 ülkeleri ve Türkiye’de iktidar olmuş siyasi partilerde yönetim, liderlik ve lider değişim süreçleridir. Siyasi partilerin başarılı olabilmesi için partinin dış çevresini oluşturan seçmen ve taraftarlarına ne kadar ihtiyaç varsa, yeni taraftar katabilmek için parti iç cephesinde de çalışanlara ihtiyaç vardır. Bununla birlikte karar alma ve yürütme kurullarının demokratik ilkelere göre yapılması gerekmektedir. Partilerin üye kayıt işleminden başlayarak, delege, il, ilçe başkanlıkları ile yönetim kurullarına seçim yöntemleri ile genel başkan yani lider seçim yöntemlerinin demokratik ilkelere bağlı olarak yapılması partinin iktidar yürüyüşünde etkili olan unsurlardır.

Siyasi partilerin toplumla bütünleşmeleri ile parti liderliği arasında bir paralellik vardır. Parti liderlerinin partinin vitrini içinde en önemli bir unsur olduğu düşünüldüğünde, partinin başarılı olup olmaması da doğrudan liderle ilişkilendirilmektedir.

1.2. Araştırmanın Denenceleri ve Amacı

Bu çalışmada G-8 ülkelerinde hukuk düzeni çerçevesinde oluşturulan ve iktidara gelmiş siyasi partilerde lider değişimleri ile Türkiye’de iktidara gelmiş siyasi partilerde lider değişimi incelenerek özellikle Türkiye örneğinde partilerin lider değişim yöntemlerinde, hukuki düzenlemeler ile uygulamada görülen sorunlarının tespit edilmesi ve tespit edilen sorunlara çözüm önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmada aşağıda belirtilen denenceler test edilmiştir:

Denence 1: Demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi kısa aralıklarla olurken, sınırlı ölçüde demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi uzun aralıklarla olmaktadır.

Denence 2: Demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider ve üst yönetimlerin görev süresi hukuki düzenlemeyle sınırlanmıştır.

Denence 3: Lider değişimi ile ilgili hukuki düzenlemeye sahip olmayan demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi seçim sonuçlarına göre olurken, sınırlı demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi seçim sonuçlarına göre olmamaktadır

Denence 4: Demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi düzenli ve olağan bir biçimde gerçekleşmektedir.

Denence 5: Sınırlı ölçüde demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi partinin sona ermesine neden olabilmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada betimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Basılı ve elektronik ortamdaki yazılı kaynaklar taranarak bilgi toplanmış, örnek olaylar incelenerek elde edilen bulgular, niteliksel çözümleme yöntemleri ile işlenmiştir. Çalışma esnasında G-8 ülkeleri ve Türkiye’de başta anayasa olmak üzere seçim yasaları ile siyasal parti kanunları ve siyasal partilerin tüzükleri irdelenmiş ve sonuca ulaşılmıştır.

1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Araştırma dört kesim yaklaşımına göre yapılmıştır. Bu bağlamda G-8 ülkeleri ve Türkiye’nin; siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri incelenmiş, ardından bu ülkelerin siyasal partilerle ilgili hukuki düzenlemeler incelenerek; üye kayıt yöntemi ile delege belirleme yöntemleri, yerel örgütlerin delege sayılarını belirleme usulü, üst yönetim ve lider değişim sürecinin nasıl olduğu ortaya konulmuştur.

Bununla birlikte lider ve liderlik konuları incelenerek siyasal parti liderinin taşınması gerekli ideal özellikler ile lider ve genel başkan arasındaki farklar ortaya konulmuştur.

Demokratiklik ölçütleri açısından ülkeler incelenmiş, demokratik ve sınırlı demokratik ülke kavramlarının içeriği doldurularak, çalışma kapsamına dahil olan ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Araştırmanın son aşamasında ise araştırmada elde edilen bulgular çerçevesinde öneriler geliştirilerek, sonuç kısmında genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

1.5. Kavram Tanımları

Lider: İnsanların tek başına yapamayacakları bazı ihtiyaçlarını belirleyerek, kendileri ile beraber hareket etmekten çekinmeyecek kişiler ile meydana getirdikleri gruba yön veren, onu örgütleyip bir plan dâhilinde harekete geçirme yeteneği olan kimsedir (Eren, 1993; 287).

Liderlik: Bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirme bilgi ve yeteneklerinin toplamıdır (Eren, 1996; 387).

G-8: Bu ülkeler genel olarak Dünyanın en zengin, en gelişmiş ve en etkin ülkelerini kapsar; G-8 uluslararası hükümetler formu olup, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, İngiltere ve Amerika'dan meydana gelir ve dünya ekonomisinin yaklaşık % 65 ini temsil eder. Grubun aktiviteleri yıl bazında konferanslar ve politik araştırmaları içerir. G-8 ülkeleri tarafından 1975'ten beri yıllık ekonomi zirveleri düzenlenmektedirler (G-8 Information Centre, 2010 a).

Siyasal Parti: İktidarı seçimle ya da başka yollarla kazanmak için örgütlenen insan topluluğudur (Heywood, 2007; 356).

Bir program etrafında toplanmış, siyasi iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlardır (Kapani, 2008; 176).

Bir program çerçevesinde siyasi kararları etkilemek ve bu amaçla siyasi iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenmiş kuruluşlar (Kışlalı, 2008; 261).

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Birinci kesimde araştırmanın konusu, önemi, denenceleri, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları, kavram tanımları hakkında bilgiler verilerek, araştırmanın sunuş sırası açıklanmıştır.

İkinci kesimde öncelikle, G-8 ülkeleri ve Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve sosyal yönleri hakkında elde edilen bilgiler sunulmuş, müteakiben siyasal parti kavramı, siyasal partilerin hukuki dayanağı ve yapısı hakkında elde edilen bilgiler sunulmuştur. Bu kesimde demokratik ve sınırlı demokratik ülke kavramları açıklanırken, lider ve liderlik kavramları ile lider ve genel başkan arasındaki farklarla ilgili olarak elde edilen bilgiler sunulmuştur. Ayrıca G-8 ülkeleri ve Türkiye'de siyasal partilerin tabii olduğu hükümler ile çalışma kapsamındaki ülkelerin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara gelen siyasal partilerinin tüzüklerinde, çalışmanın amacı hakkında ve denenceleri sınamaya yönelik inceleme yapılmış ve elde edilen bilgiler sunulmuştur.

Üçüncü kesimde, siyasal partilerin üst yönetim ve lider değişiminde etkili olan temel unsurlar ve demokratik uygulamalar ekseninde, G-8 ülkeleri ve Türkiye'de siyasal partilerin üst yönetim ve lider değişimleri irdelenmiştir.

Dördüncü kesimde ise çalışma kapsamında elde edilen bulgular açıklanmış, önerilerde bulunulmuş ve genel değerlendirme yapılarak; üye kayıt yöntemi, üyelerin hak ve ödevleri, delege sayılarının örgütlere dağılımı, delege belirleme yöntemi ile üst yönetim ve lider değişimi hakkında sonuca ulaşılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sınırları

Araştırmaya sınır getirilmemesi durumunda hem zaman unsuru bakımından hem de ana konusu olan siyasal partilerin her ülkede çok sayıda olması sebebiyle geniş kapsamlı olacağı ve doğru sonuçlara ulaşılamayacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda ilk önce zaman unsurunu belirlemek için İkinci Dünya Savaşı sonrası ele alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında zaman sınırı olarak belirlenmesindeki amaç; savaş sonrasında özellikle savaştan zarar gören ülkelerde hızlanan demokratikleşme çalışmaları ve savaşa sebep olan kurumsallaşmamış ve belirli bir hukuki zemine oturmamış siyasal oluşumları belirli bir hukuki zemin içine alarak, halkın bu oluşumlar vasıtasıyla ülke yönetimine daha fazla katılımının sağlanması ve böylece bu siyasal oluşumların totaliter bir yapıya dönüşmemesi yönündeki artan çalışmalar ekseninde lider ve yönetim değişimlerini incelemektir.

Ülkelerin sahip oldukları siyasal partilerin hepsinin araştırma kapsamına dahil edilmesinin doğru sonuca ulaşmayı engelleyeceği düşünülerek, araştırma kapsamındaki ülkelerde iktidara gelmiş siyasal partiler ele alınmıştır.

Siyasal partilerde lider değişimi çeşitli şekillerde olmaktadır. Bunun yöntemleri arasında demokratik olanlarının yanı sıra demokratik olmayanları da mevcuttur. Lider değişimlerinin demokratik olanları arasında, partilerin tüzüklerinde lider değişimi ile ilgili düzenlemelerin olması ve seçimlerde partinin başarısızlığı sonrasında liderin değişmesidir. Bu araştırmada demokratik yöntemler arasında olan hukuki düzenlemeler ile seçim sonuçlarına göre değişimim olup olmadığı ölçülmek istenmiş ve G-8 ülkeleri ve Türkiye'deki iktidar olmuş siyasal partilerin lider değişimleri incelenmiştir.

2. G-8 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN SİYASAL YAPISI

Bir ülkenin siyasal hayatının düzenlenmesinde sosyal, ekonomik ve siyasal etkenlerinin etkisi bulunmaktadır. Ülkenin demokratik olup olmaması çok sayıda ölçüte dayanmaktadır. Eğitimli, okuyan ve kendi haklarını ve ödevlerini bilen ve bunların çiğnenmeyeceği konusunda kaygı içinde olmayan, refah içinde yaşayan insanlardan oluşan bir toplumun haklarından ve özgürlüklerinden ödün vermesi düşünülemez. Bu bölümde siyasal hayatının düzenlenmesindeki etkenlerden biri olan, ülkelerin siyasal yapıları ele alınmaktadır.

2.1. G-8 Ülkelerinin Siyasal Yapısı

Dünyanın gelişmiş sekiz ülkesini kapsayan G-8 grubunun temeli 1970’li yılların başlarına dayanmaktadır. 1970’li yılların başında meydana gelen petrol krizinden etkilenen gelişmiş ülkelere; Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve Amerika hükümet başkanları, soruna çözüm bulmak için 1975’de Fransa Başkanı Valery Giscard d’Estaing tarafından Rambouillet’de toplantıya çağırılmıştır. Kanada 1976 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin daveti ile gruba katılırken, Rusya 1998’de G-8 grubuna dâhil olmuştur. G-8’i temsil eden sekiz ülke dünya nüfusunun yaklaşık % 14’ünü oluştururken, dünya ekonomisinin yaklaşık % 65’ini temsil etmektedir. Grup başkanlığı üye ülkeler tarafından birer yıllığına sıra ile icra edilmekte ve her bir dönem ocak ayının birinci günü başlamaktadır. Başkanlığı elinde bulunduran ülke toplantılarda ev sahipliği yapmakta; toplantı konuları sağlık, kanun uygulama, iş, ekonomik ve sosyal gelişme, enerji, çevre, dış ilişkiler, adalet ve içişleri, terörizm ve ticareti kapsamaktadır (G-8 Information Centre, 2010 b).

G-8 ülkelerinde siyasal yapılar birbirinden farklıdır. 20. yüzyılın başlarından itibaren G-8 ülkelerinde, halk egemenliğine dayanan siyasal rejimlerin yanı sıra meşruti monarşinin de uygulandığı parlamenter rejimler görülmektedir. Egemenliğin liderde olduğu bir meclis hükümet sistemi, 1922 yılında İtalya ve 1933 yılında Almanya’da görülürken; 1930 yılında egemenliğin monarkta olduğu meclis hükümet sistemi Japonya’da görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve İtalya parlamenter sisteme, Japonya ise anayasal monarşili parlamenter sisteme geçiş yapmıştır. Rusya, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1990 yılına kadar, egemenliğin

resmi ideolojiyi temsil eden partide olduğu bir meclis hükümet sistemi ile yönetilirken, sonrasında üstün yetkilere sahip bir yarı başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. İngiltere’de anayasal monarşili bir parlamenter sistem bulunmaktadır. Kanada’da parlamento ve senato ile birlikte İngiltere Tacı’nın görevlendirdiği bir Genel Vali’nin (Governor) yönettiği anayasal monarşik bir sistem mevcuttur. Yarı başkanlık sistemi Fransa’da, başkanlık sistemi ise Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulamasını bulmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri toplumsal yapısının büyük bir kısmını, Batı Avrupa’dan özellikle İngiltere, Fransa, İspanya, Hollanda gibi ülkelerden göç eden nüfus oluşturmaktadır. Dolayısıyla siyasal yapısı da bu ülkelerin siyasal yapıları ile benzerlik göstermektedir. Ancak bu ülkeler arasında, hem göç eden nüfus sayısı hem de yönetsel açıdan İngilizlerin etkin olması, İngiltere’nin daha ağır basması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

G-8 ülkelerinin siyasal yapılarından söz etmek gerekirse: Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere’nin gelenek ve görenekleriyle birlikte siyasal yapısını da kendisine örnek almıştır. Ancak İngiltere’de yazılı olmayan anayasa ABD’de yazılı hale getirilmiş, tacın yerine güçlü bir başkan ve iki meclisli bir kongre uygulamasına geçilmiştir. İlk İngiliz kolonisi olan Virginia’nın 1607’de kurulmasından sonra diğer kolonilerle birlikte oluşturulan federal yapı ve başkanlık sistemi, Amerika Birleşik Devletleri siyasal yapısının temelini oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri federal devlet sistemini uygulayan ve anayasal demokrasiye dayanan bir cumhuriyettir. Yasama işlevi, “*Temsilciler Meclisi*” ve “*Senato’dan*” oluşan “*Kongre*” tarafından yerine getirilmektedir. Yürütmenin başında ise halk tarafından seçilen bir başkan ve başkan tarafından temsilciler meclisinin dışından seçilen hükümet üyeleri bulunmaktadır (Çam, 2000: 88).

Temsilciler meclisine seçilebilmek için yirmi beş yaşını bitirmek gerekirken, yedi yıllık bir Amerika Birleşik Devletleri yurttaşlığı ve senatoya seçilebilmek için otuz yaş ölçütü ile dokuz yıllık bir Amerika Birleşik Devletleri yurttaşlığı gerekmektedir. Eyaletlerin temsilciler meclisine göndereceği üye sayısı, her on yılda bir yapılan nüfus sayımı sonucu belirlenirken, senatoda her eyalet iki üye ile temsil edilmektedir. Gerek temsilciler meclisine gerekse senatoya üye seçiminde; tek oylamalı, dar bölge, çoğunluk yöntemi uygulanmaktadır. Temsilciler meclisinin

yasama yetkisi bulunmaktadır. Yasa önerme yetkisi sadece kongre üyelerine aittir. Başkanın ya da herhangi bir bakanın yasa önerme yetkisi yoktur. Ancak bu durum yürütme açısından pek sakınca göstermemekte, yürütme kendine yakın üyeler aracılığıyla yasa teklifinde bulunabilmektedir. Senato, başkanın yapacağı önemli atamalar ile uluslararası antlaşmaları onaylama yetkilerine sahiptir. Kongre'nin yasama yetkisi dışındaki yetkilerinden en önemlisi, ikinci seçmenlerin seçemediği başkan ve yardımcısını, en çok oy alan üç aday arasından seçmektir. Amerika Birleşik Devletleri tarihinde iki başkan bu yöntemle seçilmiştir¹ (Eroğul, 2006: 98).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütme tamamen başkanın elindedir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olabilmenin şartları içinde, doğuştan Amerika Birleşik Devletleri yurttaşı olmak en önemli ölçüttür. Bunun dışında on dört yıl ABD'de ikamet etmiş ve en az otuz beş yaşında olmak gerekmektedir. Başkan iki dereceli bir seçimle seçilmektedir. Başkanlık dönemi dört yıl olarak belirlenirken, en çok art arda iki defa seçilebilmektedir. Başkan; kongreden geçen yasaları onaylama, başkomutanlık, antlaşmaları imzalama, yüksek düzeyde federal görevlileri atama, kongreye yasama izlencesi sunma², veto, kongreyi toplantıya çağırma ve yasaları uygulama, kongreyi dağıtma yetkilerine sahiptir. Kongreyi dağıtma yetkisine karşılık kongrenin, başkanı siyasal açıdan sorumlu tutma yetkisi bulunmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nda hükümetten söz edilmemektedir. Başkan, bakanlar kurulunu toplayarak görüşme yapmanın yerine, görüşmek istediği bakanla bir araya gelmektedir. Bakanlar kurulunda oylama yapılmamakta ve tutanak tutulmamaktadır. Başkan'ın görevini yerine getirebilmesi için doğrudan kendisine bağlı çalışan bir yapı bulunmaktadır. ABD'de zencilere oy hakkı 1870 yılında yapılan anayasal değişiklikle verilirken, kadınlara 1920 yılında oy hakkı verilmiştir. New Jersey eyaletinin 2 Temmuz 1776'da kabul ettiği bir yasayla kadınlara oy hakkı tanınmış, ancak 1807'de bu uygulamadan vazgeçilmiştir. 1971'de on sekiz yaşındakilere oy kullanma hakkı verilmiştir (Eroğul, 2006: 71,76, 102-108).

ABD'de İngiltere'de olduğu gibi çift parti sistemi mevcuttur. Duverger'in kadro partileri tanımına uyan Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti siyasal hayatın temel taşıdır. Ancak bazı eyaletlerde bu iki parti dışında parti bulunsa da, ulusal

¹ 1801'de Thomas Jefferson, 1825'de Quincy Adams

² Yasayla düzenlenmesinin yararlı olacağına dair görüşler

düzeyde etkileri fazla olmamakta ve başkan ve kongre seçimlerinde bu iki parti etkili olmakta ve iktidar mücadelesi bu iki parti arasında geçmektedir.

İngiltere, anayasal monarşik bir parlamenter sistemle yönetilmektedir. İngiltere’de yazılı bir anayasa bulunmamaktadır. Ancak İngiliz hukukunda anayasa yerine geçen; “*Yasalar (Acts), İctihatlar (Case Law), Parlamento İctüzüğü ve Anayasal Gelenekler (Constitutional Convention)*” olmak üzere kaynaklar mevcuttur. Anayasal gelenekler; güvenoyu alamayan bakanlar kurulunun çekilmesi, parlamentonun her yıl toplantıya çağrılması, Kraliçenin hükümet toplantılarına katılmaması, Kraliçeden Avam Kamarası’nın feshinin istenmesi ve seçimlerin yenilenmesi gibi hiçbir yerde yazılı olmayan kurallardır (Gürbüz, 1987: 62).

İngiltere siyasal hayatında etkili olarak Taç, Parlamento, Hükümet, Kabine ve Başbakan bulunmaktadır. Yasama gücü parlamentoya aittir. Parlamento ise “*Taç, Avam Kamarası, Lordlar Kamarası’ndan*” oluşmaktadır. Lordlar kamarası siyasal işlevinden çok, halk nezdinde olan saygınlığı ve aristokrat özelliği ile İngiliz siyasal hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Lordlar kamarasının 1999 yılına kadar olan dönemde 1200 olan üye sayısı, Kasım 1999’da kabul edilen House of Lords Act ile düşürülmüştür. Lordlar kamarası; kalıtsal lordlar, yaşam boyu lordlar ve ruhani lordlar olmak üzere üç çeşit lordlardan meydana gelmekte ve 5 Ekim 2010 tarihi itibarıyla 777 üyesi bulunmaktadır. Yaşam boyu lordlar, başbakanın önerisi üzerine Taç tarafından seçilmekte ve bu unvanlarını ölünceye kadar sürdürmektedir. Ancak unvanları çocuklarına geçmemektedir. Ruhani lordların sayısı 24 ile sınırlandırılmış, kalıtsal lordların sayısı 1999’da büyük oranda düşürülmüştür. Günümüzde 92 kalıtsal lord ile 661 yaşam boyu lord bulunmaktadır (Different Types of Lords, 2010).

Lordlar kamarasında toplantı yeter sayısı yalnızca üç kişi olmasına rağmen eğer karar alınacaksa otuz üyenin oylamaya katılması gerekmektedir. Lordlar kamarasının yetkileri 1911 ve 1949’da çıkarılan yasalarla azaltılmıştır. Mali konularda bir ay bekletme dışında yaptırımları bulunmamakta, mali olmayan konularda ise en çok bir yıl bekletme yetkileri bulunmaktadır. Ancak bu yetki kullanılmamaktadır. Avam kamarası tarafından kabul edilen bir kanun metnine itiraz yerine onu düzeltilmesi ile ilgili olarak görüş bildirmektedirler. Yürütmeyi denetleme açısından lordlar kamarası, kendi bakanlarını denetleyebilmektedir. Kendi bakanlarına soru sorma hakları bulunmaktadır.

Parlamentonun diğ er kanadı avam kamarasıdır. Avam kamarası beş yıllık bir süre için seçilir ve 650 üyesi bulunmaktadır. Milletvekili seçimleri tek turlu ve basit çoğunluk esasına göre yapılmaktadır. İngiltere’de 1832 yılına kadar yetişkinlerin ancak % 5’i seçmen durumundayken, yapılan düzenlemelerle 1884’de oran % 28’e çıkarılmış ve 1918’de yirmi bir yaşını bitiren bütün erkeklerle, otuz yaşını bitiren kadınlara oy hakkı tanınmıştır. 1969 yılında kabul edilen yasa ile herkes için seçmen yaşı on sekiz olarak belirlenmiştir. Seçimlerde; Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda vatandaşları ile İngiltere’de ikamet etmekte olan İngiliz Uluslar Topluluğu vatandaşları oy kullanabilme hakkına sahiptir (Standing For Parliament, 2010).

Avam kamarasının başkanına “*Speaker*” adı verilir. Seçilen kişi milletvekilliği sürdüğü müddetçe bu görevde kalır. Avam kamarasının diğ er meclisler gibi yasama ve yürütmeyi denetleme görevleri vardır. Kanunlar avam kamarasında görüşülür ve kabul edilir. Karar alınabilmesi için başkan dâhil en az kırk üyenin oy kullanması gerekmektedir (Eroğ ul, 2006: 4).

İngiltere’de yürütme Kral, Kraliçe (Taç), Başbakan, Kabine, Hükümet’ten oluşmaktadır. Taç, İngiltere’de devlet kurumları arasında en önemli yeri tutmaktadır. Taç’ın simgesel yetkilerinin İngilizler için tarihsel bir değ eri bulunmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı, Taç olmadan düşünülemez ama onları etkileyecek bir güce de sahip değildir. Kral/Kraliçe’nin yürütme ile ilgili yetkileri; halk tarafından seçilen başbakanın resmi atamasını yapmak, başbakanın teklifi ile yeni lordları belirlemek, üst düzey yargıçlar dahil bütün önemli devlet görevlileri atamaktır. Yasama ile ilgili olarak; meclisi toplantıya çağırma, süresini uzatma veya dağıtma, yasaları onaylama³, her yıl lordlar kamarasında “*Taç Söylevini*” okuma yetkileri vardır. Ayrıca içişleri bakanının istemine göre bağışlama yetkisini kullanmaktadır (Queen and Government, 2010; Eroğ ul, 2006: 22).

İngiltere’de yürütme kurumları arasında diğ er G-8 ülkelerinde olmayan Privy Council adı verilen bir kurum bulunmaktadır. Privy Council 12. yüzyılda ortaya çıkmış, döneminde önemli yetkilere sahip olan ancak günümüzde yetkilerinin büyük bir kısmını kaybetmiş olarak görev yapmaktadır. Privy Council’de halen yaşayan bütün kabine üyeleri, iki başpiskopos, Avam Kamarası Başkanı (Speaker),

³ 1708’den günümüze kadar Taç tarafından herhangi bir yasa veto edilmemiştir.

Law Lordlar gibi devlet görevlileri doğal üye olarak bulunmaktadır. Privy Council Kral/ Kraliçe'nin huzurunda toplanır, toplantılarında iki tür karar alınır. Taç'a ait olan parlamentonun toplantıya çağırılması, dağıtılması gibi işlemler Privy Council vasıtası ile yapılmaktadır. Aynı zamanda "*Order in Council*" adı verilen kararname ile yürütmenin en önemli düzenleyici işlemleri yapılır (Eroğul, 2006: 23).

Hükümet ve kabine kavramları Türkiye veya parlamenter diğer ülkelerde yapısal ve işlevsel olarak birbirini tamamlarken, İngiltere'de farklı yapılara ve işlevlere sahiptir. Hükümet kabineyi kapsayan bir yapıya sahiptir. Bütün bakanlar hükümet üyesi olmakla beraber ancak bir kısmı kabine üyesidir. Hükümette başbakanla birlikte üç tür bakan bulunmaktadır. Birinci grup kabine bakanları olup yirmi üyesi bulunmaktadır. Kabineyi bu bakanlar meydana getirir. Bunların dışında kabine dışı bakanlar bulunmaktadır. Bu tür bakanların sayısı ise otuz civarındadır ve çok kapsamlı büyük bakanlıkların belirli bölümlerini yönetmekle görevlidirler. Üçüncü tür olan "*Parliamentary Secretary*" adı verilen ve bizdeki bakanlık müsteşarlarına benzeyen kıdemsiz bakanlar bulunmaktadır. Bunlar, kabinenin parlamentoya olan ilişkilerini yürütmektedirler ve sayıları kırk civarındadır. Bütün bu bakanların meydana getirdiği oluşuma ise "*Hükümet*" adı verilmektedir (Eroğul, 2006: 25-27).

Fransa'da 4 Ekim 1958 Anayasa düzenlemesi öncesinde yetkileri elinde toplayan meclis, bu tarihten sonra yetkilerini geniş ölçüde devlet başkanına bırakmıştır. 1958 Anayasası günümüze kadar birkaç kez değiştirilmiştir. Ancak siyasal hayatı doğrudan ilgilendiren değişiklikler, 28 Ekim 1962 tarihli değişiklik ve 2 Ekim 2000 tarihli değişikliktir. Birincisinde devlet başkanının seçim yöntemiyle ilgili olup, tek dereceli bir seçimle doğrudan halk tarafından seçilmesi kararlaştırılmış, ikincisinde ise seçim yöntemi aynı kalmakla beraber, devlet başkanının görev süresi yedi yıldan beş yıla indirilmiştir (Eroğul, 2006: 149).

Fransa Parlamentosu iki kanatlı bir yapıya sahip olup, Meclis 577 üyeden, Senato ise 348 üyeden oluşmaktadır (Constitution of October 4, 1958: Md. 24). Millet meclisinin görev süresi beş yıldır. Senatonun görev süresi ise 2003 yılında dokuz yıldan altı yıla indirilmiştir. Ancak senatonun kısmi yenilemesi üç yılda bir yapılmakta ve yarısı bu süre içinde yenilenmektedir. Senatör seçilme yaşı otuz, milletvekili seçilme yaşı ise yirmi üç olarak belirlenmiştir. Parlamento üyelerinin

bakan olma isteğini engelleyerek hükümetin istikrarını korumak amacıyla, Fransız parlamenterlere bakanlık görevi verilmemektedir. Millet meclisi başkanı bir dönem için seçilirken, senato başkanı üç yılda bir yapılan her kısmi yenilemede değişmektedir (Eroğul, 2006: 153-155).

Bir kanun tasarısının yasalaşması için her iki meclisin onayı gerekmektedir. Meclis ve senatonun onayından sonra yasa metni cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmektedir (Constitution of October 4, 1958: Md. 45,46).

Fransa'da yürütme cumhurbaşkanı ve hükümetten oluşmaktadır. Klasik parlamento anlayışının aksine Fransa'da yürütme ile ilgili esas yetkiler cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı beş yıllık bir süre için halk tarafından genel oyla seçilmektedir. Cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için yirmi üç yaşında olmak yeterlidir. Bunun dışında seçilmiş üyelerden (Parlamento, Bölge Genel Meclisi, İl Genel Meclisi vb.) en az beş yüz kişi tarafından teklif edilmesi gerekmektedir (Constitution of October 4, 1958: Md. 6,7; Eroğul, 2006: 170).

Cumhurbaşkanı, başbakanın atama işlemiyle aynı süreçte başbakanının tavsiyesi ile bakanların atamasını da yapar ve bakanlar kuruluna başkanlık eder. Aynı zamanda üst düzey askeri ve sivil memurların atamasını yapar. Cumhurbaşkanının sosyal, ekonomik ve çevre politikaları ile ilgili yasa tasarılarını referanduma götürme yetkisi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı, başbakana ve meclis başkanına danışarak millet meclisini dağıtma yetkisine sahiptir. Böyle bir durumda ise yirmi ile kırk gün içinde yeni seçimlerin yapılması gerekmektedir. Cumhurbaşkanının bağışlama yetkisi bulunmakta fakat çok sık bir şekilde kullanılmamaktadır (Constitution of October 4, 1958: Md. 5-19).

Cumhurbaşkanı'nın yetkileri ile başbakanın yetkileri bazı konularda birbirine karışmaktadır. Anayasanın 20. maddesinde ulusal politikayı belirleme ve yürütme görevi hükümete verilmiştir. Ancak hükümete ait olan bütün yetkiler bakanlar kurulu tarafından kullanılmakta ve bakanlar kuruluna ise cumhurbaşkanı başkanlık etmektedir. Yine 20. maddede silahlı kuvvetlerin idaresinden hükümet sorumlu tutulurken, 15. maddede cumhurbaşkanına başkomutanlık yetkisi verilmiştir (Constitution of October 4, 1958: Md. 20,21).

Fransa'da seçme ve seçilme yaşları; senato, meclis ve cumhurbaşkanlığı için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Seçmen yaşı on sekizdir. Bunun yanında belediye, kanton

ve bölge seçimlerinde aday olabilmek için on sekiz yaşında olmak yeterli iken; genel seçimler ve başkanlık seçiminde aday olabilmek için yirmi üç yaş şart koşulmaktadır. Senatör olabilmek için otuz yaşında olmak yeterlidir. Milletvekili ve senato seçimleri farklı şekillerde yapılmaktadır. Milletvekili seçiminde iki dereceli, dar bölge yöntemi uygulanmakta ve seçime kayıtlı bütün seçmenler katılmaktadır. Senato seçimlerinde ise senatörler ikinci seçmenler tarafından iki oylamalı çoğunluk yöntemine göre seçilmektedir (Election in France, 2010).

Almanya on altı eyaletten oluşan federal devlettir. Her eyaletin genel seçimle belirlenen bir meclisi, hükümeti ve yüksek mahkemeleri bulunmaktadır. Almanya'da ülkeyi ilgilendiren genel kurallar federal devlet tarafından belirlenirken, bu kuralların uygulanması eyaletlere bırakılmaktadır. Her eyalet kendi kaynaklarının kullanımı ve tasarrufu hakkında söz sahibidir. Federal devlet, eyaletler arasındaki kaynak dengesizliğini düzenlemek amacıyla kaynak aktarımı yetkisine sahiptir. Ancak bu yetkinin kullanılması için, eyaletler meclisi tarafından onaylanması gerekmektedir. Almanya'da yasama organı ulusal meclis ve eyaletler meclisi olmak üzere iki kanatlıdır. Dört yılda bir yapılan seçimlerde ulusal meclis 622 sandalyeden oluşmakta ve yirmi bir yaşını bitiren her Alman vatandaşı oy kullanırken, yirmi beş yaşını bitirenler de milletvekili adayı olabilmektedir (Basic Law of The Federal Republic of Germany, 1949: Md. 38,39).

Alman vatandaşları seçimlerde iki oy kullanmaktadırlar. Bunlardan birincisi, 299 milletvekilini seçim bölgelerinden çoğunluk sistemine göre doğrudan seçerken, ikincisi ise parti listelerini ve partileri seçer. İkinci oy partilerin mecliste temsil edilme gücünü belirlediğinden daha fazla önem kazanmaktadır. Seçimler tek dereceli ve tek oylamalıdır. Ülke çapında % 5 seçim barajı bulunmaktadır. Ancak bir parti üç seçim çevresinde doğrudan milletvekili çıkarmışsa, meclise temsilci gönderebilmektedir (Election of Members of The German Bundestag, 2010; Kempf, 2002 a).

Eyaletler meclisi (Bundesrat), altmış dokuz üyeden oluşmakta ve üyeler eyalet hükümetleri tarafından seçilmektedir. Her eyalet, eyaletler meclisinde en az üç üye ile temsil edilmektedir. Ancak nüfusu iki milyondan fazla olan eyaletler, dört üye, yedi milyondan fazla olan eyaletler altı üye ile temsil edilmektedir (Basic Law of The Federal Republic of Germany, 1949: Md. 51).

Yasama sürecinde her iki meclisinde onayı gerekmektedir. Özellikle eyaletleri ilgilendiren konular ile mali konularda iki meclisin de onayının olması şarttır. Yasalar; federal hükümet, eyaletler meclisi, milletvekilleri tarafından önerilmektedir. Ulusal meclisin kabul ettiği yasalar eyaletler meclisine gönderilmektedir. Eyaletler meclisi tarafından salt çoğunlukla itiraz kararı çıkmışsa ulusal mecliste de salt çoğunluk aranmakta, eğer üçte iki çoğunlukla itiraz edilmişse bu kez ulusal mecliste üçte iki çoğunluk şartı aranmaktadır.

Alman Cumhurbaşkanı beş yıllık bir süre için en fazla iki kez üst üste seçilebilmektedir. Cumhurbaşkanı, ulusal meclis üyelerinin yarısı ve bu sayı kadar üyenin eyalet meclisleri (Landtag) tarafından seçilmesiyle oluşan federal kongre tarafından seçilmektedir. Başbakanın atanması ve görevden alınması, ulusal meclisin dağıtılması ve görevden alınan başbakan veya bakandan yerine yenisi atanıncaya kadar görevini sürdürmesini isteme yetkileri, cumhurbaşkanı tarafından kullanılır. Bunların dışındaki bütün işlemlerinde başbakanın veya ilgili bakanın karşı imzası bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı karşı imzasız yapacağı işlemlerde aslında tamamen tek değildir. Başbakanın atanması veya görevden alınması ulusal meclisin yetkisindedir, ayrıca ulusal meclisin dağıtılmasını başbakanın istemesi gerekmektedir. Yürütme tamamen başbakanın kontrolü altındadır. Cumhurbaşkanı bakanlar kuruluna başkanlık edememektedir (Basic Law of The Federal Republic of Germany, 1949: Md. 54-58).

Almanya'da hükümet dendiğinde başbakan ön plana çıkmaktadır. Bakanların meclise karşı bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tamamen başbakana karşı sorumludurlar. Bakanlar, başbakanın teklifi ile cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Başbakan adayı cumhurbaşkanı tarafından ulusal meclise sunulmakta ve meclis tarafından görüşme yapılmaksızın üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilmektedir. Meclis tarafından seçilen kişi, cumhurbaşkanı tarafından başbakan olarak atanmaktadır. Başbakan siyasal anlamda meclise karşı sorumludur (Basic Law of The Federal Republic of Germany, 1949: Md. 61-66).

İtalya'da yasama kuvveti meclis ve senato olmak üzere iki kanatlıdır. Mecliste bulunan 630 sandalyenin on biri İtalya'ya bağlı denizaşırı seçim bölgelerinden seçilmekte, senatoda ise 315 sandalyenin altısı denizaşırı seçim bölgelerinden seçilmektedir. Milletvekili seçimlerinde on sekiz yaşında olanlar oy

hakkına sahipken, senato seçimlerinde ise yirmi beş yaşında olanlar oy hakkına sahiptir. Milletvekilliğine yirmi beş yaşında olanlar aday olabilirken, senatörlük için kırk yaşında olanlar aday olabilmektedir. Meclis ve senato seçimleri beş yılda bir yapılmaktadır. Eski devlet başkanları kendileri vazgeçmediği sürece ömür boyu senatör olarak kalmaktadır. Devlet başkanı; sosyal, bilimsel, sanatsal alanlarda başarılı olmuş beş kişiyi senatör olarak seçme yetkisine sahiptir (The Constitution Of The Italian Republic, 1948: Md. 55-59).

Yasama faaliyetleri her iki meclis tarafından yerine getirilir. Yasa tasarıları her iki meclisin kabulünden sonra devlet başkanının onayı ile yürürlüğe girer. Devlet başkanı gerek görürse tekrar görüşülmesi için geri gönderebilir. Eğer aynı şekilde tekrar kabul edilirse devlet başkanı yayınlamak zorundadır (The Constitution Of The Italian Republic, 1948: Md. 70-74).

İtalya Devlet Başkanı yedi yıllık süre için parlamentonun birleşik oturumunda seçilir. Azınlıkların seçimde oy kullanabilmesini sağlamak için, Valle d'Aosta'da bir delege olmak üzere her bölgeden üç delege seçilmektedir. Seçim gizli oyla yapılmakta ve üçte iki çoğunluğun oyunu alan aday devlet başkanı olmaktadır. Devlet başkanlığı için kırk yaşında olan ve seçme yeterliliğine haiz her İtalyan vatandaşı aday olabilmektedir. Devlet başkanı, devletin başı ve ulusun temsilcisi sıfatıyla; yasaları yayınlama, yasaların öngördüğü devlet görevlilerini atama, diplomatik personel görevlendirme ve kabul etme yetkilerinin yanı sıra aynı zamanda silahlı kuvvetlerin de komutanı sıfatına da sahiptir (The Constitution Of The Italian Republic, 1948: Md. 83-87).

İtalya'da devlet başkanı, başbakanı ve başbakanın teklifleri üzerine bakanları atamaktadır. Hükümetin kurulmasından sonraki on gün içinde her iki meclis tarafından hükümet hakkında güvenoyu verilmesi zorunludur. Genel devlet politikasının belirlenmesi ve sorumluluğu başbakana aittir (The Constitution Of The Italian Republic, 1948: Md. 92-95).

Japonya'da parlamento (*The Diet*) dört yıllık süre için seçilen 480 sandalyeli temsilciler meclisi ve altı yıllık süre için seçilen ve yarısı üç yılda bir yenilenen 242 üyeli senatodan oluşmaktadır. Parlamento seçimlerinde halk iki oy kullanmaktadır. Birinci oylar bireysel aday seçimi için olurken, ikinci oylar siyasi partilerin listelerine verilmektedir. Temsilciler meclisinde 480 milletvekilinin 300'ü birincil

oyla seçilirken, 180'i ise siyasal partilerin listelerinden seçilmektedir. Senatoda ise doksan altı üye nispi temsil yöntemiyle tek dereceli olarak ülke genelinden seçilmekte, kalan 146 üye ise kırk yedi eyaletten belirlenen oranlarda seçilmektedir. Senatörlük için otuz yaşında, milletvekilliği için yirmi beş yaşında olmak gerekmektedir. Yirmi yaşında olan her Japon vatandaşı ise oy kullanma hakkına sahiptir. Yasaların her iki meclisin onayından geçmesi gerekmektedir (The Constitution of Japan, 1946: Md. 41-50).

Yürütme yetkisi büyük ölçüde hükümettedir. Japonya Anayasasının 66. maddesine göre başbakan ve bakanların sivil olma şartı getirilmiş ve bakanlar kurulunun parlamentoya karşı sorumlu olduğu belirtilmiştir. Parlamento kendi üyeleri arasından başbakanı seçmektedir. Bakanlar ise parlamento üyeleri arasından başbakan tarafından seçilmektedir. Başbakan, bakanlar kurulunu temsil eder ve yasama faaliyetleri ile ulusal ve uluslararası ilişkiler hakkında parlamento bilgilendirir. Bütün kanunlar ve bakanlar kurulu kararları yetkili bakanlar tarafından imzalanır, ancak bunların hepsinde başbakanın onayı gerekmektedir (The Constitution of Japan, 1946: Md. 65-75).

İmparator, halkın birliğinin ve devletin sembolüdür. Parlamento tarafından seçilen başbakan, İmparator'un onayı ile görevine başlar. İmparator, başbakan dışında bakanlar kurulu tarafından önerilen başyargıcı ve anayasa mahkemesi üyelerini atamaktadır. Ayrıca; anayasa değişiklikleri ve yasaları, bakanlar kurulu kararları ve anlaşmaları onaylama, parlamento toplantıya çağırma, temsilciler meclisini dağıtma, parlamento genel seçimlerini ilan etme, devlet bakanlarının ve kanunla belirtilen diğer resmi görevlilerin atanmasını onaylama, yabancı büyükelçileri ve başkanları kabul etme yetkileri bulunmaktadır (The Constitution of Japan, 1946: Md. 1-7).

Kanada on eyalet ve üç bölgeden oluşan federal bir devlettir. Kanada siyasal sistemi; İngiltere Tacı tarafından atanan genel vali ve on eyalet valisi, parlamento ve parlamento içinden çıkan başbakandan oluşan anayasal monarşidir. Senato ve temsilciler meclisi olmak üzere iki meclisli bir yapıya sahiptir. Senato, başbakanın teklifleri sonucu genel vali tarafından seçilen yüz beş üyeden meydana gelirken, temsilciler meclisi genel seçimlerle gelen üç yüz sekiz üyeden oluşmakta ve seçimler tek adaylı çoğunluk sistemine göre yapılmaktadır. Oy kullanabilmek için on sekiz

yaşında olmak yeterlidir. Seçimler olağan durumlarda beş yılda bir yapılmakta ve seçim tarihi başbakan tarafından belirlenmektedir. Seçimlerde halk, hem ulusal meclis (parlamento) adayları için hem de eyalet meclisleri adayları için oy kullanmaktadır. Seçimleri kazanan siyasal partinin lideri başbakan olarak görevlendirilir. Başbakan, temsilciler meclisi ve senatodaki partililer arasından uzlaşmayla belirlediği kişilerin bakan olarak atamasını yapar. Kanada Anayasası; gelenekler, yasalar, içtihatlardan oluşmaktadır (Kingsley, 2007: 7,8). Genel valinin siyasal hayata etkisi olmamakta ve siyasal sorumsuzluğu bulunmaktadır. Temsilciler meclisi ve senatonun çıkardığı kararnameleri onaylamak, devlet belgelerini imzalamak, parlamento toplantılarını resmen açıp kapatmak ve seçimler öncesi parlamentoyu feshetmek gibi görevleri vardır.

Kanada'da bütün bunların dışında, devlet yönetimine özellikle genel valiye tavsiye niteliğinde görüş bildiren ve üyeleri yeni veya eski bakanlardan veya siyasal olarak etkili kişiler arasından, başbakan tarafından seçilen kişilerden oluşan bir "*Danışma Meclisi*" bulunmaktadır. Danışma meclisinin sembolik ve törensel bir özelliği bulunmaktadır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 207)

13 Aralık 1993 Anayasası günümüz Rusya'sının yönetim şekli ve devlet organlarının birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemektedir. İktidar, federal meclis (Rusya Federasyonu Başkanı, Federasyon Konseyi ve Duma), Rusya Federasyonu Hükümeti ve yargı organı tarafından paylaşılmıştır.

Rusya Federasyonu Başkanı dört yıllık süre için ve iki dönemden fazla olmamak şartıyla, otuz beş yaşını doldurmuş Rusya Federasyonu vatandaşları arasından gizli, genel, eşit ve doğrudan bir seçimle seçilmektedir. Duma'nın onayı ile başbakanı görevlendirmek, hükümetin istifasına karar vermek, hükümet toplantılarına başkanlık etmek, federasyon başsavcısını teklif etmek, referanduma gitmek, Duma'ya yasa tasarıları önermek, federal yasaları imzalamak ve yayınlamak federasyon başkanının yetkileri arasındadır (The Constitution Of The Russian Federation, 1993: Md. 81-84).

Yasama gücü, federasyon konseyi ve devlet Duma'sından oluşan federal meclis tarafından kullanılmaktadır. Federasyon konseyi, federasyonun her alt biriminden gelen iki temsilci ile oluşmakta, Duma ise dört yıllık süre için seçilen 450 milletvekilinden oluşmaktadır. Federasyon konseyi ve Duma'nın üyelerinin seçim

kuralları, Federal Seçim Yasası ile belirlenmektedir. On sekiz yaşında olanlara oy kullanma hakkı tanınırken, yirmi yaşında olanlara ise seçilme hakkı tanınmıştır. Federasyon konseyinin görevleri arasında; federasyon başkanı seçimlerini belirlemek, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay üyelerini belirlemek, federasyon dışında asker kullanılmasına karar vermek, başkan hakkında “*Impeachment*” (devlet memuruna dava açma) sistemini işletmek bulunmaktadır. Duma ise başkanın belirlediği başbakanı onaylamak, af çıkarmak, başbakan hakkında “*Impeachment*” sistemini işletmek yetkilerine haizdir. Yasa önerme hakkı; federasyon başkanına, konsey üyeleri ile Duma üyelerine, hükümete ve kendi mevzuatları çerçevesinde Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Uzlaşma Yüksek Mahkemesi’ne tanınmıştır. Yasa önerilerinin yasalaşması için üçlü mekanizma uygulanır. Yasa tasarı ve teklifleri ilk önce Duma’ya gelir ve görüşülür, federasyon konseyi tarafından kabul edildikten sonra federasyon başkanı tarafından imzalanır ve yayınlanır (The Constitution Of The Russian Federation, 1993: Md. 94-109).

Yürütme, başbakan ve federal bakanlardan oluşan hükümet tarafından yerine getirilir. Başbakan, federasyon başkanının görevlendirmesi ve Duma’nın onaylaması ile göreve başlar. Başbakan, yardımcısını ve federal bakanları federasyon başkanına önerir ve başkanın onayı ile göreve başlarlar (The Constitution of The Russian Federation, 1993: Md. 110-114).

2.2. Türkiye’nin Siyasal Yapısı

Anayasanın 1.maddesi “Türkiye Devleti Bir Cumhuriyettir” şeklinde düzenlenmiştir. Türkiye parlamenter devlet sistemi ile yönetilmektedir. Ancak 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, cumhurbaşkanını parlamento nezdinde parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanından daha yetkili hale getirmiştir. Kuvvetler ayrılığı gereği yasama, yürütme ve yargı birbirinden ayrılırken, birbirlerini denetleme ve kontrol etme mekanizmaları geliştirilmiştir. Anayasanın 7. maddesi yasama yetkisini Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne vermiştir ve bu yetkinin devredilemeyeceğini belirtmiştir. Türkiye 1961-1980 arası dönemde iki kanatlı bir parlamento tarafından yasama faaliyetlerini yerine

getirirken, 1980 sonrasında tek meclisli bir yapıya dönmüştür. (Anayasa, 1981: Md.7).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, genel oyla seçilen beş yüz elli milletvekilinden oluşmakta ve seçimleri dört yılda bir yapılmaktadır. Yirmi beş yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilirken, on sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı ise oy kullanma hakkına sahip olmaktadır (Anayasa, 1981: Md.75-77).

Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama faaliyetlerinin dışında; yürütmeyi denetleme, bakanlar kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme, mali konularda bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşerek kabul etmenin yanı sıra para basma yetkisi bulunmaktadır. Bunların dışında, uluslararası ilişkiler bağlamında ikili ve çoklu antlaşmaların onaylanmasını uygun bulma ve savaş ilanına karar verme yetkilerine haizdir. Ayrıca üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar verme yetkisi de bulunmaktadır (Anayasa, 1981: Md.87).

Kanunlar, bakanlar kurulu ve milletvekilleri tarafından teklif edilmektedir. Meclis'te kabul edilmesinden sonra cumhurbaşkanının onayına sunulan kanunlar, cumhurbaşkanının onaylamasını müteakip resmi gazetede yayımlanmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın kanunları kısmen veya bütünü ile yeniden görüşülmesi için geri gönderme yetkisi bulunmaktadır. (Anayasa, 1981: Md.89).

Anayasanın 8. maddesi yürütme erkini cumhurbaşkanına ve bakanlar kuruluna vermiştir. Cumhurbaşkanı; kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından beş yıllık bir süre için seçilmektedir. Anayasa 2007 değişikliği ile bir kişiye en fazla iki defa cumhurbaşkanı seçilme hakkı tanımıştır. Cumhurbaşkanı'nın yürütme, yasama ve yargı ile ilgili yetkileri açısından güçlü bir cumhurbaşkanı olduğu görülmektedir. Ayrıca anayasa ve kanunlarda başbakan veya bakanların imzalarına gerek olmadan tek başına yapabileceği işlemleri dışındaki diğer kararları, başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanmakta ve bu kararlardan başbakan ve ilgili bakan sorumlu olmaktadır (Anayasa, 1981: Md. 101,105).

Bakanlar Kurulu, başbakan ve bakanlardan meydana gelmekte ve başbakan, cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanmaktadır. Başbakanın Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından belirlediği bakanlar, cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Gerek görüldüğü takdirde başbakanın önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından, bakanların görevine son verilir. Başbakan, bakanlar kurulunun başkanı olarak, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur. Her bakan, başbakana karşı sorumlu olup ayrıca kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden de sorumludur. Başbakan, bakanların görevlerinin anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür (Anayasa, 1981: Md.109,112).

3. SİYASAL PARTİ KAVRAMI VE HUKUKU

Bu başlık altında siyasal partiyle ilgili yapılan tanımlar, siyasal partilerin hukuki dayanakları, yapıları ve demokrasilerde siyasal partiler ele alınmaktadır.

3.1. Siyasal Parti Tanımı

Siyasal parti kavramını oluşturan “Siyasal” kelimesi “*Politika ile ilgili, siyasi, politik*” anlamlarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2010 a). Parti kelimesi ise dilimize Fransızca’dan girmiş olup mecaz anlamda ve farklı anlamlarda kullanılmakla beraber, genel olarak “*Bir bütünün parçası*” ve “*İnsan topluluğu*” anlamına gelmektedir. İngilizce karşılığı “*Party*”, Almanca karşılığı “*Partei*” ve Fransızca karşılığı “*Parti*” kelimeleridir. Latince de ise “*Pars*” kelimesine karşılık gelmektedir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ve cumhuriyetin ilk yıllarında kullanılan “*Fırka*” kelimesinin yerine, 1935 yılında yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kongresinde, parti kelimesi kullanılmaya başlanmış ve partinin adı Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. Böylece siyasi tarihimizde ilk kez parti kelimesi terminolojimize girmiştir (Özcan ve Yanık, 2007: 5-20).

Siyasal parti kavramı öğretilerde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Heywood, siyasal parti tanımında bir amaç uğruna örgütlenen insan topluluğuna vurgu yapmış ve siyasal partilerin amacının seçimle ve başka yollarla iktidarı ele geçirmek olduğunu belirtmiştir (Heywood, 2007: 356).

Kapani, siyasal partileri “*Bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli örgüte sahip kuruluşlar*” olarak tanımlamıştır (Kapani, 2008: 176). Kapani’nin tanımında, iktidarı ele geçirmek veya başka partilerle paylaşmak ile süreklilik ve örgütlenme öne çıkan unsurlardır.

Kışlalı ise siyasal partileri, Kapani’nin tanımında olduğu gibi belli bir programın bulunmasına vurgu yaparak, “*Siyasal kararları etkilemek amacıyla iktidarı ele geçirmeyi hedefleyen örgütlenmiş kuruluşlar*” şeklinde tanımlamıştır (Kışlalı, 2008: 261).

Teziç, siyasal partileri “*Siyasi iktidarı ele geçirmeye çalışan ortak düşüncelere sahip insanların oluşturdukları örgüt*” şeklinde tanımlamıştır (Teziç, 1976: 5).

Akçalı, “*Halkın desteğiyle siyasi iktidarı ele geçirmeyi veya kullanmayı hedef alan, ülke çapında ve yerel düzeyde örgütlenmiş, süreklilik gösterebilen ve aynı fikir, görüş veya doktrini benimsemiş insanların meydana getirdiği topluluk*” şeklinde geniş bir siyasal parti tanımlaması yapmıştır (Akçalı, 1991: 93).

Tuncay, siyasal partileri tanımlarken propagandanın önemini vurgulayarak, muhalefetin denetimini tanım kapsamı içine almıştır.

Tuncay’a göre siyasal partiler “*Halkın meşru desteğini alarak siyasi iktidarı ele geçirmeyi ve kullanmayı amaçlayan, muhalefet halinde iktidarı denetlemeyi sürdürebilen, rejimi motive eden, esasen ülke genelinde fakat yerel düzeyde de örgütlenebilen, ilke, fikir ve doktrin birliğine ulaşmış, açık bir propaganda ile meşru faaliyetlerini siyasal zeminlerde sürdürebilen siyasal kuruluşlardır*” (Tuncay, 1996: 28).

Tunaya, siyasal partileri “*Belli bir program üzerinde birleşmiş kişilerin, normal seçim yolunu kullanarak programlarını gerçekleştirmek için kurdukları topluluk*” olarak tanımlamıştır (Tunaya, 1975: 354).

Özbudun ise “*Halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasi topluluklar*” şeklinde tanımlamıştır (Özbudun, 1979: 4).

Bütün bu tanımlamalarda birçok konuda ortak noktalar bulunmakla birlikte farklılıklarda bulunmaktadır. İktidarı ele geçirmek, kullanmak ve belli bir örgüte sahip olmak bütün tanımlamalarda ortak nokta olurken, bu hedeflerini gerçekleştirme yöntemlerinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Tunaya amaca ulaşmada seçim yöntemini ön plana çıkarırken, Heywood seçimin dışında başka yöntemlerinde kullanılabileceğini tanımında belirtmektedir.

Kapani örgütsel yapıya vurgu yaparken, örgütün ülke düzeyinde teşkilatlanması ve süreklilik göstermesi ölçütleriyle siyasal partileri parlamento içinde kurulan diğer gruplardan ayrı tutmaktadır.

Siyasal partiler; baskı grupları ve diğer toplumsal hareketlerden amaçları, üye ve örgütsel yapıları bakımından ayrılırlar. Siyasal partiler sürekli bir örgüte sahiptir ve ülke düzeyinde örgütlenmiştir. Üye katılımı ülke düzeyinde olup üyelerinin birlikteliğinde düşünsel amaç; çıkar ve menfaatlerin gerçekleşmesinin haricinde ideolojinin varlığıdır. İktidarı ele geçirmeyi hedeflerken üyelerinin dışında diğer seçmenlerin ve toplumun desteğini almaya çalışırlar. Siyasal partilerin ülke yönetimi ile ilgili siyasalarda geniş bakış açıları vardır. Sürekli bir hareketlerdir. Bunun yanı sıra baskı grupları iktidarı ele geçirmeyi düşünmezler, sadece mevcut iktidar üzerinde baskı yaparak menfaatlerinin gerçekleşmesini isterler. Ülke düzeyinde örgüte sahip olanının yanı sıra bölgesel olanlarda bulunmaktadır. Üyelerin katılma amacı kendi menfaatlerini gerçekleştirebilecek grubun içinde yer almaktır. Baskı grupları siyasal iktidarı etkilemeye çalışan gruplardır.

İnsanların devlet halinde örgütlenmeye başlamalarından günümüze kadar aralarında sürekli iktidar mücadelesi olmuştur. Ortak düşünce ve çıkara sahip olanlar aralarında birlik olarak iktidarı ele geçirmeye çalışmışlardır. Ortak düşünce ve çıkarın tarihsel süreçteki ilk temsilcilerini, aristokratlar (toprak soylular) ile burjuvazi (kentsoylular) arasında iktidar mücadelesi şeklinde görmek mümkündür. Aristokratlar ve burjuvazi arasındaki iktidar mücadelesinde adayları desteklemek ve desteklenen adayın seçim masraflarını karşılamak amacıyla yerel komiteler

oluşturulmuş ve aynı düşünceye sahip milletvekilleri meclislerde gruplar oluşturmuşlardır (Kışlalı, 2008: 262).

Birçok yazar tarafından siyasal partilerin tarihsel kökeni ilk çağlara götürülmektedir. İnsanların ilk önce temel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bilahare yönetimde söz sahibi olabilmek için güç birliği yaparak bir lider etrafında toplanmaları tarihsel bir olgudur. Ancak bu birleşmeleri parti olarak algılamak modern anlamda siyasal partilerde bulunması gerekli niteliklere ters düşmektedir. Siyasal parti tanımlarında belirtilen nitelikler – süreklilik, ülke düzeyinde örgütlenme, siyasi iktidarı ele geçirme, üye kazanabilme- ilk çağ siyasi oluşumlarında bulunmamaktadır.

Siyasal partiler 19. yüzyılda oy hakkının genişlemesi ve temsili hükümet düşüncesinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkmışlardır. 19. yüzyıla kadar siyasal partiler parlamentoda belli bir aileyi veya liderin etrafında toplanan aynı düşünceye sahip siyasetçilerden oluşan gruplar şeklinde görülmektedir. Siyasal partilerin ortaya çıkması toplumun temel yapısında meydana gelen değişim ve sanayileşmeyle doğrudan ilişkilidir. Sanayileşmeyle birlikte görülen kentleşme, ulaşım ve haberleşme imkânlarının gelişmesi, eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte artan okur-yazarlık, toplumda hareketlenmelere neden olmuştur. Sanayi kentlerinin sağlıksız bakımsız ortamı ve uzun çalışma koşulları ile birlikte düşük ücret ödemeleri, kent ortamında bulunanları daha iyi yaşama ve çalışma koşullarını sağlayabilmek amacıyla mevcut iktidarlar üzerinde ağırlıklarını koymaya yöneltmiştir. Bu mücadelelerin neticesinde oy hakkının kısmi genişlemesi ve toplumu oluşturan bütün katmanların haklarını koruyacak temsilcileri seçmek istemeleri modern anlamda siyasal partilerin ilk temellerini atmıştır (Tanilli, 2007: 206).

Siyasal partilerin 19. yüzyıl öncesindeki şekline en iyi örnek olarak İngiltere’de bulunan gruplar ve hizipler verilebilir. 18. yüzyılda bazı Avrupa parlamentolarında görülen gruplar ve hizipler İngiltere’de Tory’ler ve Whig’ler olarak tarihteki yerini almıştır. 17. yüzyılın ortalarında İngiltere’de meydana gelen olaylar esnasında İngiliz parlamentosunda iki ana eğilim görülmektedir. Kralı destekleyerek mevcut düzenin sürdürülmesini isteyenlere Tory adı verilirken, düzenin liberalleşmesini ve kralın yetkilerin kısılmasını isteyenlere Whig adı

verilmiştir (Eroğlu, 2006: 60). İngiltere’de siyasal partilerle ilgili bu gelişmelere rağmen modern anlamda ilk siyasal partiler 19.yüzyılda Amerika’da ortaya çıkmıştır (Heywood, 2007: 357).

Türkiye’de ilk siyasal partiler 1908 yılında İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra kurulmuştur (Kışlalı, 2008: 272). Ancak Tanzimat fermanından sonra siyasal nitelikli örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Bu örgütler daha çok Fransız devriminden etkilenecek bağımsız devlet kurmak isteyen azınlıkların tarafından oluşturulmuştur. Bu dönem içinde siyasal parti olarak nitelendirilebilecek ilk örgüt olarak 1865 yılında kurulan Genç Osmanlılar örgütüdür. Ancak bu örgütler modern anlamda siyasal partilerin niteliklerini taşımamaktadır. Belli bir bölgede yerel olarak örgütlenmişler, üyeleri Osmanlı aydın ve bürokratları olup tabana inememişlerdir. İkinci meşrutiyetten sonra yapılan seçimlerde iki siyasi parti ortaya çıkmıştır. “İttihat ve Terakki Cemiyeti” Türkçülüğü ve merkezîyetçiliği savunurken, “Ahrar Fırkası” ise Osmanlıcılığı ve âdemi merkezîyetçiliği savunmuştur (Özcan ve Yanık, 2007: 19).

3.2. Siyasal Partilerin Hukuki Dayanağı

Siyasal yaşama doğal süreci içinde katılan siyasal partiler, uzun bir süre pozitif hukukun dışında kalmış, Batı demokrasileri başta olmak üzere hiç bir ülkede hukuki bir düzenleme yapılmamıştır. Siyasal partiler birçok ülkede dernek düzeyinde kabul edilerek, dernekler kanununa tabi tutulmuşlardır. Zamanla siyasal partilerin yapıları ve işlevleri derneklerden farklılaşmaya başlamıştır. Siyasal partilerin işlevlerini yerine getirirken uyması gereken koşullar ve hareket alanlarının sınırlarının belirlenmesi, özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Avrupa’da ortaya çıkan demokratik olmayan gelişmelerle doğrudan ilişkili olarak önem kazanmıştır. Bireylerin barışçıl ve demokratik bir ortamda iktidar mücadelesini yapabileceği siyasal kurumların oluşturulması için siyasal partilerle ilgili hukuksal düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Siyasal partilerle ilgili düzenlemeler, ülkelerin hukuki düzenlerine göre farklılıklar göstermektedir. Farklılıklara rağmen genel olarak hukuki düzenlemeler “*Anayasal düzenleme, siyasal parti kanunları ve siyasal partilerin kendi tüzükleri*” şeklinde görülmektedir. Kimi ülkeler salt anayasal

düzenleme yaparken, kimileri hem anayasal hem de yasal düzenlemeye gitmişlerdir. Bunu yanında bazı ülkeler ise sadece yasal düzenleme yoluyla siyasal partilerin hukuki sınırlarını tanımlamışlardır. Siyasal partilerle ilgili ilk anayasal düzenleme 1947 yılında “*İtalyan Anayasası’nda*” yapılmıştır. İtalyan Anayasası 49. maddesi “*Bütün yurttaşların demokratik yöntemle, ulusal siyasetin belirlenmesine katılmak üzere, partiler halinde serbestçe birleşmek hakları vardır*” şeklinde belirtmiştir.

Batı Almanya’da 1949 tarihli Bonn Anayasası 21. maddesi ile siyasal partiler anayasal kurum haline getirilmiş ve anayasa ile ilk kez bir siyasal partiler kanunu çıkarılması belirtilmiş olmasına rağmen, Siyasal Partiler Kanunu 1967 yılında çıkarılmıştır (Tanilli, 2007: 210; Özcan ve Yanık, 2007: 51). Almanya Anayasası’nın 21. maddesi siyasal partilerin serbestçe kurulacağını belirtmektedir (Basic Law For The Federal Republic Of Germany, 1949).

Fransa’da ise 1958 Anayasası’nın 4. maddesi ile siyasal partilere anayasal düzenleme getirilmiştir. Aynı madde siyasal partilerin serbestçe kurularak faaliyetlerini serbestçe yerine getireceğini belirtmektedir (Constitution of October 4, 1958).

Bunun yanı sıra İngiltere ve Amerika’da siyasal partilerle ilgili hukuki düzenleme, parlamento hukuku ve seçim yöntemlerinin bir şekli olarak yer almaktadır. İtalya, Almanya, Fransa, Polonya, Gürcistan, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Güney Afrika, Venezuela ve Çek Cumhuriyeti siyasal partilerle ilgili anayasal düzenleme yapan ülkelerdir. Belçika, Danimarka, Lüksemburg ve Hollanda gibi ülkeler ise anayasalarında siyasal partilere yer vermemiştir. Rusya’da ise 1993 Anayasası’nın 13. maddesinde siyasal partilere değinilmektedir (Özcan ve Yanık, 2007: 50-51).

Modern demokrasilerin birçoğunda siyasal partilerin anayasal düzenlemeye tabi oldukları görülmektedir. Bunun yanında siyasal partilerle ilgili ilk anayasal düzenlemeler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya ve Almanya gibi savaş öncesi demokratik olmayan yönetimlere sahip ülkelerde olmuştur.

Türkiye’de siyasal partilerle ilgili ilk hukuksal düzenleme 1961 Anayasası ile yapılmıştır. Ancak bu tarihten önce 1876 Anayasasının 1909 yılında yapılan değişikliği ile dernek kurma özgürlüğünün tanınması sonucu ilk oluşumlar cemiyetler şeklinde görülmeye başlanmıştır. 3 Ağustos 1909 tarihinde 310 sayılı

Cemiyetler Kanunu çıkarılarak dernek kurma özgürlüğü yasal duruma getirilmiştir. 1924 Anayasası ile dernek kurma hakkı anayasal güvenceye alınmıştır (Anayasa, 1924: Md.70).

310 sayılı Cemiyetler Kanunu 1938 yılına kadar uygulanmış, 1938 yılında 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu kabul edilmiştir. 3512 sayılı kanuna göre dernek kurulması izne bağlı iken, 1946 yılında 4919 sayılı kanunla yapılan değişiklikle izin alma şartı kaldırılmıştır. 1961 Anayasası'nın 56. ve 57. maddeleri siyasal partilerle ilgili konuları düzenlemiştir. 1961 Anayasası siyasal partilerle ilgili düzenleme yaparken, siyasal partilerle ilgili bir tanım yapmamıştır. Siyasal partilerle ilgili ilk yasal düzenleme 1965 yılında çıkarılan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunudur. 13 Temmuz 1965 tarihli kanunun 1. maddesi siyasal partileri; "*Siyasal partiler toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahalli idareler yolu ile ve belirli görüşleri yönünde yöneltmek, denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve programı açık olan kuruluşlardır*" şeklinde tanımlamıştır (Özcan ve Yanık, 2007: 11).

Bu tanım modern siyasal partilerin genel kabul gören niteliklerini bir bütün olarak taşımamaktadır. Tanımda süreklilik ve örgütlü olma ölçütleri bulunurken, siyasal iktidarı ele geçirme konusunda herhangi bir husus yer almamıştır. Oysa siyasal partilerin kurulma amacı siyasal iktidarı ele geçirmek ve kullanmaktır. Bu amaç olmadan kurulacak bir siyasal parti bölgesel veya ülke düzeyinde örgütlenmiş bir baskı grubundan öteye geçemez.

1982 Anayasası dördüncü bölümde "*Siyasi Haklar ve Ödevler*" başlığı altında siyasal partiler ve seçme ve seçilme hakları ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Siyasal partilerle ilgili hükümler 68. ve 69. maddelerde düzenlenmiştir. 68. madde "*Siyasal partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları*" olduğunu vurgulamıştır. 69. madde ise "*Siyasal partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir*" şeklinde belirterek, siyasal partilerle ilgili yasal düzenlemenin yapılmasını emretmiştir (Anayasa, 1982).

Bunun akabinde, 22.4.1983 tarihinde 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu kabul edilerek 24.4.1983 tarihinde yayınlanmıştır. Siyasi Partiler Kanunu'nda siyasal partiler;

“Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır” şeklinde tanımlanmıştır (Siyasi Partiler Kanunu, 1983).

Kanunda yapılan tanım içeriği incelendiğinde 1965 yılında çıkarılan 648 sayılı kanunda olduğu gibi, siyasal partilerin esas amacı olan iktidarı ele geçirmek hususu belirtilmemiştir. Yine siyasal partilerin niteliklerinden biri olan *“Süreklilik”* konusu da tanımda yer almazken, 648 sayılı kanunda olmayan *“Ülke çapında faaliyet göstermesi”* hususu, 2820 sayılı kanunda yer almıştır. Ayrıca tanımda yer alan *“Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma amacı”* siyasal partilerin niteliği veya amacı değildir. Bu amacın belirtilmesi halinde *“Çağdaş medeniyet seviyesinin”* ne olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

3.3. Siyasal Partilerin Yapısı

Siyasal partilerin hedeflerini ve amaçlarını gerçekleştirmesi için bir yapı oluşturması gerekmektedir. Bu yapılanmada partinin programını destekleyecek ve ona oy verecek seçmen ile partiye bütünleşen taraftar ve üyeler, halka ulaşabilecek örgütler ve halkı temsil edebilecek yöneticiler ve liderler esas etkenlerdir.

Siyasal partilerin amacı iktidarı ele geçirmek olduğuna göre, partilerin ülke genelinde taraftar toplayabilmesi için parti programlarının halk tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Parti programının halkın bütünü tarafından benimsenmesinin imkânı yoktur. Halk içindeki mevcut olan duygu ve düşünce farklılıkları, siyasal partilerin yapılarını doğrudan ilgilendirmektedir. Ülke içinde farklı ekonomik ve ideolojik programları olan siyasal partiler, ülkedeki farklılıkları temsil etmektedir. Aslında bu farklılıkların sebebi, ülkenin ayrıştırılması yönünde olmayıp hepsinin amacı ülkeyi daha iyi yönetmek, halkın refah düzeyini arttırarak ülkeyi zenginleştirmektir. Ancak uyguladıkları politikalar, gerek ekonomik ve gerekse sosyal açıdan farklıdır. Halk farklı programlara sahip siyasal partiler içinde seçimini yapmak ister ve oylarıyla partilere iktidar yolunu açar. Dolayısıyla partiler

programını ve ideolojisini halka anlatmak zorundadırlar ve ülke genelinde halka ulaşacak şekilde örgütlenip, onların kalbine, gönlüne hitap edecek bir programı etkin bir propaganda faaliyetleri ile halka kabul ettirmeleri gerekmektedir.

Partilerin temel gücü halka dayanmaktadır. Siyasal partiler ülke düzeyinde oluşturdukları örgütlerinde, yerelden merkeze kadar olan yapılanmada parti lideri dâhil olmak üzere yöneticilerini halkın içinden çıkan, halkla aynı duygu ve düşüncelere sahip kişilerden seçmesi gerekmektedir. Halkın tamamıyla aynı duygu ve düşünceye sahip olmak, nüfus ve coğrafi olarak kapladığı alan bakımından günümüz ülkelerine göre daha küçük olan eski Yunan şehir devletleri de dâhil olmak üzere imkânsızdır. Mutlaka farklılıklar mevcuttur. Amaç bu farklılıklar arasından çoğunluğa hitap edecek, herkesi partinin hedefi doğrultusunda kucaklayacak yerel ve merkez yöneticilerini bulmaktır.

Bir insan topluluğunun olduğu her yerde mutlaka bir yapılanma ile yönetenler ve yönetilenler mevcuttur. Bu iki unsur arasındaki ilişki söz konusu yapının özelliklerini hakkında bilgi verir. Aşiret, köy, dernek, futbol takımı, askeri birlik, sendika, kooperatif, siyasal parti gibi örneklerde, hayatın her yerinde mutlaka bir yapılanma görülür. Aşiret gibi feodal yapılanmalarda, futbol takımı gibi küçük bir grupta, sendika, kooperatif gibi orta- büyük ölçekli kuruluşlarda ve askeri birlik gibi ülke düzeyinde örgütlenmiş kuruluşların hepsinde, bir yöneten ve yönetilenler grubu mevcut olup bunlar arasında daima bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla her iki grup arasındaki ilişkilerde rollerin açıklanması ve uyulacak kurallarının belirlenmesi gerekmektedir.

Siyasal partilerde ülke düzeyinde örgütlenmesi gereken yapılardır. Üyelerin partilere katılım biçimleri ve aralarındaki dayanışma ölçüsü parti örgütünün yapısı hakkında bilgiler verebilmektedir. Ancak bu genelleme 20. yüzyılın ilk yarısı için tamamen geçerli olsa da, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha fazla özgürlük, eşitlik ve demokrasi arzuları siyasal partileri öne sürülen dar kalıplardan kurtarmıştır. Duverger, üyelerin katılma usullerine göre partilerin yapısının dolaylı yapı ve dolaysız yapı olarak ayırırken, dolaylı partilere İngiliz İşçi Partisini örnek olarak göstermektedir. Dolaylı partilerde kişiler bireysel olarak başvuru ile üyelik statüsü kazanmak yerine, üye oldukları sendika, dernek, kooperatifin partiye kaydıyla birlikte o partinin üyesi olmaktadır. Dolaylı yapıları, üyelerinin toplum

içinde aldıkları rollere ve sınıflara göre ayırmak mümkündür. Dolaylı yapıları sosyalist partiler, muhafazakâr partiler ve köylü, çiftçi partileri şeklinde görmek mümkündür. Sosyalist partiler daha çok işçi sendikaları, kooperatifleri ve derneklerinin desteğini alırken; muhafazakâr partiler işçi kuruluşlarının yanı sıra, ticaret ve sanayi odalarının ve köylü derneklerinin bir birleşimi durumundadır. İki yapının dışında sadece köylü ve çiftçilere yönelik kurulan partilerde olmuştur. Ancak günümüz siyasal hayatında tek bir sınıfa, statüye dayanarak siyaset yapmak ve iktidarı ele geçirmek mümkün olmamaktadır. Dolaysız partiler ise bir kişinin bireysel olarak üyelik formunu doldurarak ve aidatını ödeyen, toplantılara düzenli katılanlardan oluşan bir yapıya sahiptir. (Duverger, 1986: 38,39).

Üyelerin farklı katılım şekliyle yatay bir özellik arz eden partilerde, tabandan yukarıya doğru olan bir piramit şeklindeki yapılanmada yer alan her basamakta bulunan organlar, dikey özellik göstermekte ve bu organların birbirleriyle olan ilişkileri ve diğer basamakta yer alanlarla olan ilişkileri, partilerin temsil ettikleri grubun özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Partilerin en alt kuruluşlarında, yerel parti örgütlenmeleri bulunmaktadır. Bu örgütler partilere göre adlandırma bakımından farklılıklar göstermekle beraber esas amaçları partiyi en alt seviyede temsil etmek ve halka ulaşmak, taraftar ve üye toplamaktır. 20. yüzyılın ilk yarısında siyasal partilerin en altta yer alan örgütlerinde, partinin ideolojisi ve temsil ettiği kitle açısından; komiteler, ocaklar, hücreler ve milisler olarak temel unsurlar şeklinde ayrıma gidilmiştir (Duverger, 1986: 51-79).

Komite, az sayıda üyeden meydana gelir ve üye sayılarının artırılması için özel bir çaba harcamaz. Her isteyenin giremediği ve sahip oldukları nüfuzları gereği seçilen elitlerden meydana gelmektedir. Faaliyetleri süreklilik göstermez, genelde dönemlere ayrılır ve en uzun çalışma dönemi seçimlerin yapıldığı tarihlerdir. Komiteler, sağ partilerin ve burjuvanın örgütlenme şeklidir ve komitelere katılım dolaylı ve dolaysız bir şekilde yapılabilmektedir.

Ocaklar, gücünü nicel olarak göstermek amacıyla üye sayısını artırmaya çalışırlar. Komitelerin aksine niteliğin pek önemi yoktur, önemli olan niceliktir. Ocağa girmek için gönüllülük esastır ve toplumun tümüne hitap eder. Ocak şeklinde örgütlenme sosyalist partilerin uygulamalarıdır ve hiyerarşi, iş bölümü ve siyasal eğitim önemlidir. Üye kayıtlarının yanı sıra düzenli olarak toplantılar yapılır ve

üyelerden aidatlar toplanır. Ocak örgütlenmesinin merkez ve sağ partiler tarafından da uygulandığı görülse de bu partilerde gerek toplantıların sık yapılmaması gerekse üye kayıtlarına fazla önem verilmemesi ve aidatların düzenli toplanmaması sosyalist partilerden ayıran temel özelliklerdir.

Komite ve ocağın yöresel ve coğrafi niteliğine karşılık, hücrelerin niteliği meslekidir. Hücreler; fabrika, dükkân, büro gibi aynı yerde çalışan insanların bir araya gelerek kurdukları bir ilk basamak örgütlenme şeklidir. Hücre sistemi, komünist partilerde en az üç üyenin bulunması ile kurulmaktadır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin tüzüğünde belirlenen sayıya ulaşan hücrelere komite kurma hakkı tanınmaktadır. Hücrelerde, ocaklar gibi dikey örgütlenme ve hiyerarşinin aşırı uygulamasının olduğu yapılardır. Hücrede üyeler arası haberleşme birbirlerine yakınlıkları sebebiyle diğer yapılara göre kolaydır. Sürekli bir toplantı halinde olabilirler. Çalışma saatleri aralarında, iş çıkışlarında sürekli olarak kendi hücre elemanları ile görüşme imkânları bulunmaktadır.

Milis örgütleri genelde aşırı sağ partilerde görülür ve üyeleri askeri esaslara göre örgütlenirler. Askeri disiplinle hareket eder ve eğitim yaparlar, askerler gibi üniformaları bulunur ve törenlere katılırlar. Milis örgütlenme şekli ile ilgili en belirgin örneği, Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi ile İtalyan Faşist Partisi'nde görmek mümkündür.

Bir partinin sadece bir çeşit örgütlenme biçiminde olması, 19. yüzyıl partileri hariç olmak üzere günümüzde bulunmamaktadır. Alman Nasyonal Sosyalist Partisi ve İtalyan Faşist Partisi de dâhil olmak üzere bütün partiler, Duverger'in temel unsurlar tipolojisinin bir karışımı şeklinde örgütlenmişlerdir. Günümüzde araştırma kapsamına dâhil olan ülkeler içinde Amerika hariç diğerlerinin gerek üye kayıtları ve aidatları, gerekse üye toplantılar açısından birbirlerinden farkları yoktur. Hepsinde üye kayıtları yapılmakta ve üye kaydına önem verilmekte, aidat toplama esasları tüzüklerinde bulunmaktadır (Duverger, 1986: 45-80).

Siyasal partiler genellikle ülkelerin mülki teşkilatlanmalarına uygun olarak örgütlerini kurmaktadır. Yukarıda bahsedilen birincil basamak örgütleri günümüzde mahalle, semt ve köy örgütlenmesine karşılık olarak gelmekte ve onları ilçe, il, bölge, eyalet, federasyon ve genel merkez örgütleri takip etmektedir. Türkiye'de örgütlenmenin temeli ilçelerdir. Ancak belediye teşkilatı olan bucaklarda

da parti örgütlenmesine gidilmektedir. Rusya’da, Birleşik Rusya Partisi yerleşim yerlerini esas alarak örgütlenirken, Komünist Partisi geleneğinden gelen alışkanlıkla eski usulünü (Hücre) devam ettirmektedir. Kanada’da seçim bölgeleri olarak adlandırılan “*Birlikler*” birincil örgüt durumundadır. Almanya’da ise köy, kasabalarda birincil örgütlenmeler oluşturulmuştur. İlçeden itibaren her örgüt kendi yönetim kurullarını belirlemektedir. Yönetim kurulunda görev alacakların sayısı ve görevleri, ülkelere göre değişiklikler göstermekle birlikte yönetim kurulları, bütün üyelerin ya da ilgili örgütün delegeleri tarafından belirlenmektedir. Delege sisteminde her örgüt bir üst kongre delegelerini belirleyerek, bir üst kurulun yönetim mekanizmasının belirlenmesinde söz sahibi olabilmektedir. Diğer basamaklarda, ilgili kongrenin delegeleri tarafından bir üst kurulun delegeleri belirlenmektedir.

Siyasal partilerin merkez örgütlerinin oluşturulmasında partilerin siyasi duruşlarına göre farklılıklar bulunmaktadır. Bütün partilerde en üst karar organı kongre/kurultay olurken, onun alt birimleri olarak sol partilerde kongre/kurultay tarafından seçilen bir “*Meclis*” ve yine kongre/kurultay tarafından seçilen bir “*Yönetim Kurulu*” görev yapmaktadır. Merkez ve sağ partilerde ise kongreden sonra en yetkili organ yönetim kurullarıdır. Rusya Komünist Partisi hariç bütün partilerin genel başkanları kongre/kurultay tarafından seçilmektedir, Rusya’da ise merkez komite tarafından seçilmektedir. Komünist partilerde lider durumunda “*Genel Sekreter*” bulunurken diğer partilerde “*Genel Başkan*” bulunmaktadır. Sosyalist partilerde genel başkandan sonra güçlü genel sekreterlik bulunurken, sağ partilerde genel başkan yardımcıları görev yapmaktadır.

Siyasal parti örgütlerinin başı olan genel başkanlar, büyük çoğunlukla seçim sonuçlarına göre iktidar olunması halinde başbakan olmakta veya devlet başkanlığına aday gösterilmektedir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri’nde bunun farklı bir uygulamasını görmekteyiz. Amerika Birleşik Devletleri’nde partinin başında “*Ulusal Komite Başkanı*” bulunurken, devlet başkanlığı seçimlerinde parti bir başka kişiyi aday olarak göstermekte ve ulusal komite başkanı, başkanlık adayının seçim çalışmalarına aktif olarak katılmaktadır.

Siyasal parti örgütlerinin esas unsuru olan “*Parti Üyesi*” kavramı, parti doktrinini destekleyen ve bu konuda beyanda bulunan kişidir ve İngilizce “*Adherent*” kavramının karşılığıdır. Siyasal parti üyeliğinin önemi partilerin ideolojisi ve

bulunduğu konuma göre değişmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi üyelik, bireysel ve dolaylı olarak yapılmaktadır. Üyelik sisteminin ortaya çıkışı aslında sanayinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan işçi sınıfının, oy hakkının genişlemesiyle birlikte iktidara gelmek için kurdukları sosyalist partilerle birlikte ortaya çıkmıştır (Duverger, 1986: 105, 106).

Bireysel üyelik sisteminin temelinde kişilerin üye olmak istediği partiye bir dilekçe ile başvurması ve parti yetkili organlarınca yapılan inceleme sonrasında verilecek karara göre gerçekleşmektedir. Siyasal partilerin tüzüklerinde üyelikle ilgili şartlar, üyelerin ödevleri ve hakları belirtilmektedir. Partilerin ideolojileri, parti program ve politikaları doğrultusunda üyelik şartlarında farklılıklar görülmektedir. Ancak bütün bu düzenlemeler, tarihsel süreç içinde ülkelerin demokratik gelişmişlik düzeylerine göre sınırlı özgür üyelikten, tam özgür üyeliğe doğru gitmektedir. Duverger'in "*Kadro ve Kitle*" partileri ayrımında belirttiği özelliklere göre, üyelik daha çok kitle partilerine özgü bir sistemdir. Kitle partileri olarak sayılan sosyalist, komünist ve faşist partiler üyelik sistemine özel önem vermektedirler. Ancak kadro partileri olan merkez, muhafazakâr ve liberal partilerinde üyelik sistemine ağırlık verdikleri görülmektedir. Aslında kadro partisi veya kitle partisi şeklinde kesin çizgilerle yapılan bir ayrımı, bugünün siyasal partileri için söylemek mümkün değildir. İktidara gelebilmek için ülke geneline yayılmak ve her kesimden oy almak gerekmektedir. Dolayısıyla ideolojik, etnik, sınıfsal ve sosyal temelli partilerin iktidara gelmeleri olağanüstü durumlar hariç zor görünmektedir. Partilerde bu duruma kendilerini uydurmak için halkın tümüne ulaşacak söylemler ve politikalar benimsemişlerdir. Herkesi kucaklama ve her kesimden oy alabilme gayretleri Otto Kirchheimer'in "*Catch-All Party*" (*Hepsini Yakala Partisi*) tipinin bir uygulamasıdır (Kapani, 2008: 192).

Üyelerin partiye kayıtları esnasında kitle partilerinde özel düzenlemeler mevcuttur. Kitle partilerinde, üyelere başvuruları esnasında eski partililerden kefil olması istenmekte ve giriş aidatlarının ödenmesi ve taahhüname imzalaması beklenmektedir. Ayrıca üyelerin, özellikle parti içi seçme ve seçilme haklarını kullanabilmeleri için belirli bir süre parti içi eğitimden geçirilmeleri önkoşulu getirilmiştir. Kadro partilerinde ise eğitim önkoşulu bulunmamaktadır. Duverger'in bu ayrımında kadro partilerinde üyelikle ilgili kesin ölçütlerin bulunmaması ve aidat

yerine ara sıra bağış alma uygulamasının bulunması bugün için uygulamada yerini bulmamaktadır. Bütün partilerde aidat sistemi bulunmakta ve üyelik için bir başka partiliden kefillik uygulaması hariç olmak üzere taahhütname imzalaması istenmektedir.

Üyelerin seçme ve seçilme haklarını kullanması için gerekli olan süre önkoşulunu uygulayan partilerde farklılıklar görülmekle birlikte en az olanı üç aydır. Süre kısıtlaması uygulaması, üye kayıtları esnasında parti örgütlerine hâkim olan yönetim kurullarının rekabet sebebiyle görevlerini yerine getirmemeleri sonucunu doğurabilir. Böyle bir durum ise seçimle işbaşına gelecek olan adayların önünün kesilmesi ve siyasal katılımın sağlanması anlamında bir engeldir. Gerçi birçok siyasal partinin tüzüklerinde “*Genel Merkez Adaylığı*” adı altında partiye faydası olabilecek kişilerin kaydının süre gözetmeksizin yapılarak, seçimlerde aday gösterme uygulaması olsa da, yerel örgütlerde yapılan seçimlerde sonradan üye kaydının yapılmaması gibi uygulamalar görülebilir.

Siyasal partilerin oy kaynağı sadece üyeleri değildir. Üyelik sadece biçimsel bir uygulamadır. Üyelerin dışında siyasal partiler oy veren seçmenler veya taraftarları da mevcuttur. Duverger’in üye, militan, seçmen ve taraftar tipolojisinde temel unsurların birbirleriyle olan parti içi ilişkileri, partinin demokratikliği hakkında bilgi verebilmektedir.

Seçmenin taraftardan farkı, oy verdiği partiyi açıklamaması, siyasal görüş bildirmemesi olarak belirtilebilir. Taraftar olabilmek için partinin toplantılarına katılmak, gazete ve dergilerini okumak, diğer taraftarlarla toplantılar ve fikir alışverişleri yapmak gerekmektedir. Taraftarları üyelerden ayıran temel unsur, partiye kayıt olma veya aidat ödeme gibi şekli bağının olmamasıdır. Militanlar ise aktif üyedirler, partinin propaganda çalışmalarına katılır, kampanyalarda parti adına çalışmak, toplantılara katılmak ve aidatlarını düzenli olarak ödemek onları üyelerden ayırır. Gerçi aidat ödeme hususu üyeler içinde geçerli olsa dahi militanlarda düzenli bir ödeme vardır. Partide yöneticilere yardımcı eleman gibi günlük işleri yürütücü durumundadırlar (Duverger, 1986: 138-160).

Bütün bu açıklamalardan sonra seçmenlerin, bu tipoloji içinde en geniş kapsamlı olduğu görülmektedir. Militanlar ise en dar kapsamlı olanıdır ve parti örgütlerindeki yöneticilere en yakın olan gruptur. Dolayısıyla yöneticileri etkileme

olanakları daha fazladır. Militandan sonra parti üyesi ve sonrasında dışarıya doğru taraftarı saymak mümkündür.

Partilerin yerel örgütlenmelerinde görev alacak olan yöneticiler ve delegeler, partilere göre farklılık gösterse de parti üyeleri tarafından seçilmektedir. Aslında birincil basamak örgüt yöneticileri ve delegeleri için genelleme yapmak mümkündür. Diğer basamaklardaki örgütlerin yöneticileri, kayıtlı bütün üyelerin dışında seçilmiş delegeler vasıtasıyla göreve gelmektedir. Sayıları seçmen ve taraftarlara göre daha az olmasına rağmen, parti yöneticileri üyeler tarafından belirlenmektedir. Militandan başlayarak, üye, taraftar ve seçmen şeklinde büyüyen bir çemberde en alttakilerin üsttekileri temsil etmesi partinin demokratik niteliğini, temsil etmemesi ise partinin oligarşik niteliğini açıklar.

Siyasal parti yapısını oluşturan bir diğer etken ise parti lideri ve üst yönetimidir. Parti liderinin belirlenme şekli, partinin demokratik olup olmadığı hakkında güçlü bir veri oluşturur. Eğer parti genel başkanı dahil olmak üzere, partinin merkez ve yerel örgütlerinde bulunan bütün yöneticiler seçimle göreve geliyor ve seçimler sık sık yenileniyorsa, siyasal katılımın yüksek olduğu bir nitelik taşıyorsa ve liderin otoritesi belirli kurallarla sınırlanıyorsa burada demokratik duruştan bahsedilir. Ancak böyle bir partinin siyasal hayatta başarı şansının düşük olması muhakkaktır. Çünkü ilk başta diğer partilerinde aynı kurallar bütünü içinde olması gerekmektedir.

Birinci konu incelediğinde belirli bir aidiyet duygusuyla ve lidere inanmışlıkla hareket eden, liderin her söylediğini emir kabul eden bir üye ve delegeye sahip partilerin, iç çekişmesinin az olduğu veya en azından kamuoyuna pek yansıtılmadığı ve kamuoyunda bu durumun olumlu karşılandığı ve oy verildiği görülmektedir. Demokratik kuralların tam olarak uygulandığı bir siyasal partide ise mutlaka muhalefet olmakta ve hizipler görülmektedir. Bu durum seçmen nazarında kendi iç düzenini sağlayamayan bir parti imajı verecek ve böyle bir partinin ülkeye huzur getiremeyeceği kanısı hâkim olacaktır. Seçmen böyle bir duygu ve düşünce ile seçimlerde oy kullandığı takdirde tercihini daha istikrarlı gözükten partiden yana kullanacaktır. Dolayısıyla demokratik ve yarı demokratik kurallarla yönetilen partilerin bir arada bulunduğu siyasal ortamda, parti içi disiplini sağlayarak istikrarlı parti görüntüsü veren siyasal partilerin diğerlerine karşı başarı şansı yüksektir.

Siyasal parti yöneticilerin delege yöntemiyle (dolaylı temsil) belirlendiği bir sistemde, zaman içinde delegeye hakim olanların devamlı bir iktidarı söz konusu olmaktadır. Böyle bir durumda siyasal partilere yeni katılımlar zor olmakta, mevcut yöneticiler –merkezde veya yerelde- aralarına yeni yüzlerin katılmasını istememektedirler. Yeni yüz, yeni katılma aynı zamanda yeni rakip anlamına gelmektedir. Bu konu partiye katılacak herkes için geçerli değildir. Yöneticiler kendilerini destekleyecek ve kendilerine bağlı kimselerin katılımını mutlaka isteyeceklerdir. Ancak kendilerine rakip olabilecek kapasiteye sahip kişilerin katılımının, delege sistemi kullanılarak kesilmesi mümkündür. Aynı konu yerelde kayıtlı üye sistemi ile yapılan seçimler içinde geçerli olabilir. Ama en azından kayıtlı üyelerin sayısı, delege sayısından fazla olacağı için bunların hepsine hâkim olabilmek daha zor olacaktır. Öyleyse parti içinde değişim nasıl sağlanacaktır? Bu büyük bir sorundur ve siyasal partilerde lider oligarşisi kolay bir şekilde aşılammamaktadır. Sorunun aşılması için partinin seçimlerde büyük bir hezimet yaşaması, lider hakkında toplumun hoşgörüsü ile karşılamayacağı bir davranışının ortaya çıkması gibi olağanüstü durumların yaşanması gerekmektedir.

İnsanlar doğası gereği sahip oldukları acıma hissi ve yardım edebilme duygusu içinde zayıf olanın yanında olurlar. Ancak, gelecekle ilgili planlarında zayıf olanın bir etkisinin kalmadığı durumlarda saf değiştirmeleri muhakkaktır. Siyasal partilerin üst yönetimlerinde özellikle liderde yaşanacak muhtemel sert değişim, alt kademelerin onun çevresinde bir araya gelmesini sağlayacaktır. Parti üst yönetimindeki değişim, biçimsel olarak seçimle olurken aslında ikincil lider pozisyonunda olan kişi ve kişilerin belirlediği veya işaret ettiği kişinin parti delegeleri tarafından onanmasından ibarettir. Olağanüstü gelişmeler sonucu yaşanan başkanlık değişimi sonucunda, yeni genel başkan lider değildir. Sadece kendine biçilmiş olan rolü oynayan bir aktördür. Çünkü beraber çalıştığı insanların birçoğu önceki genel başkanın veya partiye hâkim olan ikincil veya bir başka etkili kişinin kontrolü altındadır. Yeni genel başkanın sağlıklı kararlar alabilmesi için kendi çalışma ekibini kurması gerekmektedir. Dolayısıyla genel başkan baskın kararlarla eskileri tasfiye ederek kendi güvendiği insanları karar organlarına getirecektir. Genel başkan bu süreci eğer başarı ile atlarsa “*Lider*” sıfatını hak eder. Aksi takdirde zaten kendisi devrilmiş olur. Böyle bir süreç sonunda, yeni lider parti üzerinde kendi

oligarşisini kurar ve farklı seslere yaşama şansı vermez. Bütün bu yaşanan süreç demokratik ilkelerle bağdaşmamaktadır. Ancak özellikle sınırlı demokratik ülkelerde lider değişimleri toplumun değerleri ve gelişmişliği ile doğru orantılı olmaktadır. Siyasal partinin mevcut düzen içinde hedefe ulaşabilmek için başka bir şansı veya yolu bulunmamaktadır. Zira toplum, kendi içinde kavga eden bir siyasal partide ülkenin sorunlarını çözecek bir nitelik görmez ve tercihini ondan yana yapmaz.

Bazı siyasal partilerde, ister merkezi örgütte isterse de yerel örgütlerde başkanlık seçimlerinde aday gösterme mekanizması da demokratik ilkelere uymamaktadır. Sayıları partilere göre değişmekle birlikte, delege veya üyelerin bir kısmı tarafından başkan adayının teklif edilmesi gerekmektedir. Aday gösterme aynı zamanda parlamento seçimlerinde partilerin milletvekilli adaylarını, halkın onayına sunması şeklinde de olmaktadır. Her ikisi de daha önce Duverger'in katılma dereceleri tipolojisinde belirttiği çemberin iç kısmında olanlarının, dışarıda olanlara dayatılması şeklinde gelişmektedir. Seçmene dayatılan milletvekili listesi veya belirli bir sayıdaki delege veya üyenin istediği kişinin kongre üyelerine dayatılması, kesinlikle demokratik bir özellik göstermez. Çemberin en içinde olandan itibaren bu gelişmelere verilen tepkiler olumludan olumsuzu doğru gider. En içte olanlar sayı bakımından en az olanlardır ve bunlar kendi istedikleri gerçekleşeceği için veya parti başarı kazanacağı için oy vermekten çekinmezler. Ancak çemberin en dışında ve sayı bakımından en fazla olan seçmenler böyle bir durum karşısında tepki verebilirler. Hitler % 10 kadar seçmenin, oy kullanırken araştırarak ve inceleyerek karar verdiğini ve bunların fikirlerini değiştirmeye uğraşmanın zaman kaybı olduğunu, aynı konunun diğer % 10'luk dilim içinde geçerli olduğunu ve bunlarında kafalarındaki sabit olan fikirler doğrultusunda oy kullandıklarını, ne yapılırsa yapılısın değişmeyeceklerini belirtmektedir. İşte bu % 20, çemberin iç kesimini oluşturmaktadır. Yine Hitler geriye kalan % 80'nin oy kullanırken yapılacak propandaya ve parti gelişmelerine açık olduğunu iktidara gelecek olanların bu kesime hitap etmesi gerektiğini belirtmektedir (Hitler, 2005: 225).

Demokratik olmayan yöntemlerle seçilen bir başkan kendi otoritesini sağlamak için çalışacağı kurulu, kendisine yakın kimselerden seçmek isteyecektir. Parti tüzüklerinde üst yönetim kurullarının kongre tarafından seçilmesi yönünde hükümler bulunmaktadır. Ancak bu hükümler genel başkanın listesinin

onanmasından öteye geçmez. Genel başkanın işaret ettiği isimlerin dışında aday olanlar seçilemediği takdirde, parti içi disiplin mekanizmaları çalıştırılarak bir şekilde parti dışına çıkarılabilirler. Bu uygulamanın parti içi disiplinle bir ilgisi bulunmamaktadır.

4. DEMOKRATİK VE SINIRLI DEMOKRATİK DEVLETLER

Demokrasi, en çok siyaset biliminde kullanılan Yunan kökenli bir kelime olup, “*Demos*” (Yunanca’da halk, halk kitlesi veya yurttaş anlamında) ile “*Kratein*” (egemen olmak, iktidarı kullanmak) kelimelerinden meydana gelmektedir. Demokrasi ilk kez M.Ö. 5. yüzyıldan, 4. yüzyıla kadar Yunan şehir devletlerinde uygulanmıştır. Aristoteles okulunun devlet şekilleri öğretisine göre demokrasi, çoğunluğun egemen olduğu bir yönetim şeklidir. Devlet yönetimlerinin birbirinden ayrılmasını sağlayan nicelik ve nitelik ölçütleri arasında “*Demokrasi*” devletin bir kişi, bir azınlık veya çoğunluk tarafından yönetileceği öngörüsü ile nicelik ölçütü kapsamına girmektedir (Göze, 2007: 44; Schmidt, 2002: 13).

Tarihsel süreç içinde demokrasi ile ilgili birçok kuram ileri sürülmüştür. Bunların incelenmesi çalışma kapsamında değildir. Ancak klasik ve modern anlamda demokrasi kuramlarını ana başlıklar altında belirtmekte fayda bulunmaktadır. Aristoteles’in iyi devlet yönetimi öğretisi ve Atina devletinde halk meclisinin egemenliği kuramı, Montesquieu’nün ılımlı demokrasi kuramı, J.J Rousseau’nun radikal halk egemenliği öğretisi, Alexis de Tocqueville’nin özgürlük ve eşitlik arasında amaç çatışması kuramı, John Stuart Mill’in liberal demokrasi kuramı, Karl Marks’ın devrimci doğrudan demokrasi öğretisi, “*klasik demokrasi*” kuramlarıdır. Bunların dışında seçkinci demokrasi kuramı, ekonomik demokrasi kuramı, sosyal demokrasi kuramı, çoğulcu demokrasi kuramı, katılımcı demokrasi kuramı, eleştirel demokrasi kuramı, bütünlükçü demokrasi kuramlarını ise “*modern demokrasi kuramları*” olarak sayabiliriz (Schmidt, 2002: 21-196).

Liberal, muhafazakâr, sosyalist, anarşist, faşist ve ekolojist ideolojilere göre demokrasi farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Liberal düşünce, demokrasiyi bireysel özgürlük anlamında görerek, iradenin oy sandığında şekillendiğini belirtmektedir. Muhafazakârlar ise liberal demokratik yöntemi benimsemelerine karşılık, geleneksel kurumları ve mülkiyeti koruma gayreti içindedir. Sosyalistler, halkın katılımına

dayalı bir demokrasi şeklini benimserken, ekonomide kamusal denetimi kabul etmektedir. Anarşistler, doğaları gereği devletin varlığını düşünmedikleri için doğrudan demokrasiyi savunurlar. Faşistler, liderin tek başına halkın çıkarlarını düşünebileceğinden hareketle totaliter demokrasiyi benimserler. Ekolojistler ise çoğunlukla radikal veya katılımcı demokrasiyi desteklemektedirler (Heywood, 2003: 56).

Liberalilerin bireyci yaklaşımına karşılık, örgütlü grupların varlığının esas siyasal aktörler olduğu düşüncesi 20. yüzyıla damgasını vurmuştur. Örgütlü grupların siyasal sisteme bağlanması için çatışan menfaatlerinin demokratik bir ortamda uzlaşma ile ortak noktada buluşması gereklidir. Rıza ve katılımın yerini uzlaşma, karşılıklı menfaatlere saygı ve hoşgörü almıştır.

Demokrasi tarihi ve demokrasi kuramları hakkında konumuz gereği fazla ayrıntıya girmeden kısa bir anlatımından sonra çalışmamız kapsamında demokratik devlet ve sınırlı demokratik devlet nedir? Demokratiklik hangi değerlere göre ölçülecek? G-8 ülkeleri ve Türkiye'nin demokratiklik seviyeleri nedir? Sorularına bu bölümde yanıt aranmıştır.

4.1. Demokratik Hedefler ve Ölçütler

Demokrasi birden bire ortaya çıkmamış, belirli bir süreçten geçmiştir. Bu süreç içinde toplumlar daha iyi yaşama koşullarına nasıl kavuşuruz sorusuna sürekli cevap aramışlar ve günümüze kadar bunların çoğunu cevaplamışlardır. Demokratikleşmenin tarihsel süreci Yunan şehir devletlerinden başlamaktadır. Ancak 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıldan itibaren demokratik değerler, ülkelerin yönetimlerine hâkim olmaya başlamış, ancak en büyük gelişmeler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur.

Demokratik hedefler ve ölçütler hakkında özellikle 20. yüzyıldan itibaren birçok bilimsel araştırma yapılmıştır. Bunların bazılarında ekonomik ölçütler ele alınırken, bazılarında özgürlükler ve siyasal değerler üzerinden incelemeler yapılmıştır. Aslında bütün olarak düşünüldüğünde, özgürlükler ve siyasal değerlerin gelişmesiyle birlikte toplumun ekonomik gücünün arttığı veya tersinden

düşünüldüğünde, ekonomik alandaki olumlu gelişmelerin özgürlükleri ve siyasal alandaki demokratik değerleri artırdığı söylenebilir.

Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl⁴ demokrasi üzerine yaptığı çalışmalarda, demokratik sürecin ölçütlerini; “*Etkin Katılım*”, “*Oy Kullanma Eşitliği*”, “*Bilinçli Anlayış*”, “*Gündemin Kontrolü*” ve “*Yetişkinlerin Dahil Olması*” şeklinde belirlemiştir (Dahl, 2001: 39).

Lipset; “*Serve*”, “*Sanayileşme*”, “*Şehirleşme*” ve “*Eğitim*” gibi ekonomik verilerle ülkelerin demokratiklik seviyelerini değerlendirmiştir. Lipset’e göre demokratik ülkelerin ortalama serveti, sanayileşme, şehirleşme ve eğitim düzeyleri, sınırlı demokratik ve demokratik olmayan ülkelere göre daha gelişmiştir (Lipset, 1986: 30).

Lipson ise demokratiklik ölçüsü olarak yönetimin icrasına ve denetimine katılanlara adil ve eşitlikçi bir yaklaşımı almıştır. Demokratik devlette otoritenin kaynağı, kendilerini yönetenleri ve temsil edenleri etkili bir hesap verme araçları ile denetleyen ve bu güce sahip olan yönetilenlerin, sürece eşit ve özgür şekilde katılmasıdır (Lipson, 1997: 388).

Dahl’ın demokratikleşme ölçütlerinde toplumdaki bireylerin hem kendilerini ilgilendirecek konularda hem de toplumun genelini ilgilendirecek konularda söz sahibi olması, diğer kişilerle eşit şartlarda olmasını sağlamaktadır. Toplumu ilgilendiren politikaların belirlenme sürecine katılmak isteyen bütün bireylere, söz hakkı tanınmalı ve görüşlerini serbestçe belirtmeleri için eşit ve etkin imkânlar sunulmalıdır. Bazı kesimlerin mülkiyet sahipliğine veya sınıfsal olarak ya da toplumda aldıkları rollere göre oylarının değerlerinin fazla kabul edilmesi, demokratik koşullarla uyuşmayan bir düşüncedir.

Demokratik olmayan ülkeler, vatandaşlarına görüşlerini özgürce bildirerek karar alma sürecine katılım hakkı ile oy kullanma ve oylarının eşit kabul edilme hakkını vermemekte ve geniş siyasal haklar tanımamaktadır. Ülkelerin anayasalarında ve yasalarında vatandaşlara yönetimin yapı taşları olan haklar tanınmıştır, ancak bunlar etkin ve adil bir şekilde uygulamasını bulmadığı zaman

⁴ Robert Dahl: ABD’li siyaset bilimci. 1953’te Charles Lindblom ile birlikte modern toplumları klasik demokrasiden ayırt etmek üzere “Poliarşi”(çoğunluğun yönetimi) terimini icat etmiştir (Heywood, 2007: 396)

demokratik yönetimden söz etmek mümkün değildir. Demokratik ülkeler hak, özgürlük ve fırsatlara ek olarak, vatandaşlarına ifade özgürlüğü gibi daha fazla özgürlükler tanımalıdır. Demokratik bir ülke, vatandaşlarının ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesini sağlar. Bireyin ahlaki değerlere ve sorumluluklara sahip olabilmesi için özgür bir düşünme, tartışma, inceleme haklarını kullanarak karar vermesi gerekmektedir. İfade özgürlüğü ve ahlaki değerlere sahip olmanın yanında, demokratik devlet, bireylerin insani gelişmesine olumlu yönde destek olur. “*Dürüstlük, adalet, cesaret ve sevgi*” gibi nitelikler, herkes tarafından olumlu olarak geliştirilmesi istenen unsurlardır. Ayrıca gelişimini tamamlamış olan bütün bireylerin kendi çıkarlarını korurken, başkasına ihtiyaç duymama yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Yetişkinlerin sorumluluk sahibi olması, çevresinde gelişen olaylara adalet duygusu ile yaklaşması, diğer insanların haklarının korunmasında kendi haklarını korur gibi davranması ve sorunlar karşısında kimseden çekinmeden kendi fikirlerini beyan etmesi gerekmektedir. Bu özelliklerin hepsinin gerçekleşmesi demokratik bir ortamda sağlanır (Dahl, 2001: 59).

Demokratik devletler diğerlerine göre daha zengindirler ve halkı daha refah içinde yaşar. Çünkü demokratik devletlerde herkes özgürdür ve siyasal anlamda birbirine eşittir. Halkın, devletin ideolojisini ve rejimini değiştirmek gibi düşüncesi bulunmamaktadır. Halk olayları bütünü ile ekonomik gözlükle görür ve buna bağlı olarak siyasetçiler iktidara geldiklerinde kendi ideolojilerini kabul ettirme çabalarının yerine, halkın refahını artırma yöntemlerini hayata geçirecek çabalara girişirler ve olaylara ekonomik gözlükle bakarlar.

Demokratik devletler halkın eğitimi konusunda taviz vermezler ve dolayısıyla eğitilmiş halk yeniliklere ve büyümeye etkin olarak katılır. Kanunlar, diğer ülkelere nazaran demokratik ülkelerde halkın lehinedir ve daha rasyonel ve uygulanabilirler. Mahkemeler bağımsızdır, kuvvetler ayrılığı ilkesi uygulamasında yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri birbirini denetleyecek şekildedir ama asla birbirine tahakküm sağlayacak niteliklere haiz değildir. İktidar mahkemelere ve yargıçlara kesinlikle müdahalede bulunmaz, özel hukuk alanında hükümet taraf tutmaz. Demokratik ülkelerde teknoloji hayatın her alanında etkin olarak kullanılır, gerek bireysel iletişim, gerekse tüzel iletişime engel konmaz ve bireyler bilgiye ulaşmak için teknolojinin bütün nimetlerinden faydalanırlar (Dahl, 2001: 62).

Şimdiye kadar anlatılanlar demokratik devlette olması gereken değerler ve hedefler olarak kabul edilmelidir. Bu değer ve hedeflerin gerçekleşme derecesi devlette bulunan kurumların oluşumu ve uygulamaları ile doğrudan ilgilidir. Demokratik devlet yukarıda belirtilen bütün değerlerin hepsine sahip olmasa da, ülkenin yönetiminde, siyasal düzenlemelerde ve uygulamalarında bu değerlerin çoğunluğuna sahip olması gerekmektedir.

Demokratik bir devlette halkın yönetime etkin olarak katılması gerekmektedir. Halk katılımının klasik anlamda doğrudan olması, günümüz ülkelerinin büyüklükleri ve nüfusunun fazlalığı sebebiyle imkânsız hale gelmiştir. Belki çok önemli konularda doğrudan halka gidilebilir, ancak günlük yapılması gereken düzenlemeler ve işlemler için mümkün değildir. Bunun yerine temsili anlamda siyasal kararların alınma sürecinde etkili olabilmek için halk tarafından seçimle belirlenecek kişilerin görevlendirilmesi gerekmektedir. Seçilen kişiler uzun süreli görev yerine, kısa sürelerle yapılan, özgür ve adil seçimler sonucu değiştirilmelidir. Uzun süre görevde kalma, zamanla oligarşiyi doğurur ve sonunda totaliter bir rejime doğru gidilir. Bu husus siyasal iktidar kadar, siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları olan partiler içinde geçerlidir. Siyasal kurumların oluşması tarihsel süreç içinde 13. yüzyıla⁵ dayansa da seçme ve seçilme haklarının verilmesi bakımından, genel oy hakkının herkese tanınması hususunda 20. yüzyılın birinci yarısının sonuna kadar eksik uygulamalar olmuştur. Oy kullanma hakkı, modern demokrasileri öncellerinden ayıran temel özellik olmasına rağmen, kadınlara oy kullanma hakkı çok geç verilmiş, Yeni Zelanda'da 1893'te, Avustralya'da 1903'de oy kullanma hakkı tanınırken, Belçika, Fransa ve İsviçre gibi demokratik sayılan ülkelerde İkinci Dünya Savaşı sonrasında oy hakkı tanınmıştır (Dahl, 2001: 93).

İfade özgürlüğü bireyler için çok önemli olmasının yanı sıra iktidar için de önemlidir. İfade özgürlüğü ile bireyler fikirlerini özgürce açıklar ve iktidar bu fikirlerden, karar ve uygulamalarında faydalanabilir. Halkın ihtiyaç duyduğu bütün bilgilere rahatlıkla ulaşması gereklidir. Demokratik ülkelerde bilgi iktidarın tekeli altında değildir. Tek bir kaynaktan ulaşılan bilgiler ki eğer bu iktidar tarafından veriliyorsa, bireylerin farklı bilgilere ulaşım doğru karar vermesi düşünülemez.

---

⁵ Yasama meclis seçimleri ilk kez İngiltere'de 13. yüzyılda, Amerika'da ise 17. ve 18. yüzyılda gerçekleşmiştir (Dahl, 2001: 91).

Demokratik ülkelerde bireysel hareketlerin yanında sivil toplum kuruluşları ve siyasal partiler halkın gündem belirleme, etkin katılım ve bilgi edinmesinde etkili rol oynarlar.

Demokratik olma ölçütlerini belirttikten sonra devletlerin demokratik olup olmadığı özellikle 1980 sonrasında ve 1990'lı yıllarda Dahl'dan hareket eden birçok bilim adamı, uluslararası alanda demokrasi ölçümü yapmıştır. Bollen, Vanhanen, Coppedge/Reinicke, Gastil, Gurr, ve diğerleri, Inkeles, Lipset, Hadeneus, Beetham tarafından yapılan araştırmalar ve 1941 yılında kurulan "*Freedomhouse*" isimli bir araştırma merkezi tarafından düzenli olarak yapılan çalışmalar ülkelerin demokratikliği hakkında bilgi vermektedir (Schmidt, 2002: 263).

Gerek bilim adamları tarafından yapılan ve gerekse Freedomhouse tarafından yapılan araştırmaların ortak noktaları, siyasal haklar ile medeni haklar temelinde ve iktidarın gücünün kurumsal olarak sınırlandırılması üzerinedir. Tekrardan kaçınmak amacıyla her birinin ölçütlerini yazmak yerine Freedomhouse'un 2010 yılı araştırmasının ölçütleri belirtmekte fayda bulunmaktadır.

Freedomhouse 2010 yılı araştırmasında, siyasal haklar konusunda; özellikle seçim yöntemleri, siyasal çoğulculuk ve katılım, hükümetin fonksiyonları ile medeni haklar konusunda; ifade ve inanç özgürlüğü, örgütlenme hakları, hukukun üstünlüğü, kişisel özgürlük ve haklarla ilgili sorulara cevap aranmıştır (Freedomhouse, 2010).

Freedomhouse'un ölçütlerine göre; demokratik ülkelerde hükümetler ve diğer siyasal görevliler adil ve serbest seçimle göreve gelmeli, adaylar seçim kampanyalarını özgür ve baskı altında olmadan yapmalı, oylamalar gizli, eşit ve özgür bir şekilde yapılmalıdır.

Seçmenler baskı altında kalmadan oylarını kendi tercihlerine göre kullanmalı, oyların sayımı bağımsız seçim gözlemcileri ile parti temsilcilerinin önünde yapılmalı, herkesin oylarının etki derecesi aynı olmalıdır.

Seçim kanunları adil olmalı, seçim komisyonları ve seçimlerde görevli diğer yetkililer hükümetten bağımsız olmalı, baskı altında olmamalı, seçim komisyonlarının oluşumu adil ve dengeli olmalıdır.

İnsanlar özgür bir şekilde farklı düşüncede ve amaçta siyasal parti veya diğer siyasal gruplar kurma hakkına sahip olmalıdır. Siyasal partiler örgütlenmelerinde, yönetimlerinde ve faaliyetlerinde aşırı yasal kurullarla mücadele

etmemeli, siyasal partilerin barışçıl faaliyetlerinde ve toplantılarında ağır şartlar ileri sürülmemeli ve aleyhte durumlar olmamalı, parti üyeleri ve liderleri ile muhalefet partilerinin üyeleri barışçıl siyasal faaliyetleri sebebiyle saldırı altında olmamalı, tutuklanmamalı ve hapis edilmemelidir.

Bireyler siyasal tercihlerini; askeri ve yabancı güçler, totaliter partiler, dini hiyerarşiler, ekonomik oligarşiler ve diğer güç sahibi grupların baskısı altında olmadan özgür bir şekilde yapmalı; askeri güçler, hükümet politikaları üzerinde baskı unsuru olmamalı ve sivil iradenin kontrolü altında olmalıdır.

Kültürel, etnik ve diğer küçük gruplar siyasal haklara sahip olmalı, barışçıl ve demokratik değerlere bağlı olan etnik, kültürel ve dini partilere yasal olarak izin verilmelidir.

Özgürce seçilen hükümet üyeleri ve milletvekilleri devlet politikalarını belirlemeli, resmi görevlere seçilecek adaylar özgür ve adil bir şekilde, liyakat esaslarına göre belirlenmelidir.

Yargı grubu, askeri güçler veya yabancı devletler gibi hükümet dışı güçler hükümetin politikalarının belirlenmesine ve parlamento seçimlerine müdahale etmemeli; hükümet bürokratik düzenlemelerden, kayıt ve kontrollerden uzak durmalı, hükümet hakkındaki rüşvet iddiaları tamamen araştırılıp, suçlu bulunanlar hakkında siyasal amaç gütmeyen önyargısız bir şekilde dava açılmalıdır.

Sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, gazeteciler ve diğer vatandaşlar siyasal baskı altında kalmadan görüşlerini ve düşüncelerini özgürce bildirmeli, bağımsız ve özgür bir medya olmalı ve hükümetin doğrudan veya dolaylı olarak medya veya internet üzerinde sansür uygulaması olmamalıdır.

Gazeteciler devlet veya devlet dışı güçler tarafından yasal faaliyetleri sebebiyle tehdit edilmemeli, tutuklanmamalı, hapsedilmemeli veya öldürülmemelidir. Edebiyat, sanat, müzik ve diğer kültürel faaliyetler siyasal amaçlar için yasaklanmamalı ve sansür uygulanmamalıdır.

Dini kurum ve cemiyetler kendi inanışları doğrultusunda yaşamalı ve kendilerini özgürce ifade edebilmeli, azınlıkta olan dini gruplar ve hareketler yöneticiler tarafından taciz edilmemeli, tutuklanmamalı ve para cezası verilmemeli; hükümet dini liderlerin belirlenmesinde baskı unsuru oluşturmamalı, dini binalar

yasaklanmamalı ve hükümet dini eğitime kanunlara aykırı olarak kısıtlama yapmamalıdır.

Akademik özgürlük olmalı ve öğretim üyeleri devlet veya devlet dışı güçler tarafından gözdağı verilmeden ve psikolojik baskı uygulanmadan faaliyetlerini yürütmelidir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü ile açık hava toplantısı yapma özgürlüğü olmalı, siyasal amaçlı yapılan barışçıl gösteri ve protestolar ile bunlara katılım yasaklanmamalı ve polis tarafından engellenmemelidir.

Örgütlenme özgürlüğü olmalı ve örgütlerin mali konuları ile ilgili hukuki düzenlemeler aşırı derecede karışık olmamalı, uygulanabilir olmalı, örgüt üyeleri yasal çalışmalarından dolayı hapsedilmemeli, tutuklanmamalı ve saldırıya maruz kalmamalıdır.

Özgür sendikalar ve köylü örgütlenmeleri ile profesyonel ve diğer özel örgütlenmeler olmalı, sendikalar hükümetin etkisinden uzak bir şekilde kuruluş faaliyetlerini icra edebilmeli, işçiler ve işverenler hükümet baskısı olmadan sendikalara katılma veya katılmama hakkına sahip olmalı, yaptıkları işleriyle ilgili olarak tacize, şiddete maruz kalmamalı ve işlerinden uzaklaştırılmamalıdır.

Yargı bağımsız olmalı ve yürütme organı ve diğer siyasal, ekonomik ve dini grupların etkilerinden uzak olmalı, yargıçlar adil ve tarafsız usullerle atanmalı ve görevden alınmalı, yasama, yürütme ve diğer devlet organları yargı kararlarına uymalıdır.

Polis kuvvetleri doğrudan sivil otoriteye bağlı olmalıdır. Sanıklar masumiyet karinesi uyarınca suçluluğu ispat edilinceye kadar hakları korunmalı, adil, yetkili, bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından yargılanmalı, hapis hane şartları insan haklarına uygun olmalıdır. Polis keyfi gözaltına almalar yapmamalı, muhalif gruplar kanuna aykırı olarak tutuklanmamalı ve siyasal terörden korunmalıdır.

Yasalar, politikalar ve uygulamalar halkın bütün üyelerine eşit muameleyi garanti etmeli, etnik, dini azınlık, homoseksüel ve yaşlılar, kadınlar insan hakları bakımından kanun önünde eşit haklara sahip olmalıdır. Bireyler yasal kuralları yerine getirmek şartıyla en az düzenlemelere tabi tutularak, özel işyeri kurma ve yürütme hakkına sahip olmalıdır.

Vatandaşlar seyahat, ikamet ve işyeri kurma ve yüksek eğitim alma hakkına sahip olmalı, yabancı ülkelere (kendi ülkesinden çıkışta) vizesiz seyahat özgürlüğü olmalı, yurt içi seyahatlerde herhangi bir kontrole ve izine tabi olmamalıdır.

Vatandaşlar cinsiyet eşitliği, eş seçme hakkı ve aile kurma hakkını kapsayan sosyal haklara sahip olmalı, kadınlara şiddet uygulanmamalı, başlık parası karşılığı evlilikler devlet tarafından kontrol altına alınmalıdır (Freedomhouse, 2010 a)

4.2. Demokratik Ölçütlere Göre G-8 Ülkeleri ve Türkiye

Freedomhouse verilerini 2000 yılından itibaren ele almak daha yararlı olacaktır. Bollen'in 1980 yılında, Gastil'in 1988 yılında, Vanhanen'in 1993 yılında ve Jagers/Gurr'un 1993 yılında yaptığı çalışmalar Çizelge-1'de sunulmuştur. Vanhanen, çalışmasında "*Katılma ve Rekabet*" ölçütünü ele almıştır. Eğer nüfusun büyük kısmı seçimlere katılıyor ve partiler arasında iktidar için büyük bir rekabet varsa ülkede demokratik değerler yüksektir. Seçime katılma oranı düşükse demokratikleşme değerleri küçük olur. Tek partili ülkelerde seçimlere katılma oranı yüksek seviyededir. Ancak tek parti olması sebebiyle rekabet bulunmamakta ve değerlerin çarpımı sonrasında sonuç "*Sıfır*" çıkmaktadır. Vanhanen'in ölçümlerinde Rusya, ABD'den önce gelmekte ve sonuç bir tezat gibi gözükse de katılım ve rekabet ölçütlerinin dışında ekonomik ölçütler hesaba katılırsa sanayileşmiş Batılı ülkelerin yüksek demokratikleşme değerlerine sahip olduğu görülmektedir. (Schmidt, 2002: 264, 265).

Bollen, Vanhanen'in 1980 yılında yaptığı ve 1993'te kullandığı ölçütlerde, çıkarların tezahürü ve düşünce özgürlüğü gibi konuların olmaması ve katılım hakkı yönünden tüm nüfusun ele alınmasını, değerlendirmeye giren ülkelerdeki yaş gruplarındaki farklılıklardan dolayı hatalı sonuçlar verebileceği için eleştirmiştir. Bollen çalışmasında Freedomhouse'un 1980 yılında değerlendirmeye aldığı siyasal haklar ölçütlerini kullanmış ve en yüksek değere sahip olanları demokratik devlet olarak belirtmiştir. Bollen'in çalışmasında G-8 ülkeleri içinde Rusya için herhangi bir değer biçilmezken, Almanya en düşük demokratik değere sahip ülke olmuştur. Türkiye ise içlerinde en düşük değere sahip ülkedir (Schmidt, 2002: 266).

	Bollen (1980)	Gastil (1988)	Vanhanen(1993)	Jagers/Gurr(1993)
ABD	100	4	20.7	10
İngiltere	100	2	33.6	10
Almanya	89	3	36.5	10
Fransa	100	3	30.9	7
İtalya	100	2	47.6	10
Kanada	100	2	29.6	10
Japonya	100	2	25.5	10
Rusya	-	-	27.6	7
Türkiye	11	10	12.0	10

Çizelge: 1. G-8 Ülkeleri ve Türkiye'nin Farklı Bilim Adamları Tarafından Ölçülen Demokrasi Ölçütleri (Schmidt, 2002: 275-282).

Gastil, 1988 Freedomhouse özgürlük ölçütleri ile çalışmasını yapmış ve en düşük değere sahip olanlar demokratik nitelikte, en yüksek değere sahip olanlar ise demokratik nitelikte olmayan devletler olarak belirtmiştir. Gastil'e göre G-8 ülkeleri içinde Rusya'nın dışında, Amerika Birleşik Devletleri en yüksek değer ile demokratiklik sırasında sonda bulunurken, Türkiye ise “*On Puan*” ile bu grup içinde en düşük demokratik değere sahip ülkedir (Schmidt, 2002: 282).

Jagers/Gurr ise rekabet derecesi ile birlikte yönetimde yer alan siyasal yapıları da araştırmıştır. Ancak siyasal hakların gerçekleşme derecesini ölçmemiştir. Jagers/Gurr'un çalışmasında Türkiye demokratik bir ülke olarak görülürken, Fransa Türkiye'den daha düşük bir değer almıştır (Schmidt, 2002: 269).

Çalışmaların genelinde Freedomhouse'un siyasal haklar ve medeni haklar ölçütleri kullanılmıştır. 2000 yılından sonra yapılan çalışmaları doğru değerlendirmek için doğrudan Freedomhouse'un verilerine bakmak gerekmektedir. Freedomhouse'un 2000 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yaptığı çalışmalardan dörder yıllık zaman aralıklarını alarak oluşturduğumuz Çizelge-2'ye göre, G-8 ülkeleri arasında sınırlı demokratik ülke olarak Rusya ve Japonya ile birlikte grup dışında Türkiye'yi saymak mümkündür. Ancak Japonya medeni haklar bakımından aldığı değer ile sınırlı demokratik ülke grubuna girmektedir. Sadece siyasal haklar ele alındığında ise demokratik ülke durumundadır. Ancak hakim partinin sürekli

iktidarı ve halen monarşinin bulunması, Japonya'nın demokratikliğini kısıtlayıcı etkenlerdir. Diğer ülkeler aldıkları değerlerle demokratik ülke tanımına girmektedir.

	2002		2006		2010	
	Siyasal Haklar	Medeni Haklar	Siyasal Haklar	Medeni Haklar	Siyasal Haklar	Medeni Haklar
ABD	1	1	1	1	1	1
İngiltere	1	2	1	1	1	1
Almanya	1	2	1	1	1	1
Fransa	1	2	1	1	1	1
İtalya	1	2	1	1	1	1
Kanada	1	1	1	1	1	1
Japonya	1	2	1	2	1	2
Rusya	5	5	6	5	6	5
Türkiye	4	5	3	3	3	3

Çizelge: 2. Freedomhouse'un "Siyasal haklar ve Medeni haklar" Ölçütlerine Göre Ülkelerin Aldıkları Demokratiklik Değerleri (Freedomhouse, 2002, 2006, 2010 b).

5. SİYASAL PARTİLERDE LİDERLİK

İnsanlar, varoluşlarından itibaren tamamen güvenlik ve beslenme ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak doğa ile mücadele etmişlerdir. Doğa ile tek başına yapılan mücadelede başarısızlık, onları çevresindeki insanlarla birlikte hareket etme yoluna yöneltmiştir. Doğal afetler, savaşlar, fetihler, toplumsal endişeler ve olaylar; siyasî, askerî, dinsel ve kurumsal liderlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İnsanların kendi düşünce, istek ve amaçlarını tek başına gerçekleştirememeleri, onların diğer bireylerle sosyal ilişkilerde bulunmalarını sağlamıştır. Toplumun büyümesi ile birlikte insan grupları arasında amaç, duygu ve düşünce anlamında farklılaşma ve gruplar arası mücadele başlamıştır. Gruplar arası mücadelede gruba yön veren diğerlerinden farklı özelliklere sahip kişiler lider olarak ön plana çıkmıştır (Usta, 2010: 56).

5.1. Lider ve Lider Yönetici Farkı

Bir grubun olduğu her yerde grubu amacına götüren bir kişi bulunmaktadır. Bu kişi lider mi yoksa yönetici mi? Lider ve yönetici arasındaki farklar nelerdir?

Lider gücünü nereden almaktadır? Bütün bu sorulara cevap verebilmek için öncelikle iki kavramın anlamlarını ve onlarla ilgili yapılan tanımlamaları incelemek gerekmektedir.

Lider kelimesinin sözlük anlamı “*Önder, Şef*”, “*Önde Giden*” demektir. Lider kelimesi Anglo Sakson kökenli olmakla birlikte, İngilizce “*Leader*”, Almanca’ “*Führer*” olarak kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2010 b; Redhouse, 1985a: 559; Langenscheidt, 2001a: 670).

Lider, insanların yalnız başına erişemeyecekleri bazı ihtiyaç ve hedefleri belirleyerek, kendileri ile beraber hareket etmekten çekinmeyecek kişiler ile bir araya gelerek oluşturdukları gruba yön veren, onu örgütleyip bir plan dâhilinde harekete geçirme yetenekleri olan kimsedir (Erol, 1993: 287).

Lider üyesi olduğu grubun amacını belirleyen ve bu amacın gerçekleşmesi konusunda gruba en etkin bir biçimde yön verebilen bir kimsedir. Belli bir yerde ve zamanda davranışları ile kendini izleyenlerin tutum ve davranışlarına yön veren, bunları değiştiren ve denetleyen kişidir (Usta, 2010: 57).

Lider bir gruba yön veren bir kişi olduğuna göre, grubun nicel veya nitel anlamda büyüklüğüne bakılmaksızın belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Eorle’ye göre, liderin dürüstlük ve saygınlık, dinlemek ve algılamak, sorumluluk almak ve karar vermek olmak üzere üç önemli özelliği vardır. Liderin çalışanları motive edebilmesi, ancak onların güvenini ve saygısını kazanmasını, olayları anında algılayarak çözümler bulması, problemler karşısında sorumluluk alıp doğru kararlar vermesi gerekir (Doğan, 2001: 10).

Byrd ise bir liderin sahip olması gereken özellikleri; önsüzü olma, vizyon yeteneği, değerlerle uyumlu olma, başkalarına yetki verme ve kendi kendini anlama olmak üzere beş ana başlıkta incelemiştir (Doğan, 2001: 10).

Morden’e göre bir liderin sahip olması gereken özellikler; değer ve kültürler yaratarak bunları diğerlerine aşlamak, örnek davranışlarda bulunarak insanları gayretlendirmek, davranışlarında gözlenebilir ve tutarlı olmak, güvenli ve haysiyetli bir atmosfer yaratmak, iyi performans gösterenleri ödüllendirmek ve bu konuda adeta bir efsane yaratmaktır (Doğan, 2001: 10).

Bir kimsenin lider olarak kabul edilebilmesi için önce onun üstün yeteneklerinin olduğuna üyelerin inanması, bu niteliklerin onlara güven vermesi ve

onun etkisini kabullenmeleri gerekmektedir. Lider etkileyicidir, lider olmak için etkilemek gerekir. Lider olaylar karşısında kendine olan güvenini kaybetmeden, düzenleyici rol üstlenerek, zorlukları duygusallıktan uzak soğukkanlılıkla göğüsleyerek çözüm bulur (Usta, 2010: 57).

Lider geleceği öngörebilme yeteneğine sahip olmalıdır, zorlamadan zorlanmadan istediğini elde eder. Bunu yaparken başkalarının hak ve duygularını dikkate alır, açık ve dürüst davranır, işlerde daima açık olmaktan yanadır. Lider astlarından beklediği davranışları, kendisi göstererek tutarlı davranır (Baltaş, 2002: 115).

Liderlik, liderin yürüttüğü görevlerdir, süreçtir. Süreç içinde güç kullanma ve ikna etme olmak üzere liderin elinde kullanabileceği yöntemler bulunmaktadır. Her ikisi de hedefe yönelmiştir, ancak birisinde, grup üyeleri hedefleri konusunda ikna edilerek gönüllülük esasına dayalı bir güdüleme ile çalıştırılırken, diğerinde lider sahip olduğu gücü, otoriteyi kullanarak grubu yönlendirir. İkisi arasında demokratik ve otokratik lider ayrımı yapabilmek mümkündür. Gardner liderliği, “*Bir birey ya da liderlik takımı tarafından liderin ortaya koyduğu ya da grup tarafından paylaşılan hedeflere ulaşmada bir ikna süreci*” olarak tanımlarken, Donnely vd. “*Bir bireyin diğerleri üzerinde güç kullanarak onları belirli yönde davranmaya teşvik etme süreci*” olarak tanımlamıştır (Turna, 2007: 38).

Liderin grubu yönlendirmede kullandığı ikna yöntemi, kendi kişisel özellikleri ve bilgi, becerisi ile olabilirken, otorite ve güç yönteminde ise elinde mevcut bazı kaynakları doğru ve yerinde kullanarak grubu hedefe yönlendirebilir. Bu kaynakları John French ve Berttam Raven “*Ödüllendirme Gücü, Zorlayıcı Güç, Meşru Güç (Otorite), Uzmanlık Gücü ve Karizmatik Güç*” olarak belirtmiştir (Begeç, 1999: 10)

Liderin sahip olduğu özellikler yöneticilerde var mı? Aralarındaki farklar nelerdir? Yönetici kelimesinin Türkçe sözlük anlamı “*Yönetme gücünü elinde bulunduran kişi, yöneten kişi, idareci*” olmakla beraber İngilizce “*Manager*”, Almanca “*Leiter*” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2010 c; Redhouse, 1985b: 597; Langenscheidt, 2001b: 772).

Yönetici ve lider kavramlarının temelde birbirinden ayrıldığı nokta, kullandıkları araçlardır. Yönetici hedefe ilerlerken sahip olduğu hukuki konumunu

ve yetkilerini kullanırken, lider insanları ya güç kullanarak ya da ikna ederek hedefe ilerler.

Lider ve yönetici arasındaki farklılıklar ilk başta ortaya çıkışlarında görülmektedir. Bir grup içinde biçimsel olarak başta bulunan, yönetici olarak tanımlanırken, doğal olanı lider sıfatını taşır. Yönetici başkalarının belirlediği amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken, lider kendi amaçlarını gruba benimsetir. Yönetici başkaları adına çalışan, önceden belirlenen amaca ulaşmak için çaba harcayan, işleri planlayan, uygulatan ve sonuçları denetleyen kişi olarak gücünü yasalardan alırken, lider geleneksel ve doğal olarak bu yetkilere sahiptir (Usta, 2010: 58).

Yönetici ve lider arasındaki farklılıklar, başkan ve lider arasında da bulunmaktadır. Başkanlar biçimsel yetki yoluyla bu makama atanmış kişiler olup, olaylar üzerinde pek denetimi olmayan kişilerdir. Biçimsel ya da yasal yetki çerçevesinde faaliyette bulunurlar. Aslında başkanla yöneticiyi aynı safta tutmak mümkündür. Ancak göreve gelmeleri bakımından ve görev alanları bakımından farklılık bulunmaktadır. Başkanlar genel olarak siyasal parti ve sivil toplum kuruluşlarında faaliyet gösterirken, yöneticiler tüm idari mekanizmalarda bulunurlar ve yöneticilerin sahip oldukları özellikleri yüklenirler, ancak lider olmayabilirler. Bir siyasal partinin il başkanı veya parti başkanı aynı zamanda yönetici pozisyonundadır ve partisinin siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için tüm araçları hedefe yönlendirirler. Ancak bunlar seçimler göreve gelirken, idari mekanizmaların başında bulunanlar belirli biçimsel kurallar çerçevesinde atama ile göreve gelirler.

Yönetici ve liderin farklılıklarının yanında ortak özellikleri de bulunmaktadır. Hem yönetici hem de lider, kişi ya da grupları belli amaçlara ulaşmak üzere yönetme sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Lider ve yönetici kararları kendisi verir ve işlerini yapabilmek için grup içi ve grup dışı ilişkileri düzenler.

5.2. Siyasal Partilerde Lider

Liderlikle ilgili olarak üniversitelerin iletişim fakülteleri ve eğitim fakültelerinde birçok bilimsel araştırma yapılmış ve çeşitli kuramlar oluşturulmuştur. Ancak siyasi liderlikle ilgili olarak kapsamlı bir çalışma ve kuram mevcut değildir.

Siyasi liderle ilgili olarak daha çok bir siyasetçide olması gereken özellikler ve halkın siyasetçide aradığı nitelikler hakkında, siyasal propaganda ve siyasal pazarlama konularında çalışmalar mevcuttur. Siyasetçi ile lideri karşılaştırdığımız zaman, karşımıza “*her siyasetçi lider mi*” sorusu çıkmaktadır. Siyasetin, devleti yönetmek amacıyla iktidarı ele geçirmenin dışında, geniş anlamda ele alındığında bir dernek, kooperatif gibi birçok sivil toplum örgütlerinde yönetimi ele geçirme çalışmalarını da kapsadığı görülmektedir. Bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelen insanlar kendilerini hedefe götürecek bir kişiyi seçerken, seçilen kişi kendi alanında siyaset yaparak iktidara gelmektedir. Ancak iktidara gelen her siyasetçi lider sıfatı taşımamaktadır. Dolayısıyla her siyasetçi lider değildir. Siyaset yaparak biçimsel anlamda iktidara gelmiştir, hukuki anlamda grubun başıdır ve grubu hedefe götürme sürecini işletir ancak lider değil sadece başkandır veya yöneticidir. Lider koltuğuna güç katar, başkan ise gücünü koltuktan alır.

Her örgütün kendini hedefe götürecek bir lidere ihtiyacı olduğu bir gerçektir. Bu lideri her zaman doğru karar vererek seçemeyebilirler. İyi bir lidere sahip olan örgüt ise lider etrafında oluşturulan yönetici ekiple birlikte hedefe rahatlıkla ulaşır. Dolayısıyla hedefi iktidar olan siyasal partilerde kendilerini hedefe götürecek araç olan halkın oylarını kazanmak için bir kişiyi lider olarak seçmek durumundadırlar. Peki, bu siyasal liderde olması gereken özellikler nelerdir? Siyasal liderde öncelikle bir liderde bulunması gereken bütün özelliklerin yanı sıra daha farklı özelliklerin de bulunması gereklidir. Siyasal partilerin daha öncede belirtildiği gibi halkın oyuna ihtiyacı bulunmaktadır ve halk ise kendine yakın gördüğü ve karizmatik bulduğu kişilere sempati duymakta ve seçimini yapmaktadır. Dolayısıyla halk Weber’in “*Karizmatik Otorite*” kavramında belirttiği, diğer bireylerde olmayan, doğüstü ya da en azından ayrıcalıklı bazı özelliklere sahip kişilerin siyasal partilerde lider konumunda olmasını istemektedir (Weber, 2006: 75).

Siyasal lider halkın ruhuna hitap edebilmeli, halkı çok iyi tanımalı ve toplumun bütün gerçeklerini ve sorunlarını çok iyi bilmeli ve onlara güven vermelidir. Siyasal liderlik dinamik bir süreçtir ve dolayısıyla siyasal lider kendini sürekli olarak yenilemelidir. Siyasal liderler benimsedikleri fikir etrafında hareket ederek kendi tabanının güvenini artırırken, diğer fikirlere saygı duyarak diğer tabandan da taraftar ve seçmen kazanabilecek bilgi ve beceriye sahip olmalıdır.

Siyasal lider olayları ayrıntılı olarak değerlendirirken, kıymetli olan zamanını etkin bir şekilde kullanabilmek için, önemli ve önemsiz konuları ayırt etmeyi bilmeli, gerçekleştirilebilir ve uygulanabilir olanları ayırt ederek, hayalcilikten uzak, gerçekçi planlarla halka hizmet vaat etmelidir. Uzlaşmacı bir tavır sergilemeli ve kavgadan ve yıkıcı muhalefetten uzak durmalıdır. Sürekli iletişime açık, ulaşılabilir olmalı, herkesle görüşen ve kararlarını tabanının ve ekibinin görüşünü alarak vermelidir. Toplumun çıkarlarını her şeyin üzerinde tutarak, halkı güvenliğini ve refahı ile devletin bekasını düşünen bir devlet adamı gibi davranmalıdır. Adaletin olmadığı yerde düzenin ve birliğin olmayacağı prensibiyle hareket ederek, öncelikle kendi partisi içinde adaletli davranmalı ve halkı bu konuda ikna etmelidir. Siyasi liderleri diğer liderlerden ayıran temel konular; kendi fikir ve değerlerine verdikleri önem, kendilerini halka hizmete adanmaları ve olayları geniş çerçeveden ve hoşgörü içinde değerlendirmeleridir (Erzen, 2008: 74).

Siyasal lider, halktan biri gibi gösterişe kaçmayacak şekilde özel hayatını düzenlemeli ve yaşamalıdır. İnsanlara güvenen, onlara hiçbir zaman yalan söylemeyen, dürüst, onların inançlarına saygı gösteren, ayrımcılık yapmayan bir kişiliğe sahip olmalı ve mutlu, iyimser, dinamik ve coşku dolu olmalıdır (Özsoy, 2002: 175).

Türkiye’de seçmen davranışları üzerinde 2002 yılında yaptığı çalışmada Özsoy, seçmenlerin bir siyasetçide aradığı en önemli özellikleri; dürüstlük, çalışkanlık ve aydın olması, halktan biri olması ve iyi eğitilmiş olması şeklinde tespit etmiştir. Bunlar arasında “*Dürüstlük*” % 80 ile en başta aranan özellik olarak ortaya çıkmıştır (Özsoy, 2002: 117).

5.3. Lider ve Başkan

Dernek, kooperatif, spor kulübü, siyasi parti, sendika gibi örgütlerin zirvesinde bulunan kişiye genellikle “*Başkan*” sıfatı atfedilmektedir. Başkan sıfatıyla örgütü hedefe yönlendiren ve yöneten kişi acaba lider midir? Başkan ve lider arasındaki farklar nelerdir? Bu sorulara cevap vermeden önce güç ve otorite kavramlarını incelemek gerekmektedir.

Duverger gücü, “*Toplumsal bir ilişki ya da etkileşim içinde bulunan kişilerden kendi görüşünü, hiç değilse kısmen bir başkasına kabul ettirebilen birinin içinde bulunduğu durumdur*” şeklinde belirtmiştir (2004:129).

Bu tanıma göre, bir görüşün diğerlerine kabulü söz konusudur ve bunun derecesi önemlidir. Hiç kimse kolaylıkla başkasının görüşünü kabul etmez, yapılan işlemler, sözleşme veya antlaşma yoluyla da olsa eşitsiz durum yaratılmış olur. Sözleşme ve antlaşma zorlama veya saygınlığa dayanmaktadır. Eğer güç saygınlığa yani sözleşmeyi kabul eden kişinin karşısındakine duyduğu saygı sonucu kendiliğinden benimsemesi durumunda gerçekleşirse zorlamadan söz edilemez. Aksi takdirde bir rıza yoksa zorlamadan bahsetmek mümkündür. Zorlama ise tamamen fiziki güç kullanarak gerçekleşmeyebilir. Etkileşimde bulunan kişiler arasındaki hukuki statü ve rollerin sonucu ile para gücü zorlama sebebi olabilmektedir ve bunlar toplum tarafından olumsuz değerler olarak kabul görmemektedir. Eğer bir kişi saygınlığından dolayı ve toplumun olumlu değerleri doğrultusunda kendini kabul ettirmişse lider sıfatını hak etmiş olur. Ayrıca her liderin elinde de iktidar olmayabilir, bir başka açıdan iktidara sahip olan herkes lider olmayabilir. Elinde iktidar olan kişi emirler verme, buyurma ve kendisine boyun eğilmesini isteme hakkına sahiptir.

Toplumda eşitlikçi olmayan bir ilişki ağları kurulmuştur ve bu ağ içinde iktidara sahip olan kişiye “otorite” adı verilir. Otorite seçim, ihtilal, ayaklanma gibi değişik biçimsel yöntemler kullanılarak sağlanabilir. Burada seçim dışında olan yöntemlerde halkın rızası bulunmamaktadır. Seçimde ise çoğunluğun belirlediği kişi iktidara gelirken, azınlıkta kalan diğerleri ise buna rıza göstermek durumunda kalırlar.

Lider olunabilmesi için halkın nazarında saygınlığın olması gerekmektedir. Lider iktidarı biçimsel olarak ele geçirebilir, ancak sahip olduğu nitelikler gereği ve Weber’in “*Karizmatik Otorite*” tipine uygun olarak halk tarafından kabul görürse “*Lider*” olarak adlandırılabilir. Aksi takdirde kendilerine itaat edilmesi açısından, resmi olarak toplum tarafından kabul görenleri “*Biçimsel otorite*” olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Daha önce belirttiğimiz liderde bulunması gereken özelliklerin bir kısmı resmi otoritede yani başkanda bulunabilir, ama bu onun lider olduğu

anlamına gelmez. Lider olabilmek için sahip olunan niteliklerin toplumun olumlu değerlerine hitap etmesi ve toplum tarafından saygı duyulması gerekmektedir.

Dolayısıyla başkan ile liderin özellikleri farklılıklar göstermekle beraber asıl olan her ikisinin toplum tarafından kabul edilmiş şeklidir. İster seçimle gelsin isterse de atamayla veya ihtilalle gelsin, toplumun olumlu değerlerine hitap etmeyen ve saygı duyulmayan kişiler sadece toplumu, grubu hedefe götüren, amacı gerçekleştirecek ekibin başkanı olarak kalırlar. Gerçekte olması gereken başkan konumunda olanın lider özelliklerini gösterebilmesidir.

6. G-8 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİLERİN TABİİ OLDUĞU HÜKÜMLER

6.1 G-8 Ülkelerinde Siyasal Partilerin Tabii Olduğu Hükümler

Bu bölümde, incelemeye alınan ülkelerdeki iktidara gelmiş siyasal partilerin tabii oldukları hükümler ve siyasal parti yapıları ele alınmaktadır.

6.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Dünyada siyasal partilerin geliştiği ilk ülke olan Amerika Birleşik Devletleri’nde partilerle ilgili anayasal bir düzenleme mevcut değildir. Ancak Anayasanın birinci maddesi, siyasal partilerin varlığı ve yasal dayanağı olarak kabul edilebilir. Bu genel düzenlemenin dışında partilerin yasal durumları; “*Eyalet Kanunları (State Laws), Mahkeme Kararları (Court Decisions) ve Seçim Kampanya Kanunu (Campaign Financing Law)*” ile belirlenmiştir. Eyalet kanunları, kendi eyaletlerinde adayların ve seçmenlerin uyması gereken kuralları belirlerken, eyaletlere göre farklılıklar göstermektedir. Mahkeme kararları, parti ulusal komitelerinin delege seçimlerinde, karşılaşılan sorunlara açıklık getirirken, siyasal partilerin kendi kurallarını belirlemesinde sınırsız özgürlüğü belirler. Bu kurallar eyalet kurallarının üstünde bir geçerliliğe sahiptir. Seçim kampanya kanunu ise seçim dönemlerinde adayların kampanyalar için harcayacakları para miktarı ve esaslarını belirlemektedir (Schlader and Weisblatt, 2007: 1457).

Amerika Birleşik Devletlerinde iki partili bir siyasal parti sistemi bulunmaktadır. Mevcut iki siyasal partinin yanında sayıları elliye bulan başka partiler

de bulunmaktadır. Ancak seçim sistemi olarak tek turlu dar bölgeli çoğunluk yönteminin uygulandığı Amerika Birleşik Devletleri'nde diğer siyasal partilerin seçimlerde başarı şansları pek bulunmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal hayata hakim olan Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti arasında, ideolojik olarak herhangi bir ayırım veya keskinliğin olmamasının yanı sıra; üyeleri, seçmenleri ve taraftarları arasında da herhangi bir sosyal farklılaşma bulunmamaktadır. Partilerin kuruluşunda görülen fikir ayrılıkları tarihsel süreç içinde önemini kaybetmiştir. 1824 yılına kadar federal otoriteyi savunan Cumhuriyetçi Parti ile federal otorite karşıtı Demokrat Parti, günümüze kadar olan sürede farklı isimlerle anılmış, bugün ise Duverger'in kadro partisi tipolojisine uygun olarak Amerika Birleşik Devletleri siyasal hayatında yer almaktadır.

Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti'nin üye, seçmen ve taraftarlarının ideolojik ve sosyal yapı bakımından farklılık göstermeyen bağdaşık yapısı, partilerin örgütlenmesine yansımıştır. Her iki parti, mahalle (precint), ilçe (county), federe devlet ve federal devlet düzeyinde örgüte sahiptir. Mahalle örgütleri en alt örgüt kademesidir. Fakat bu şekil örgütlenme sadece kâğıt üzerindedir. 20. yüzyılın başlarından itibaren mahalle örgütleri hemen hemen yok olurken, ilçe ve eyalet örgütleri ise önseçim dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Ulusal komite, her iki parti için en önemli örgüt niteliğindedir. Komite, her eyaletin gönderdiği ikişer üyeden (bir kadın ve bir erkek) oluşurken, üyeleri dört yılda bir değiştirilmektedir. Ulusal komitenin önemi özellikle başkanlık seçiminin yapılacağı yıl artmaktadır. Ulusal komitenin başkanı önceleri komite tarafından seçilirken, son dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık adayı tarafından seçilmektedir. Ulusal komite başkanı, federal başkanlık seçiminin her aşamasında kurduğu ekiple beraber aktif bir şekilde çalışır. Partinin başkanlık adayının kazanması için gerekli olan propaganda çalışmaları, parti etkinlikleri ulusal komite başkanı ve kurduğu ekip tarafından planlanır ve uygulanır. Partinin başkanlık adayı seçimi kazanıp Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olduğu takdirde, ulusal komite başkanı gücünü daha da artırarak federal hükümette bir görev alabilir. Eğer partinin başkanlık adayı seçimleri kaybederse, ulusal komite başkanı görevi bırakır ve yeni bir başkan seçilir (Çam, 2000: 124).

Amerika Birleşik Devletleri sürekli bir seçim süreci içindedir. Gerek senato gerekse temsilciler meclisi üyeliğine aday olabilmek için mutlaka önseçim gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Başkan adaylığı için ulusal seçim komisyonuna üç nüsha dilekçe ile başvurmak yeterli olmaktadır. Her eyaletin önseçimle ilgili kendi düzenlemeleri bulunmaktadır. Eyaletlerde başkanlık önseçimleri, başkanlık seçimlerinin yapılacağı yılın şubat ayında başlamaktadır. Şubat ayında başlayan süreçte, her partinin başkan adayını seçecek kurultayın delegeleri belirlenmekte ve bu işlem genellikle haziran ayına kadar tamamlanmaktadır. Kurultay üyelerinin seçim yöntemlerinde partiye ve eyaletlere göre farklı uygulamalar görülmektedir. Kurultaylar genellikle dört yılda bir ağustos ayında toplanarak, partinin başkan ve başkan yardımcısı adaylarını belirlemektedir. Kurultayda adayların kazanması için çoğunluğun oyunu alması yeterli olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan ve yardımcısı genel oyla seçilen ikinci seçmenler tarafından seçilmektedir. Eylül ayının ilk pazar günü seçim süreci başlamaktadır. Her eyalet kongredeki üye sayısı kadar ikinci seçmen seçmek için, kasım ayının ilk pazartesi gününü izleyen salı günü sandığa gitmektedir. İkinci seçmen seçimleri ile başkan seçiminin sonucu büyük bir oranda belirlenmektedir. İkinci seçmenler tarafından aralık ayının ikinci çarşamba gününü izleyen pazartesi günü, eyalet merkezlerinde kullanılan oylar, 6 Ocak günü saat 13.00'te temsilciler meclisi genel kurul salonunda, kongrenin birleşik toplantısında sayılır ve başkan ve yardımcısı resmen belirlenmiş olur (Eroğul, 2006: 130-134).

Demokrat Parti'nin kuruluşu ile ilgili belirli bir tarih bulunmamaktadır. Resmi internet sitesinde iki yüz yıldan fazla bir süre önce kurulduğu belirtilirken, Schlader ve Weisblatt 1790'lı yıllara, Sagar 1801-1809, Szajkowski ise 18. yüzyılın sonlarına kadar Demokrat Parti'nin köklerini uzatmaktadır. Parti Thomas Jefferson tarafından kurulmuştur. 1932'de Franklin Roosevelt'in Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığını kazanması ile birlikte ekonomik, sosyal ve siyasi konularda hazırladığı "*Yeni Yapılanma Programı*" çerçevesinde seçmenler üzerinde etkisini artırmıştır. Roosevelt'in kuzey ve güneyin kimsesiz, işçi sınıfı, etnik grupları ve güneyin seçkin ve küçük çiftlik sahipleri ile kurduğu birliktelik ve ekonomik, sosyal ve siyasal alanda uyguladığı yeni yapılanma politikası, Demokrat Parti'ye Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığı'nı elli yıl, kongreyi ise kırk dört yıl kadar elinde tutma imkânı

vermiştir. (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1459; Sagar, 2009: 631; Szajkowski, 2005: 634; Our History, 2010).

Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal partilere üyelik sistemi ile ilgili kurallar dizini bulunmamaktadır. Üyelere herhangi bir şekilde toplantı ve seçim kampanyalarına katılma veya aidat ödeme zorunluluğu getirilmemekte, Demokrat Partiliyim veya Cumhuriyetçi Partiliyim şeklinde irade belirtilmesi, önseçimlerde oy kullanabilmesi için yeterli olmaktadır. Demokrat Parti üyelerinin % 85-90 kadarını Zenciler, Katolikler, Yahudiler, düşük gelir grubunda bulunanlar ve Amerika'nın Kuzeydoğu bölgesinde oturanlar oluşturmaktadır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1462).

Demokrat Parti üst yönetimi; ulusal komite başkanı ve onun seçim dönemlerinde kurduğu çalışma grubu, senato grup lideri, temsilciler meclis grup lideri ve başkanlık seçimi başkanından oluşmaktadır (Sagar, 2009: 631).

Cumhuriyetçi Parti 1854 yılında köleliğin yayılmasına karşı tutum izleyerek, ülkenin batı bölgesinde kuruldu. Amerika Birleşik Devletleri siyasal yelpazesinin merkez- sağına oluşturmakta ve serbest ekonomi piyasası, minimal devlet ve muhafazakâr değerleri savunmaktadır. Cumhuriyetçi Parti, 1861'den 1933 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığını elinde bulundurmuş, altmış dört yıllık süre içinde, temsilciler meclisine elli yıl, senatoya ise elli dört yıl süre ile hâkim olmuştur. 1933 yılında Demokrat Partiye kaptırdığı Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığını, 1969 yılında tekrar ele geçiren Cumhuriyetçi Parti, yirmi dört yıl süreyle iktidarda kalmıştır. 1994 yılında ise elli yıl aradan sonra her iki mecliste çoğunluğu sağlamıştır. Cumhuriyetçi Parti örgütlenmesi Demokrat Parti'den farklı değildir, ancak ekonomik ve toplumsal konularda Demokrat Parti'den daha muhafazakâr politikaya sahiptir. Üye yapısı genellikle, sosyo- ekonomik durumu yüksek, eğitilmiş, zengin işadamlarından oluşmakta, Katoliklerin Demokrat Partiyi desteklemesine karşılık, Cumhuriyetçi Partiyi ise Protestanlar desteklemektedir (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1463).

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti dışında küçük siyasal partiler ile eyalet seviyesinde faaliyet gösteren siyasal partiler olmasına rağmen, siyasal hayatta herhangi bir etkileri bulunmamaktadır.

6.1.2. İngiltere

İngiltere’de iki parti sisteminin temeli, 17. yüzyılın sonlarına doğru görülen Whig’ler (Liberaller) ve Tory’ler (Muhafazakâr) gruplaşmasının sonucu olarak 1832 reform yasaları sonrasında kurulan Liberal Parti ve Muhafazakâr Parti’ye dayanmaktadır. İngiltere’de sanayinin gelişmesinin sonucu kentlere göç eden işçilerin, işçi sendikalarının ve çeşitli sosyalist derneklerin birleşmesi ve örgütlenmesi ile birlikte, 1900 yılında kurulan İşçi Temsilcileri Komitesi’nin devamı olan İşçi Partisi 1906 yılında kurulmuş ve 1922 yılında Liberal Parti’nin yerini alarak ikinci en büyük parti olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi, oyların % 95’ini alarak değişmeli olarak iktidara gelmiştir. Bu partilerin dışındaki partiler seçimlere girmekte, ancak uygulanan seçim sisteminin sonucu olarak bu partilerden ya çok az bir temsilci seçilmekte ya da seçim ittifakı yapılmakta veya partiler birleşmektedir. Dolayısıyla İngiliz siyasetinde Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi kadar etkili olamamaktadırlar. 1959 seçimlerinde Liberal Parti oyların % 5,9’unu alarak altı üyeyi kongreye göndermiş, buna karşılık İşçi Partisi 258 üye, Muhafazakârlar ise 365 üye göndermiştir. 1987 seçimlerinde Liberal Parti’den % 22,6 gibi bir oy oranı ile yirmi iki üye seçilmiş, parti diğer partilerle ittifak yapmıştır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1416,1417).

İngiltere’de siyasal partilerle ilgili doğrudan bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra seçim kanunu adayların başvuru süreçlerini ve yöntemlerini belirlemektedir. Üyelerin partiye katılmasında dolaylı üyelik ve bireysel üyelik yöntemi bulunmaktadır. İşçi Partisinde dolaylı üye olma ve bireysel üye olma yöntemlerinin her ikisi uygulanırken, Muhafazakâr Partide sadece bireysel üyelik yöntemi uygulanmaktadır.

Modern Muhafazakâr Parti, 1834 yılında Sir Robert Peel tarafından kurulmuş ve ilk kez aynı tarihte iktidarı ele geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra; Churchill (1940-55), Anthony Eden (1955-57), Harold Macmillan (1957-63), Sir Alec Douglas-Home (1963-65), Edward Heath, (Muhafazakâr Parti kongre üyeleri tarafından seçilen ilk lider) (1965-75), Margaret Thatcher (1975-90), John Major (1990-97), William Hague (1997-2001), Iain Duncan Smith, (kongre üyeleri yanı sıra, parti üyeleri tarafından seçilen ilk lider) (2001-03), Michael Howard (2003-

05) Muhafazakâr Parti genel başkanlığını yürütmüştür. 2005'ten itibaren David Cameron parti liderliğini yürütmektedir. Muhafazakâr Parti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1951-1959 yılları arasında yapılan; 1951, 1955, 1959 seçimlerini üç farklı liderle kazanmıştır. 1970 seçimlerinin ardından 1979'dan itibaren 1992 seçimleri dâhil olmak üzere dört seçim kazanmıştır. Son olarak 2010 seçimlerinden sonra, Liberal Demokrat Partiyle koalisyon birlikteliğine giderek iktidarı paylaşmaktadır (Sagar, 2009: 605).

Muhafazakâr Parti örgütlenmesinde en alt kademe seçim bölgelerindeki derneklerdir. Bu dernekler vasıtası ile bireysel üyelikler yapılmaktadır. Üyelik şartları içinde en önemli konu aidatların düzenli ödenmesidir. Dernekler; parti dışından kurulur ve müteakiben, partinin üst yönetimini oluşturan “*Birlik Yönetim Komitesinin*” onayı ile partiye kabul edilir ve bireysel üyelikleri artırma, bölgesinde seçim kampanyasını yürütme, adayları desteklemek için gerekli fonları sağlama görevlerini yerine getirir. Merkez organları; merkez konsey, ulusal birlik yönetim komitesi ile ulusal birlik ve birlik dernekleri yıllık konferansdır. Ulusal birlik yıllık konferansına, merkez konseyinin üyeleri ve her seçim bölgesinden gönderilen beş temsilci katılmaktadır. Yıllık konferansın karar alma ve politika belirleme yetkisi bulunmamakla beraber, katılan delegelerin önerileri görüşülmekte ve oylamada kabul edilen konular parti liderine iletilmektedir. Ancak iletilen konuların parti liderini bağlayıcı bir özelliği bulunmamaktadır. Merkez konsey, partinin resmi yönetici ve karar alıcı makamıdır. Bölge örgütlerinden ve eyalet federasyonlarından gelen delegeler, yönetim komitesi üyeleri, lider, partili parlamenterler ile muhtemel adaylar merkez konseyini oluşturmaktadır. Yılda iki kere olağan toplantı yapılır. Konsey ulusal birlik başkan ve yardımcısını seçme yetkisine sahiptir. Ayrıca yönetim kurulu raporlarını gözden geçirme ve parti politikasını oluşturma görevleri nedeniyle partinin karar organı sıfatını taşır. Ulusal birlik yönetim komitesi partinin yürütme organıdır. Parti lideri, parti yöneticileri ve eyalet federasyonlarının belirli sayıdaki temsilcilerinden (en az 4 kişi) olmak üzere yüz elli kişilik bir kuruldur. Ayda bir toplantı yaparak derneklerle ilgili kararlar verme, partinin faaliyetleri hakkında raporlar düzenleme, ulusal danışma komitesinin üyelerini seçme görevlerini yerine getirir (Çam, 2000: 69,70).

Parti lideri temsilciler meclisi üyeleri tarafından adaylar arasından seçilmektedir. 1965-1998 yılları arasında üç türlü bir seçim uygulanırken, 1998'den sonra yapılan değişiklikle seçimlerde, iki aday kalana kadar en az oyu alan adayın elendiği bir seçim yöntemi uygulanmaktadır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1420).

1900 yılında parlamentoya iki temsilci gönderen İşçi Partisi, 1906 yılında otuz temsilci göndermiştir. İşçi Partisi 1945 seçimlerinden önce, 1923 ve 1929 seçimlerinde azınlık hükümetlerinde iktidara ortak olurken, 1945 yılında tek başına iktidara gelerek hükümetini 1951 yılına kadar sürdürmüştür. 1964 ve 1966 seçimlerini kazanan İşçi Partisi, Ekim 1974 seçimlerinde de başarılı olmuştur. 1997 seçimleriyle birlikte 2001 ve 2005 seçimlerini alarak on üç yıl süreyle iktidarda kalmıştır. 1945 yılında iktidara gelen partinin liderlik koltuğunda Clement Attlee bulunurken, 1964-1970 arası İşçi Partisi iktidarında Harold Wilson parti lideri olarak başbakanlık yapmıştır. 1974 seçimlerine Harold Wilson liderliğinde girmiştir. 1976'da James Callaghan lider olarak seçilmiş ve başbakan olmuştur. 1979 yılında seçimlerin kaybedilmesiyle birlikte parti liderliği değişmiş, 1997 yılına kadar olan dönemde iktidara gelememiştir. Bu dönem zarfında partide dört lider değişimi yaşanmıştır. 1994 yılında partinin başına geçen Tony Blair, 1997 seçimlerini kazanarak 2007 yılına kadar başbakanlık yapmış ve 2007 yılında partisi hükümette iken parti liderliğini Gordon Brown'a bırakmıştır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1421).

İşçi Partisi'nde dolaylı üyelik ve bireysel üyelik olmak üzere iki tür üye sistemi bulunmaktadır. Dolaylı (kollektif= ortak) üyeler sendikalar vasıtası ile üye olanlardır. Bir sendika üyesi olan işçi, doğrudan İşçi Partisi üyesi değildir. Sendika üyesi işçinin başka bir partiyi desteklemesi durumunda İşçi Partili sayılmaması için üye olmadığına ve aidat ödemeyeceğine dair bir yazılı dilekçe ile başvurması gerekmektedir. Sendikaların izlediği bu yöntem İşçi Partisi'ne büyük miktarda mali katkı sağlamaktadır. Üye olmayacağını psikolojik etkenler sebebiyle açıklayamayan sendikalı işçiler mecburen aidatlarını ödemek zorunda kalmaktadır. Ancak bu uygulama zorunlu parti üyesi olan işçilerin seçimlerde hangi partiye oy vereceklerinin garantisi değildir. İşçi Partisi'nde on beş yaşından küçük olmayan herkes üye olabilmektedir (The Labour Party Rule Book, 2008: Md.2, s. 18).

Muhafazakâr Parti’de olduğu gibi yerel seviyede her seçim bölgesinde İşçi Partisi örgütleri bulunmaktadır. Seçim bölgesi örgütleri ise şubeler halinde örgütlenirler. Şubelerin sayısı ve sorumluluk alanı seçim bölgesi İşçi Partisi örgütü (CLP) veya Ulusal Yönetim Komitesi (NEC) tarafından belirlenir. Bölgesel İşçi Partisi örgütlerinin görevi, seçim ve propaganda faaliyetleridir. Ancak yıllık konferansa gönderdikleri delegeler vasıtası ile siyasal anlamda parti politikalarına katkıda bulunurlar. İşçi Partisi’nin yerel örgütleri ile merkez örgütleri arasındaki bağlantı bölgesel konseyler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bölgesel konseyin siyasal anlamda bir etkisi bulunmamakta, sadece partinin yatay ve dikey koordinasyonunu sağlama görevi bulunmaktadır.

Merkez örgütleri; yıllık konferans, ulusal yönetim komitesi, ulusal politika forumu, başkanlık ofisi, işçi partili milletvekillerinden oluşmaktadır. İşçi Partisi’nin muhalefette olduğu dönemlerde partili parlamenterler mecliste parti lideri tarafından atanan on iki kişilik bir “*Gölge Kabine, (Shadow Cabinet)*” oluştururlar (Soysal, 1954: 87).

Yıllık Konferans, karar alma organı vazifesini görür ve parti politikalarını, doktrin ve programlarını oluşturan, parti faaliyetlerini denetleyen en yüksek organ olarak, yılda bir kez olağan toplantısını yapar. Yıllık konferansın üyeleri partinin farklı örgütlerinden gelmektedir. Birincisi dolaylı üyelerin kayıtlı oldukları sendikalar, sosyal derneklerdir ki bunlar, her beş bin üyesi için bir delege gönderirler. İkinci olarak seçim bölgesi parti örgütleridir. Seçim bölgesi parti örgütleri her beş bin üye için bir delege ve iki yüz genç üye için bir genç delege ile 2500 kadın üyeye karşılık bir kadın delege göndermektedir. Bunların dışında partili parlamenterler ve atanmış görevliler, parti sekreteri, gençlik örgütünün iki temsilcisi yıllık konferansın üye yapısını oluşturur. Ancak son grup üyelerin oy kullanma hakları bulunmamaktadır (Çam, 2000: 63, 64; Schlader ve Weisblatt, 2007: 1422).

Ulusal politika forumu üyelerinin yarısı kadınlardan oluşan yüz seksen kişiden oluşmaktadır. Yüz seksen kişi; parti iktidarda ise hükümetten üyeler, muhalefette ise gölge kabineden üyelerden, Avrupa Birliği Parlamentosu ve Avam Kamarası üyeleri ile birlikte ulusal yürütme komitesi, İskoçya ve Galler İşçi Partisi Başkanları, işçi sendikaları, partiyi destekleyen sosyalist dernekler, zenci sosyalist derneği ve yerel işçi encümen üyelerinden meydana gelmektedir. Hükümet veya

gölge kabine üyeleri ile ulusal yürütme komitesinin parlamenter olmayan üyelerinden, eşit sayıda parti lideri tarafından belirlenerek oluşturulan “*Birleşik Politika Kurulu*” ulusal politika forumunun yönetim kurulu olarak görev yapar. Bunun yanı sıra birleşik kampanya ve seçim komitesi de benzer şekilde kurularak seçim kampanyalarını yönetmekle görevlendirilir (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1422).

Ulusal yönetim komitesi her iki konferans arasında partiyi yönetmekle görevli olup, üyeleri yıllık konferansta seçilmektedir. Parti genel sekreterinin belirlenmesi, örgütün iç disiplininin düzenlenmesi, parasal kaynakların sağlanması, parlamento adaylarının tespit edilmesi ulusal yönetim komitesinin görevleri arasındadır. Komite üyelerinin hepsi aynı zamanda ulusal politika forumunda görevlidir (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1422).

Parti örgütlenmesinin zirvesinde lider bulunmaktadır. Lider ulusal yönetim komitesinin doğal üyesi, muhalefet dönemlerinde gölge kabinenin başkanı ve iktidar dönemlerinde de başbakan olarak görev yapar. Parti liderliği boş durumda ise aday olanlar parlamento üyelerinin % 12,5’inin desteğini almak zorundadır. Eğer liderlik boş değilse ve bir başka kişi aday olmak istiyorsa, parlamento üyelerinin % 20’sinin desteğini alması gerekmektedir. Başkan yıllık konferansta seçilmekte ve oyların % 40’ı sendika temsilcileri, % 30’u örgüt delegeleri, % 30’u ise milletvekilleri tarafından kullanılır. Salt çoğunluğu sağlayan aday başkan seçilmektedir. Eğer salt çoğunluk sağlanamazsa her oylamada en az oyu alan aday çekilmektedir (The Labour Party Rule Book, 2008: Md.4.b, s. 24).

6.1.3. Fransa

1900’lü yıllarda gelişme gösteren siyasal partiler ilk kez 1789 devriminden sonra ortaya çıkmıştır. 1958 Anayasası’ndan önceki dönemlerde, siyasal partilerle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi kararları doğrultusunda ve 1901 tarihli Dernekler Kanunu’na göre düzenlemeler yapılırken, 1958 Anayasası ile birlikte siyasal partiler anayasal güvence altına alınmıştır. Fransa Anayasası’nın 4. Maddesinde, “*Siyasal partilerin ulusal güvenliğe aykırı davranmamak ve demokrasi kuralları çerçevesinde serbestçe kuruluş faaliyet gösterecekleri ve demokratik bir ortamda farklı düşünce*

ve eşit katılımın yasalar tarafından güvence altına alındığı” belirtilmektedir (Albert, 2005: 3; Constitution of October 4,1958: Md.4).

1901 tarihli Dernekler Kanunu'nun dışında, Mart 1988 tarihli "*Siyasi Hayatın Finansal Şeffaflığı*" kanunu ile seçim dönemlerinde, partilerin radyo, televizyon programları gibi seçim kampanya esasları yasal düzenlemeye tabi tutulmuştur. Ancak dernekler kanunu ve kampanya ile ilgili yasal düzenlemelerde siyasal partilerle ilgili olarak herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. 11 Mart 1988 tarihli "*Siyasi Hayatın Finansal Şeffaflığı*" kanunu ile partiler tüzel kişilik kazanmış ve kanunun 7. maddesine göre, partiler artık "*serbestçe yapılanma ve faaliyette bulunma*" hakkına sahip olmalarının yanı sıra, bağış kabul etme iznini de elde etmişlerdir (Kempf, 2002 b).

Fransız siyasal hayatında bugüne kadar birçok parti kurulmuş ve sonrasında ya diğer partilerle birleşmiş veya adını değiştirerek siyasal faaliyetine devam etmiştir. Günümüze kadar olan dönem içinde, partilerde yaşanan gerek isim değişikliği gerekse birleşmelere rağmen Komünist Parti'de herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Fransa'da 1968 seçimlerini kazanan Cumhuriyet İçin Demokratlar Birliği (UDR) hariç tek başına iktidara hiçbir parti gelmemiştir. İktidar, sürekli olarak partiler tarafından koalisyon hükümetleri şeklinde paylaşılmıştır. 1945 ve 1958 tarihleri arasında yapılan beş seçimde, altı siyasal parti iktidara gelmiş, bugün için bu partilerden Komünist Parti ile Sosyalist Parti ismini değiştirmeden faaliyetini sürdürmektedir. 1945 sonrası yapılan on yedi genel seçimde, on dört siyasal parti iktidara gelirken, 1965 sonrası yapılan sekiz cumhurbaşkanlığı seçimlerini, sekiz farklı siyasal parti başkan adayını kazanmıştır.

Komünist Parti (PCF), 1920'de Sosyalist Parti'de sosyalizmin tanımlanması konusunda yaşanan tartışmalar sonucu büyük bir çoğunluğun partiden ayrılması sonucu kurulmuştur. Komünist Parti kurulmasından sonra mevcut siyasal rejime karşı cephe oluşturarak yürüttüğü sınıf mücadelesi ile büyük tepkiler almış ve üyelerinin büyük bir çoğunluğunu kaybetmiştir. 1934'de Maurice Thorez'in parti genel sekreterliğine gelmesiyle birlikte, sol yelpaze içindeki bölünmeler yerini birleşmelere bırakmış ve üye sayısında büyük artışlar olmuştur. Hükümetin 1939'da komünist örgütleri kapatması sonucu, parti çalışmalarını yeraltında sürdürmüş ve Alman işgaline karşı en büyük direnci göstermesi ile savaş sonrasında 1945

hükümetinde koalisyon ortağı olmuştur. 1945, 1946, 1981, 1988 ve 1997 seçimleri sonucu oluşan hükümetlerde yer almıştır (Gürbüz, 1987:119).

Komünist Parti tüzüğü'nün birinci bölüm birinci maddesinde, partinin yerel seviyede şehirlerde, işyerlerinde, mahalle ve sokaklarda siyasal hayatın etkili olduğu her yerde örgütleneceği belirtilmiştir. Bu örgütlenme mahalle ve sokak, işyeri ile köy hücreleri şeklinde olup bunların birleşmesiyle bir üst kademe olan “*Bölmülerden (Sections)*” oluşmaktadır. İlçe sınırlarındaki bütün bölümler birleşerek ilçe konseylerini (County Council) meydana getirirler. Her bölümün kongresi kendi yürütme kurulunu ve sekreterini seçmektedir. İlçe konseyleri bağlı bölümlerin katılımı ile toplantılar düzenler ve kendisi ile ilgili alınan kararları uygularken, ulusal konsey, bütün komünistleri temsil eder ve iki kongre arasında partinin en yüksek organı sıfatını taşımaktadır. Ulusal konsey ilçe konseyleri tarafından seçilen delegeler ile meclis ve senatodaki Komünist Parti grup üyeleri ile toplanır. Bu yapılanma içindeki her örgütte bir sekreter ve bir sayman görev yapar. (PCF, 2005: Md.1, 7, 7.1, 7.2).

Merkezi örgütlenmenin en yüksek organı olan konsey üç yılda bir federasyonların büyüklükleri oranında seçilen 1200 delege ile olağan toplantısını yaparken, ilçe konseylerinin üçte birinin ya da parti üyelerinin % 10'unun talebiyle olağanüstü toplanmaktadır. Konsey, genel sekreteri ve merkez komitenin (ulusal komite) yüz elli üyesini seçer, merkez komite ise yedi veya sekiz kişilik sekreterlik görevlileri ile on beş üyeli ulusal büroyu seçer. Partide lider durumunda diğer ülkelerin komünist partilerinde olduğu gibi “*Genel Sekreter*” bulunmakta ve tüzükte genel sekreterin görev süresi ile ilgili olarak bir düzenleme mevcut olmadığı için genel sekreterler uzun sürelerle görevde kalabilmektedir. Maurice Thorez, 1964 yılında ölünceye kadar parti genel sekreterliği yürütmüş, 1964–1972 tarihleri arasında Waldeck Rochet, 1972–1994 tarihleri arasında Georges Marchais, 1994–2002 tarihlerinde Robert Hué, 2002-2010 tarihlerinde Marie-George Buffet parti genel sekreterliği görevini yürütmüştür. 2010 yılında parti genel sekreterliğine Pierre Laurent seçilmiştir (PCF, 2005: Md.8,9; Schlader ve Weisblatt, 2007: 456, 457).

1901 yılında Lyon'da yapılan 3. Sosyalist Örgütler Kongresi'nde, Fransa'da bulunan sosyalist örgütler birleşerek Fransız Sosyalist Partisi ve Fransa'nın Sosyalist Partisi adı altında iki parti kurdular. Bu iki parti 1905 yılında Paris'te yapılan

kongrede birleşerek (Section Française de l'Internationale Ouvrière SFIO) Jean Jaures liderliğinde, Sosyalist Partiyi kurdular. Sosyalist Parti, 1920 yılında parti içinde oluşan bölünme ile bünyesinden Komünist Partiyi çıkarmış ve üyelerinin büyük bir kısmını kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşı boyunca Alman işgali sırasında gösterdiği mücadele ile 1945 yılında yapılan seçimlerde, iktidarı Komünist Parti ve Cumhuriyetçi Halk Hareketi (MRP) ile paylaşmıştır. Sosyalist Parti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra; 1945, 1946, 1951, 1958, 1981, 1988 ve 1997 seçimlerinde başarı elde ederek kurulan hükümetlerde yer almış ve 1981, 1988 yıllarında yapılan başkanlık seçimlerinde partinin gösterdiği aday seçimleri kazanmıştır (Szajkowski, 2005: 223).

1960'lı yıllar Sosyalist Parti için sıkıntılı yıllar olmuş, oy kaybını önlemek amacıyla diğer hareketlerle birleşme çalışmaları yapılmıştır. 1965 yılında Sosyalist Parti, Radikal Parti, Demokratik ve Sosyalist Birliği (UDSR), Cumhuriyetçi Kurumlar Birliği (CIR) ile birleşerek Demokrat ve Sosyalist Sol Federasyonunu (FGDS) kurmuşlardır. 1968 yıllarında ülkede meydana gelen olaylar FGDS'yi etkilemiş, parti içi tartışmalar oy kaybına neden olmuş ve parti lideri François Mitterrand'ın başkanlığı bırakmasıyla FGDS dağılmıştır. 1971 yılında yapılan "*Sosyalistleri Birleştirme Kongresi*" sonucu bugünkü Sosyalist Parti (PS) kurulmuş ve parti başkanlığına ise François Mitterrand getirilmiştir (Gürbüz, 1987: 116).

Sosyalist Partinin temel yapısı "*Yerel Bölümlerdir*" (Local Sections) ve bin beş yüz yerel bölümün her biri en az beş üyeden oluşmaktadır. Bir veya birden fazla belediye yerleşim yerlerinde bulunan "*Bölümler*" birleşerek "*Şehir veya kasaba komitelerini*" oluştururlar. Komiteler, bölgelerindeki siyasal faaliyetlerden ve parti propagandasından sorumludurlar ve yılda en az bir kez üyeler toplanarak bölgenin sorunlarını tartışır. Her bölüm kendi yönetim kurulunu belirler ve yönetim kurulu bölümlerin her iki kongresi arasında faaliyetleri yürütür. Ayrıca her bölüm için genel sekreter ve sayman ile resmi görevliler (büro personeli) seçimi yapılır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 456, 457).

Sosyalist Parti'nin yerel bölümlerden sonraki bir üst örgütü olan "*Federasyonların*" sayısı yüz ikidir. Bölümler önceki yılın 31 Aralık tarihinde, sayısı daha önceden federal ofis tarafından belirlenen delegelerini seçerek federal kongrede temsil edilirler. Federasyonlar ise "*Federal Kongrede*" aيداتlarını ödemiş en az elli

üye ve beş bölümle temsil edilirler. İki kongre arasında partinin federasyon dâhilindeki faaliyetlerini yürütmekle görevli olarak federal konsey ve federal sekreter kongre tarafından belirlenir (PS, 2010: Md.3,4; Schlader ve Weisblatt, 2007: 458).

Federal örgütlenmenin ardından aynı bölgede bulunan federasyonlardan oluşan “*Bölgesel Birlikler*” bulunmaktadır. Bölgesel birlikler sorumluluk bölgesinde; parti programının geliştirilmesi, bölge dâhilindeki sosyalistlerin kontrolü ve bölgesel politikaların belirlenmesi, bölgesel seçim hazırlıklarının organizasyonu görevlerini yerine getirir. Bölgesel birlikler ulusal kongreden iki hafta sonra belirlenen bölgesel komiteler vasıtasıyla yönetilir. Her federasyon bölgesel komitede bir delege ile temsil edilir. Parti dikey örgütlenmesinde bölgesel komitelerden sonra üç yılda bir toplanan “*Ulusal Kongre*” gelmektedir. Ulusal Konsey tarafından olağan toplantısı düzenlenen Kongre, gerekli durumlarda yine ulusal konsey tarafından olağanüstü toplantıya çağrılır. Ulusal kongre delegeleri, federal kongre tarafından nispi temsil yöntemiyle seçilir. Her federasyon ulusal kongrede en yüksek bir şekilde katılım sağlar. Federasyonlar altı yüz asil ve altı yüz yedek delege seçerler. Aidatını ödemiş en az elli ve yüz üye için bir delege, yüz ve iki yüz elli üye için iki delege, iki yüz elli üyeden fazla olması durumunda, her yüz yirmi beşten fazla üye ve iki yüz elliden az üye için bir delege belirlenir. Ulusal kongre ilk önce sekreter ve iki yüz dört üyeden oluşan ulusal konseyi seçer. Burada seçilen sekreter (First Secretary) sıfatını taşır ve ulusal konseyin başı olarak görev yapar. Federasyon sekreterleri ulusal konseye doğrudan katılırlar. Ulusal konsey iki kongre arasındaki dönemde parti ile ilgili kararları alır ve elli dokuz üyeli ulusal büro personelini nispi temsil yöntemiyle belirler. Ulusal büro haftada bir toplanarak kongrede alınan kararlarını uygular ve parti faaliyetlerini denetleyerek yürütme görevini icra eder. Parti genel sekreteri ulusal kongreden sonra bütün üyelerin katılımı ile salt çoğunlukla seçilir. Partinin cumhurbaşkanı adayı ise yine partili bütün üyelerin katılımı ile belirlenir (PS, 2010: Md.5, 6, 7, 9; Schlader ve Weisblatt, 2007: 458).

Sosyalist Parti’de üyelik için herhangi bir kısıtlama getirilmemiş, on beş yaşını bitiren herkesin üye olabileceği parti tüzüğünde belirtilmiştir. Üyelerden kayıt esnasında ve sonrasında aidat alınmamakta, üyelik başvurusu bireysel olarak yerel bölümlere, federasyonlara ve genel merkeze yapılmaktadır (PS, 2010: Md.2).

Halk Hareketi için Birlik Partisi (UMP) Ortodoks bir Gaulle'cü bir partidir. Parti, 2002 yılında Union for a Presidential Majority adı altında Rally for the Republic (RPR) ve Liberal Democracy (DL) partilerinin birleşmesiyle kurulmuştur. Gaulle'cü hareketin ilk partisi olan Gaullist Union 1946'da kurulduktan sonra Rally of the French People (RPF) ile birleşerek 1951 yılında Fransa'nın en büyük partisi olmuştur. De Gaulle'ün 1955'de siyaseti bırakmasıyla birlikte gerileyen parti, De Gaulle'nin siyasete tekrar dönmesiyle Union for the New Republic (UNR) adı altında, 1958 seçimlerinde yüz seksen sekiz sandalye kazanmış ve yirmi yıl boyunca mecliste lider parti olmuştur. 1974 yılında UMP'nin cumhurbaşkanı adayının seçimleri kaybetmesi sonucunda Başbakan Jacques Chirac idareyi eline alarak partinin ismini Union of Democrats for the Republic (UDR) olarak değiştirmiştir. 1976'da Chirac Başbakanlığı bıraktıktan sonra parti liderliğini ele almış ve partinin ismini Rally for the Republic (RPR) olarak değiştirmiştir. Ancak parti meclisteki çoğunluğunu 1978'de kaybederek 1981'de muhalefete geçmiştir. Halk Hareketi İçin Birlik Partisi, RPR adı altında 1986, 1993 seçimlerini kazanmış, aynı dönem içinde sadece 1995 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kendi adayı kazanmıştır. 1981 ve 1988 yıllarındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini Sosyalist Parti adayına karşı kaybetmiştir. 2002 yılında isim değişikliği ile girdiği parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri ile 2007 parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 460).

Halk Hareketi için Birlik Partisi'nde üyelik bireysel olarak kabul edilir ve üyeler yıllık aidatlarını partiye ödemekle yükümlüdür. İki yıl üst üste üyelik aidatını ödemeyenlerin üyeliklerine son verilir (UMP, 2010: Md. 3).

Halk Hareketi için Birlik Partisi'nin genel örgütlenmesi; bölgesel komiteler, kongre, hareketler, ulusal konsey, yönetim kurulu ve ulusal sekretarya, siyasi ofis, genel sekreter ve sekreter yardımcısı, başkan ve başkan yardımcısından oluşmaktadır. Partinin bölgesel temel birimi yasama bölgeleridir (Legislative District). Ülke içi her bölge veya denizaşırı bölgeler federasyon veya bölgesel birlikler şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca partinin diğer bölümleri seçim bölgeleri veya mülki taksimata uygun şekilde bölge komitesinin kararı ile düzenlenebilmektedir. Bölüm komitesi, (Departmental Committees) partinin bölge içindeki faaliyetlerini düzenler ve politik büro şeklinde örgütlenir. Ulusal seviyede

siyasi ofisin kararları doğrultusunda özellikle okul, üniversite, sosyal ve işçilere yönelik olarak kurulurlar. Partinin her bölümü kendine ait bir komite tarafından temsil edilir (UMP, 2010: Md. 5,6).

Seçim komiteleri; hükümet ve parlamento üyeleri, bölgesel danışmanlar, genel danışmanlar, belediye başkanları ile Paris, Lyon, Marsilya Belediye Başkanları ve seçilmiş üyelerden oluşur. Her seçim bölgesinde seçilen üyelerin sayısı, federasyondaki üyelerin sayısı ile orantılıdır. Bir seçim komitesi yirmi üyeden az olmamaktadır. Bölgesel komiteler (Regional Commitees), bölüm komitelerinin dairelerinden (Office) oluşmaktadır (UMP, 2010: Md. 7).

Bölüm komitelerin başkanları bölüm idare heyetleri tarafından seçilir. Komite delegeleri üyelerin çoğunluk oyuyla seçilmektedir. Bölüm komite başkanı, kendi bölümünü partide temsil eder, komiteyi toplar ve bölüm komite sekreteri ile birlikte günlük faaliyet programlarını hazırlayarak toplantılara başkanlık eder ve komitenin iç düzenini sağlar. Komite başkanları aynı zamanda ulusal konseyin üyeleridir (UMP, 2010: Md. 8).

Federasyon bölümlerinin her birinde, bölümün bütün üyelerine danışılmasından sonra parti başkanının teklifi ile siyasi ofis tarafından atanan bölüm sekreterleri bulunmaktadır. Sekreterler, partinin kendi sorumluluk alanlarındaki faaliyetlerini yürütürler ve ulusal konseyin üyesidirler (UMP, 2010: Md.9).

Kongre üyelik katkılarını yapmış olan bütün üyelerden oluşan partinin “*Genel Meclisidir*”. Partinin genel faaliyetleri ve politikaları ile cumhurbaşkanlığı seçimlerinde parti adayını belirler. Kongredeki müzakerelerin şekil ve esasları siyasi ofis tarafından belirlenir ve düzenlenir. Kongre üç yılda bir toplanır, olağanüstü durumlarda siyasi ofis kongre organizasyonunun tarihini ve usulünü belirler (UMP, 2010: Md. 14).

Hareketler; (Movements) siyasal, tarihsel, sosyal farklılıkların ifade edilmesini sağlamakta ve Fransız siyasetine ve partiye hayat vermektedir. Hareketler, kongre tarafından en az on federasyon bölümlerinin temsilcilerinden seçilen partili, en az on üyeden oluşmaktadır. Hareketler parti tüzüğü doğrultusunda serbest bir şekilde yönetilir (UMP, 2010: Md. 15, 16, 17).

Halk Hareketi için Birlik Partisi Ulusal Konseyi; parti başkanı ve başkan yardımcısı, genel sekreter ve genel sekreter yardımcısı, ulusal sayman, parti

mensubu Avrupa Birliği parlamenterleri, senatörleri ve millet meclis üyeleri, eski cumhurbaşkanı ve başbakanlar, bölgesel konseylerin başkanları ve nüfusu yüz binden fazla olan şehirlerin belediye başkanları, bölüm komite başkanları ve bölgesel komite üyeleri, seçim çevreleri delegeleri, üyeler tarafından seçilmiş federasyon delegelerinden oluşmaktadır. Ulusal konsey yılda en az iki kez toplanır ve siyasi ofisin hazırladığı konuları görüşür ve kullanılan oyların çoğunluğu ile karar alır. İki kongre arasındaki zamanda parti politikalarını belirler ve parti ile ilgili hususları görüşür (UMP, 2010: Md. 19, 20).

Ulusal sekreterler, parti başkanının teklifi üzerine siyasi ofis tarafından belirlenir. Siyasi ofis; parti başkanı ve başkan yardımcısı, genel sekreter ve yardımcıları, ulusal sayman, parti hareketlerini (Movement) temsilen on delege, kongre tarafından belirlenen beş delege, ulusal konsey tarafından seçilen otuz delege, eski cumhurbaşkanı ve başbakanlar, meclis başkanları ile ulusal meclis parlamento grup başkanları, Avrupa Birliği Parlamentosu üyeleri, senatörler, partini eski başkanları, hükümet üyelerinden oluşmaktadır. Fransa'da hükümet üyeleri parlamento üyelerinin dışında seçilmektedir. Eğer parlamento üyelerinden birisi hükümette görev aldığı takdirde, parlamento ile ilişiği kesilmektedir. Bu sebepten dolayı siyasi ofis içinde hükümet üyeleri parlamento üyelerinden ayrı olarak sayılmıştır. Siyasi ofis partinin yürütme organı vazifesini görür ve ulusal konseyin toplantı aralarında konsey tarafından alınan kararların icrasını sağlar (UMP, 2010: Md. 23, 24, 25).

Parti başkanı iki turlu bir seçimle bütün üyelerin katıldığı genel oyla seçilir. Oyların çoğunluğunu alan aday seçimi kazanmaktadır. “*Seçim Organizasyon ve Kontrol Komisyonu*” parti başkanlık seçimlerinin yapılmasından sorumludur. Seçim organizasyon ve kontrol komisyonu, kongreden önce ulusal konsey tarafından seçilen yedi üyeden oluşmaktadır. Genel sekreter ve başkan yardımcısı da aynı yöntem kullanılarak bütün üyeler tarafından seçilir. Genel sekreter partinin günlük faaliyetlerini organize eder ve siyasi büro faaliyet raporunu her yıl ulusal konseye sunar. Politik büro tarafından belirlenen ve parti başkanı tarafından atanan genel sekreter yardımcıları faaliyetlerin icrasında genel sekretere yardım ederler (UMP, 2010: Md. 26, 27, 28, 29).

Fransa Demokrasi Birliği Partisi (Union for French Democracy, UDF), 1978 yılında Gaullle'cü hareketin karşısında seçim ittifakı amacıyla, Radikal Parti (Radical Party, RP), Sosyal Demokrat Merkez Parti (Centre of Social Democrats, CDS), Sosyal Demokrasi Partisi (Social Democratic Party PSD) ve Fransa Demokrasisi Partisi (The Popular Party for French Democracy, PPDF) ile birleşerek Valéry Giscard d'Estaing tarafından kurulmuştur. 1998 yılında parti başkanı olarak François Bayrou seçilmiştir. 2007 yılında ismini değiştirerek François Bayrou liderliğinde, Demokratik Hareket (Democratic Movement, MoDem) adı altında UDF'nin devamı olarak siyasal hayatına devam etmektedir. Günümüze kadar iki lider değiştirmiştir. Fransa Demokrasi Birliği Partisi, 1974 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmış ve 1978, 1986, 1993 ve 2002 parlamento seçimleri sonucunda koalisyon ortaklığı şeklinde iktidara gelmiştir (Sagar, 2009: 204).

Fransa Demokrasi Birliği Partisi'nde, parti üyeliği bireysel olarak yapılır ve ulusal konsey tarafından belirlenen katkı payları ödenir. Partinin örgütlenmesi diğer Fransız partilerinden farklı değildir. Ancak Fransa Demokrasi Birliği Partisi'nde “*Uzlaştırma ve Kontrol Komitesi (Conciliation and Control Committee)*” diğer partilere göre tek farklı organ olarak görülmektedir. Fransa Demokrasi Birliği Partisi'nin örgüt yapısı; kongre, ulusal konferans, ulusal konsey, uzlaştırma ve kontrol komitesi, ulusal yürütme heyeti (The National Executive Board) ve parti başkanından oluşmaktadır. (UDF, 2010: Md. 4, 5, 6).

Kongre; partili bütün üyelerden ve ulusal konseyden meydana gelir ve üç yıllık süre için parti başkanını seçer. Parti başkanının görev süresi ve seçilme sınırı ile ilgili herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Ulusal konferans ulusal konsey tarafından düzenlenen parti çalışmaları ile ilgili raporları görüşür. Yılda en az bir kez parti başkanı veya ulusal konseyin üçte biri tarafından toplantıya çağrılır. Ulusal konferansın gündemi konferans başkanı tarafından hazırlanır ve ulusal yürütme heyetinin en az otuz üyesi veya ulusal konferansın en az yüz üyesi tarafından onaylanır. Ulusal konferans seçilmiş üyeler ve parti yönetiminden gelen üyelerden oluşmaktadır. Seçilmiş üyelere; parti bölüm çevrelerinden üç yıllık süre için seçilen yirmi üye ile seçim bölgelerinden seçilen iki üyeden oluşan bir heyet, Fransa dışında Fransa Demokrasi Birliği Partisi'nin temsilciliklerinin olduğu yerlerin seçim bölgelerinden birer üyeden oluşan bir heyet, federasyonlardan üç yıllık süre için

seçilen üç yüz yerel üyeden meydana gelmektedir. Parti yönetiminden gelen üyeler ise ulusal yürütme heyeti, ulusal konsey üyeleridir (UDF, 2010: Md. 7, 8).

Ulusal konsey UDF'nin parlamentosu durumundadır. Ulusal konferansın toplantıları arasındaki süre içinde parti ile ilgili bütün kararları alır. Ulusal yürütme heyetinin çalışmalarını denetler, Ulusal konferansın program, proje ve raporlarını görüşür. Üyeleri üç yıllık süre için seçilmektedir. Konsey; bölgesel çevrelerden nispi temsil yöntemi ile seçilen yüz seksen kişilik bir heyet, Fransa dışındaki yerlerdeki partili başkanlar, parlamento ve yerel temsilcilerden oluşan altmış üyelik bir heyet ile ulusal yürütme heyetinden oluşmaktadır (UDF, 2010: Md. 9).

Ulusal yürütme heyeti haftada bir toplanarak, ulusal konferans tarafından belirlenen politikayı uygulamaktadır. Ulusal yürütme heyeti üyeleri, parti başkanı tarafından belirlenen otuz kişilik bir listenin ulusal konseye sunulması ve onayı ile belirlenmektedir (UDF, 2010: Md. 10).

Uzlaştırma ve kontrol komitesi partinin disiplin organı görevini yürütmekte ve ulusal konsey tarafından üç yıllık bir süre için seçilen yedi üyeden oluşmaktadır. Komite kendi arasından bir üyeyi başkan olarak seçer. Komite ayrıca parti başkanlığı seçiminde adayların listesi ve adaylık şartlarına uyulup uyulmadığını denetler (UDF, 2010: Md. 11, 13).

6.1.4. Almanya

Almanya'da siyasal partiler, Anayasa'nın 21. maddesinde yapılan düzenleme ile Anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasa'da partilerin, halkın siyasi iradesinin oluşumunda önemli bir rol oynadıkları belirtilmektedir. Parti kurmak serbesttir ve partilerin iç düzeni demokratik esaslara uygun olmak zorundadır.

Anayasa “*Özgürlükçü demokratik temel düzeni ihlal edecek veya taraftarlarının davranışlarında Federal Almanya Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokacak amaçlar güden partiler, anayasaya aykırıdır*” şeklindeki düzenlemesiyle partilerin sınırlarını belirlemiştir. Anayasa dışında Almanya'da siyasal partilerle ilgili olarak yasal düzenlemeyle birlikte her partinin bir tüzüğü bulunmaktadır (Basic Law for The Federal Republic of Germany, 1949: Md. 21).

1967 yılında çıkarılan “*Siyasal Partiler Kanunu*” yedi kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım partilerin görevleri ve hukuki düzenlemelerinden oluşurken, ikinci kısım partilerin içyapısını düzenlemektedir. Üçüncü kısım adayların belirlenmesinde gizli oyun önemini vurgulayarak, bu konudaki ayrıntılı düzenlemelerin parti tüzüklerinde yapılması gerektiğini belirtmektedir. Dört ve beşinci kısımlar partilerin mali konularının düzenlenmesine ayrılmıştır. Altıncı ve yedinci kısımlar ise anayasaya aykırı hareket durumunda veya kanunen parti tarafından yapılması gerekli olan tüzük, program ve üyeleri ile ilgili hususlarda eksikliklere karşılık uygulanacak yaptırımlar mevcuttur (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1967; Kempf, 2002 c).

Alman Siyasi Partiler Kanunu birinci kısımda, siyasi partilerin özgürlükçü demokratik düzenin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir. Partilerin ismi açık, anlaşılır olması ve kurulmuş diğer partilerin isimlerinden farklı olması gerekmektedir (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.2, 3, 4).

Siyasal partiler yazılı tüzük ve programa sahiptirler. Tüzükler; siyasi partilerin isimlerini ve kısaltılmış şeklini, üyelerin hakları ve ödevlerini, üyelere karşı uygulanacak müeyyideler ve partinin genel yapısını, yürütme komiteleri ve diğer organların oluşumunu, delege seçimlerini, parti veya herhangi bir örgütünün kapatılma şeklini, mali kaynaklarını kapsamaktadır (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.6).

Almanya’da siyasi partiler federal seviyede, eyaletlerde ve yerel seviyelerde örgütlenmektedir. Yerel örgütlerin büyüklük ve seviyeleri parti tüzüklerinde belirtilmektedir. Siyasal partiler şehirlerde veya bölgelerde örgütlenebilmektedir. Şehirlerde örgütlenen bir siyasi parti, bölgesel örgütler kurma ihtiyacı göstermez (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.7).

Üyeler meclisi ve yürütme komitesi siyasi partinin ve onun yerel örgütlerinin zaruri bir organıdır. Tüzükler yerel seviyeden daha üst organlarda üyeler meclisini şart koşmakta ve bu meclisin üyeleri iki yıllığına seçilmektedir. Federal seviyede örgütü bulunmayan eyalet partilerinin, iki yüz elli kişiden fazla üyesi olması durumunda “*Üyeler Meclisi*” kurabilmektedir. Üyeler meclisinin dışında iki yüz elli kişiden fazla üyeye veya geniş bir coğrafi bölgeye sahip yerel örgütlerde

“*Delegeler Meclisleri*” kurulabilmektedir (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.8).

Üyeler meclisi veya delegeler meclisi, bölgesel veya yerel örgütlerin en yüksek ve yetkili organıdır. Bu örgütler yerelden daha üst seviyede teşkilatlanırsa “*Parti Kongresi*” adını almakta, yerelden daha alt seviyede ise “*Genel Meclis*” adını almaktadır. Parti kongresinden aşağı durumlarda genel meclis uygulaması yapılmaktadır. Parti kongreleri her takvim yılında en az bir kez toplantı yapmak zorundadır. Yürütme komitesinin ve bölgesel veya yerel organların üyeleri ile parlamento üyeleri ve seçim sonucu resmi veya vekâleten görev alan diğer üst seviyedeki kişiler tüzüğe uygun olarak delege meclisinin üyesi olabilirler. Ancak bu üyelerin sayısı meclis üyelerinin beşte birinden fazla olmamaktadır. Parti kongresi bölgesel veya yerel örgütün başkanını ve başkanın yardımcısını, yürütme komitesinin diğer üyelerini, diğer organların üyelerini ve bölgesel örgütten daha üst seviyedeki organların delegelerini seçme yetkisine sahiptir (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.9).

Üyelik başvuruları serbesttir ve tüzüklerde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Parti organlarında temsil edilen parti üyeleri ve delegeleri eşit oy hakkına sahiptir. Eşit oy uygulaması üyelerin ödevlerini yapmaları şartıyla parti tüzüklerinde ayrıntılı olarak belirtilir. Bir kişi herhangi bir zamanda üye olabilir veya etkiye maruz kalmadan üyeliğini sonlandırabilir. Mahkeme kararı ile ceza almış olan kişiler seçme ve seçilme haklarını kaybederler ve parti üyesi olamazlar (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.10).

Alman Siyasal Partiler Kanunu, partilerin yürütme kurullarının seçimlerini en az her iki yılda bir yapılmasını öngörmektedir. Yürütme komiteleri parti tüzüklerine uygun olarak; parlamento üyelerini ve seçim sonucu resmi veya vekâleten görev alan diğer üst seviyedeki kişilerden oluşmaktadır. Seçimle gelmeyen üyelerin oranı yürütme komitesinin üyelerinin beşte birinden fazla olamaz. Yürütme komitesi parti örgütlerinin faaliyetlerini ve yasa ve tüzüğe uygun olarak onların birbirleri ile olan ilişkilerini düzenler ve yürütür. Partinin yürütme organıdır (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.11).

Genel parti komitelerinin üyeleri ve benzer kuruluşlar, tüzüklere uygun olarak alt seviyedeki bölgesel veya yerel örgütler tarafından seçilerek oluşturulurlar.

Yürütme komitesi ve üyeleri bu şekilde kurulan organların üyesi olabilirler ancak bu seçilmemiş üyelerin oranı organın tüm üyelerinin üçte birinden fazla olamaz. Bu organların seçilmiş üyeleri en fazla iki yıl süreyle görevlendirilir (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.12).

Delegeler komitesi ve bölgesel veya yerel örgütlerin tamamen veya kısmen delegelerden oluşan diğer organlarının belirlenmesi parti tüzüklerinde belirtilmektedir. Bölgesel veya yerel örgütlerin delege sayısı üye sayılarına göre hesaplanmaktadır. Ancak toplam delege sayısının yarısından az olmamak üzere, kalan delege sayısının son seçimlerde bölgesel veya yerel örgütlerin bulunduğu bölgede alınan oyların oranına göre, bölgesel veya yerel örgütlere dağıtılır. Bu seçme hakkının uygulanması bölgesel veya yerel örgütlerin üyelik ödevlerinin yapılması şartına bağlıdır (Almanya Siyasi Partiler Kanunu, 1963: Böl.13).

Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında; Hıristiyan Demokrat Parti (CDU), Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve Hür Demokrat Parti (FDP) kurulmuştur. Hıristiyan Demokrat Parti dışındaki partiler ülke genelinde örgütlenirken, Hıristiyan Demokrat Partisi'nin Bavyera eyaletinde örgütü mevcut değildir. Buna karşılık Hıristiyan Demokrat Parti ile aynı siyasal düşüncede olan, Hıristiyan Sosyal Birliği (CSU) Bavyera eyaletinde örgütlenmiştir. Bu siyasal partilerin yanı sıra 1980 yılında Yeşiller Partisi, Alman siyasal hayatına katılmıştır.

Hıristiyan Sosyal Birliği (CSU) ile Hıristiyan Demokrat Partisi (CDU) siyasal anlamda aynı düşüncede iki ayrı partidir. Hıristiyan Sosyal Birliği, Bavyera eyaletinde tamamen özgür bir yapıya sahiptir ve Hıristiyan Demokrat Partisi'nin herhangi bir sınırlamasına bağlı değildir. Ancak federal anlamda iki parti arasında sıkı işbirliği bulunmaktadır. Birincisi Hıristiyan Sosyal Birliği ve Hıristiyan Demokrat Partisi ortak bir başbakan adayı belirlemektedir, ikinci olarak Alman Parlamentosu'nda ortak gruba sahiptirler, üçüncü olarak ise daha önce belirtildiği gibi CSU'nun sadece Bavyera'da olması, CDU'nun ise federal düzeyde örgütlenmiş olmasıdır. Hıristiyan Sosyal Birliği, Batı Almanya siyasal partileri içinde en iyi örgütlenmeye sahip bir partidir. Hıristiyan Sosyal Birliği, 2800'den fazla yerel örgüte sahiptir. Örgütlenmesini ilçe, il ve eyalet seviyesinde organize etmiştir. Parti kongresi partinin en yüksek organı durumunda olup, bir yürütme komitesi ve birde parti başkanı bulunmaktadır. Hıristiyan Sosyal Birliği, 1945 sonrası Almanya'da

kurulan yirmi hükümetin on üçünde iktidar ortağı olarak yer almıştır. Ancak bu koalisyonların hiçbirinde partisinden başbakan çıkaramamıştır. (Schlader ve Weisblatt, 2007: 489).

Hıristiyan Sosyal Birliği, Alman siyasal düşüncesinin sağında yer almaktadır. Hıristiyan temelli demokratik özgürlük ve sosyal sorumluluk ve kadın, erkek eşitliğini esas alan bir düşünceye sahiptir. Hıristiyan Sosyal Birliği'nde üyelik şartlarıyla ilgili olarak parti tüzüğünde ayrıntılı düzenleme yapılmıştır. Tüzüğe göre parti prensipleri ve tüzüğünü kabul eden, başka bir parti üyeliği olmayan, on altı yaşında olan, mahkeme kararı ile seçme ve seçilme hakkını kaybetmemiş bütün Alman ve diğer Avrupa Birliği üyesi ülkelerin vatandaşları üye olabilmektedir. Burada önemli bir nokta yaş sınırlamasının on altıya kadar indirilmesi ve üyeliğin bütün Avrupa Birliği ülkeleri vatandaşlarına açık olmasıdır. Tüzükte, Avrupa Birliği ülkeleri vatandaşlarının dışındaki diğer ülkelerin vatandaşları hakkında da düzenleme yapılarak, üç yıl süreyle Almanya'da yaşayanların parti üyesi olabileceği hükmü getirilmiştir (CSU, 2010 a: Md. 3).

Partiye üye olmak isteyenler yazılı bir dilekçe ile müracaat ederler. Üyelik başvurusunun kabulünden sonra başkan tarafından ivedilikle federal seçim bürosuna üyenin kayıt belgeleri gönderilir. Üyelik hakları federal seçim bürosunun başvuruyu aldığına dair bir belge vermesiyle başlamaktadır. Her üyenin kayıtlı olduğu kurumda tartışmalara, faaliyetlere katılma, seçme ve seçilme hakkı bulunmaktadır. Ancak seçme hakkının kullanılması için üyenin kaydından itibaren iki aylık bir sürenin geçmesi gerekmektedir (CSU, 2010 b: Md.4; CSU, 2010 a: Md. 6).

Hıristiyan Sosyal Birliği'nin parti örgütlerinde kadın ve erkeklerin eşit katılımı ve söz hakkı bulunmaktadır. Kadınlar parti örgütlerinde en az yüzde kırk oranında temsil edilmektedir (CSU, 2010 a: Md. 8).

Hıristiyan Sosyal Birliği üyeliği; ölüm, ayrılma, ihraç, diğer partiye katılma veya altı aydan fazla ödenmemiş ve birikmiş aidatları sebebiyle yerel örgütlerin aksi bir kararı olmadıkça görevden alınma durumlarıyla boşalır (CSU, 2010 a: Md. 10).

Hıristiyan Sosyal Birliği örgütlenmesi; köy, kasaba, ilçe ve bölge olmak üzere üç seviyede yapılmaktadır. Köy ve kasaba örgütleri genellikle o bölgede oturanların oluşturduğu bir komiteden meydana gelmektedir. Köy, kasaba örgütleri; köy/ kasaba toplantısı (The Town Meeting) ve köy, kasaba yönetim kurulundan (The

Local Council) meydana gelmektedir ve en az yedi üyeden oluşmaktadır (CSU, 2010 b: Md. 13).

Köy, kasaba toplantısı köy ve kasabadaki bütün üyelerinin katılımı ile yapılmaktadır. Köy, kasaba toplantısının görevleri arasında; parti ile ilgili konuları görüşme, ilçe meclisinde görev yapacak delegeleri seçme, iki hesap uzmanını belirleme, belediye ve şehir meclisleri hariç kamu seçimlerinde aday ve delegeleri seçme görevleri bulunmaktadır. Köy, kasaba örgütleri arasında üye sayısı beş yüz üyeye kadar olanlar için beş asil ve beş yedek delege, beş yüz üyeden fazla iki bin üyeden az ise on asil ve on yedek delege ile iki binden fazla üyeye sahip olanlardan ise elli asil ve elli yedek delege ilçe meclislerine seçilmektedir (CSU, 2010 b: Md. 14).

Belediyelik olan yerleşim yerleri, bütün üyelerinin katılımı ile kent toplantısını icra ederler. Şehir/kasaba toplantıları, bölgede meydana gelen sorunları görüşmek ve belediye seçimleri için adayları belirlemek yetkisine haizdir (CSU, 2010 b: Md. 15).

Hıristiyan Sosyal Birliği örgütleri arasında köy, kasaba yönetim kurulları önemli bir yer tutmaktadır. Partiyi yerelde temsil ederken, yerelde ivedilikle ilgilenilmesi gereken siyasal sorunları ele alır, rutin işleri yürütür, üye kayıtlarını yapar, yerel başkanın önerisi ile yerel yöneticiyi atar. Köy, kasaba yönetim kurulları; kadın ve erkeklerden oluşan yerel başkan, üç başkan yardımcısı, sayman, sekreter ile yüz üyeli köy ve kasabalardan beş delege, iki yüz elli üyeli köy ve kasabalardan dokuz delege ve iki yüz elliden fazla üyeye sahip köy ve kasabalardan gelen otuz delegeden meydana gelmektedir. Ayrıca köy, kasaba gençlik kolu başkanı ile kadın kolu başkanı köy, kasaba yönetim kurulunun üyesidirler (CSU, 2010 b: Md. 16).

İlçe örgütleri genellikle ilçe ve bir kentteki veya büyük şehirlerdeki seçim bölgelerinden oluşmaktadır. İlçe örgütleri, ilçe başkanı ve ilçe toplantısı ile ilçe yönetim kurulundan meydana gelir. İlçe örgütünün üye sayısı üç yüzden az ise ilçe toplantısı bütün üyelerin katılımı ile yapılır. İlçe toplantısı; yürütme heyeti, köy, kasaba delegeleri, çalışma gruplarının köy, kasaba temsilcilerinden meydana gelmektedir. İlçe başkanı ve ilçe toplantısının görevleri arasında; siyasal konuları görüşme, heyetlerden mali konularda ve faaliyetlerle ilgili raporlar alma gibi yönetsel konular bulunmaktadır. Ayrıca ilçe yönetim kurulu üyelerini seçme, iki hesap

sorumlusunu belirleme, iki yüz üyeye sahip ilçelerden parti kongresi için birer asil ve yedek delege belirleme görevleri bulunmaktadır. İl kongresi için ilçelerden; dört bin üyeye kadar yirmi delege, altı bin üyeye kadar elli delege, on bin üyeye kadar ise seksen delege seçilmektedir. Ayrıca on bin kişiden fazla üyeye sahip ilçe örgütlerinden yüz delege seçilmektedir (CSU, 2010 b: Md. 17, 18).

İlçe yönetim kurulu; başkan, başkan yardımcısı, ilçe saymanı, iki sekreter ile bölge örgütlerinden seçilen delegelerden meydana gelmektedir. İlçe örgütleri içinde yönetim kuruluna; beş yüz üyeye kadar olanlar sekiz delege, bin üyeye sahip olanlar on delege, iki bin beş yüz üyeye kadar olanlar on dört delege ve dört bin üyeye sahip olanlar on sekiz delege seçilmektedir. Dört binden fazla üyeye sahip olan ilçe örgütleri ise yirmi delege seçmektedir. Bunların dışında kadın kolları başkanı ve gençlik kolları başkanı ile yaşlılar kolu başkanı ve ilçe direktörü yürütme heyetinde yer alırlar. İlçe yönetim kurulu genel anlamda bölge sınırları içinde parti ile ilgili faaliyetlerin yürütülmesi ile görevlidir (CSU, 2010 b: Md. 19).

Hıristiyan Sosyal Birliği'nde, ilçe ve illerdeki seçim bölgesi örgütlerinin haricinde federe devletlerin sınırları dâhilinde "*İl ve Bölge Örgütleri*" bulunmaktadır. İl ve bölge örgütü; il kongresi ve il yönetim kurulundan meydana gelmektedir. İl kongresi; il yönetim kurulu üyeleri, ilçe delegeleri, araştırma grup başkanları, danışma kurulu başkanından oluşur. İl kongresi karar organı olarak görev yapmakta ve partinin üst kuruluşları için delegeleri belirleme yetkisi ile eyalet ve ilçe/il listeleri için adayları önerme yetkilerini kullanmaktadır. İl örgütünün diğer organı olan il yönetim kurulu ise birliğin yürütme organıdır. İl yönetim kurulu; başkan, dört başkan yardımcısı, iki ilçe saymanı, iki sekreter, gençlik kolu, kadınlar kolu ve yaşlılar kolu başkanları, bölge direktöründen meydana gelmektedir (CSU, 2010 b: Md. 20, 21, 22).

Hıristiyan Sosyal Birliği'nin yüksek organları; kongre, parti komitesi, yönetim kurulu ve başkanlık bölümü olarak düzenlenmiştir. Kongre, partinin karar organı sıfatını taşımaktadır. Kongrenin; Hıristiyan Sosyal Birliği'nin politikalarını belirleme, parti tüzüğü, üyelik hak ve ödevleri ile disiplin kurallarını belirleme, partinin mali konuları hakkında düzenlenen raporları görüşme, iki hesap uzmanı seçme ve parti disiplin kurulu üyelerini seçme görevleri bulunmaktadır. Kongre; parti yönetim kurulu üyeleri, il başkanları, il ve ilçe delegeleri, Avrupa Parlamentosu

Başkan ve Başkan Yardımcısı, Federal Parlamento ve Bavyera Eyalet Parlamentosu Başkan Yardımcısı, Federal Hükümet ve Bavyera Eyalet Hükümeti Üyeleri, eyalet sekreteri ve parlamento sekreterleri, çalışma grupları danışmanlarının eyalet başkanlarından oluşmaktadır (CSU, 2010 b: Md. 23, 24).

Parti komitesi; yönetim kurulu üyeleri, il başkanları, il delegeleri, Avrupa Parlamentosu, Federal Parlamento ve Bavyera Eyalet Parlamentosu Hıristiyan Sosyal Birliği mensubu başkan ve yardımcıları, araştırma grup başkanlarından oluşmaktadır. Komite faaliyet programlarının kontrolü, temel siyasal politikaların tespit edilmesinden sorumludur (CSU, 2010 b: Md 25).

Yönetim kurulunun görevleri arasında parti ile ilgili konularda genel görüşmeleri yapma ve faaliyet programlarını görüşme ve karar verme konuları bulunmaktadır. Kurul; parti komitesi üyeleri, parti lideri, dört lider yardımcısı, iki sekreter, iki sayman, illerden gelen otuz iki üye, genel sekreter, Bavyera Başbakanı (CSU'dan seçilmişse), federal hükümet ile Bavyera hükümetinden CSU'lu birer üye, Avrupa Parlamentosu Hıristiyan Sosyal Birliği Grup Başkanı, Federal Meclis Hıristiyan Sosyal Birliği Grup Başkanı, Bavyera Parlamentosu Hıristiyan Sosyal Birliği Grup Başkanı, gençlik kolları, kadın kolları ile yaşlılar kolu başkanlarından meydana gelmektedir. Hıristiyan Sosyal Birliği yönetim kurulu, partiyi kamuda ve uluslararası alanda temsil eder ve parti başkanının teklifleri ile genel sekreteri belirlerken, aynı zamanda parti bürosunun yedi üyesini seçer. Ayrıca Avrupa parlamentosunda görev yapacak olan delegeleri seçer ve parti içi seçimlerin yapılmasını sağlar (CSU, 2010 b: Md. 26).

Parti başkanlık bölümü partinin günlük faaliyetlerini yürütür ve parti başkanı, dört başkan yardımcısı, iki sekreter ve iki eyalet saymanı, genel sekreter, eyalet yöneticisi, mali komite başkanı ve yönetim kurulunun diğer yedi üyesinden oluşmaktadır. Hıristiyan Sosyal Birliği'nde parti genel başkanı iki yıl süre ile görev yapmak için kongre tarafından seçilmektedir (CSU, 2010 b: Md. 20-27).

Hıristiyan Sosyal Birliği ile aynı görüşe sahip olan ancak tüm Almanya'da örgütlenmiş olan Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU), 1945 yılında Berlin ve Rhineland'da kuruldu. 1945 ve 1949 yıllarındaki işgal döneminde örgütlerini kuran Hıristiyan Demokrat Birliği, 1950 yılında federal seviyede faaliyetlerine başladı. Hıristiyan Demokrat Birliği siyasetin muhafazakâr, liberal tarafında yer alırken

isminden de anlaşılacağı üzere ülkedeki Katolik ve Protestanları birleştirmeyi amaç edinmiştir. Partinin ilk lideri olan Konrad Adenaur, 1966 yılında başkanlığı Ludwig Erhard'a bırakmıştır. Ludwig Erhad bir yıl süre ile yaptığı başkanlığı 1967 yılında Kurt Georg Kiesinger'e devretmiştir. 1971- 1973 arası Rainer Barzel, 1973-1998 arası Helmut Kohl, 1998-2000 arası Wolfgang Schauble, parti başkanlığı görevlerinde bulunmuş ve 2000 sonrası ise Angela Merkel parti başkanlığını sürdürmektedir. Hıristiyan Demokrat Birliği tarihsel süreç içinde yapılan genel seçimler sonrasında, on üç kez hükümette yer almış ve bu hükümetlerin hepsinde Başbakan, Hıristiyan Demokrat Birliği lideri olmuştur. 1949 ve 1966 yılları arasında ilk genel başkan olan Adenaur, kesintisiz olarak Başbakanlık yapmıştır. 1966'dan 1982'ye kadar olan dönem içinde iktidara gelemeyen Hıristiyan Demokrat Birliği'nde üç genel başkan değişimi yaşanmış ve 1973'de genel başkan olan Helmut Kohl ilk hükümetini 1982 yılında kurmuştur. 1994'e kadar iktidarda olan Hıristiyan Demokrat Birliği'nin liderlik koltuğunda, Helmut Kohl bulunmuş ve 1998 seçimlerinin kaybedilmesinden sonra görevi bırakmıştır. 2000 yılında göreve gelen Angela Merkel partiyi 2005 seçimlerinde iktidara taşımıştır (Smith, 2007: 486).

Hıristiyan Demokrat Birliği'nde on altı yaşını bitiren herkes yazılı olarak veya elektronik posta yoluyla başvurusunu yaparak üye olabilmektedir. Alman vatandaşı olmayanlar partiye üye olabilmekte, partinin çalışmalarına katılmakta ancak seçme ve seçilme hakkı bulunmamaktadır. Her üye partiye belirlenmiş olan aidatlarını ödemekle yükümlüdür. Parti üyeliği; ölüm, çekilme, disiplin kurulları yoluyla ihraç ile hakkında sonradan mahkeme kararı olanların ve aidatını altı ay süreyle ödemeyenlerin parti üyeliği sona ermektedir (CDU; 2007: Md. 1-8).

Hıristiyan Demokrat Birliği örgütlenmesinin en alt seviyesi köy ve kasaba örgütleridir. Köy ve kasabalardan sonra şehir örgütleri, bölge örgütleri, eyalet örgütleri ve federal örgüt şeklinde örgütlenmiştir. (CDU; 2007: Md. 16).

Hıristiyan Demokrat Birliği örgütlenmesi içinde eyalet örgütü, Federal Almanya içindeki devletlerde kurulmuştur. Eyalet ofisi kendi sorumluluk alanında parti ile ilgili bütün faaliyetlerden sorumludur. Eyalet parti yöneticisi genel sekreter tarafından görevlendirilir (CDU; 2007: Md. 17).

Bölge örgütleri ise birden fazla yönetim bölgelerini içine alan yapıya sahiptir. Partinin bölge içindeki bütün faaliyetlerinin yapılmasından sorumludur.

Şehir ve kasaba örgütleri ise partinin yerel seviyedeki en alt organıdır (CDU, 2007: Md. 18, 19).

Partinin ulusal seviyedeki örgütlenmesinde ulusal parti kongresi, federal komite ve federal yönetim kurulu bulunmaktadır. Ulusal kongre eyalet örgütlerinin belirlediği bin delegeden meydana gelmekte ve en az iki yılda bir toplanmaktadır. Federal komitenin üçte birinin teklifi ile olağanüstü toplantıya çağrılmaktadır. Kongre Hıristiyan Demokrat Birliği'nin karar organı durumundadır ve parti ile ilgili bütün kararları alır. Aynı zamanda parti başkanını, başkanın teklifi ile genel sekreteri, dört başkan yardımcısını, federal saymanı, büronun yedi üyesi ile federal heyetin yirmi altı üyesi ve federal parti disiplin kurulu başkan ve yardımcılarını seçme yetkisine sahiptir. Federal heyet iki yıllık süre için seçilirken, genel sekreter dört yıllık süre için seçilmektedir. Parti başkanının seçilme süresi ile ilgili olarak herhangi bir düzenleme mevcut değildir (CDU, 2007: Md. 27-29; CDU Organisation, 2010).

Federal komite diğer partilerde olduğu gibi iki kongre arasında partinin en yetkili organıdır. Delegeler eyalet örgütleri tarafından seçilmekte ve her yedi bin beş yüz üyeye bir delege düşmektedir. Eyalet örgütlerinin delege sayıları her yıl federal yönetim tarafından belirlenmektedir. Seçilmiş üyelerin dışında genel başkan, genel sekreter, dört başkan yardımcısı, federal sayman ve yedi üye federal komitenin üyeleri arasındadır (CDU, 2007: Md. 30-32; CDU Organisation, 2010)

Federal yönetim kurulu, partinin yürütme organı olup kongre ve federal komite tarafından alınan kararları uygulamaktadır. Federal yönetim kurulu; onursal başkan, genel başkan, genel sekreter, dört başkan yardımcısı, ulusal sayman, yedi büro üyesi ve federal heyetin yirmi altı seçilmiş üyelerinden oluşmaktadır (CDU, 2007: Md. 33, 34; CDU Organisation, 2010).

Hıristiyan Demokrat Birliği parti örgütlerinin dışında parti için çalışan derneklerde bulunmaktadır. Bunlar Kadınlar Birliği, Alman Gençlik Birliği, Demokratik Hıristiyan İşçi Kuvveti, Öğrenciler Birliği gibi toplamda yedi dernek bulunmaktadır. Derneklerin amacı birliklerin isimlerinden de anlaşılacağı gibi kadınları, gençler, işçileri, öğrencileri, yerel siyaseti harekete geçirmektir (CDU, 2007: Md. 38; Associations, 2010).

Hür Demokrat Parti (FDP), Alman siyasi hayatında laik görüşte ve merkezde yer alan bir partidir. Partide Alman liberal geleneğin iki özelliğinin hâkim olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi muhafazakâr, milliyetçi ve ağır sanayiye yakın, diğeri ise radikal, şahsi özgürlüğü ve liberal demokrasiyi savunan bir düşünce yapılarıdır. Hür Demokrat Parti, İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman Eyalet Partisi, Alman Halkları Partisi ve Halkların Partisi'nin birleşmesiyle, 1948 yılı Aralık ayında Heidelberg yakınlarındaki Heppenheim'de kurulmuştur. Hür Demokrat Parti kurulduğu tarihten günümüze kadar olan dönem içinde yapılan yirmi genel seçim sonrasında kurulan hükümetlerde, çoğunluk partisini çoğu zaman destekleyerek koalisyon ortağı olarak on beş kez iktidarda olmuştur. Koalisyon hükümetlerinde bir tek 1974 yılında kurulan hükümette, Hür Demokrat Parti lideri Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Partide genel başkan değişimlerinin genelde kısa aralıklarla olduğu görülmekle beraber en uzun süre parti liderliği koltuğuna 1974'de başbakan olan Hans - Dietrich Genscher (1974-1985) oturmuştur (Sagar, 2009: 235; Smith, 2007: 492)

Hür Demokrat Partiye üyelik şahsi başvuru sonucu yapılmakta ve on altı yaşını bitiren herkes üye olabilmektedir. Yabancıların üye olabilmesi için iki yıl süreyle Almanya'da ikamet etmesi gerekmektedir. Hür Demokrat Parti'de üyelere aidat toplanmaktadır ve üyelik aidatını bir yıl süreyle ödemeyen ve sayman tarafından üç kez ikaz edilen üyenin partiden ihracı sağlanabilmektedir. Üyeliğin sona ermesi ile ilgili genel kurallar, Hür Demokrat Parti içinde geçerli durumdadır (FDP, 2010: Md. 2, 5).

Hür Demokrat Parti on altı eyalette örgütlenmiştir. Eyaletler ise altmış bir bölge örgütleri, dört yüz altmış beş bölge birliği ve iki bin iki yüz yerel birlikler şeklinde örgütlenmektedir. Eyalet meclisi, partinin tüzük ve programları doğrultusunda eyalet içindeki bütün faaliyetlerinden sorumludur. Eyalet örgütünde eyalet başkanı ve yardımcısı, genel sekreter bulunmaktadır. Eyalet yönetim kurulu eyalet örgütünün yürütme kurulu görevini yerine getirir (Building The Party, 2010; FDP, 2010: Md. 9,10).

Hür Demokrat Parti'nin federal seviyede örgütlenmesi diğer partilerden farklı değildir. Federal kongre ve federal yönetim kurulu olarak örgütlenmiştir. Kongre partinin en üst organıdır. Kongre normal olarak her yıl toplantılarını yapar

ancak en az dört eyalet örgütünün, parlamento grubunun ve federal yönetim kurulunun kararı ile olağanüstü toplantı kararı alabilir. Kongrede bir üyesi federal yönetim kurulu ve dört üyesi ise diğer üyelere oluşan beş kişilik seçim komitesi belirlenir. Parti başkanı kongreyi açar ve beş kişiden oluşan divan heyeti seçilir (FDP, 2010: Md. 12).

Kongre altı yüz altmışı eyaletlerden seçilen, ikisi ise partili Avrupa Parlamentosu üyeleri tarafından seçilen altı yüz altmış iki delegeden oluşmaktadır. Altı yüz altmış delegenin yarısı en son yapılan federal seçim sonucuna göre belirlenen sayıda ikincil oylarla, diğer yarısı ise eyaletlerin üye sayısına göre belirlenmektedir. Federal kongre partinin karar organıdır. Parti faaliyetleri ile ilgili kararların yanı sıra, federal yönetim kurulu raporları ile mali raporları ve diğer komite raporlarını görüşür ve karara bağlar. Ayrıca kongre divan heyeti, seçim komitesi, iki hesap sorumlusu, federal tüzük komitesi federal yönetim komitesi üyelerinin seçimlerini yapar. Federal yönetim komitesi, seçim komisyonu, hesap sorumluları ve yardımcılarını iki yılda bir seçilir. Genel sekreter ise parti başkanının teklifi üzerine belirlenir (FDP, 2010: Md. 13, 14, 16).

Federal yönetim komitesi; parti başkanı, üç başkan yardımcısı, federal sayman, parlamento grup başkanı, genel sekreter, Avrupa Parlamentosu liberal grubundan Hür Demokrat Parti üyelerinden bir kişi ve üç büro çalışanından oluşan yönetim kurulu (büro) ile otuz dört diğer üyelere meydana gelmektedir. Yönetim kurulu genellikle pazartesi günleri toplanır. Federal yönetim komitesi ise altı veya yedi haftada bir toplantısını yapar. Yönetim komitesi partinin icra organı olarak iki kongre arasında parti faaliyetlerini yürütür (Building The Party, 2010; FDP, 2010: Md. 17).

Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), Almanya'nın en eski siyasi partisidir. Alman Sosyal Demokrat Partisi, 1863'de Ferdinand Lassalle tarafından kurulan Alman İşçileri Genel Birliği ile 1869'da Marksist Wilhelm Liebknecht ve August Bebel tarafından kurulan Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin birleşmesiyle, 1875 yılında Alman Sosyalist İşçi Partisi (SAPD) adı altında kurulmuştur. 1878'de Başbakan Bismark tarafından partinin faaliyetleri yasaklanmış, ancak 1890 yılında tekrar yasal konumuna kavuşarak faaliyetlerine Sosyal Demokrat Parti (SPD) adı altında başlamıştır (Smith, 2007: 489).

Alman Sosyal Demokrat Partisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem içinde yirmi genel başkan değiştirmiş, bunların iki tanesi geçiş dönemi başkanları olmuştur. Alman Sosyal Demokrat Partisi, 1969 yılında yapılan genel seçimlerde Willy Brandt başkanlığında seçimleri kazanarak, Hür Demokrat Parti (FDP) ile koalisyon hükümetini kurmuştur. Alman Sosyal Demokrat Partisi, 1982 yılına kadar olan dönem içinde yapılan seçimler sonucunda iktidarda kalmış ve süre içinde Willy Brandt Başbakanlık gücünü kullanmıştır. 1982 seçimlerinde iktidarı kaybeden Alman Sosyal Demokrat Partisi, 1998'deki seçimlerde başarı elde ederek çıkmış ve 2005 yılına kadar olan dönem içinde Yeşiller Partisi ile koalisyon hükümetini kurmuştur. Eylül 1998 seçimleri öncesinde Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde başbakan adayı sıkıntısı yaşanmış, parti yönetim kurulu dönemin parti lideri Oskar Lafontaine'nin yerine Aşağı Saksonya Başbakanı Gerhard Schröder'i Mart ayında partinin adayı olarak göstermiştir. Bu gelişmeler üzerine Lafontaine istifa etmiş ve Schröder parti başkanlığı görevine getirilmiştir (Sagar, 2009: 239)

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde üyelik için yaş sınırlaması on dört olarak belirlenmiştir. Üye olmak isteyenler başvuru belgesini elektronik posta yoluyla veya doğrudan yerel parti örgütlerine göndererek yapabilmektedirler. Partiye diğer Alman partilerinde olduğu gibi misafir üyelik yapılabilmektedir. Misafir üyeler seçme ve seçilme hakları dışında partinin bütün faaliyetlerine katılabilirler. Misafir üyelere diğer üyeler gibi her ay partiye aidat ödemekle yükümlüdürler. Üyelik başvurusu bir ay içinde başvuru yapılan yerel parti örgütü tarafından karara bağlanır (SPD, 2009: Md. 1-7).

Sosyal Demokrat Parti'de köy, mahalle, kasaba birimleri (Ortsvereine), alt bölge birimleri ve bölge birimleri şeklinde yerel örgütlenme yapılmıştır (SPD, 2009: Md. 8,9).

Parti kongresi; partinin en üst karar organı olarak seçilmiş üyeler ve yürütme komitesinin üyeleri ile danışman sıfatıyla katılanlardan oluşmaktadır. Seçimle gelen üyeler bölge meclisleri tarafından seçilen dört yüz seksen delegeden meydana gelir. Bu delegelerin yüz altmışı partinin son seçimlerde aldığı oy oranına göre, üç yüz yirmisi ise partinin en son toplantıya çağrıldığı tarihteki üye sayısına göre belirlenmektedir. Parti kongresi iki yılda bir toplanır. Kongre kararı, yürütme komitesi üyelerinin dörtte üçünün, bölge yönetim kurulları üyelerinin beşte ikisinin

talepleri ve denetleme komisyonunun oy birliği ile aldığı toplantı kararı ile olağanüstü toplantılarını yapar (SPD, 2009: Md. 15-21).

Yönetim kurulu kırk beş kişiyi geçmemek şartıyla; başkan, dört başkan yardımcısı, genel sekreter, sayman, Avrupa Birliği icra komitesi üyelerinden meydana gelmektedir. Yürütme komitesi yürütme organı sıfatıyla partinin siyasal ve yönetsel faaliyetlerini icra ve koordine eder (SPD, 2009: Md. 15-21).

Parti genel sekreteri parti faaliyetlerinin yürütülmesinden, seçim hazırlıklarından ve koordinasyonundan sorumludur. Ulusal yürütme komitesi ile koordineli olarak parti başkanı tarafından atanır (SPD, 2009: Md. 24).

Parti meclisi bölge meclisleri tarafından seçilen doksan üye ile danışman üyelerden meydana gelmektedir. Parti meclisi temel dış ve iç politika kararları, örgütsel faaliyetler, seçimlerin koordinasyon ve hazırlıkları gibi iki kongre arasında partinin yönetimi konusunda kararlar alır (SPD, 2009: Md. 28, 29).

6.1.5. Kanada

Kanada anayasal monarşi ile yönetilen bir devlettir. Genel Vali, İngiltere Tacı tarafından atanmakta ve siyasal anlamda herhangi bir parti ile bağlantısı bulunmamaktadır. Genel seçimlerde en yüksek oyu alan siyasal partinin lideri, başbakan olarak görev alarak hükümeti kurmaktadır. Kanada'da 1867 yılından günümüze birçok parti siyasal hayatta faaliyet göstermiş, ancak bunlar içinden Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti seçimleri kazanarak iktidara gelmişlerdir. Kanada Anayasası'nda siyasal partilerle ilgili herhangi bir düzenleme yoktur, ancak Anayasa'nın 3. maddesinde, her vatandaşın temsilciler meclisi seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının bulunduğu belirtilmektedir. Siyasal partilerle ilgili olarak yasal bir düzenlemede mevcut değildir. Ancak her siyasal partinin kendine ait tüzüğü bulunmaktadır (Constitution Act, 1982: Md.3).

Muhafazakâr Parti (CP), 16 Ekim 2003 yılında Kanada Reformist Muhafazakâr İttifak ile İlerici Muhafazakâr Partinin birleşmesi sonucu kurulmuştur. Bu birleşmenin sancak gemisi İlerici Muhafazakâr Parti olmuştur. İlerici Muhafazakâr Parti, 19. yüzyılın sonlarından itibaren, Kanada siyasi yelpazesinin sağ tarafında bulunmakta ve gücünü geleneksel İngiliz ve Fransız oligarşilerinden

almaktadır. 1945 yılından sonra yapılan yirmi bir genel seçim sonucunda, sekizinde çoğunluk sağlayarak hükümeti kurmuştur (Wardhaugh, 2007: 222).

Muhafazakâr Parti tüzüğünde parti ile ilgili hususlar genel olarak açıklanmış, ayrıca üyelik, adaylık ve örgütlenme ile ilgili konularda ayrıntılar içtüzüklerle düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere göre Muhafazakâr Partiye Kanada’da oturan ve on dört yaşını bitiren her vatandaş üye olabilmektedir. Üye olanlar parti tarafından belirlenen aidatları ödemek durumundadır. Üyelik kaydıyla birlikte, her üyeye yirmi bir gün süreyle ulusal konsey ve yürütme direktörü gözetiminde “*Ulusal Üyelik Programı*” uygulanmaktadır. Bu programın sonunda üyelik hakları kullanılmaya başlanır (CP, 2008: Md. 4; CP Üyelik İchtüzüğü, 2007: Md. 1, 5, 6).

Seçim bölgesi birlikleri üyelik haklarının uygulanmasında birinci basamaktır. Seçim bölgesi birlikleri, ulusal konsey tarafından her federal seçim bölgesi için bir tane olmak üzere belirlenir. Birliklerin gerek yönetsel olarak gerekse mali yönden uyacakları kurallar içtüzüklerle düzenlenmiştir. Ulusal konsey seçim bölgesi birliklerinin yıllık veya özel toplantıları için çağrıda bulunur. Ulusal konseyin çağrıda bulunmadığı zamanlarda, birlik her yıl bir kez toplanır ve diğer toplantısı en fazla on dört ay sonra yapılır. Birliklerin yıllık toplantılarında yönetim kurulunun raporu, mali durum, yönetim kurulunun seçimi ve talep edilen diğer konular ele alınır (CP, 2008: Md. 5; CP Seçim Bölgesi Birlikleri İchtüzüğü, 2006: Md. 6).

Bölge birliklerinin yönetim kurulu, bölge içindeki üyelere “*Birlik*” yıllık toplantılarında seçilir. Seçilmiş üye sayısı otuzu geçemez. Ayrıca partinin parlamentodaki bölgeye ait üyeleri, eğer parlamentoda üye yoksa en son yapılan seçimdeki parti adayı heyetin üyeleridir. Bu üyelerin oy kullanma hakları bulunmaktadır. Ayrıca oy kullanma hakkı olmayan, ulusal konsey başkanı veya onun görevlendirdiği kişi ile iller veya bölgelerden seçilen ulusal konsey üyeleri heyetin doğal üyeleri durumundadır. Heyetin görev süresi bir sonraki yapılan birlik toplantısına kadar sürmektedir. Yönetim kurulu üç ayda bir başkan tarafından atanan sekreterin çağrısıyla toplanır. Aynı zamanda heyetin beşte birinin yazılı talebiyle toplantı yapılır. Yönetim kurulu parti yürütme komitesinin tavsiyeleri doğrultusunda stratejik seçim planlarını hazırlarlar. Bu planlar bir yıllık süre için hazırlanır, bir

sonraki yılın planları güncellenir (CP Seçim Bölgesi Birlikleri İçtüzüğü, 2006: Md. 7).

Yürütme komitesi birliğin günlük faaliyetlerinin icrasından sorumludur. Yürütme komitesi; başkan, başkan yardımcısı, sekreter, mali temsilci, en az bir, en fazla üç kurul üyesinden meydana gelmektedir. Başkan; birliğin, yönetim kurulunun ve yürütme komitesinin faaliyetlerini kontrol eder ve denetler. Yönetim kurulu yıllık genel toplantıdan sonra yirmi bir gün içinde yürütme komitesinin üyelerini seçer. Komitenin toplantı yeter sayısı salt çoğunluktur (CP Seçim Bölgesi Birlikleri İçtüzüğü, 2006: Md. 8).

Muhafazakâr Parti ulusal kongresi parti faaliyetleri, partinin yönetimi ve denetimi ile ilgili olarak en yetkili kurumdur. Kongre parti tüzüğünde ve parti politikalarında değişiklik yapma, düzenleme ve uygulama görevlerinin yanı sıra parti ulusal konsey üyelerini seçme yetkisine haizdir. Kongre, ulusal konsey seçimi ile birlikte iki yılda bir yapılmaktadır. Seçim bölgesi birliklerinden eşit sayıda ve eşit usullerle, on üyeden fazla olmamak şartıyla ulusal konsey tarafından seçilen delegeler, en az bir gençlik kollarından delege ile bölge birliklerinin başkanları, federal seçimlerde her seçim bölgesinin resmi parti adayı, partinin parlamento grubu üyeleri, ulusal konseyin seçilmiş üyeleri, eyalet partilerinin muhafazakâr partili olan liderleri, eski parti liderleri, ulusal kongrenin üyelerini oluşturmaktadır. İki kongre arasında parti ile ilgili bütün faaliyetler, ulusal konsey tarafından yürütülmektedir(CP, 2008: Md. 7).

Ulusal konsey partinin yürütme organı durumunda olup; bölge birliklerinin kurulması ve düzenlenmesi, tüzük ve yönetmeliklerin hazırlanması, parti saymanının atanması, gençlerin katılmasını teşvik etmek, komiteler kurmak yetkilerine sahiptir. Konsey üyeleri eyaletlerin temsilciler meclisinde sahip oldukları sandalye sayısına göre belirlenmektedir. Buna göre temsilciler meclisinde yüzden fazla üyesi olan eyaletlerden dört delege, 51-100 üyesi olan eyaletlerden üç delege, 26-50 üyesi olan eyaletlerden iki delege ve 4-25 üyesi olan eyaletlerden bir delege ile her bölgeden seçilen bir delege, parti liderinden oluşan oy kullanma hakkı olan üyelerle, Kanada Muhafazakâr Fon Başkanı veya onun görevlendireceği kişi ile yürütme komitesi başkanı veya onun görevlendireceği kişilerden oluşan oy kullanma hakkı olmayan

üyelerden meydana gelmektedir. Ulusal konsey üç ayda bir ayın on ikisinde parti liderinin çağrısı üzerine toplantı yapar (CP, 2008: Md. 8).

Muhafazakâr parti lideri, partinin resmi olarak temsilcisi sıfatıyla parti prensipleri ve politikaları doğrultusunda yetkilerini kullanır. Parti liderinin senato veya temsilciler meclisi üyesi olmaması durumunda temsilciler meclisi üyelerinin aldığı ücret kadar aylık lidere verilir. Lider ulusal kongre ve ulusal konsey toplantılarında parti faaliyetleri hakkında rapor sunar. Liderin ölmesi veya emekliye ayrılması, istifa etmesi ve kongrenin % 50'den fazla üyesinin talebiyle lider seçimi en kısa sürede yapılır. Başkanlık seçim sürecinde parlamento grubu geçici bir başkan ataması yapar. Geçici başkan, yeni başkan seçilinceye kadar olan sürede başkanlık yetkilerinin hepsini kullanma hakkına sahiptir. Geçici başkan seçim sürecinde başkan aday olamaz. Ulusal konsey tarafından lider seçim organizasyon komitesi başkan ve üyeleri belirlenir. Lider seçim komitesi seçim kurallarını ve usullerini belirler, üyeler oylarını posta yoluyla kullanabilir ancak faks yöntemi kullanılmamaktadır. Lider seçiminde her parti üyesinin bir oy hakkı bulunmaktadır. Ayrıca her seçim bölgesine yüz puan tahsis edilirken, her başkan adayına her seçim bölgesinden aldıkları oylara bağlı olarak bir puan verilir. Oylamada tercihli oy kullanılır. Başkanlık seçiminde kullanılan oyların çoğunluğunu alan aday, parti başkanı olarak seçilir (CP, 2008: Md. 8).

1867 yılında kurulan Kanada Liberal Partisi'nin (LPC), ekonomi politikası Batı Avrupa modeline daha yakın olarak sosyal refah düşüncesiyle yumuşatılmış, serbest piyasa ekonomisine dayalıdır. Ayrıca devletin sınırlandırılması, demokrasinin yükseltilmesi, serbest ticaret ilkeleri de parti programı dâhilinde bulunmaktadır (Wardhaugh, 2007: 221).

Liberal Parti üyesi olabilmek için cinsiyet, etnik köken, milliyet, renk, din, fiziksel engel veya düşünce farklılıkları gözetilmemekte ve en az on dört yaşında olan herkes üye olabilmektedir. Ayrıca bir başka parti üyesi olmayan veya bir başka partiden temsilciler meclisi aday olmayanlar üye olarak kabul edilmektedir. Üyelik için müracaat formuyla birlikte ulusal yönetim kuruluna başvuru yapılmaktadır. Müracaatla birlikte üyelerin güncel üyelik aidatının ödemesi, partiye kabul için gerekli koşullardan birisidir. Üye, kabul edilmeye birlikte parti üyelik haklarının

bütününden faydalanmaya başlar. Bu haklar içinde en önemli olanlar ise seçme ve seçilme haklarıdır (LPC Tüzüğü, 2006: 4, 5, 10).

Muhafazakâr Parti’de olduğu gibi Liberal Parti’nin de en alt birimleri, “*Seçim Bölge Birlikleridir*”. Seçim bölge birlikleri, bölgeleri dâhilinde üye kayıtlarının yapılması başta olmak üzere, temsilciler meclisi adaylarının belirlenmesi, parti için parasal kaynakların temin edilmesi, üyeleri arasında toplantılar düzenleyerek parti politikaları hakkında bilgiler verilmesi görevlerini yerine getirir. Eğer bir seçim bölgesi kendine göre bir tüzüğe sahipse, bu tüzük hem parti tüzüğüne hem de eyalet ve bölge birlikleri tüzüğüne uygun olmak zorundadır. Her birlik genel toplantısında başkan ve politika başkanını seçer. Başkanların görev süresi yeniden seçilme imkânı olmadan yirmi yedi aydan fazla olmamaktadır. Bölge birlikleri parti genel toplantılarına ve kongrelerine delegeler göndermektedirler. Birlik genel toplantıları en az iki yılda bir olmak üzere yapılır ve iki toplantı arası süre en fazla yirmi yedi ay olarak belirlenmiştir (LPC Tüzüğü, 2006: 12,13).

Kanada federatif yapısında on eyalete ve üç bölgeye ayrılmıştır. Bu eyalet ve bölgelerde Kanada Liberal Partisi’nin seçim bölge birliklerinden ayrı olarak, her eyalet ve bölgenin ismiyle anılan on üç “*Eyalet ve Bölge Birlikleri*” bulunmaktadır. Eyalet ve bölge birlikleri sınırları dâhilinde parti ile ilgili bütün faaliyetlerin yürütülmesinden, seçim hazırlıklarından ve delegelerin belirlenmesinden sorumludur. Her eyalet ve bölge birliklerinin parti tüzüğüne uygun olarak kendi tüzükleri bulunmaktadır. Eyalet ve bölge birliklerinin ulusal yürütme kurulunda temsil edilme ile lider seçim komitesi, daimi müracaat komitesi gibi tüzükte belirtilen komitelerde temsil edilme hakları bulunmaktadır (LPC, 2006: 14, 15).

Kanada Liberal Parti’de bir diğer örgüt ise “*Başkanlık Konseyidir*”. Başkanlık konseyi, oy hakkına sahip üyeler ile oy hakkına sahip olmayan üyelerden oluşmaktadır. Ulusal yürütme kurulunun oy hakkına sahip olan üyeleri, seçim bölge birliklerinin başkanları, her komisyonun eyalet ve bölge başkanları ile seçim bölge birliklerinin genel toplantılarında seçilen bir üye, başkanlık konseyinin oy hakkına sahip üyeleridir. Oy hakkına sahip olmayan üyeler ise ulusal yürütme kurulunun oy hakkı olmayan üyeleri olup, bunlar toplantılara katılabilir, konuşma yapabilir ancak oy kullanamazlar. Başkanlık konseyinin görevleri arasında; ulusal yürütme kurulu tarafından hazırlanan partinin ve komisyonların mali ve kurumsal planları ve yıllık

stratejileri ile üyelik aidatlarını inceleme, ulusal maliye komitesi raporlarını, ulusal seçim hazırlıkları komitesinin seçime hazırlık planlarını, ulusal politika ve platform komitesinin politika geliştirme raporlarını inceleme bulunmaktadır. Partinin eyalet başkanı aynı zamanda konseyin de başkanıdır. Konsey başkanı kendine bir yardımcı seçer ve konsey toplantılarına başkanlık eder. Konseyin toplantı tarihini belirler ve kırk bir gün önceden partinin internet sitesinde ilan eder, bütün üyelere yazılı olarak bildirir. Konsey on sekiz aydan fazla uzun bir süre geçmemek koşuluyla her yıl bir kez toplanır. Konsey toplantısı iki yılda bir yapılan parti kongresi ile aynı tarihe rastlarsa her ikisi birleştirilerek yapılır. Olağanüstü toplantı ise konsey başkanının herhangi bir zamanda çağrısı üzerine ve eyalet başkanı, parti lideri ve konseyin elli üyesinin farklı eyalet ve bölgelerden gelen az on üyesinin talebi üzerine en az altı gün önceden yapılan çağrı üzerine yapılır (LPC, 2006: 17, 18, 19).

Eyalet başkanı, İngiliz ve Fransız başkan yardımcısı, ulusal politika başkanı, ulusal üyelik sekreteri, parti lideri, eyalet ve bölge birliklerinin başkanları, parlamento grubundan bir temsilci, her komisyondan bir üye, eski eyalet başkanı, ulusal yürütme heyetinin oy kullanma hakkına sahip üyeleridir. Bunların dışında mali konularla ilgili birimlerin başkanları, oy hakkına sahip olmayan üyeler olarak yürütme kurulunda bulunurlar. Parti kongrelerinde yürütme kurulunun memurları gizli oyla seçilir. Bir üye en fazla iki kez seçilme hakkına sahiptir. Yürütme kurulunun, parti kongreleri arasında partinin tüm faaliyetlerinin yürütülmesi ve parti içinde kurulan komisyon başkanlarını atama yetkisi bulunmaktadır. Eyalet başkanı ulusal yürütme kurulu ve başkanlık konseyi ile komisyonların ve bütün komitelerin başkanı sıfatıyla parti faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamak ve denetlemek yetkisine sahiptir. Kurul yılda iki kere toplantısını yapar, ulusal başkan veya yürütme kurulunun seçme hakkı olan beş üyesi tarafından yetmiş iki saat önceden bildirmek şartıyla toplantıya çağrılır. (LPC, 2006: 22, 23, 24, 25).

Liberal Parti Başkanı partinin bütün üyelerinin katılımı ile seçilir. Başkan ve temsilciler meclisi üyesi seçilebilmek için parti üyeliği gerekmektedir. Ayrıca üç farklı eyalet ve bölgenin her birinden yüzer üye olmak üzere, üç yüz üye tarafından aday gösterilmesi ve eğer aday eyalet başkanı ise başkanlığı en az doksan gün önceden bırakması gerekmektedir. Lider seçimi için “*Lider Seçim Komitesi*” kurulur. Komite; iki müşterek başkan, eyalet başkanı, eyalet ve bölge birliklerinden seçilen

İngilizce ve Fransızca konuşan iki kişi, parlamento üyeleri arasından atanan iki temsilci, partili erkek ve kadın üyelere eşit sayıda oluşan ve müşterek başkan ile ulusal yürütme kurulu ile görüşerek belirlenen üyelere meydana gelmektedir. Lider seçimleri ile ilgili bütün sürecin planlanmasından ve uygulanmasından sorumludur. Parti liderini seçebilmek için bir üyede; seçim tarihinden kırk bir gün önce üye olmak ve üyelik aidatını ödemiş olmak, ulusal yürütme kurulu ve lider seçim komitesi tarafından belirlenen kurallara uygunluk koşulları aranmaktadır. Parti lideri partiyi temsil eder ve eyalet başkanı ile görüşerek ulusal kampanya müşterek başkanını görevlendirir, ulusal politika başkan yardımcısını atar, ulusal politika ve platform komitesine dört üye görevlendirir, her kongrede parti raporunu sunar (LPC, 2006: 47, 54, 55, 56).

Kongre, partinin en yüksek organı olarak otuz aylık süreyi geçmemek üzere iki yılda bir toplantısını yapar. Parti ile ilgili karar alma yetkisinin yanı sıra parti saymanını ve yürütme kurulu memurları belirleme yetkileri bulunmaktadır. Lider, önceki lider, Kanada Kraliyet Danışma Meclisinin partili üyeleri, ulusal yürütme kurulu üyeleri, komisyonların yedi üyesi, parlamentonun (Senato ve Temsilciler Meclisi) bütün üyeleri, temsilciler meclisine sonraki seçimlerde aday gösterilecek üyeler ile önceden aday olup seçilemeyen üyeler, her seçim bölge birliklerinden yirmi üye ile birliklerin yerli halkından ikişer kişi, kongre tarihinden en az bir yıl önce kurulan komisyon kulüplerinden seçilen delegeler, eyalet ve bölge birliklerinden seçilen on beş üye ile beş bayan ve beş erkek üye, kongre üyelerini oluşturur. Seçim bölge birliklerinden seçilen yirmi üyenin onu bayan, onu erkeklerden seçilmek zorundadır. Komisyon kulüpleri delegeleri ise dört gençlik kulübü üyesi, her kadın kulübünden iki bayan üye ile yaşlılar kulübünden bir kadın biri erkek olma üzere iki yaşlı üyeden oluşmaktadır (LPC, 2006: 62).

6.1.6. İtalya

İtalya siyasal partilerle ilgili anayasal düzenleme yapan ülkelerin başında gelmektedir. 1949 tarihli İtalyan Anayasası'nın 49. maddesi

“Bütün yurttaşlar, ulus politikasının demokratik yollarla belirlenmesine katılmak üzere partilerde birleşme hakkına sahiptir”

Şeklinde düzenlenerek siyasal partilere kurumsal olarak güvence tanırken, kişi hak ve özgürlükleri açısından da tüm İtalyan halkına demokratik yöntemleri işaret ederek, siyasal hayata katılma hakkı ve ülke politikasının belirlenmesinde rol oynama hakkı tanımaktadır.

İtalya anayasal düzenleme yapmış olmasına rağmen, yasal düzenlemeye gitmemiştir. Seçim kanunu ve siyasal partilere devlet tarafından yapılacak maddi yardımla ilgili kanunların dışında partilerin kendi tüzükleri mevcuttur. Partilere devlet tarafından yapılan maddi yardımlar, İtalyan hukuk sisteminde 1974 ve 1997 yılında çıkarılan kanunlar çerçevesinde olmaktadır. 1974 yılında çıkarılan kanunla yardımın sadece parlamentoda grubu bulunan partilere verilmesi ön görülmüşken, 1997’de değişiklik yapılarak meclislerden birinde temsil edilen her parti devletten yardım alma hakkına sahip olmaktadır (Sağlam, 1999: 15-27)

İtalya’da siyasal partiler sürekli bir değişim ve birleşme, ittifak içindedirler. İktidara genellikle koalisyon hükümetlerinin geldiği görülmekte, partiler 1994 yılına kadar olan dönemde sağ veya sol parti ayrımı olmadan koalisyon hükümetleri kurabilirken, 1994 sonrasında kurulan hükümetler genellikle sağ ittifak ve sol ittifak şeklinde oluşmaktadır. 1946’dan günümüze kadar olan süreçte iki seçim arası dönemlerde kurulan hükümetlerde, başbakanlığın koalisyon partileri tarafından belirli sürelerle temsil edildiği görülmektedir. Ancak 1983 yılında yapılan seçimlerde Hıristiyan Demokrat Parti en çok oyu aldığı halde koalisyonda ilk başbakanlık İtalyan Sosyalist Partisi’ne verilmiş, onun dışında 1992 yılına kadar Hıristiyan Demokrat Parti sürekli birinci parti konumunda olup bütün koalisyonlarda yer almıştır. Önceki dönem siyasal partiler çok sık uygulanan birleşmeler ve ittifaklar sonucu günümüze kadar birçok isimler altında faaliyet göstermiştir. Bu sebeple günümüzde kullanılan isimleriyle inceleme yapılarak, partinin yaptığı birleşmeler tarih olarak verilmektedir.

18 Kasım 2007 tarihinde Silvio Berlusconi tarafından başlatılan siyasal hareketin resmi partileşme tarihi 2009 yılı olarak görülse de, İtalyan Özgür Halklar Partisi’nin temeli (PDL) Hıristiyan Demokrat Partiye dayanmaktadır. 1994 yılında Hıristiyan Demokrat Parti’nin son sekreteri Mino Martinazzoli partinin isminin değiştirilmesine karar vererek, 1993 eyalet ve belediye seçimlerine İtalyan Halkların Partisi olarak girmiştir. Partinin merkez sağ grupları Hıristiyan Demokratik Merkez

adı altında bir hareket başlatmaya karar verirken, sol grupları ise Demokratik Sol Partiyeye katılmış veya İtalyan Halkların Partisi'nde kalmışlardır. Bazı sağ kanat üyeleri Ulusal İttifak Partisi'ne katılırken 1994-2000 yılları arasında çoğu Hıristiyan Demokrat, Silvio Berlusconi'nin Forza İtalya Partisi'ne katılmıştır. 2009 yılında Berlusconi'nin başlattığı hareket ile Forza İtalya ile Ulusal İttifak Partisi birleşerek Özgür Halklar Partisi kurulmuştur (Szajkowski, 2005: 334).

Partiyeye üye olabilmek için geçerli olan genel şartlar bütün siyasal partilerin şartlarıyla aynı özellikleri taşımakta ve on altı yaşını dolduran ve belirlenen aidatı ödeyen herkes üye olabilmekte, herhangi bir partinin tavsiyesi istenmemektedir. Aidat miktarları her yıl büro tarafından belirlenmektedir ve aidatlarını ödemeyenler seçme ve seçilme haklarını kullanamamaktadır. Üyelik başvuru formunun doldurulması ve aidatın ödenmesi ile birlikte başvurulması sonucu yapılmakta, aynı zamanda internet başvurusu da kabul edilmektedir (PDL, 2009: Md. 2-9).

İtalyan Özgür Halklar Partisi'nde örgütlenmenin en üst noktasında ulusal kongre bulunmaktadır. Parti başkanı, büro, koordine komitesi (üç koordinatör), ulusal yönetim, ulusal konsey, Avrupa parlamenterleri ulusal meclisi, ulusal yönetim sekreteri partinin diğer organlarıdır.

Partinin en üst organı olan kongre olağan toplantılarını üç yılda bir, olağanüstü toplantılarını ise ulusal konseyin en az % 40 üyesinin önerisi ve büronun talebiyle yapar. Kongre; ulusal konsey üyeleri ile dörtte üçü eyalet ve büyük şehirlerin son seçimlerde aldığı oylar oranına göre seçilen delegelerden ve dörtte biri ise üye sayılarına göre belirlenen delegelerden oluşmaktadır. Kongre; kongre başkanını, büro, soruşturma komitesi ve mali üyeleri seçerken, parti faaliyetleri ve politikaları ile ilgili kararları vermektedir (PDL, 2009: Md. 12, 13, 14).

Parti başkanı ulusal kongre tarafından seçilmektedir. Başkan partinin temsilcisi sıfatıyla parti faaliyetlerini ve politikalarını uygular, program çerçevesinde ulusal konsey, büro, ulusal yönetim organlarının toplantılarına başkanlık eder (PDL, 2009: Md. 15).

Parti bürosu, ulusal kongre ve ulusal konseyde alınan kararları uygularken, faaliyetlerinde parti başkanına yardımcı olur. Büro; meclis ve senatoda bulunan ve parti başkanı tarafından seçilen grup liderleri ve yardımcıları, partinin Avrupa Birliği temsilcileri, kongre tarafından seçilen otuz üye, koordine komitesinin üç üyesinden

meydana gelmektedir. Büro parti lideri başkanlığında ayda bir olağan toplantısını yaparken, olağanüstü toplantılarını üyelerinin % 25'inin talebiyle yapar (PDL, 2009: Md. 16).

Koordine komitesi ve üç üyesi parti lideri tarafından atanmaktadır. Komite, ulusal yürütmenin bir parçası olarak görev yapar ve ulusal organizasyonları ve partinin çevredeki tüm faaliyetlerini, ulusal bünyedeki ve bölgesel örgütlerdeki faaliyetleri, parti lideri ve ulusal yönetimin direktifleri doğrultusunda yönetir. Ayrıca komite partinin seçim faaliyetlerinin düzenlenmesi, ulusal ve yerel merkez seçimlerinde aday listelerinin hazırlanması görevlerini icra eder (PDL, 2009: Md. 17).

Partinin ulusal yönetim organı; parti lideri başkanlığında kongre tarafından seçilen yüz yirmi üyeden oluşmaktadır. Seçimde genellikle blok liste uygulanır. Yönetim, parti görüşmelerinin bir parçası olarak program ve politikalara katkıda bulunur. Üyelerinin % 25'inin talebiyle olağanüstü toplantılarını yaparken, üç ayda bir parti lideri başkanlığında olağan toplantılarını gerçekleştirir (PDL, 2009: Md. 18).

Ulusal konsey, parti lideri başkanlığında yılda bir olağan toplantısını yaparken üyelerinin % 25'inin talebiyle derhal olağanüstü toplanır. Konsey parti programı ve politikaları ile ilgili olarak özellik arz eden konuları toplantılarında görüşür. Parti mensubu ulusal parlamento ve Avrupa parlamentosu milletvekilleri, bakanlar, bakan yardımcısı ve sekreterler, bölge koordinatörleri onların yardımcısı, bölge başkanları, eyalet, büyük şehir ve merkez şehirlerin koordinatörleri, bölge meclis üyeleri, il başkanları, belediye başkanları, il meclisleri ile şehirlerin yerel bölümlerinin ve bölgesel merkezlerin takım liderleri ve yardımcısı, Büro, ulusal yönetim ve ulusal yönetim sekreteri, ulusal endüstri liderleri ile gençlik hareketinin ulusal liderleri, ulusal konseyin üyeleridir (PDL, 2009: Md. 19).

Partinin yerel örgütlenmesinde “*Bölgesel Koordinatör*” organı bulunmaktadır. Bölgesel koordinatör ve yardımcısı, parti lider seçiminin hemen ardından Büro'nun görüşü alınarak parti lideri tarafından atanır. Koordinatör ve yardımcısı eyalet koordinasyonunu ve şehir bölümlerinin faaliyetlerini koordine eder, yönetir. Bölgesel koordinasyon birimi, bölgesel koordinatör ve yardımcısının kararları ile atanır ve koordinasyon komitesi tarafından onaylanır. Koordinasyon

birimi yerel ihtiyaçlara uygun olarak en az on, en fazla elli üyeden oluşurken, en fazla beş koordinatör yardımcı atanır. Seçim bölgesinin planlarını hazırlamak, bölgesel konseyde parti politikalarını belirlemek görevleri arasındadır (PDL, 2009: Md. 26, 27).

Her şehir bir il koordinasyon birimidir. İl kongreleri ve büyük şehir kongreleri üç yılda bir yapılmaktadır. Her iki kongre kendi koordinatörlerini ve yardımcılarını kendi kongrelerinde belirler ve ulusal kongre için delegelerini seçer (PDL, 2009: Md. 28, 29, 30).

İtalyan Demokrat Partisi (PD), İtalya'nın merkez solda bulunan en büyük sosyal demokrat partidir. 1990'lı yılların başında The Olive Tree adı verilen ve Demokratik Sol Parti, İtalyan Halkları Partisi, Yeşiller Federasyonu, İtalyan Yenilenmesi, İtalyan Sosyalist ve Demokratik Birlik partilerinin katılımı ile yapılan koalisyon, Komünist Partinin desteği ile 1996 seçimlerini kazanmıştır. 2007 yılına kadar olan dönemde yaşanan siyasal gelişmeler sonucu sekiz sol kanat ve merkez partisinin birleşmesiyle 14 Ekim 2007 yılında kurulmuştur.

Partiye üye olma şartları arasında özellik gerektiren herhangi bir düzenleme yoktur. Diğer siyasal partilerde gerekli olan koşullar İtalyan Demokrat Partisi içinde geçerlidir. İtalyan Demokrat Partisi'nde üyelik başvurusu esnasında başka bir üyenin tavsiyesi aranmamakta ve partiye üye olma yaşı on altı olarak düzenlenirken, üyeler ve seçmenler şeklinde ayırım yapılmıştır. Seçmen ve üyelik hak ve ödevleri incelendiğinde Duverger'in siyasal partilere katılma dereceleri tipolojisine uygun olarak bütün seçmenlerin adayları desteklemesi özellikle belirtilirken, üyelerle ilgili olarak desteklemenin ötesinde partiye mali konularda aidatların ödenerek destek olunması ödev olarak verilmiştir. (Duverger, 1986: 138-144; PD, 2010: Md. 2, 2.2, 2.3, 2.6, 2.7).

Komünist parti örgütlenmelerinde parti lideri durumunda, parti sekreteri adı verilen bir makam bulunmaktadır. İtalyan Demokrat Partisi'nin öncelleri sol eksenli olmaları ve partinin halen temsil ettiği sol eğilimler, örgütlenmesine yansımıştır. İtalyan Demokrat Partisi'nin başında "*Genel Sekreter*" adı altında partiyi temsil eden ve yöneten lider bulunmaktadır. Parti genel sekreteri "*Bakanlar Konseyi Başkanlığı*" görevi için parti tarafından önerilir. Parti sekreterinin görev süresi dört yıldır. Parti sekreterinin faaliyetlerine yardımcı olması için ulusal meclis tarafından bir veya iki

sekreter yardımcısı ile sekreter tarafından on beşten fazla olmamak şartıyla görevliler seçilir. Parti sekreteri, ulusal meclis tarafından üyeleri arasından oy çokluğu ile seçilir. Sekreter seçim süreci birinci safhası sekreter adaylarının uygulayacakları program ve politikalarını konsey üyelerinin incelemesine sunma, ikinci safhası ise seçim süreci olma üzere iki safhada yapılır. Parti sekreterliğine aday olabilmek için ulusal meclis üyelerinin en az % 10'u veya en az beş bölgeden 1500-2000 üyenin imzasının alınması gerekmektedir. Tüzük seçime girecek adayların sayısına kısıtlama getirmekte ve üyelere en fazla imzayı alan üç aday seçimlere girebilmektedir. Parti sekreteri en fazla iki dönem üst üste seçilebilmektedir (PD, 2010: Md. 3, 5, 6, 7, 9).

Ulusal meclis; bölgesel meclis seçimlerinde seçmenler tarafından seçilen üç yüz üye ile Molise ve Valle d' Aosta bölgelerinden iki, diğer bölgelerden seçilen beş temsilcilerden meydana gelmektedir. Ayrıca demokrat partili parlamenterler ve Avrupa Birliği parlamenterleri arasından seçilen yüz kişi, ulusal meclisin üyeleridir. Ulusal meclis tarafından bir meclis başkanı seçilir ve meclis başkanı çalışma ekibini belirler. Meclis en az altı ayda bir olağan toplantılarını yaparken, olağanüstü toplantılarını ise en az yarısından bir fazlasının talebiyle yapmaktadır (PD, 2010: Md. 4).

Ulusal heyet ulusal meclis tarafından seçilen yüz yirmi üyeden oluşmakta ve partinin yürütme organı durumundadır. Heyet, ulusal meclis başkanı başkanlığında her iki ayda bir olağan toplantılarını yapmaktadır. Olağanüstü toplantılar ise üyelerinin yarısından bir fazlasının talebiyle yapılmaktadır (PD, 2010: Md. 8).

İtalyan Demokrat Parti yerel örgütlenmesinde Trento ve Bolzano bölgesel birliklerinin parti tüzüğüne aykırı olmamak şartıyla kendi tüzükleri bulunmaktadır. Kulüpler (Circles, Circolo) üyelerin siyasal faaliyetlere katılımında temel organlardır. Kulüpler yerel kulüplere, işyerlerine, internet birliklerine ve ikamet yerlerine göre örgütlenmektedir. Kulüplerin örgütlenme ölçütleri Trento ve Bolzano bölgesel birliklerinin tüzüklerine göre belirlenmektedir. Beş bin ile yüz bin nüfusa sahip her belediye yerleşim yerleri için en az bir yerel kulüp ve her elli bin nüfus için en az bir kulüp kurulmaktadır (PD, 2010: Md. 11, 12, 14).

6.1.7. Rusya

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği adı altında 1917 Bolşevik devriminden 1991 yılına kadar olan dönem içinde tek parti idaresinde yönetilmiştir. Bu dönem içinde sosyal, siyasal ve ekonomik hayata, Sovyet Komünist Partisi hâkimdir. Partinin ideolojisi Marksist- Leninist öğretisi kapsamında şekillenmiş, hâkim ideoloji partinin ülke düzeyinde örgütlenmesine yansımıştır. Parti ideolojisi çerçevesinde siyasal ve yönetsel organların faaliyetleri ile devletin siyasal, sosyal ve ekonomik hayatının en önemli kararları, parti merkez organları tarafından alınmakta ve yönlendirilmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin fiilen dağılması sonucu, Birliğin hâkim ülkesi konumundaki Rusya Devleti, kendi siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını yeniden şekillendirmiştir. Bu tarihten sonra siyasal yaşamda çok partili bir düzene geçilerek birçok siyasal parti kurulmuştur. Bunlar içinde Birleşik Rusya Partisi ile Liberal Demokrat Parti, 1990 sonrasında kurulan hükümetlerde yer almıştır. Sovyetler Birliği döneminde Komünist Partisi Genel Sekreteri aynı zamanda ülkenin devlet başkanı sıfatıyla görev yaparken, 1991 sonrasında Rusya Federasyonu'nda devlet başkanlığı için partiler tarafından aday gösterilmektedir. Adaylar genelde partinin lideri olurken; son dönemde Birleşik Rusya Partisi'nin lideri olan Vladimir Putin başbakanlık görevini üstlenmiş ve devlet başkanlığı için kendi partisinden Dmitry Medvedev'i aday göstermiş ve desteklemiştir.

Sovyetler Birliği'nin 1918 kurucu Anayasası'nda 1924, 1936 ve 1977 yıllarında düzeltmeler yapılmıştır. 1936 Anayasası ekonomik, siyasi ve yönetsel nedenlerle gelişmelere uymak amacıyla, ana hatlarında değişiklik olmadan düzeltmeler yapılmıştır. 1977 Sovyetler Birliği Anayasası'nda tek parti sisteminin doğası gereği siyasal partilerle ilgili düzenleme mevcut değildir. Anayasaya göre *“Sovyet toplumunun önder ve yol gösterici gücü ve politik sisteminin, tüm devlet örgütlenmesi ve toplumsal örgütlerin çekirdeği Sovyetler Birliği Komünist Partisidir”* (Erbil ve Oğur, 2008: 16, Md. 6).

Anayasa halka siyasal katılımın tek adresi olarak Komünist Parti'yi göstermiş ve partinin Birliğin iç ve dış politika yönelimlerini ve toplumun gelişmesi için yapılan çalışmalarını yöneteceğini belirtmiştir. Anayasa dışında Komünist Partisi'nin iç örgütlenmesi ve çalışma usullerini gösteren bir parti tüzüğü

bulunmaktadır. 1993 Anayasası'nda ise siyasal partilerle ilgili olarak herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Yine bu dönemde partilerin kendi faaliyetleri ve örgütlenme usullerini düzenleyen parti tüzükleri mevcuttur.

Birleşik Rusya Partisi (ER), Moskova Belediye Başkanı Yurii Luzhkov'un Fatherland Hareketi ile All Russia Hareketi 1999 Duma seçimlerine üç hafta kala oluşturdukları bir ittifakla girmiştir. Partinin seçimlerde aldığı başarılı sonuç sonrasında Başbakan Vladimir Putin Devlet Başkanlığını kazanmıştır. Aralık 2001 yılında ittifak liderleri Birleşik Rusya Partisini kurdular ve 2003 yılında partinin ikinci kongresinde Sergei Shoigu'nun çekilmesiyle Boris Gryzlov yeni parti lideri olarak seçilmiştir (Szajkowski, 2005: 500).

Birleşik Rusya Partisi'nde üyelik yaşı olarak on sekiz belirlenirken, gönüllülük esası ve şahsi başvuru kabul edilmiştir. Genel konsey bürosu tarafından belirlenen aidatları ödeme gönüllülük esasına dayanmaktadır. Üyelik için Rusya vatandaşı olmak ve başka bir partiye üye olmamak gerekmektedir. Üyelik başvurusundan itibaren altı aylık deneme süresine tabi tutulan üyeler hakkında, başvuru yaptığı yerin üyelerinin katıldığı genel toplantıda karar verilir. Üyelik hak ve ödevleri diğer partilerle benzerlik göstermektedir (ER, 2003: Md. 4, 5).

Birleşik Rusya Partisi'nin teşkilatlanması bölgesel, yerel ve ilk basamak örgütleridir. İlk basamak örgütleri kent veya kırsal alan içinde olduğu gibi farklı caddeler ve ikamet alanlarında bulunur. Belediye sınırları dâhilindeki ilk basamak örgütler, yerel ofisi oluşturur. Yerel örgütler bölge, kent belediye sınırlarında veya federal özelliği olan şehirlerde kurulur. Bölgesel ofisler, Rusya Federasyonunu oluşturan Özerk Cumhuriyetlerde kurulur. Örgütler parti kongresinde olduğu gibi konferanslar düzenler ve delegelerini seçer. Örgütler partinin temel yapılarıdır ve parti tüzüğüne göre faaliyetlerde bulunurlar (ER, 2003: Md. 6).

Parti lideri parti kongresi tarafından üçte iki çoğunlukla dört yıllık süre için seçilir. Parti lideri; parti genel konseyi, yüksek konsey ve kongreye başkanlık eder ve bu organları olağanüstü toplantıya çağırır, parti yetkilileri ve organları arasında irtibatı sağlar. Partiyi Rusya içinde uluslararası ve yabancı hükümetler ve hükümet dışı organlarda ve organizasyonlarda, medyada temsil eder (ER, 2003: Md. 7.1).

Parti yüksek konsey başkanı, parti lideri gibi kongre tarafından üçte iki çoğunlukla dört yıllık süre için seçilir. Yüksek konsey başkanı, genel konsey, genel

konsey prezidyumu ve parti merkez yürütme komitesinin faaliyetlerini koordine eder ve yönetir. Parti lideri gibi ve uluslararası hükümet ve hükümet dışı organizasyonlarda partiyi temsil eder. Yüksek konsey toplantılarına ve parti yüksek konsey ofisinin toplantılarına başkanlık eder (ER, 2003: Md. 7.2).

Parti yüksek konseyi, parti uygulamaları ve programı ile tüzüğün güçlendirilmesinde katkıda bulunacak stratejileri belirler. Konsey, parti kongresinde kayıtlı delegelerin çoğunluk oyuyla belirlenir ve dört yıl görev yapar. Yüksek konsey, kendi üyeleri arasından dört yıllık süre için yüksek konsey eş başkanlarını seçer. Yüksek konsey üyeleri partinin genel konsey kongresi ve parti konseyi prezidyumuna katılırlar. Parti yüksek konsey bürosu; yüksek konsey başkanı, eş başkanları, konsey prezidyumu sekreteri ve sekreter yardımcısı, parti merkez yürütme komitesi başkanından meydana gelmektedir. Parti kongresi toplantılarında konsey başkanlığını temsil eder. Rusya Federasyonu başkanlığı adayı, Duma adaylar listesi, genel konsey prezidyumu tarafından Duma başkan ve başkan yardımcısı seçimlerinde parti adaylarını belirlemek önemli görevleri arasındadır (ER, 2003: Md. 7.3, 7.4).

Parti merkez organları; parti kongresi, yüksek konsey, genel konsey, genel konsey prezidyumu, merkez yürütme komitesi ve merkez denetleme komisyonudur. Bir kişi gerek merkezi gerekse yerel, bölgesel ve ilk basamak örgütlerin aynı seçim ofisinin, yönetim ve denetim organının da en fazla iki kez üst üste seçilebilir (ER, 2003: Md. 8.2).

Parti kongresi partinin en yüksek karar organı sıfatıyla, genel konsey prezidyumu tarafından iki yılda bir toplantıya çağrılır. Olağanüstü toplantılar; parti lideri, genel konsey ve prezidyumu, merkez denetleme komisyonu kararıyla ve partinin bölgesel ofislerinin üçte birinden fazlasının yazılı isteğiyle toplanır. Kongre delegeleri parti bölgesel ofisleri tarafından seçilir. Seçimle gelenlerin dışında, yüksek konsey başkanı, yüksek konsey, genel konsey ve merkez denetleme komisyonu üyeleri ile merkez yürütme komitesi başkan ve yardımcısı daimi üyeler olarak kongreye katılırlar. Kongrede kararlar oy çokluğuyla ve gizli oyla alınmaktadır. Kongre parti iç düzeni ile ilgili bütün konularda kararlar almaya, bütün organlarının kurulmasına veya kaldırılmasına karar verme yetkisine sahiptir. Ayrıca parti tüzüğünde yapılacak değişiklikleri, parti program ve politikalarını, temel faaliyetlerini

belirleme, parti lideri, yüksek konsey başkanı ve üyelerini, genel konsey üyelerini, genel konsey prezidyum üyelerini, merkez denetleme komisyonu üyelerini seçme yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca Rusya Federasyonu başkanlık adayını inceleme ve gizli oyla belirleme, Duma aday listelerini inceleme yetkileri bulunmaktadır (ER, 2003: Md. 8.3).

Parti genel konseyi, iki kongre arasında partinin en yüksek yönetim organı olarak yüz elli beş üyesi bulunmaktadır. Konsey üyeleri bölgesel konsey sekreterleri, bölgeler arası koordinasyon konseylerinin birinci yardımcıları arasından genel konsey ofisinin teklifi üzerine kongre tarafından dört yıllık süre için seçilen üyelerle, genel konsey prezidyumunun kongrede seçilen yirmi bir üyesinden oluşmaktadır. Konsey altı ayda bir olağan toplantılarını yapar. Parti lideri, yüksek konsey başkanı, genel konsey prezidyumu kararı ve genel konseyin üçte birinin yazılı talebi ile olağanüstü toplanır. Kararlarını oy çokluğu ile alır (ER, 2003: Md. 9).

Genel konsey prezidyumu, iki genel konsey toplantıları arasında parti faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumludur. Prezidyumun yirmi bir üyesi yüksek konsey ofisinin teklifi üzerine kongre tarafından dört yıllık süre için seçilir. Prezidyum üyeleri arasından yüksek konsey başkanı ve parti lideri tarafından prezidyum sekreteri atanır. Prezidyum en az ayda bir toplantısını yapar ve kararlarını oy çokluğu ile alır (ER, 2003: Md. 10.1- 10.6).

Merkez yürütme komitesi partinin sürekli yürütme organıdır. Komitenin yapısı, prezidyum tarafından belirlenir ve genel konsey ve başkanlık konseyi kararlarını uygular, seçim kampanyaları yönetir, parti üyelerinin merkezi kayıtlarını düzenler, üyelik aidatlarını belirler, kongre, yüksek konsey toplantılarını düzenler, kongreler için raporlar ve başkanlık konseyinin isteğiyle bütçe taslağı hazırlar (ER, 2003: Md. 11).

Başkanlık konseyi doğrudan partinin politikaları, seçim programları, örgütsel, siyasal ve ideolojik kararları alır. Bölgelerarası ve bölge içi koordinasyonu sağlar, diğer siyasal partilerle ortak dernekler kurar ve ittifaklar oluşturur, yabancı devletlerle irtibat sağlar ve uluslararası sendika ve derneklere katılma kararı alır, merkez yürütme komitesi başkanının bütçe, personel konularındaki tekliflerini görüşür ve çalışanların maaşlarını ve parti bütçesini onaylar (ER, 2003: Md. 10.6).

Rusya Komünist Partisi ülkede faaliyet gösteren en eski siyasal partidir. Parti kurulduğu tarih olan 1898 yılından 1917 ihtilaline kadar, üyelerinin gerek nicelik gerekse nitelikleri bakımından diğer partilerden farklılık göstermektedir. Bu tarihlerde partinin amacı, İngiliz İşçi Partisi gibi iktidarı demokratik yollardan ele geçirmenin yerine ihtilalle ele geçirmektir. Lenin'e göre bu amacı gerçekleştirmenin yolu ise seçimlerde oyunu kullanan seçmenden ziyade ihtilali gerçekleştirecek militanların varlığıdır. Dolayısıyla üye yığınlarının yerine az sayıda ama ihtilali gerçekleştirebilecek üyelere ihtiyaç olduğu kabul edilmiş ve üye şartları ağırlaştırılmıştır. Bu dönemde üyelik için, on sekiz yaşından aşağı olmamak ve partiye üç yıldan beri kayıtlı olan üç üyenin tavsiyesi gerekmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sının Rusya'ya taarruzları, Komünist Partisi'nin üye kabul şartlarını değiştirmesine neden olmuştur. Sovyet hükümeti partiye üye olmayanların sadakatine güven sorunu yaşıyordu ve Almanlara karşı direnmenin tek yolu Komünist Parti üyeliği idi. Sovyet hükümetinin bu zor döneminde, Alman işgal bölgelerinde halka yapılan zulüm ve eziyetler, halkın partinin yanında yer almasına sebep olmuş ve hafifletilen üyelik şartları ile birlikte partinin üye sayısında büyük oranda artışlar olmuştur (Ataöv, 1957: 15, 23, 24).

Komünist Partisi 1917 ihtilalinden 1991 yılına kadar olan dönem içinde, ülke yönetiminde tek yetkili bir makam durumuna gelmiştir. Bu dönem içinde hükümet ve yüksek meclis üyelerinin çoğunluğu Komünist Partisi üyeleridir ve parti hükümete faaliyetleri ile ilgili olarak direktifler verebilmektedir. Parti merkez yürütme organı hükümet kararlarına ortak imza atabilmektedir. Parti hâkimiyetini merkezde hükümeti denetleyerek ve kararlarına imza atarak sağlarken, istihbarat teşkilatlarıyla ülkenin en ücra köşelerindeki hem halkı hem de yönetim organlarını denetleyebilmektedir (Ataöv, 1957: 19,20).

1977 Anayasası'nda "*Sovyet toplumunun önder ve yol gösterici gücü ve politik sisteminin, tüm devlet örgütlenmesi ve toplumsal örgütlerin çekirdeği Sovyet Komünist Partisidir*" şeklinde belirtilmesi, partinin devlet ve toplum üzerinde yönetsel ve siyasal açıdan etkinliğinin anayasal güvencesidir (Erbil ve Oğur, 2008: 16, Md. 6).

Komünist Partisi'nin ilk tüzüğü (Ustav) partinin kuruluş tarihi olan 1898 yılındaki birinci kongrede kabul edilmiştir. Tüzük, Sovyetlerin iç ve dış

gelişmelerine paralel olarak dinamik bir özellik göstermiş ve 1961 yılına kadar olan dönemde birçok kez değişikliğe uğramıştır. Tüzük değişikliklerinde genellikle parti üyeliklerine kabul şartları ile üyelerin hak ve ödevleri konularında düzenlemeler olurken, 1952 yılında toplanan 19. Kongrede üyelik koşullarının yanı sıra partinin örgüt yapısında da değişiklikler yapılmıştır. Politbüro ve Orgbüro kaldırılarak yerine “*Merkez Komitesi Prezidyumu*” kurulmuştur (Armaoğlu, 1962: 119).

Komünist Parti'nin örgütsel yapısını daha iyi anlayabilmek için 1991 yılından önceki parti tüzüğü ile 1991 sonrasında faaliyetlerine devam eden partinin tüzüğünü ayrı ayrı incelemek gerekmektedir. 1961 tarihli tüzükte program ve tüzüğü kabul eden komünizmin ilerlemesinde etkin görev alan ve bir parti örgütünde çalışan, üyelik aidatı ödeyen her Sovyetler Birliği vatandaşının üye olabileceği belirtilmektedir. Parti üyeliği için on sekiz yaşına girmek yeterli olmaktadır. Ancak yirmi üç yaşına kadar olan dönemde partiye katılım, sadece Sovyetler Birliği Leninist Genç Komünistler Birliği aracılığıyla olmaktadır (Yurttaş, 2008: 154-157, Md. 1,4).

Üyelik başvurusunda bulunanlar bir yıl süre ile parti program ve tüzüğünü daha iyi anlamak ve tam üyeliğe girişe hazırlık ve kişisel yeteneklerini denemek için deneme sürecine tabi tutulurlar. Aday üyeler partinin tüm etkinliklerine katılır, tam üyeler gibi aynı oranda aidatlarını öderler, toplantılarda söz hakları vardır, ancak seçme ve seçilme haklarını kullanamazlar. Aday üyenin tam üyeliğe geçişi başvuru yaptığı birincil parti örgütü tarafından karara bağlanır, üyeliğin ret edilmesi ve bu kararın bölge veya şehir komitesi tarafından onaylanmasıyla aday üyelik sona ermekte ve alınan karara iki ay içinde üst parti birimlerine itiraz edebilmektedir. (Yurttaş, 2008: 159,160, Md. 10, 14-18).

Parti üyeliğine başvuruda bulunan kişi kendisini bir yıldan az olmamak şartıyla beraber çalışma, sosyal ve mesleki ortamda tanıyan ve en az beş yıllık parti üyeliği olan üç kişinin tavsiyesini sunmak zorundadır. Üyeler parti girişinde ödedikleri aidatın dışında, her ay düzenli olarak da aidat ödemek durumundadırlar. Eğer parti üyesi aidatını düzenli olarak üç ay üst üste ödemezse, birincil parti örgütü tarafından konu görüşülür ve aldığı kararı bölge veya şehir komitesine sunar (Yurttaş, 2008: 154-175, Md. 1, 4, 8, 71, 72).

1991 yılı öncesinde Sovyetler Birliği'nde tek parti düzeni karşısında muhalefet bulunmamaktadır. Dolayısıyla partinin ve bağlantılı olarak hükümetin faaliyetlerinin dışarıdan eleştirilmesinin imkânı yoktur. Parti bu duruma karşılık kendi kendini eleştiri (Samo Kritika) prensibini çalıştırmıştır. “*Eleştiri ve özeleştiri geliştirmek, eksiklikleri cesurca ortaya koymak ve ortadan kaldırılmaları için uğraşmak; eleştiri bastırmayı çalışan tüm çabaları kesin olarak reddetmek*” kendi kendini tenkitin teorik alt yapısıdır. Kendi kendini tenkit teoride yukarıdan aşağı olabileceği gibi aşağıdan yukarıda olması öngörülmüş, ancak uygulamada yapılamamıştır. Demokratik merkezîyetçiliğin katı olarak uygulandığı; “*Parti kararlarının kesin ve değişmez biçimde uygulama*” hükmü ile “*En üst birimlerin kararları alt birimler için bağlayıcıdır*” şeklinde yapılan düzenlemeden anlaşılmaktadır (Ataöv, 1957: 26,27; Yurttaş, 2008: 155, Md. 2.b, 2.g, 19).

Komünist Partisi örgütleri toprak ve üretim ilkesine göre yapılandırılmıştır. Birincil örgütler (Hücre), komünistlerin çalıştığı her yerde kurulmakta ve toprak temelinde bölge, şehir gibi örgütlerde bir araya gelmektedirler. Birincil örgütlerde “*Genel Toplantı*”, bölge, şehir, alan, bölgesel veya yöresel örgütlerde “*Konferans*”, Birlik Cumhuriyetleri Komünist Partisi ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nde ise “*Kongre*” söz konusu örgütlerin üst yönetim birimidir. Ayrıca her örgüt çalışmaları günlük olarak takip edecek ve yönlendirecek bir büro veya komite seçer. Parti birimlerinde bütün seçimler gizli oyla yapılır ve her aday ayrı ayrı oylanır, kullanılan oyların yarısından fazlasını alan seçilmiş olur (Yurttaş, 2008: 160, Md. 20-24).

Birincil parti örgütleri partinin temel organı olarak en az üç partilinin çalıştığı ve yaşadığı her yerde kurulmaktadır. Elliden fazla üyeye sahip olan işletme, şirket ve ofislerde bölge ve şehir, alan komitesinin kararı ile mağaza, çiftlik, takım, bölüm gibi örgütler kurulabilir. Birincil örgütlerin parti toplantısı en az ayda bir toplanır. Üç yüzden fazla üyeye sahip olan büyük parti örgütlerinde, gerekli görüldüğünde parti komitesi tarafından belirlenen zamanda veya bir grup mağaza veya bölümün istemiyle toplantı yapılır. On beşten fazla üyeye sahip örgütlerde bir yıl süreyle görev yapacak büro seçilir. Daha az üyeye sahip örgütlerde ise bir sekreter ve sekreter yardımcısı seçilir. Örgütlerin parti komitesi kurması üye sayılarına bağlıdır. Parti komiteleri iki veya üç yıl görev yapacak şekilde örgüt toplantılarında seçilir. Binden fazla üyeye sahip birincil örgütlerin komitelerine

Birlik Cumhuriyeti Komünist Partisi Merkez Komitesi izniyle parti üye kayıtlarının tutulması ve davranışlarının incelenmesi konularında “*Bölge Parti Komitesi*” statüsü verilebilir (Yurttaş, 2008: 168-170, Md. 53-58).

Alan, şehir veya bölge örgütlerinin konferans toplantıları iki veya üç yıldan kısa olmayan aralıklarla toplanır, olağanüstü toplantılarını üyelerinin üçte birinin isteği veya ilgili komitenin kararı ile yapar. Konferans komite ve denetleme komisyonu raporlarını dinler, ekonomik ve kültürel gelişme sorunlarını dinler ve Birlik Cumhuriyeti Parti Kongresi'nin delegelerini seçer. Alan, şehir veya bölge komiteleri, komite sekreterlerini içeren bir büro seçer, birincil parti örgütlerinin yapılandırılmasıyla ilgilenir ve bunları onaylar, çalışmalarını yönlendirir ve raporlarını düzenli olarak alır, üyelerin kaydını tutar, toplantılarını en az üç ayda bir yapar (Yurttaş, 2008: 167,168, Md. 48-52).

Birlik Cumhuriyeti Kongresi beş yıldan kısa olmayan aralıklarla toplanır, olağanüstü toplantılar ilgili komite veya bölgesel ve yöresel parti örgütlerine bağlı üyelerin üçte birinin isteği ile yapılır. Bölgesel ve yöresel veya birlik cumhuriyeti merkez komiteleri, partinin günlük işlerini yürütecek sekreterleri içeren büro seçer. Sekreterlerin en az beş yıllık parti devamlılığı olması şartı vardır. Komiteler toplantılarını en az dört ayda bir yapar. Alan, şehir ve bölge parti örgütlerinin çalışmalarını yönlendirir ve takip eder ve düzenli olarak raporlar alır (Yurttaş, 2008: 166,167, Md. 43-47).

Komünist Partisi üst yönetiminde en yetkili organ parti kongresidir. Kongre beş yılda bir merkez komite tarafından toplanır, olağanüstü toplantılar merkez komitesinin çağrısı veya kongre üyelerinin üçte birinin istemiyle toplanır. Kongre; merkez komite, merkez denetleme komisyonu ve diğer merkezi örgütlerin raporlarını dinler ve onaylar, parti program ve tüzüğünü inceler ve gerekirse değişiklik yapar, iç ve dış politika konularında parti çizgisini belirler, sorunları inceler ve karara verir, merkez komite ve merkez denetleme komisyonu üyelerini seçer. İki kongre arasındaki dönemde merkez komite kongre yetkileri ile partinin faaliyetlerini yerine getirir, altı aydan kısa olmamak üzere toplantılarını yapar ve toplantı aralarında parti faaliyetlerini yürütecek bir siyasi büro ile güncel parti çalışmalarını yönlendiren sekreterliği ve parti genel sekreterini seçer (Yurttaş, 2008: 162-164, Md. 30-40).

Komünist Parti'nin 1993 yılında yeniden oluşturduğu parti tüzüğünde, eski tüzükten farklılıklar bulunmakla beraber esasen öncekinin devamı şeklindedir. 1961 tüzüğünde incelenen konuların 1993 tüzüğü ile karşılaştırması yapılması ve değişikliklerin ele alınması konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1993 tüzüğünde üye başvurusunda bulunan adayın en az bir yıl parti üyeliği olan iki partilinin tavsiyesini sunması gerekmektedir. 1961 tüzüğünde ise beş yıllık üyelik ve üç kişinin tavsiyesi aranmaktadır. Üyelikle ilgili düzenlemenin dışında parti örgütlenmesi Rusya'da faaliyet gösteren siyasal partilerin genelinde olduğu gibi aynı şekildedir ve Komünist Partisi öncelinin devamı olarak yerel, bölgesel ve bağlı cumhuriyetlerde örgütlenmiştir. Birincil örgütler partinin temelini oluşturmakta ve komünist partili üyelerin olduğu her yerde kurulabilmektedir. 1993 tüzüğünde dikkat edilecek bir konuda birincil örgütlerin oluşturulmasında üç kişinin olduğu yerler şeklinde düzenleme yapılmış, ancak bu yerlerin önceki tüzükte olduğu gibi isimleri tek tek sayılmamıştır (KPRF, 1993: Md. 2,4).

6.1.8. Japonya

Japonya siyasal hayatında partileri; büyük, üçüncü, küçük ve bölgesel partiler olarak ayırmak mümkündür. Bu sınıflandırma büyük partilerin seçimler sonucunda çoğunluğu sağlayarak iktidarı ellerinde tutmalarından kaynaklanmaktadır. Büyük parti olarak, Demokratik Parti ve Liberal Demokrat Parti ön plana çıkarken, üçüncü partiler içinde Japon Komünist Partisi, Sosyal Demokrat Parti gibi partileri sayabiliriz. Japonya Anayasası'nda siyasal partilerle ilgili olarak herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Aynı zamanda seçim kanunu dışında partilerle ilgili olarak yasal düzenleme olmayıp sadece partilerin kendi tüzükleri mevcuttur. Parti tüzüklerinde ise ayrıntılı bir örgütlenme ağının olduğu ve bu ağ içindeki organların birbirleriyle olan ilişkileri ve işlevleriyle ilgili ayrıntılı bir düzenlemenin olduğu görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'da ilk seçimler 1946 yılında yapılmış ve Liberal Parti çoğunluğu sağlamıştır. Savaş sonrası Japonya'sında militarist ve aşırı milliyetçi yönetime olan tepkilerin sonucu olarak halkın desteğini alan Japon Sosyalist Partisi 1946 seçimlerinde 93 milletvekili çıkararak Liberal ve

Muhafazakâr Parti'den sonra üçüncü parti olmuştur. Sosyalist Parti'nin 1947 seçimlerinde 147 milletvekili ile en fazla sandalyeyi kazanmasına rağmen, ismini Demokrat olarak değiştiren Muhafazakâr Parti ile Liberal Parti koalisyonu iktidara gelmiştir. 1952 yılında yapılan seçim sürecinde Sosyalist Partide “*Sağcı sosyalist ve solcu sosyalist*” olarak adlandırılan ayrışmalar olmuş 1958 seçimlerinde yeniden birleşerek ikinci parti durumuna gelmiş ancak iktidara gelememiştir.

Liberal Demokrat Parti'nin tarihsel sürecini, 1945-1955 yılları arasındaki Muhafazakâr İttifaktan önceki dönem ile 1955 sonrasında Liberal Demokrat Parti dönemi olarak ikiye ayırabiliriz. Ağustos 1945 yılında Liberal Parti kurulmuştur. 1948 yılında Demokratik Kulüp ile birlikte Demokrat Liberal Partiye katılmıştır. Bu dönem içinde faaliyet gösteren Muhafazakâr Parti 1946 yılında birçok küçük parti ile Birleşik Demokratik Parti adı altında birleşmiştir.

1947 yılında Halkın Partisi ile birleşerek Halkın Birleşik Partisi kurulmuştur. Parti, Japonya bağımsızlığını ele geçirmeden önce 1952 yılında dağıldı ancak kısa zamanda Reform Partisi adı altında yeni bir çatı altında şekillenmiştir. Reform Partisi 1954 yılında Japon Liberal Partisine katılmış ve yeni oluşum “Japon Demokrat Partisi” adını almıştır. 1955 yılında mayıs ve haziran aylarında Demokrat Parti ve Liberal Parti liderlerinin görüşmeleri ve parti organlarının çalışmaları sonucu Kasım 1955’de Liberal Demokrat Parti kurulmuştur. 1955 seçimlerinde Liberal Parti ve Demokratik Parti koalisyonu şeklinde, 1958 seçimlerinden ise birleşen parti yeni ismiyle tek başına iktidara gelmiştir (LDP History, 2010).

Liberal Demokrat Parti, 1993 yılında yapılan seçimlerde iktidarı sekiz partiden oluşan koalisyona devrederken, 1995 seçimlerinde tekrar iktidara gelmiş ve 2009 seçimlerine kadar olan sürede iktidarda kalmıştır.

Parti üyeliği için bir başka üyenin tavsiyesi ile doldurulacak bir müracaat formu partinin bir şubesine verilmektedir. Üyelikle ilgili başvuru “*Parti Şubeleri Bölge Federasyonu*” tarafından karara bağlanmaktadır. Parti şubeleri federasyon başkanlığı tarafından kabul edilen üyenin bilgileri derhal parti merkezine ve ilgili parti şubesine bildirilmekte ve parti üyesi katılımı ile birlikte, seçme ve seçilme haklarını elde etmiş olmaktadır. Üyenin uyması gereken genel kuralların yanında partiye belirlenen aidatın verilmesi üyelik ödevleri arasında sayılmıştır (LDP, 2009: Md. 3,88).

Parti başkanı, partinin Parlamento (Diet) üyeleri ve ulusal liberal kongre ile ulusal siyasal birlik üyeleri tarafından belirlenen “*Parti Başkanı Seçim Kuralları*” doğrultusunda seçilir. Parti başkanı üç yıl için seçilirken, partinin diğer üyeleri bir yıllık süre için seçilir. Seçim süreci parti başkanı tarafından üç yıllık süre için atanan yedi üyeden meydana gelen “*Parti Başkanlık Seçimi Yönetim Komitesi*” (Parti Genel Merkez Yönetim Komitesi olarak adlandırılmaktadır) tarafından yönetilir. Ayrıca parti şubeleri bölge federasyonu başkanı tarafından kendi üyeleri arasından, üç yıllık süre için seçilen beş üyeden oluşan “*Bölgesel Başkanlık Seçim Yönetim Komitesi*” oluşturulur (LDP İçtüzüğü, 2007: Md. 1-4, 81).

Parti başkanlığı seçiminde, partinin parlamento üyeleri, yirmi yaşında olmak şartıyla son iki yıllık aidatını ödemiş olan parti üyeleri ile ulusal liberal kongre üyeleri ve ulusal siyasal birlik üyeleri oy kullanma hakkına sahiptir. Parti başkanlarının en fazla iki kez üst üste seçilme hakları bulunmaktadır. Adaylardan herhangi birinin çoğunluğu sağlayamaması durumunda bir sonraki seçime en yüksek oy alan iki aday katılır ve bu kez fazla oyu alan aday parti başkanı olarak seçilir (LDP İçtüzüğü, 2007: Md. 5, 10, 13).

Partide genel sekreter ile birlikte otuzdan fazla olmamak şartıyla genel sekreter yardımcıları bulunmaktadır. Sekreter, genel konseyin onaması sonucu parti başkanı tarafından atanırken; genel sekreter yardımcıları ise genel konseyin onaması ile genel sekreter tarafından atanırlar. Genel sekreterin denetiminde; personel bürosu, maliye bürosu, bilgi takip bürosu ve uluslararası büro faaliyetlerini yürütmektedir (LDP İçtüzüğü, 2007: Md. 7,10, 11).

Parti bünyesinde partinin bütün faaliyetlerini koordine eden, stratejiler üreten, parti uygulamaları ile ilgili önemli konularda karar veren “*Heyet (The Board)*” bulunmaktadır. Heyet, parti başkanının başkanlığında toplanır ve başkan yardımcısı, genel sekreter, genel konsey başkanı, politika oluşturma konseyi başkanı, seçim stratejileri konsey başkanı, senatonun partili üyelerinin grup başkanı ile genel sekreterden meydana gelmektedir (LDP, 2009: Md. 25).

Parti kongresi partinin en yüksek organı sıfatıyla, genel konseyin uygun görmesi ile parti başkanı tarafından her yıl toplantıya çağrılır. Olağanüstü toplantılar ise her iki meclisin (parlamento) üyelerinin hazır olduğu müşterek toplantı kararı veya parti şubeleri bölge federasyonlarının üçte birinin talepleri doğrultusunda bir ay

içinde yapılmaktadır. Kongre üyeleri; partili bütün parlamento üyeleri ile her parti şubeleri bölge federasyonlarından biri gençlik kollarından ve biride kadın kollarından olmak üzere seçilen dört delegeden meydana gelmektedir. Yarıdan bir fazla üye ile toplanmakta ve basit çoğunlukla kararları almaktadır (LDP, 2009: Md. 27-31).

Liberal Demokrat Parti’de diğer partilerde bulunmayan “*Parlamento Birleşik Genel Toplantısı*” adı altında bir organ bulunmakta ve Diet’in her iki kanadının üyelerinden meydana gelmektedir. Parlamento birleşik genel toplantısı, parlamento ilişkileri ve parti yönetimi ile ilgili hususlarda acil durumlarda parti kongresinin adına karar verme yetkisine sahiptir. Alınan kararlar parti kongresinin ilk oturumunda görüşülür ve kongre onayı olmadan kararların uygulanmasına geçilmez (LDP, 2009: Md. 32, 33).

Genel konsey otuz bir parti üyesinden meydana gelmektedir. Parti yönetimi ve parlamentoyla ilgili konularda görüşmeler yapar ve kararlar alır. Konseyin on dört üyesi temsilciler meclisinin üyeleri arasından, altı üye senato üyelerinden, on bir üye ise parti başkanı tarafından seçilmektedir (LDP, 2009: Md. 38, 39).

Parti bünyesinde merkez organlarının dışında birçok komite ve komisyonlar kurulmaktadır. Merkez örgütünün dışında bir veya birden çok bölünmemiş şehir, kasaba ve köylerden oluşan (özel bölgeler) şehir, bölge, kasaba ve köy şubeleri kurulabilir. Ayrıca ayrı endüstri kollarından oluşan endüstri şubeleri, seçim bölge şubeleri, temsilciler meclisi nispi temsil bölge şubeleri, senato nispi temsil bölge şubeleri bulunmaktadır (LDP, 2009: Md. 83).

Liberal Demokrat Parti’de, 1955 yılından günümüze kadar olan dönem içinde yirmi dört parti başkanı görev yapmıştır. Parti başkan değişimi genellikle iki veya üç yılda bir olmaktadır. 1964-1972 yılları arasında sekiz yıl süreyle Eisaku SATO en uzun süreyle Başkanlık koltuğunda oturmuştur (LDP, 2010).

6.2 Türkiye’de Siyasal Partilerin Tabii Olduğu Hükümler

Bu başlıkta Türkiye’de siyasal partilerin tabii olduğu hükümler tarihsel süreç içinde siyasal partilerin tüzüklerinde yaptıkları düzenlemeler doğrultusunda; üye kayıt işlemleri, üyelerin hakları ve ödevleri, delege seçim yöntemleri, kongreleri, üst yönetimlerinin seçimi, genel başkan seçim usulleri ele alınmaktadır.

6.2.1. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu ve Siyasal Partiler

3512 sayılı Cemiyetler Kanunu 1938 yılında kabul edilmiştir. 3512 sayılı kanuna göre dernek kurulması izne bağlı iken, 1946 yılında 4919 sayılı kanunla yapılan değişiklikle izin alma şartı kaldırılmıştır. 1938 yılında Meclis'te bulunan Cumhuriyet Halk Partisi ve bu tarihe kadar çok partili hayata geçiş denemelerinde kurulan siyasal partiler, 310 sayılı Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş ve faaliyetlerini düzenlemiştir. 3512 sayılı kanun, 1961 Anayasası sonrası çıkarılan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na kadar olan dönem içinde, siyasal partilerin hukuki dayanağını oluşturmuştur. Bu dönem içinde birçok siyasal parti kurulmuş, bazıları tek başına veya koalisyon ortağı olarak iktidara gelirken, bazı partiler ise kapatılmış ya da kendilerini feshetmişlerdir. İktidara gelen partiler bu başlık altında ele alınmıştır.

3512 sayılı Cemiyetler Kanunu, 28.06.1938 tarihinde yayınlanmıştır. Bu kanuna göre "*Kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ikiden fazla kişinin bilgilerini, çalışmalarını sürekli bir şekilde birleştirmeleri sonucu dernekler kurulabilir*". Dernekler, kanuna aykırı amaç güdemezler, ahlaka ve genel adaba aykırı hareket edemezler. Tüzüklerinde dernek olma isteğini belirtmekle tüzel kişilik sahibi olurlar (Cemiyetler Kanunu, 1938: Md. 1).

Cemiyetlere üye olabilmek için medeni haklara sahip olma ve on sekiz yaşını doldurmak gerekmektedir. Bu şart siyasal amaç güden cemiyetler için geçerli değildir. Siyasal amaçlı cemiyetlere girebilmek için milletvekili seçme hakkına sahip olmak gerekmektedir. Seçmen yaşı ile ilgili düzenlemeyi 1924 Anayasası yapmıştır. 1924 Anayasası'nın ilk şeklinde seçmen yaşı ile ilgili düzenlemede yaş sınırı on sekiz olarak belirtilmiş, ancak bu hak sadece erkeklere verilmiştir. 10. madde; "*On sekiz yaşını ikmal eden her erkek Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir.*" şeklindedir. Ancak 2599 sayılı ve 5.12.1934 günlü kanunla yapılan değişiklik ile seçmen yaşı yirmi ikiye çıkarılırken, kadınlara da seçme hakkı verilmiştir. Değişik 10. madde "*Milletvekili seçmek, yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk'ün hakkıdır*" şeklindedir (Anayasa, 1924: Md.10). 1924 Anayasası'na

göre yapılan düzenleme doğrultusunda siyasal partilere üye olabilmek için yirmi iki yaşını doldurmak gerekmektedir.

Cemiyetler Kanunu, yerel faaliyet gösterecek derneklerle, bölgesel veya ülke düzeyinde faaliyette bulunacak dernekler ve siyasal derneklerin bildirimde bulunma adreslerini farklı şekilde düzenlemiştir. Sadece tek bir yerde kurulan ve faaliyet gösteren dernekler, kuruluş dilekçelerini kurulduğu tarihten sonra gelen ilk iş günü, kurulduğu yerin en büyük mülki amirine vermek zorundadır. Birden fazla illerde faaliyet düzenleyecek derneklerle, siyasal dernekler tüzüklerini ve bildirimlerini İçişleri Bakanlığı'na iletmek üzere bulunduğu yerin mülki amirine verirler. Derneklerin kurulma aşamasında günümüz siyasal parti kanunlarından farklı olarak dernekler bildirimini vermeyi müteakip on beş gün içinde bildirimde bulunulan hususları *-tüzüğünü, adresini, merkezini, çalıştığı yeri, idare kurulu üyelerinin ad ve soyadlarını, meslek ve sanatları ile ikamet adreslerini-* herhangi bir gazetede yayınlamaya mecburdur (Cemiyetler Kanunu, 1938: Md. 3, 4, 5).

Dernekler kendi tüzüklerinde yazılı sebepler ile üyelerinin en az beşte birinin isteğiyle toplantıya çağrılır. Toplantı yeri ve zamanı, gündemi üç gün önceden en az iki gazetede yayınlanır. Derneklerin merkez idare heyetleri üç kişiden az olamaz. İdare heyeti kendi aralarından bir veya birkaç kişiye temsil yetkisi verebilir (Cemiyetler Kanunu, 1938: Md. 26).

Kanunda dernek başkanının nasıl seçileceği, ne kadar süre ile görev yapacağı, dernek yapısı ile ilgili düzenleme bulunmamaktadır. Dernekler yasak olan faaliyetlerde buldukları takdirde mahkemeler tarafından kapatılabilmektedir. Hatta mahkeme hüküm vermeden önce dernekler faaliyetlerinden yoksun bırakılmaktadır (Cemiyetler Kanunu, 1938: Md. 34).

9. maddeye göre; din, mezhep ve tarikat, aile, cemaat, ırk esaslarına dayanan, amacını saklayan dernekler ile bölgecilik amacı güden siyasal dernekler kurulamamaktadır. Öğrenci cemiyetleri hiçbir şekilde siyasetle uğraşamazlar, her dernek kendi amacı doğrultusunda faaliyette bulunurlar. Ancak siyasal partiler birden fazla konuda faaliyet gösterme hakkına sahiptir (Cemiyetler Kanunu, 1938: Md. 9, 13, 15).

6.2.2. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu Esaslarına Göre Kurulan Siyasal Partiler ve Tüzükleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de siyasal partiler 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 1965 yılında yayınlanmasına kadar olan süre içinde, 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu esaslarına göre kurulmuş ve faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bu dönemde iktidara tek başına gelen veya koalisyon ortağı olarak iktidarı paylaşan siyasal partiler; Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi’dir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 9 Eylül 1923’te Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Partinin ilk adı Halk Fırkasıdır. 10 Ekim 1924 tarihinde adını Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirmiş, 9 Mayıs 1935 tarihinde ise Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır (Cumhuriyet Halk Partisi, 2010).

Demokrat Parti (DP), 7 Ocak 1946’da Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes tarafından kurulmuştur. 1950-1960 yılları arasında iktidarda kalan Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 ihtilali ile iktidardan düşürülmüş ve 29 Eylül 1960’da kapatılmıştır. İlk Genel Başkanı Celal Bayar’dır (Yücel, 2006: 29).

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), 16 Ekim 1958 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Köylü Partisi’nin birleşmesiyle kurulmuştur. Genel başkanı Osman Bölükbaşı’dır. 1961 yılında yapılan genel seçimlerde elli dört milletvekili kazanarak Meclis’e giren Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 25.06.1962-25.12.1963 tarihleri arasında IX. İnönü Hükümetinde, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte koalisyon ortaklığı yapmıştır. Kısa bir süre sonra Osman Bölükbaşı ve yirmi dokuz milletvekili partiden ayrılarak Millet Partisi’ni kurmaları sonucu bölünmeler yaşanmış ve 1965 yılında genel başkanlığa Alparslan Türkeş seçilmiştir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 8-9 Şubat 1969 tarihinde Adana’da toplanan olağanüstü büyük kongresinde adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir (Yücel, 2006: 36,37).

Yeni Türkiye Partisi (YTP), 13 Şubat 1961 tarihinde Ekrem Alican başkanlığında kurulmuştur. 1961 seçimlerinde altmış beş milletvekili çıkararak Meclis’e giren Yeni Türkiye Partisi, 25.06.1962-25.12.1963 tarihleri arasında IX. İnönü Hükümetinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi

ile birlikte iktidara gelmiştir. 19 Mart 1973 yılında kendini feshederek kapanmıştır (Yücel, 2006: 40,41).

3512 sayılı kanunda, siyasal partilerin kurulması ve örgütlenmesi ile ilgili belirgin bir düzenleme mevcut değildir. Siyasal partiler derneklerle aynı durumda tutulmuş, kanun içinde yukarıda belirtilen birkaç maddede düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerin dışında siyasal partiler cemiyetler kanununa aykırı olmamak üzere örgütlenme, kongre düzenleme, lider seçimi ve üyelik şartlarını ve usullerini kendi tüzüklerinde düzenlemişlerdir.

Dönemin siyasal, sosyal ve ekonomik şartlarının üyelikle ilgili maddelerin düzenlenmesinde doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Dönemin çok yakın geçmişindeki bağımsızlık mücadelesinde yaşanan zorluklar ve sonrasındaki Terakkiper Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemelerinde yaşananlar olumsuzluklar, siyasal partilerin üye kabul şartlarına yansımıştır. Kurtuluş Savaşı sonrası ulus bilincinin kazanılmasının ve Batılılaşma girişimlerinin adresi olan Cumhuriyet Halk Partisi ile İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan ekonomik sıkıntılarla paralel olarak toplumun büyük bir kesimini oluşturan eşraf, ağa, tüccar üçlüsünün köylüyle barışması ve burjuvaziyle birliktelik oluşturarak kurduğu ve desteklediği Demokrat Parti tüzüklerinde, “*Milli mücadeleye aykırı harekette bulunmamak ve Türk milletinin birlik beraberliği ile Türk kültürüne bağlılığı*” üyelik koşulu olarak belirlenmiştir. Toplumun büyük kesiminin destek verdiği Demokrat Parti’nin kurucularının Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri olduğu, ilk genel başkanının Kurtuluş Savaşı’nın en önemli isimleri arasında bulunması sebebiyle, her ikisinde de söz konusu ölçütlerin yer alması yadsınamaz. Yaklaşık olarak on yıl sonra kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nde “*Komünistlik*” vurgusu yapılırken, 1960 ihtilali sonrasında kurulan Yeni Türkiye Partisi’nde Türk kültürünü benimsemenin yanı sıra, aşırı sağcı ve aşırı solcu ideolojilerine saplanmamış olmak üyelik şartı olarak belirlenmiştir. Üyelik ölçütlerinde yaş sınırı yirmi iki olarak belirlenmiş, “*ağır hapis ve şeref, haysiyet kırıcı suçtan mahkûm olmamak*” şartının bütün partilerde ortak noktalar olarak düzenlendiği görülmektedir (CHP, 1939: Md 11, DP, 1946: Md. 3, CKMP, 1959: Md. 3, YTP, 1961: Md. 3).

Tüzüklerin üyelikle ilgili düzenlemelerde esasta görülen bu farklılıkların dışında usul yönünden çok büyük farklılığın olmadığı görülmektedir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde üye adayını bir partili tavsiye ederken, diğer üç partide iki üyenin tavsiyesi gerekmektedir. Ancak Cumhuriyet Halk Partisi'nde tavsiye eden iki kişinin en az iki yıldan beri parti üyesi olma şartı bulunmaktadır. Bütün partilerde üye kayıtları ilçe yönetim kurulları tarafından tutulmaktadır. Partiye üye olarak kabul edilmeme ile ilgili olarak partiler üye adayına herhangi bir gerekçe göstermemektedir. Üye kabul edilmeyenlerin bir üst yönetim kuruluna başvuru hakları bulunmaktadır (CHP, 1939:Md 12; DP, 1946: Md. 4; CKMP, 1959: Md. 4; YTP, 1961: Md. 4).

Üyeler partilerine belirli bir aidat ödemektedirler. Aidat olarak Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde üyenin taahhüt ettiği miktar ödenirken, Demokrat Parti'de üst sınır belirtilerek ödenecek miktar üyeye bırakılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nde ise üyelik parasının miktarı üye tarafından altı ayda bir kayıtlı bulunduğu idare heyetine bildirilmektedir (CHP, 1939: Md 16; DP, 1946: Md. 41; CKMP, 1959: Md. 65; YTP, 1961: Md. 8).

Üyelik kaydının üye üzerine düşen görevlerinin yanı sıra onlara kazandırdığı haklar da mevcuttur. Görevler dört partide de aynı noktalar üzerinde yoğunlaşırken, üye hakları bakımından Cumhuriyet Halk Partisi dışındaki diğer partilerde, üye olduktan sonra süre koşulu olmaksızın seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Ancak Cumhuriyet Halk Partisi'nde üyelerin kongrelerde oy kullanabilmesi için en az üç ay, seçilebilmeleri için bir yıl geçmesi gerekmektedir, ayrıca üye aidatlarının hepsinin ödenmesi koşulu bulunmaktadır. Ayrıca genel başkanlık divanı kararı olmadıkça veya divanın talimatına göre yoklama yapılmadıkça aday gösterilemez. Adayların belirlenmesinde genel başkanlık divanı en yetkili organdır. (CHP, 1939: Md 62,163).

Aidatını ödemeyen üyelerin kongrelere katılamaması ile ilgili Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi tüzüğünün 49. maddesinde de düzenleme mevcuttur. Dolayısıyla kongreye katılamayan üyenin seçme ve seçilme hakkı bulunmamaktadır.

Siyasal partiler, ülke içinde dağılmış olan alt birimleri ile bir bütün oluşturmaktadırlar. Her partide yerel örgütlenmenin kendine özgü özellikleri vardır. Duverger'in "*Temel Unsurlar*" olarak belirttiği "*Komite, Ocak, Hücre ve Milis*" unsurlarından, dönemin siyasal partilerinde sadece "*Ocak*" unsuru görülmektedir. En

alt örgütlenme biçimi olan “*Ocak*”, Duverger’in ayrımında sosyalist partilerin bir örgütlenme şekli olsa da merkez sağ parti olarak nitelendirilebilecek olan Demokrat Parti’nin örgütlenmesinde de mevcuttur (Duverger, 1993: 52-59).

Siyasal partilerin en alt örgütünün oluşturulmasında görülen farklılıkların dışında, ülke düzeyinde mülki taksimata uygun olarak örgütlenmenin gerçekleştiği görülmektedir. Yerel örgütlenmede Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti’nin en alt örgütü ocaklardır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nde örgütlenmenin ilk basamağı, köy ve semt dernekleri idare kurullarıdır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nde köy ve semt dernekleri en alt idari birimdir. Ayrıca Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nde parti odaları adı altında bir yapılanmada mevcuttur. Köy ve aynı semtte oturan üyeler, Cemiyetler Kanunu hükümlerine uygun olarak toplantılarını yapabilmek için ilçe idare kurulu kararı ile aynı adı (parti derneği) taşıyan dernekler kurabilmektedir. Köy ve semt idare kurulları başkan dahil beş kişidir (CKMP, 1959: Md. 26).

Parti derneğinin olmadığı yerlerde dernek kuruluncaya kadar olan dönem içinde, köy ve aynı semtte oturan partililer ilçe idare kurulunun kararı ile aynı adı taşıyan parti odaları kurulabilmektedir. Bu odaların görevleri, vatandaşların kültürlerini, siyasi gelişmelerini arttırmak için çalışır ve çatıları altında parti temsilcileri ile parti üye ve yardımcılarını toplamaktır (CKMP, 1959: Md. 25).

Partilerin yerel örgütlerinde seçilen delegeler, bir üst örgütün başkan ve idare kurullarını belirlemektedir. Örgütlerin, bir üst örgüt için seçeceği delege sayısını belirleme yönteminde, bu dönem siyasal partilerde “kayıtlı üye” esas alınmıştır. Ancak partiler kayıtlı üyelerin sayısına göre delege miktarını belirlemede farklı rakamlar öngörmüştür. Bu farklılık yerel örgütlerin bir üst kurulda az veya çok delege ile temsil edilmesinde neden olmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi’nde nahiye kongresine gönderilecek delegeler, ocak kongresinde ocağın iki yüze kadar azası için iki, bundan yukarı her yüz üye için birer delege olmak üzere seçilmektedir. Nahiye kongresinde ise nahiyedeki ocakların üç yüze kadar üyesi için iki, bundan yukarı her üç yüz üye için birer delege seçilmektedir (CHP, 1939: Md. 59,62).

Demokrat Parti’de bu sayı ocaklar için ellidir. Köy ve mahalle ocağına kayıtlı bulunan üyeler kendi arasından elliye kadar olan kısmı için bir, bundan yukarısı üyenin elli ve fazlası için birer üyeyi bucak kongresine göndermektedir.

Demokrat Parti bucak kongresi ise, bucakta kayıtlı bulunan üyelerin beş yüze kadar olanı için iki, bundan fazla üyenin beş yüz ve yukarısı için birer üye seçerek ilçe kongresine göndermektedir (DP, 1946: Md. 24).

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde ilk rakam elli olmasına rağmen sonraki rakam yirmi beş olarak belirlenmiştir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde köy, semt ocakları elli ve daha az üyeleri için iki, elliden fazla üyesi olanlar ise her yirmi beşe kadar üye için bir delege seçmektedir. Bu delegeler doğrudan ilçe kongresini oluşturmaktadır (CKMP, 1959: Md. 50).

Yeni Türkiye Partisi'nde de köy ve mahallelerden seçilen delegeler doğrudan ilçe kongresini oluşturmaktadır. Tüzüğü'nün 13. maddesinde; ilçe kongreleri için, ilçe kütüğüne kayıtlı üyelerin ikamet ettiği mahalle ve köylerdeki partililer arasından en azı bir delege olmak kaydıyla ilk elli üye için birer, müteakip her iki yüz üye için birer delege seçilmektedir (YTP, 1961: Md. 13).

Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'de ilçe kongreleri tarafından il delegesi olarak, ilçedeki ocakların bin üyesi için iki üye seçilmektedir. Ancak bundan yukarı her bin aza Cumhuriyet Halk Partisi'nde bir delege seçilirken, Demokrat Parti'de iki delege seçilmektedir (CHP, 1939: Md.62, DP, 1946: Md. 24).

Yeni Türkiye Partisi için bu rakam beş yüzdür. Ancak Yeni Türkiye Partisi'nde ilk beş yüz üye için on delege seçilmektedir. Sonraki her beş yüz için ise birer delege seçilmektedir (YTP, 1961: Md. 13).

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ise kayıtlı üye ölçütü yerine toplantıya katılan üyelerin sayısına göre delege seçmektedir. Kongreye fiilen katılan her beş üye ve küsurat için birer delege seçilmektedir (CKMP, 1959: Md. 50).

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi hariç diğer partilerde yerel örgüt kongreleri ile büyük kongrelerin toplanma zamanları farklı şekilde düzenlenmiştir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde, hem yerel örgüt kongreleri hem de büyük kongre her yıl toplanmaktadır. Köy, semt, ilçe ve il kongreleri her yıl ocak başından eylül sonuna kadar yapılıp tamamlanırken, en son olarak büyük kongre ekim ve kasım aylarında yapılmaktadır (CKMP, 1959: Md. 48).

Cumhuriyet Halk Partisi'nde tüzüğü'nün 59. maddesi "*Ocak, nahiye ve kaza kongrelerinin yılda bir, vilayet kongreleri iki yılda bir toplanır*" şeklinde düzenlerken 35. maddesi ise kurultayı dört yılda bir toplanır şeklinde düzenlemiştir. Demokrat

Parti’de yerel kongreler yılda bir toplanırken, büyük kongre iki yılda bir genel idare kurulunun belirleyeceği yer ve zamanda yapılmaktadır (DP, 1946: Md. 6, 21).

Yeni Türkiye Partisi büyük kongreyi üç yılda bir toplarken yerel kongreler her yıl toplanmaktadır (YTP, 1961: Md. 12, 28).

Partilerin büyük kongrelerinde, il kongreleri tarafından seçilen delegeler ile tabii üyeler bulunmaktadır. Tabii delegeler genellikle parti milletvekilleri, il idare kurulu başkanları, genel idare kurulu üyelerinden oluşmaktadır. İl kongreleri tarafından seçilen delegelerin seçim yöntemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi’nde il kongreleri tarafından öncelikle ikişer üye seçilmektedir. Daha sonra parti üyesinin sayısı on bini geçen illerden fazla her on bin üye için ayrıca yine kongre tarafından birer delege seçilmektedir. (CHP, 1939: Md. 36).

Cumhuriyet Halk Partisi’ndeki on bin rakamı Demokrat Parti’de iki bindir. Demokrat Parti tüzüğüne göre; il kongreleri tarafından üçer üye seçilmekte ve üye sayısı iki bini geçen illerden her fazla iki bin üye için yine birer üye seçilmektedir (DP, 1946: Md. 6).

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nde büyük kongre için o ilin çıkardığı milletvekili sayısının iki veya dört katı kadar delege seçilmektedir. (CKMP, 1959: Md. 50).

Yeni Türkiye Partisi büyük kongresi, seçim kanununa göre her ilin çıkardığı milletvekili sayısından beş fazlası üye seçilerek oluşmaktadır (YTP, 1961: Md. 29).

Parti genel başkanlarının seçim usulleri ve değişme yöntemlerinde Cumhuriyet Halk Partisi’nde katı bir uygulama görülürken, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nde ise çok daha demokratik uygulama mevcuttur. Cumhuriyet Halk Partisi’nde Genel Başkan’a “Değişmez Başkan” ilkesi atfedilmiştir. 1935 tarihli tüzüğün 2. maddesinde “*Partinin değişmez Genel Başkanı onu kuran Kemal Atatürk’tür*” ibaresi mevcuttur (CHP, 1935: Md.2).

Değişmezlik ilkesi Kemal Atatürk’ün ölümünden sonra parti genel başkanı olan İsmet İnönü içinde tekrarlanmış ve 1939 tarihli tüzüğün 3. maddesi “*Partinin değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü’dür*” şeklinde değiştirilmiştir (CHP, 1939: Md.3).

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı, büyük kongre tarafından iki yıllığına seçilmektedir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde, Türk siyasal tarihinde ilk örneği kabul edeceğimiz, genel başkanın hem görev süresi bakımından hem de seçim yöntemi bakımından demokratik bir uygulama mevcuttur. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde, genel başkan seçimi büyük kongre veya merkez temsilciler meclisi tarafından seçilebilmektedir. Büyük kongre tarafından seçilirse en fazla iki kez, ikişer yıl için seçilebilmektedir. Eğer genel başkanın, merkez temsilciler meclisi tarafından seçilmesi halinde, arka arkaya üç defadan fazla olmayacak şekilde birer yıllığına seçilebilmektedir. (CKMP, 1959: Md. 40).

Demokrat Parti'de genel başkan büyük kongre tarafından seçilmektedir (DP, 1946: Md.11).

Yeni Türkiye Partisi'nde genel başkan genel idare kurulu tarafından gizli oy ve salt çoğunlukla seçilmektedir (YTP, 1961: Md. 34).

Her iki partinin tüzüklerinde genel başkanın görev süresi ile ilgili herhangi bir düzenleme mevcut değildir.

6.2.3. 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve Siyasal Partiler

1961 Anayasası siyasal partilerle ilgili olarak 56. maddesinde siyasal partilerin önceden izin almadan kurulup serbestçe faaliyette bulunabilecekleri hükmünü getirmiştir. Anayasa'da siyasal partilerin demokrasinin vazgeçilmez unsurları olduklarını belirtmiş ve Anayasa'nın bu hükmü 13.07.1965 tarihinde kabul edilen 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 1. maddesinde de tekrar edilmiştir. Siyasi Partiler Kanunu'nun 1. maddesinde siyasal parti tanımı yapılmış ve siyasal partilerin demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları olduğu açıkça belirtilmiştir. Siyasal partilere toplum ve devlet düzeni ile kamu faaliyetlerini yönetmek, denetlemek ve etkilemek görevleri verilmiştir. “*Yönetmek ve denetlemek*” görevi iktidar olan siyasal partilere verilen bir görevken, “*Etkilemek*” görevi hiç kuşkusuz muhalefet partilerine verilmiştir. “*Belirli görüşler yönünde*” ibaresi ile siyasal partilere bu görevlerini yerine getirirken kendi görüşleri ve politikaları doğrultusunda hareket etme yetkisi verilmiştir. Siyasal partilerin demokrasinin dışına çıkmadan görevlerini yapabilmesi için kullanabilecekleri araçlar da tanımda belirtilmiştir. Siyasal partilerin görevlerini

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlara göre mahalli idareler seçimleri yoluyla yerine getirecekleri hükmü konulmuştur (Siyasi Partiler Kanunu, 1965: Md. 1).

Siyasal partiler önceden izin alınmadan serbestçe kurulabilmektedir. Milletvekilliği seçilme yeterliliğine sahip on beş kişinin adı soyadı, adresini, meslek ve imzasını taşıyan bildirim İçişleri Bakanlığı'na verilmesi ile siyasi partiler kurulmuş olur. Milletvekili seçilme yeterliliği ile ilgili olarak 1961 Anayasası'nın 68. maddesinde düzenleme yapılmış ve otuz yaşını dolduran her Türk'ün milletvekili olabileceği hükmü getirilmiştir. Yine aynı maddede yazılan suçlardan hüküm giyenler ile kısıtlı bulunanlar, muvazzaf askerlik hizmetini yapmayanlar, Türkçe okuyup yazma bilmeyenler milletvekili seçilemezler hükmü bulunmaktadır (Anayasa, 1961: Md. 68).

648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda siyasi partilere üye olamayacaklar 8. maddede sayıldıktan sonra üyelik için kanunda gösterilen genel hükümlerin dışında her siyasi partinin tüzüklerinde üyelik şartları belirtilmektedir. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 6. maddesinde yirmi bir yaşını bitirmiş her Türk'ün seçme hakkının bulunduğu hükmü mevcuttur (298 Sayılı Kanun, 1961: Md. 6).

Bunun dışında partiler kendi tüzüklerinde üyelikle ilgili özel şartlar düzenleyebileceklerdir. Siyasal partilere üyelik müracaatları yetkili örgütler tarafından reddedilebilir. Üyelğe kabul edilmeyen bir üst örgüte itiraz başvurusunu yapabilir. Ancak partiler tarafından ret gerekçesi müracaat sahibine bildirilmemektedir (Siyasi Partiler Kanunu, 1965: Md. 9).

Üyelerin partiye kayıtları ile birlikte giriş aidatı ile birlikte aylık veya yıllık olarak ödenmek üzere yıllık miktarı dönemin parası ile bin iki yüz lirayı geçmeyecek şekilde bir ödenti vermeleri hükmü getirilmiştir. Ödentilerini zamanında ödemeyenler veya eksik ödeyenlerin, seçme ve seçilme haklarında yerel örgüt seviyesinde herhangi bir kısıtlamaya gidilmezken, bazı parti görevlerine atanmayacağı ve seçilmeyeceği, parti adayı olamayacağı, önseçim veya aday yoklamalarına katılmayacağı hakkında düzenleme yapabileceği hükmü getirilmiştir (Siyasi Partiler Kanunu, 1965: Md. 66).

Kanun, siyasal partilerin en yüksek organı olarak “*Genel Kongreyi*” göstermiştir. Genel kongre seçilmiş üyeler ve tabii üyelerden meydana gelmektedir. Seçilmiş üyelerin sayısı ile ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üye tamsayısının iki katından fazla olmamak üzere üst sınır getirilmiş, üyelerin sayıları ve nasıl seçilecekleri ise parti tüzüklerine bırakılmıştır. Tabii üyeler ise, parti genel başkanı, merkez örgüt üyeleri, parti üyesi olan bakanlar kurulu üyeleri ile partili Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri olarak belirtilmiştir. Ayrıca genel kongrelerin toplanma zamanı olarak sınırlama getirilmiş ve iki yılda bir yapılacağı belirtilmiştir. Olağanüstü kongrenin, genel başkan veya merkez karar organı ile genel kongre üyelerinin en az beşte birinin yazılı isteğiyle toplanabileceği hükmü getirilmiştir (Siyasi Partiler Kanunu, 1965: Md. 10).

648 sayılı kanun, il ve ilçe kongreleri ile ilgili olarak da üst sınır vermiştir. İl kongresinin üye sayısı binden fazla, ilçe kongresinin üye sayısı ise altı yüzden fazla olamamaktadır. Genel kongreye toplanma süresi olarak iki yıl şartı koyan kanun, il kongresi ve ilçe kongresinin toplanma süresi için iki yıldan fazla olmamak üzere parti tüzüklerinde düzenleneceğini belirterek, daha önce de toplanabileceği hükmünü getirmiştir. Ayrıca siyasal partilere muhtarlık bölgelerinde parti görevlisi seçme yetkisini vermiştir (Siyasi Partiler Kanunu, 1965: Md.15, 16, 17).

648 sayılı kanun parti genel başkanının seçilme usulünü parti tüzüklerinde düzenleneceğini belirterek siyasal partilere lider değişimi ile ilgili olarak yetki vermiştir (Siyasi Partiler Kanunu, 1965: Md. 13).

Partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelikleri için seçim çevrelerinde aday belirlemesi ile ilgili olarak 29. maddede önseçim yöntemi getirilmiştir. Ancak % 5 kadar adayı merkez yoklaması yöntemiyle belirleme yetkisi de verilmiştir (Siyasi Partiler Kanunu, 1965: Md. 29,31).

6.2.4. 648 Sayılı Siyasal Partiler Kanunu Esaslarına Göre Kurulan Siyasal Partiler ve Tüzükleri

648 sayılı Siyasal Partiler Kanunu, 1961 Anayasası sonrasında 13.7.1965 tarihinde kabul edilerek yayınlanmış ve 12 Eylül 1980 ihtilali sonrasında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu dönem içinde kurulan ve faaliyetlerini yürüten siyasal partiler bu bölümde incelenmiştir. Bu partiler arasında bulunan Adalet Partisi 1961 yılında 3512

sayılı Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş ve 648 sayılı kanun kabul edilinceye kadar olan dönemde Cemiyetler Kanunu hükümlerini uygulamıştır. Adalet Partisi gibi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi de Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş ve 648 sayılı kanun kabulünden sonra faaliyetlerini bir süre sürdürmüşlerdir. Ancak Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin, 648 sayılı kanun yayınlanmadan önceki dönemde iktidar ortağı olarak hükümete gelmeleri ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin 1969 yılında ismini ve tüzüğünü değiştirmesi, Yeni Türkiye Partisi'nin 1973 yılında kendini feshetmesi bu partilerin önceki bölümde incelenmesini gerektirmiştir. Adalet Partisi ise 648 sayılı kanunun kabulünden sonra, 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimleri kazanarak iktidara geldiği ve 1980 yılına kadar olan dönem içinde faaliyetlerini sürdürdüğü için 648 sayılı kanun hükümlerine göre incelenmiştir. Bu bölümde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin devamı olan Milliyetçi Hareket Partisi, Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milli Selamet Partisi'nin tüzükleri incelenmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi, 1960 ihtilalinden sonra 1961 yılında tüzük değişikliğine gitmiş ve Siyasi Partiler Kanunu kabul edilinceye kadar 1961 tüzüğü geçerli olmuştur. 1965 yılında ise yeni kanuna uygun bir şekilde tüzük hazırlanmıştır. Bu bölümde Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1965 yılında kabul ettiği tüzük incelenmiştir.

Adalet Partisi, 11 Şubat 1961 tarihinde Ragıp Gümüşpala başkanlığında kurulmuştur. 1964 yılında yapılan kongrede vefat eden Ragıp Gümüşpala'nın yerine Süleyman Demirel genel başkan olmuştur. 1965 seçimlerinde tek başına iktidara gelen Adalet Partisi 1971 yılına kadar iktidarda kalmıştır. 1975-1977 yılları arasında Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi ile koalisyon hükümeti kuran Adalet Partisi, bir aylık bir Ecevit hükümetinden sonra 1977-1978 yılları arasında Milliyetçi Hareket Partisi ve Milli Selamet Partisi ile tekrar koalisyon hükümeti kurmuştur. Adalet Partisi 1979 yılından itibaren 1980 ihtilaline kadar olan dönem içinde azınlık hükümeti şeklinde iktidara gelmiştir. 16 Ekim 1981 tarihinde 2533 sayılı siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin kanun gereği kapatılmıştır (Yücel, 2006: 38).

Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin 1969 yılında Adana kongresinde ismini değiştirmesi ile siyaset sahnesine çıkmıştır. 1975 ve 1977 yıllarında kurulan hükümette koalisyon ortağı olarak yer almıştır. 1979 yılında ise Adalet Partisi'ni dışarıdan desteklemiştir. 16 Ekim 1981 tarihinde 2533 sayılı kanun gereği kapatıldı. Genel başkanı Alparslan Türkeş'tir (Yücel, 2006: 43).

Milli Selamet Partisi kapatılan Milli Nizam Partisi'nin yöneticileri tarafından 11 Ekim 1972 tarihinde kurulmuştur. İlk genel başkanı Süleyman Arif Emre'dir. 21 Ekim 1973 tarihinde genel başkanlığa Necmettin Erbakan getirilmiştir. 1974 yılında Cumhuriyet Halk Partisi ile koalisyon hükümetini kurmuştur. Yine 1975 ve 1977 yıllarına Adalet Partisi önderliğindeki koalisyon hükümetinde yer almıştır. 16 Ekim 1981 tarihinde 2533 sayılı kanun gereği kapatılmıştır (Yücel, 2006: 46).

Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milli Güven Partisi ile Cumhuriyetçi Parti'nin birleşmesiyle 1973 yılında kurulmuştur. İlk genel başkanı Turhan Feyzioğlu'dur. 1975-1977 yılları arasındaki IV. Demirel hükümetinde koalisyon ortağı olarak görev yapmış ve 12 Eylül 1980 ihtilali sonrasında 16 Ekim 1981 tarihinde 2533 sayılı kanun gereği kapatılmıştır (Yücel, 2006: 45).

1965-1980 arası 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na göre kurulan ve faaliyet gösteren siyasi partiler tüzüklerinde kendilerine özgü düzenlemeler yapmışlardır. Cumhuriyet Halk Partisi üyelikle ilgili kanunda yazan genel konuların dışında kurtuluş savaşına aykırı amaçlar güden kuruluşlara katılmamayı ön şart olarak kabul etmiştir (CHP, 1965: Md. 3).

Milli Selamet Partisi'nde (MSP) tüzüğe, manevi değerlere saygısız ve kötü şöhret sahibi olmamak niteliklerini taşımak koşulu eklenerek, manevi değerler, ahlak ve erdem üzerine durulmuştur. 6. madde (c) fıkrasında; “*Birbirlerine karşı daima saygılı ve hoş görülü, büyüklerinin şeref ve izzetlerini muhafaza etmekte ve küçüklerinin haklarını korumakta dikkatli ve azimlidir*” ifadesi ile yine 6. maddenin (f) fıkrasında “*Parti üyeleri kimse hakkında kötü niyet beslemezler, her kesin iyiliğini isterler. ....*” ile “*En büyük gayeleri, en güzel ahlak ile yaşamak, bu yaşayışın şart ve imkanlarını kendileri ve millet fertleri için hazırlamaktır*” ifadeleri mevcuttur (MSP, 1973 : Md. 6/c,f).

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) parti program ve politikaları doğrultusunda üyelik ölçütleri belirlemiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nde Türk milletinin istiklal ve bütünlüğünü parçalamayı hedefleyenlerin üye olamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca laiklik, demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarına vurgu yaparak üyelerinde bu nitelikleri de aramıştır. Parti ideolojisi gereği “*Komünist olmamak ve komünist temayüllü olarak tanınmamak*” şartlarını da üyelik ölçütleri arasına almıştır (MHP, 1969: Md. 3).

Adalet Partisi (AP) tüzüğü üyelikle ilgili olarak 3. maddenin (b) bendine göre “*Vatana hıyanetten, komünistlikten, irticadan ve mukaddesata saygısızlıktan, şeref ve haysiyeti kırıcı bir suçtan ve her ne şekilde olursa olsun devlet malını çalmaktan hüküm giymemiş bulunanlar*” parti üyesi olabilmektedir. Komünistlik Milliyetçi Hareket Partisi'nin tüzüğünde düzenlenirken, irtica ölçütü ilk kez Adalet Partisi tüzüğünde düzenlenmiştir (AP, 1976: Md. 3).

Cumhuriyetçi Güven Partisi diğer partilere göre üyelik ölçütlerinde daha esnek davranmış ve parti tüzük ve programını benimseyen her Türk vatandaşının üye kabul edileceğini belirtmiştir (CGP, 1973: Md. 4).

Üyeler bütün partilerde başvurularını ilçe örgütlerine yapmaktadırlar. Üyeliği kabul edilmeyen kişilere herhangi bir sebep gösterilmemektedir. Başvuru sahipleri ret kararına bir üst örgüte itiraz etme hakları bulunmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nde aidat olarak herhangi bir rakam belirtilmemiştir. Milli Selamet Partisi'nde ise yıllık en az bir lira ile bin iki yüz lira arasında bir para ödenmesi kararlaştırılmıştır. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde aidatla ilgili düzenleme mevcut değildir. Milliyetçi Hareket Partisi'nde aidatla ilgili “*Mali Hükümler*” başlığı altında düzenleme yapılırken sadece üyelerden aidat alınacağı belirtilmiş, miktar yazmamıştır. Adalet Partisi'nde ise üyeler yıllık bin iki yüz lirayı geçmeyecek şekilde para ödemektedirler. Aidatını ödemeyenler hakkında partilerde herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir.

Bu dönemdeki siyasal partiler ilçe ve il kongrelerindeki seçilmiş delege sayısını kanunun belirttiği üst sınırdan tutmuştur. Bu sınır ise ilçelerde altı yüz, illerde ise bin üyeden fazla olamamaktadır. Partilerin delege seçim usullerinde farklılıklar bulunmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nde il ve ilçe kongreleri yılda bir yapılmaktadır. İlçe kongresi seçilmiş delegeleri altı yüzü fazla olmayacak şekilde seçim yöntemi belirlenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nde köy ve mahalle muhtarlık bölgelerindeki parti görevlileri de ilçe kongresine katılmaktadır. Köy ve mahalle çevrelerinde en son milletvekili genel seçiminde partinin aldığı oy sayısının elliye kadar için bir delege, elli bir oydan yüz oya kadar olan için bir delege, yüz bir oydan iki yüz oya kadar için bir delege ve iki yüz oydan sonraki her tam yüz oy için birer delege seçilmektedir. Eğer bu rakam altı yüzü geçerse, aldığı oy sayısının altı yüz rakamına bölünmesi suretiyle delegeler seçilmektedir. İl delege sayıları, ilçe kongreleri tarafından en son genel seçimde kendi çevrelerinde aldığı oy sayısının her iki yüz ellisi için bir delege olacak şekilde belirlenmektedir. Seçilmiş delege sayısı hiçbir şekilde 1000'i geçemez. 1000'i geçmesi durumunda ise aldığı oy sayısının bin rakamına bölünmesi ile delege sayısı tespit edilmektedir (CHP, 1965: Md. 12).

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde il ve ilçe kongreleri iki yılda bir toplanır. İlçe kongresi seçilmiş üyeleri arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nde olduğu gibi seçilmiş delegelerin yanı sıra seçilmiş parti görevlileri de bulunmaktadır. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde farklılık köy ve mahalle muhtarlık birden fazla olması ve parti görevlileri arasından birinin seçilmesidir. Cumhuriyet Halk Partisi'nde ise seçim yoktur ve tek olan parti görevlisi kongreye katılmaktadır. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde 73. maddeye göre; delege seçimleri köy ve mahalle seçici heyetleri tarafından yapılmaktadır. Ancak heyetlerin kimlerden oluşacağına dair bir düzenleme yoktur. 72. maddeye göre bu heyetlerin o köy ve mahallede partiye kayıtlı üyeler olabileceği düşünülebilir. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin ilçe kongresi delege seçim yöntemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin yöntemi ile aynı esaslardadır (CGP, 1973: Md. 73).

Cumhuriyetçi Güven Partisi il kongresi delege seçiminin Cumhuriyet Halk Partisi'nin yöntemi ile aynı esaslarda olduğunu görmekteyiz. Ancak ilçe kongresi tarafından seçilen ilçe başkanının il kongresi üyesi olması Cumhuriyet Halk Partisi ile aralarındaki farklılıktır (CGP,1973: Md. 59,60).

Milli Selamet Partisi'nde ilçe kongreleri iki yılda bir yapılmaktadır. Delege seçiminde üye çoğunluğu aranmadan gelen üyelerle yapılan seçimde el kaldırma yöntemi kullanılmaktadır. Köy ve mahallelere düşen delege sayısını tespit etmek

için, önce ilçe nüfusu beş yüz rakamına bölünür ve elde edilen sayı bir delege karşılığı olarak belirlenir. Bu sayının her mahalle ve köy nüfusu içindeki tekrar sayısı o yerin delege miktarını belirler. Bu yöntem partinin ilk yapacağı kongreler içindir. İlk kongreler sonrası seçimlere katıldıktan sonra delegelerin belirlenmesi partinin o yerleşim yerinde aldığı oy miktarına göre genel merkez tarafından belirlenmektedir (MSP, 1973: Md. 16).

Aynı yöntem il kongresi içinde geçerlidir. İlk il kongresinde her ilçe nüfusu dokuz yüze bölünerek çıkan rakam kadar her ilçe kongresinde il delegesi seçilir. Parti genel seçimlere katıldıktan sonra ise delege sayısı her il ve ilçenin aldığı oy sayısına göre genel merkez tarafından hesaplanmaktadır. Burada genel merkeze delege seçimi ile ilgili ucu açık bir yetki verilmiştir. Her hangi bir ölçüt belirlenmemiştir. (MSP, 1973: Md. 17).

Adalet Partisi'nde ilçe kongresi delege sayısı altı yüzden fazla olmamaktadır. Delege seçim yöntemine göre, son milletvekili seçiminde köy ve mahallelerden alınan oy sayısı üzerinden elli oya kadar bir delege ile sonrasındaki her elli oy için bir delege ve küsurat için de bir delege hesaplanmaktadır. Altı yüzü geçmesi durumunda o ilçede son milletvekili genel seçiminde alınan oy sayısı altı yüze bölünerek delege sayısı tespit edilmektedir. İlçe kongresi ilçe idare kurulu başkanları veya ikinci başkanlarının ya da idare kurulundan görevli bir kişinin yoklama yapmasıyla sonucu salt çoğunlukla açılmaktadır. Kongrede oylamalar gizli oyla yapılmaktadır (AP, 1976: Md. 27,32).

İl kongresi delege sayısı 1000'den fazla olmamaktadır. Her ilçeden gelecek delege sayısı genel idare kurulu tarafından belirlenmektedir. Son milletvekili seçiminde partinin ilçenin kendi seçim çevresinde aldığı oy sayısı üzerinden her iki yüz oya karşı bir delege, sonra gelen her iki yüz oy için bir delege hesaplanmaktadır. Eğer delege sayısı 1000'i aşarsa o ilin genel seçimde aldığı oy sayısı 1000'e bölünmek suretiyle her ilçeden katılacak delege sayısı belirlenmektedir (AP, 1976: Md. 22, 23).

Milliyetçi Hareket Partisi il kongresi ve ilçe kongresi iki yılda bir toplanmaktadır. İlçe kongresi; ilçe çevresindeki muhtarlıklarda kayıtlı bulunan parti üyelerinin kendi aralarından seçecekleri ikişer üyeden oluşurken bu sayı toplam olarak altı yüzü geçmemektedir (MHP, 1969: Md. 70).

İl kongresi delege sayısı binden fazla olmamak üzere ilçe kongresinde seçilen delegelerden oluşmaktadır. Tüzükte il kongresi delegelerinin ilçelere göre dağılım ölçütü hakkında herhangi bir açıklama mevcut değildir. (MHP, 1969: Md. 58).

Büyük kongre/kurultay delegelerinin seçimlerinde farklı yöntemler uygulanmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi kurultay delegeleri ilin çıkardığı milletvekili sayısının iki katı olarak hesaplanmaktadır. Ancak il yönetim kurulu başkanı, il kadın kolları başkanı ve il gençlik kolları başkanları doğrudan bu sayı içinde sayılmakta ve arta kalanlar için seçim yapılmaktadır (CHP, 1965: Md. 15,20).

Milli Selamet Partisi'nde büyük kongre üyeleri her il kongresi tarafından o ilin çıkarmakta olduğu senatör ve milletvekili sayısı toplamının iki katı olarak seçilen üyelerden oluşmaktadır (MSP, 1973: Md. 44).

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde büyük kongre il kongreleri tarafından seçilen ve sayısı 1200'ü geçmeyen delegelerden oluşmaktadır. Seçimle gelen delegelerin illere göre dağılımında her ilden seçilen milletvekili sayısına göre illerin delege sayısı belirlenmektedir. Diğer delegeler ise o ilde partinin aldığı geçerli oy sayısı ile orantılı olmak ve toplamı 1200'ü geçmemek üzere seçilmektedir (CGP, 1973: Md. 15).

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde genel yönetim kurulu genel başkanlık divanı üyeleriyle, parti divanının kendi üyeleri arasından seçeceği on iki üyeden oluşmaktadır. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde genel başkanlık divanı parti divanının ilk toplantısında bu kurulun üyeleri arasından seçilen üç genel başkan yardımcısından oluşmaktadır (CGP, 1973: Md. 20).

Adalet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin genel oyla seçilen üye tamsayısının iki katından fazla olmamak şartıyla, il kongreleri tarafından seçilen delegelerden oluşmaktadır. Ancak Adalet Partisi'nde Milliyetçi Hareket Partisi'nden farklı bir uygulama olarak; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye tamsayısının iki katı olan sayı, kongre için kararın alındığı tarihteki Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan Adalet Partili üye sayısına bölünmektedir. Elde edilen sayı o ilin Adalet Partili senatör ve milletvekili toplamı ile çarpılarak delege miktarını tespit edilmektedir (AP, 1976: Md. 45,54; MHP, 1969: Md. 87).

Bütün partilerde genel kongreler iki yılda bir salt çoğunlukla toplanmakta ve hazır bulunanların salt çoğunluğu ile karar vermektedir. Bu dönem siyasal partilerinde genel başkanlar kurultay/ büyük kongre tarafından seçilmektedir. Görev süreleri ise kongre/ kurultayın toplanma süreleri arasında geçen zamandır. Bütün partilerde gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçim yapılmaktadır. Genel başkanlar, başka aday olmadığı süre içinde veya aday olsa dahi kongre/kurultayı kazandığı sürece partinin başında bulunmaktadır. Bu dönem içinde sadece Cumhuriyet Halk Partisi'nde genel başkan değişimi yaşanmıştır. 1961 yılında yapılan tüzük değişikliği ile “*Değişmez Genel Başkan*” ilkesi kaldırılmıştır. 1972 yılında yapılan kurultayda Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra değişmez genel başkan olan İsmet İnönü'nün yerine Bülent Ecevit genel başkan seçilmiştir (CHP, 1965: Md. 28; MSP, 1973; Md. 47; CGP, 1973: Md. 26, 28; AP, 1976: Md. 65; MHP, 1969: Md. 89).

6.2.5. 2820 Sayılı Siyasal Partiler Kanunu ve Siyasal Partiler

1982 Anayasası'nda siyasal partilerle ilgili olarak 68 ve 69. maddelerde düzenleme mevcuttur. 1961 Anayasası'nda olduğu gibi siyasal partiler önceden izin almadan kurulabilmektedir. 68. maddenin birinci fıkrasında “*Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir*” diyerek parti kurmanın vatandaşların anayasal hakkı olduğu belirtilmekte ve parti kurma hakkı anayasal güvenceye alınmaktadır. 1982 Anayasası siyasal partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olduğunu tekrarlamıştır.

Anayasa'nın 69. maddesi göre siyasal partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarının kanunla düzenlenmektedir. Anayasa'nın bu hükmü doğrultusunda hazırlanan 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanunu'nun 5. maddesi, siyasal partilerin anayasa ve kanunlar çerçevesinde önceden izin almadan kurulacağını tekrar ederek, vatandaşların siyasi parti kurma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.

1961 Anayasası'na göre siyasal partiler, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip en az on beş tarafından kurulurken, 1982 Anayasası'nda en az otuz kişi tarafından kurulabilmektedir. Kuruluş bildirgesinin İçişleri Bakanlığı'na verilmesi ile tüzel kişilik kazanılmaktadır. 1961 Anayasası'ndan farklı olan bir uygulama ise

siyasal partilerin örgütlenme süresi ile seçimlere girebilme hakkı arasındadır. 1961 Anayasası'nda olmayan bir uygulamaya göre; siyasal partilerin seçime katılabilmek için illerin en az yarısında oy verme gününden altı ay evvel örgütünü kurmuş olması ve büyük kongrelerini yapmış olması öngörülmektedir (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: Md. 36).

Ayrıca yeni Siyasi Partiler Kanunu'nda yerel örgütler kapsamında, belde örgütü de sayılmıştır. 7. maddeye göre siyasal partilerin örgütü; merkez organları ile il, ilçe ve belde teşkilatlarından; Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu ile il genel meclisi ve belediye meclisi gruplarından ibarettir. 4445 sayılı kanunla eklenen hükme göre siyasal partilerin tüzüklerinde kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri yan kuruluşlarla, yabancı ülkelerde yurtdışı temsilciliği kurulabilmektedir.

Siyasal partilere üye yaşı ile ilgili olarak 1961 Anayasası'nda herhangi bir ölçüt bulunmazken, 1982 Anayasası üyelik yaşının on sekiz olduğunu belirtmiştir. Anayasada, yargı mensupları, silahlı kuvvetler mensupları ile kamu görevlilerinin siyasal partilere üye olamayacağını hakkında düzenleme yapılırken, bunun dışında kalan ölçütler siyasi partiler kanununda düzenlenmiştir (Anayasa, 1982: Md.68).

Üyelik ölçütleri ile ilgili olarak kanunda belirtilen hükümlerin dışında kalan hususlar, siyasal partilerin tüzüklerinde düzenlenmektedir. Kanunun 12. maddesi üyelik için başvuranlar arasında; dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep, aile, zümre, sınıf ve meslek farkı gözetilen hükümler bulunamaz hükmünü getirerek; siyasal partilere tüzüklerinde yapılması muhtemel her türlü ayrımcılığın önüne geçmiştir. Üyeliğin ret edilmesi durumlarında bir üst örgüte başvurma hakkı tanınmaktadır. Ancak üst örgüt tarafından verilen karara itiraz edilememektedir. Siyasi partinin en yüksek organı olan büyük kongre seçilmiş üyeler ile tabii üyelerden oluşmaktadır. Seçilmiş üyeler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongreleri tarafından seçilmektedir. Tabii üyeler ise; parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve partinin üyesi olan bakanlar ve milletvekilleridir (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: Md. 14).

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, parti genel başkanının görev süresi için, en çok üç yıl için seçilir şeklinde düzenleme yapmıştır. Ancak üst üste kaç kez seçileceği konusunda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Kanunun 15.

maddesinde genel başkanın seçilme yöntemi açıklanmıştır. Genel başkan büyük kongre tarafından gizli oyla seçilmektedir. Eğer ilk iki turda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilemezse, üçüncü oylamada en çok oy alan aday seçilmektedir (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: Md. 15).

Siyasal partilerin genel başkan ve büyük kongreden sonra en etkili organı üst yönetim olarak kabul edeceğimiz merkez karar ve icra organlarıdır. Merkez karar ve icra organları iki büyük kongre arasında, parti tüzük ve programına ve büyük kongre kararlarına uymak şartıyla, partiyi ilgilendiren hususlarda karar almak ve alınan kararları uygulamak yetkisine sahiptir. Ayrıca zorunlu sebepler dolayısıyla büyük kongrenin toplanmadığı hallerde, partinin hukuki varlığına son verilmesi ve tüzük ve programının değiştirilmesi dışındaki bütün kararları alabilme yetkisi bulunmaktadır. Parti işlerini ilgilendiren konularda yönetmelikler merkez karar ve icra organları tarafından yapılmaktadır. Merkez karar ve icra organlarının isimlerinin belirlenmesi, şekli ve üye sayılarının belirlenmesi parti tüzüklerine bırakılmıştır. Ancak kanun bu organların üye sayısının on beş'ten az olamayacağını belirtmiştir (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: Md. 16).

6.2.6. 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu Esaslarına Göre Kurulan Siyasal Partiler ve Tüzükleri

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun yayınlanmasından sonraki dönemde Türk siyasi hayatında birçok parti kurulmuştur. 12 Eylül 1980 sonrası demokratik ortama geçiş çalışmaları kapsamında siyasal partilerin kurulması esnasında, dönemin askeri yönetimi tarafından 12 Eylül 1980 öncesi siyasal partilerin hem ideolojik hem de toplumsal olarak devamı olacak şekilde parti kurulmasına izin verilmemiş ve birçok parti kurucuları veto edilmiştir. 12 Eylül 1980 sonrası erken dönemde kurulan siyasal partiler içinde iktidara sadece Anavatan Partisi gelmiştir. 6 Eylül 1987'de yapılan referandumla, siyasi yasaklı olan 1980 öncesi siyasi liderler siyaset arenasına geri dönmüşlerdir. Bülent Ecevit Demokratik Sol Partiyi, Alparslan Türkeş Milliyetçi Çalışma Partisi'ni, Süleyman Demirel Doğru Yol Partisi'ni, Necmettin Erbakan ise Refah Partisi'ni kurmuştur. Milliyetçi Çalışma Partisi 24 Ocak 1993 tarihinde yapılan kongresinde ismini Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. Siyasete dönen eski liderlerin kurduğu partiler günümüze kadar olan dönemde değişik

tarihlerde iktidara gelmişlerdir. Bu partilerin yanı sıra Demokrat Türkiye Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti, Refah Partisi iktidara gelmiş diğer siyasal partilerdir.

Anavatan Partisi 20 Mayıs 1983 tarihinde Turgut Özal tarafından kurulmuştur. Anavatan Partisi 1983 ile 1991 yılları arasında tek başına iktidar olurken, 1996 yılında üç aylık bir koalisyon hükümetinde ve 1997-1999 ile 1999-2002 tarihlerinde koalisyon hükümetlerinde yer almıştır. Turgut Özal 1989 yılında Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar olan dönemde genel başkanlık yapmıştır. Yıldırım Akbulut'un genel başkanlığı kısa sürmüştü ve 1991 yılında Mesut Yılmaz genel başkan seçilmiş ve 2002 yılına kadar genel başkanlık koltuğunda oturmuştur. 31 Ekim 2009 tarihinde Demokrat Parti ile birleşinceye kadar olan dönemde birçok genel başkan değişimi olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi 12 Eylül 1980 ihtilali sonrasında 16 Ekim 1981 tarihinde kapatılmıştır. 12 Eylül sonrasında kapatılan siyasal partilerin yeniden açılabilmesi önündeki yasal engeller 1992 yılında yapılan bir yasal düzenlemeyle ortadan kaldırılması sonucu, 9 Eylül 1992 kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Partisi 69 yıl sonra 9 Eylül 1992'de yeniden açılmıştır. Genel Başkanlığa Deniz Baykal seçilmiştir. Deniz Baykal 2010 yılında hakkında çıkan kaset iddiaları sonucu istifa etmiş yerine Kemal Kılıçdaroğlu getirilmiştir. 1995-1996 yıllarına Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümetinde yer almıştır.

Doğru Yol Partisi 23 Haziran 1983 tarihinde Ahmet Nusret Tuna'nın genel başkanlığında kurulmuştur. Ahmet Nusret Tuna'dan sonra Yıldırım Avcı ve Hüsamettin Cindoruk genel başkanlık görevini yürütmüş ve 1987 yılında Süleyman Demirel genel başkanlığa seçilmiştir. Süleyman Demirel 1993 yılında Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar olan dönemde genel başkanlık yapmıştır. Süleyman Demirel'den sonra Tansu Çiller genel başkan seçilmiş 2002 yılına kadar genel başkanlık yapmıştır. 2002 yılında genel başkanlığa seçilen Mehmet Ağar 2007 yılında yapılan kongrede partinin adını Demokrat Parti olarak değiştirmiştir.

Alparslan Türkeş'in talimatı ile kurulan Muhafazakâr Parti, Türkeş'in hapisten çıkması sonrasında ismini, 1985 yılında Milliyetçi Çalışma Partisi olarak, 24 Ocak 1992 yılında yapılan kongrede de Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. Alparslan Türkeş'in 1997'de ölümünden sonra genel başkanlığa

Devlet Bahçeli getirilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi 1999-2002 yılları arasında koalisyon hükümetinde yer almıştır.

Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP), 3 Kasım 1985 tarihinde Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrasi Partisi'nin birleşmesiyle (SODEP) kurulmuştur. Genel başkanlığa Aydın Güven Gürkan (1985-1986) getirilmiştir. 1986-1993 yılları arasında Erdal İnönü genel başkanlık koltuğunda oturmuş ve 1993-1995 yılları arasında da Murat Karayalçın genel başkan olmuştur. 18 Şubat 1995 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşerek hukuki varlığına son vermiştir. 1991-1993, 1993-1995 yılları arasında kurulan koalisyon hükümetlerinde görev almıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP) 14 Kasım 1985 tarihinde Rahşan Ecevit genel başkanlığında kurulmuştur. 13 Eylül 1987 tarihinde yapılan kurultayda genel başkanlığa Bülent Ecevit seçilmiştir. Ecevit 24 Temmuz 2004 yılında rahatsızlığı sebebiyle ayrılmış ve bu tarihte yapılan kurultayda genel başkanlığa Zeki Sezer seçilmiştir. 2009 yılında Zeki Sezer'in ayrılmasıyla genel başkanlığa Masum Türker getirilmiştir. Demokratik Sol Parti 1997-1999 yılları arasında koalisyon hükümetinde yer almış, 1999'da dört aylık bir tek başına hükümetten sonra, 1999 -2002 yılları arasında Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi ile yapılan koalisyon hükümetinde yer almıştır.

Demokrat Türkiye Partisi (DTP), 7 Ocak 1997'de Refahiyol hükümetine tepki olarak istifa eden bir grup Doğru Yol Partili milletvekili tarafından kurulmuş ve ilk genel başkanı Hüsamettin Cindoruk olmuştur. 1997'de Mesut Yılmaz'ın başkanlığında kurulan 55. Hükümet'te Anavatan Partisi ve Demokratik Sol Parti ile beraber koalisyon hükümetinde yer almıştır. 17 Nisan 1999'da yapılan genel seçimleri sonucunda Cindoruk'un yerine İsmet Sezgin getirilmiş ancak 2002 Nisan'ında yapılan kongrede İsmet Sezgin genel başkanlığı Mehmet Ali Bayar'a bırakmıştır. 2002 genel seçimlerinden sonra Bayar'ın istifası sonucu üç kez genel başkan değiştirmiş ve Kasım 2004'te yapılan 4. olağanüstü kongrede genel başkanlığa eski bakanlardan Yaşar Okuyan getirilmiştir. 15 Mayıs 2005'te yapılan 3. olağan kongrede Demokrat Türkiye Partisi'nin adı Hürriyet ve Değişim Partisi olarak değiştirilmiş, Hürriyet ve Değişim Partisi 2008'de Halkın Yükselişi Partisi'ne katılmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), 14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan'ın genel başkanlığında kurulmuştur. 2002 ve 2007 genel seçimlerinde tek başına iktidar olmuştur. Genel başkan değişimi yaşanmamıştır.

Siyasal partiler üyelik ölçütleri ile ilgili olarak farklı düzenlemeler yapmıştır. Bu dönem içinde bazı partilerde öne çıkan unsur üye olanların belirli bir süre için parti içi görevlere seçilme ve seçme hakkından yoksun kalmalarıdır. Üyelik kaydıyla birlikte belirli bir sürenin geçmesi beklenmekte ve sonrasında parti içi görevlere aday olabilmektedirler. Cumhuriyet Halk Partisi'nde aday üyelik adı altında belirlenen bu süre 2010 tüzüğünde altı aydan üç aya indirilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti'de üç ay olarak belirlenmiştir. Aidat tüm siyasi partilerde değişik yöntemlerde ve miktarlarda olmak üzere toplanmaktadır. Demokratik Sol Parti üye aidatını ödemeyenler ile parti okulunda eğitimden geçmeyen üyeleri, parti görevlerine seçme ve seçilme haklarından yoksun kılmıştır. Ancak herhangi bir göreve aday olanların adaylık öncesinde geçmişe dönük aidatlarının tümünün bir seferde ödenerek adaylık işleminin yapıldığı pratikte görülmektedir. Siyasal partilerde üyelik başvurusunda üye adayının mutlaka referans kişi ve kişiler göstermesi gerekmektedir (CHP, 2010: Md. 9; MHP, 2009: Md. 10; SHP, 1988: Md. 7)

Üyelik ölçütlerinde genel hükümlerin yanı sıra Demokrat Türkiye Partisi, "*Kara para aklanması yasası hükümlerine muhalefetten mahkûm olanların*" başvurularını kabul etmemektedir. Demokratik Sol Parti, demokratik sol ideoloji ve Atatürk devrimlerine vurgu yaparak, parti programında belirlenen amaçlar dışında siyaseti menfaat temin etmek isteyenlere kapatmıştır (DTP, 1997: Md. 3; DSP, 2007: 2).

Partilerin ilçe örgütlenmesi Siyasi Partiler Kanunu'nun 20. maddesinde düzenlenmiştir. 20. maddeye göre ilçe örgütü; ilçe kongresi, ilçe başkanı, ilçe yönetim kurulu ve belde örgütünden meydana gelmektedir. İlçe örgütlenmesi ilçe sınırları içindeki beldelerin en az yarısında örgüt kurmayı gerektirir. Belde sayısı üç veya daha az ise beldenin sadece birinde teşkilatlanmak yeterlidir. İlçe örgütünün en üst karar ve denetim organı ilçe kongresidir. İlçe kongresi ilçe merkezi ve çevresindeki köy ve mahallelerde son genel seçimlerde partinin aldığı oy sayısına göre, seçime katılmamış partilerde ise üye sayısına göre, Siyasi Partiler Kanunu'nun

10. maddesinde gösterilen siyasal partiler sicilinde kayıtlı ilgili parti üyelerinin seçtikleri, sayısı dört yüzü aşmayan delegelerden oluşmaktadır. İlçe kongresi için gerekli olan delegelerin seçimi ise köy ve mahallelerde son genel seçimlerde partinin aldığı oy sayısına göre, seçime katılmamış partilerde ise üye sayısına göre bu yerlere verilecek kontenjanlara göre yapılmaktadır. Köy ve mahallelerde üye sayısı yeterli değilse seçim birleştirilerek yapılır.

İlçe kongrelerinin seçilmiş üye sayısı bütün partilerde dört yüzü geçmemektedir. Ancak dört yüz üyenin seçim yöntemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nde, ilçe ve il kongrelerinin delege sayısı, partinin son genel seçimlerde aldığı oyla orantılı olarak merkez yönetim kurulu tarafından belirlenmektedir. Ayrıca ilçelerin ve illerin kaç temsilci ile kongre yapacakları ilgili yönetim kurulunun görüşü alınarak merkez yönetim kurulu tarafından belirlenmektedir. Demokratik Sol Parti'de yerel örgütün görüşü alınmadan doğrudan genel merkez örgüt kurulu tarafından belde, mahalle ve köylerin delege sayısı belirlenmektedir. Sosyaldemokrat Halkçı Parti'de ise delege sayılarını partinin o ilçede son genel seçimlerde aldığı oy sayısının mahalle ve köylere belirli oranlarda dağıtılması ile belirlemektedir. Delege sayısının belirleme yetkisi yine genel merkezde bulunmaktadır (CHP, 2010: Md. 48; DSP, 2007: Md. 34; SHP, 1988: Md. Md.41).

Siyasal yelpazenin solunda bulunan partilerde delege belirleme yönteminde genel merkez etkili olmaktadır. Merkez veya sağ partilerde ise üye sayısının dört yüzün altında olması durumunda bütün üyeler delege olmaktadır. Dört yüzden fazla olması durumunda alınan oy miktarlarının mahalle ve köy sayısına bölünerek elde edilen sayının mahalle ve köyün aldığı oyla çarpılması sonucu hesaplanmaktadır (MHP, 2009: Md. 23; ANAP, 1989: Md. 17).

Adalet ve Kalkınma Partisi'nde daha ayrıntılı bir uygulama mevcuttur. İlçeye kayıtlı üye sayısı dört yüzden az ise, üyelerin tamamı ilçe kongre delegesi sayılmaktadır. AK Parti tüzüğünde ilçeye kayıtlı üye sayısı dört yüzden fazla olması durumunda öncelikle her mahalle ve köy için birer delege tahsis edilerek her mahalle ve köyün kongrede temsil edilmesi sağlanmıştır. Tahsis toplamı, dört yüz sayısından düşülerek, arta kalan delege sayısı, partinin son milletvekili genel seçiminde o ilçede almış olduğu toplam oy rakamına bölünmektedir. Bölüm sonucu çıkan kat sayının, o

ilçeye bağlı her mahalle veya köyde alınmış oyla çarpımı sonucu çıkan sayı ile tahsis olunan sayının toplamı, ilgili mahalle veya köyün ilçe kongresi için seçeceği delege sayısını teşkil etmektedir (AK Parti, 2002: Md. 29).

Doğru Yol Partisi ve Demokrat Türkiye Partisi'nde delege seçim yöntemlerinde benzerlik bulunmaktadır. Her iki partide ilçe kongresi seçilmiş delege sayısı son milletvekili genel seçiminde partinin o ilçede aldığı oy miktarının ona bölünmesi suretiyle hesaplanmaktadır. Elde edilen sayı ilçenin seçilmiş delege sayısını belirlemekte ve bu sayı dört yüzden fazla, yüzden az olmamaktadır. Doğru Yol Partisi'nde köy, mahalle ve beldelere birer delege verilerek bu delegelerin toplam sayısı bulunurken, Demokrat Türkiye Partisi'nde köy, mahalle ve beldelere birer delegelikle beraber parti sorumluluğu adı altında birer üyelik daha verilmektedir. Her iki partide elde edilen toplam sayı ilçenin önceden belirlenen toplam delege sayısından çıkarılmaktadır. Son genel seçimde alınan oy sayısı, kalan sayıya bölünerek bir delegelik için gerekli katsayı elde edilmektedir. Mahalle ve köylerin oy miktarları ayrı ayrı bu katsayıya bölünerek mahalle ve köylerin delege sayısı belirlenmektedir (DYP, 1999: Md. 20; DTP, 1997: Md. 17).

Siyasal Partiler Kanunu'nun 19. maddesine göre siyasal partilerin il örgütleri; il kongresi, il yönetim kurulu, il başkanı ve il disiplin kurulundan oluşmaktadır. İl kongresi il örgütünün en üst düzey karar ve denetim organıdır. İl kongresi sayısı altı yüzden fazla olmamak üzere parti tüzüklerinde belirtilen yöntemlerle ilçe kongrelerinde seçilen delegelerden oluşurken, seçimle gelen bu delegelerin yanı sıra ilin partili milletvekilleri, il yönetim ve disiplin kurulu başkan ve üyeleri il kongresinin doğal üyeleridir.

İl kongresi delege seçim yöntemleri ilçe kongresi delege seçim yöntemleri ile paralellik oluşturmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi, Sosyaldemokrat Halkçı Parti ve Demokratik Sol Parti'de parti üst yönetimleri il kongresine katılacak delege sayısını belirlemektedir. Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi'nde ilçe kongresi delege seçim yönteminin aynısı il kongresi içinde uygulanmaktadır (CHP, 2010: Md. 46,48; DSP, 2007: Md. 33; SHP, 1988: Md.43).

Doğru Yol Partisi ve Demokratik Türkiye Partisi'nde ise il kongresi seçilmiş üyeleri altı yüzden fazla üç yüzden az olmayacak şekilde seçilmektedir. İl kongresi üye sayısı partini son genel seçimde o ilde aldığı oy sayısının yüzde biri

olarak belirlenmekte, eğer sayı altı yüzden fazla ise altı yüz, üç yüzden az ise üç yüz kabul edilmektedir. İlin aldığı toplam oy miktarı bu şekilde hesaplanan kongre üye sayısına bölünerek bir delegeye karşılık gelen katsayı belirlenmekte, her ilçenin oy miktarı bu katsayıya bölünerek ilçelerin delege sayısı hesaplanmaktadır (DYP, 1999: Md. 21; DTP, 1997: Md. 18).

Adalet ve Kalkınma Partisinde ise önce her ilçeye beşer delegelik verilmekte, verilen delege sayısının toplamı, altı yüzden düşülmektedir. Kalan sayının, kongre öncesi yapılmış son milletvekili genel seçiminde partinin o ilde almış olduğu toplam oya bölünmesiyle kat sayı elde edilmektedir. Bu kat sayının, partinin ilçede almış olduğu toplam oyu ile çarpımı sonucu elde edilecek rakama beş adet tahsisin ilavesiyle ulaşılacak rakam, o ilçenin il kongresi için seçeceği delege sayısını oluşturmaktadır (AK Parti, 2002: Md. 35).

Büyük kongrelerin toplanma süresi iki yıldan az üç yıldan fazla olmamak şartıyla partilerin kendi tüzüklerinde belirlenmektedir. Olağanüstü toplantılar, genel başkanın veya merkez karar ve yönetim kurulunun lüzum göstermesi veya büyük kongre üyelerinin ez az beşte birinin yazılı istemi üzerine yapılır (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: Md. 14/ 6,9).

Siyasal partilerin tüzük ve programında değişiklik yapabilmek veya parti politikasını ilgilendiren konularda karar alabilmek için genel başkan, merkez karar ve yönetim kurulu veya büyük kongre üyelerinin ez az yirmide biri tarafından ileri sürülmüş olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra kanunlar, parti tüzük ve programı çerçevesinde toplumu ve devleti ilgilendiren konularla kamu faaliyetleri konularında karar alınması için verilen tekliflerin büyük kongrede hazır bulunan üyelerin üçte biri tarafından yapılması gereklidir (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: Md. 14/10).

Cumhuriyet Halk Partisi, Sosyaldemokrat Halkçı Parti, Demokratik Sol Parti ve Milliyetçi Hareket Partisinde büyük kongre delege sayısı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye tam sayısının iki katını geçmeyecek şekilde her ilin çıkardığı milletvekili sayısının iki katı olarak il kongreleri tarafından belirlenmektedir (CHP, 2010: Md. 53; DSP, 2007: Md. 19; SHP, 1988: Md. Md.37; MHP, 2009: Md. 61).

AK Parti'de seçilmesi gereken toplam delege sayısının yarısı olan beş yüz elli delegelik, illerden seçilecek milletvekili sayısına göre illere tahsis edilmektedir. Tahsisten sonra kalan delege sayısının, partinin son milletvekili genel seçiminde

almış olduğu toplam oya bölünmesiyle kat sayı elde edilir. Kat sayının, partinin ilde almış olduğu toplam oyla çarpımı sonucu bulunacak rakam ile yapılmış tahsisin toplamı, o il kongresinde seçilecek büyük kongre delege sayısını teşkil eder (AK Parti, 2002: Md. 62, 62/1).

Anavatan Partisi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katı, kongrelerin başlamasından önceki genel seçimler sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan partili milletvekili sayısına bölünerek, elde edilen rakam her ilin partili milletvekili sayısı ile çarpılarak illerin delege sayısı hesaplanmaktadır. Eğer ilin milletvekili yoksa çarpılacak rakam bir milletvekili varmış gibi belirlenir ve işlem yapılır (ANAP, 1989: Md. 25,48).

Doğru Yol Partisi ve Demokratik Türkiye Partisi'nde partinin son genel seçimde Türkiye genelinde aldığı oy sayısı bin yüze bölünerek katsayı elde edilmekte, bu katsayı her ilin son genel seçimde aldığı oya bölünerek o ilin çıkaracağı delege sayısı hesaplanmaktadır (DYP, 1999: Md. 37; DTP, 1997: Md. 42).

Merkez karar ve yönetim kurulu Siyasi Partiler Kanunu'nun 16. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre büyük kongreden sonra en üst karar ve yönetim organıdır. Merkez karar, yönetim ve icra organlarının her birinin üye sayısı on beşten az olmamak kaydıyla şekil ve sayısı ile ismi her partinin kendi tüzüklerinde belirtilir. Bu organlar iki büyük kongre arasında kongre kararlarına aykırı olmamak kaydıyla partiyi ilgilendiren hususlarda kararlar alırlar. Zorunlu sebepler dolayısıyla kongrenin toplanamaması durumunda partinin hukuki varlığına son verilmesi ve parti tüzük ve programının değiştirilmesi dışında bütün kararları alabilirler. Ayrıca parti iç yönetmelikleri bu organlar tarafından hazırlanır (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: Md. 16).

Partilerin merkez karar, yönetim ve icra organlarının üye sayıları farklılıklar göstermektedir. Üyeleri büyük kongre tarafından seçilmektedir. Ancak bazı siyasal partilerde seçilmiş üyelerin dışında atamayla gelen üyeler de bulunmaktadır. Farklı uygulamalara sahip siyasal partilerin usulleri aşağıda verilmiştir.

Demokratik Sol Parti'de genel başkanın parti meclisi üyeleri arasından seçeceği dört genel başkan yardımcısı ile genel sekreterin parti üyeleri arasından seçeceği üç genel sekreter yardımcısı yer almaktadır (DSP, 2007: Md. 26).

Milliyetçi Hareket Partisi'nde genel idare kurulu seçilen üyelerin dışında, kadın kolları genel başkanı, gençlik kolları genel başkanı ve genel idare kurulu tarafından seçilecek altı üye ile birlikte otuz yedi üyeden oluşmaktadır (MHP, 1969: Md. 27,28).

Doğru Yol Partisi tüzüğünde merkez karar kurulu ve genel idare kurulu adı altında iki farklı oluşum bulunmaktadır. Merkez karar kurulu parti genel başkanı ve büyük kongre tarafından seçilen yetmiş üyeden oluşmaktadır. Genel başkanın gerekli gördüğü durumlarda toplanır ve partinin genel politikası ile ilgili kararlar alır ve genel başkanın teklif ettiği konuları inceler ve karar alır. Bunun yanında genel idare kurulu ise parti genel başkanı ve büyük kongre tarafından seçilen kırk üyeden oluşur. En geç on beş günde bir toplanır. Parti örgütünün yönetimi genel idare kurulu tarafından yapılır. Partinin icra organıdır (DYP, 1999: Md. 48-50).

Siyasi Partiler Kanunu parti genel başkanı seçim usullerini 15. maddesinde düzenlemiştir. Bu maddeye göre parti genel başkanı, büyük kongre tarafından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilmektedir. Eğer ilk iki oylamada sonuç alınamazsa, üçüncü oylamada en çok oyu alan genel başkan seçilmiş sayılır. Genel başkan en çok üç yıl için seçilmektedir.

Genel başkanın seçim usulleri ve süresi partilerin tüzüklerinde düzenlenmiştir. Çoğu partilerde genel başkanın görev süresi olarak iki büyük kongre arası belirlenmiştir. Genel başkan tekrar aday olabilmektedir. Ancak kaç kez üst üste aday olacağı konusunda her partide düzenleme mevcut değildir. Büyük kongreler iki veya üç yılda bir yapılmaktadır. Dolayısıyla büyük kongrede seçilen genel başkan herhangi bir istifa veya mücbir sebepten dolayı boşalma olmazsa veya büyük kongre delegelerinin tüzüklerinde yazan usullerde toplanılması istenmezse görev başında kalabilir. Genel başkan aday olabilmek için büyük kongrede parti tüzüklerinde belirtilen şekilde ve sayıda delege imzasıyla aday gösterilmesi gerekmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi, Anavatan Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti'de genel başkanın ara vermeden kaç kez üst üste seçileceği belirtilmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nde genel başkan, kurucu genel başkanlık hariç, en fazla olağan dört dönem genel başkan seçilebilmektedir. Sosyaldemokrat Halkçı Parti genel başkanı olarak aynı kişi üst üste beş kez genel başkanlığa seçilebilir. Bu süre sonunda yeniden seçilebilmek için üç yıl geçmesi gerekmektedir. Anavatan

Partisi'nde ise genel başkan üç yıl için seçilirken, aynı kişi ara vermeden beş defa seçilebilmektedir. Beş defadan fazla seçilmesi için aradan üç yıl geçmesi gerekmektedir (ANAP, 1989: Md. 63; AK Parti, 2002: Md. 75; SHP 1988: Md. 26).

7. SİYASAL PARTİ LİDERLERİNİN DEVLET BAŞKANI VEYA BAŞBAKANLIK İLE BİRLEŞMESİ

Siyasal parti liderleri, iktidara gelebilmek için parti örgütü tarafından seçilerek gelen ve belirli bir parti üyesinin desteğini alan kişidir. Liderlerin, partisinin seçimleri kazanarak iktidara gelmesiyle birlikte, lider sıfatıyla hükümette en üst görevi alması kaçınılmazdır. Aynı konu devlet başkanı/cumhurbaşkanı seçimlerinde de söz konusudur. İktidarda olan parti liderinin hem yürütmenin başındaki olan kişi olarak, hem de mecliste belirli bir çoğunluğa sahip partinin lideri olarak devlet başkanlığı seçimlerine katılması olağandır.

Devlet başkanı/cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesi yönteminde, parlamentoda çoğunluğa sahip olan partinin liderinin adaylığını açıklaması veya parti içinden veya dışından bir kişiyi aday göstermesi şeklinde olabilir. Eğer parlamentoya hakim olan parti devlet başkanı/cumhurbaşkanını seçme çoğunluğuna sahip ise aday belirleme işleminde diğer partilerin görüşünü alma yoluna başvurmayabilir. Devlet başkanı/cumhurbaşkanı seçme çoğunluğuna sahip değilse, mutlaka parlamentoda temsil edilen diğer partilerle veya sayı yeterli olursa bir parti ile mutabakata varmak zorundadır.

Başbakan, partisinin parlamentodaki gücüne bağlı olarak, devlet başkanlığına aday olabilir. Yani başbakanlıktan, devlet başkanlığına geçiş olabilir. Bunun yanı sıra parlamentoya hakim olan partinin liderinin başbakan veya devlet başkanı olmadığı durumlarda olabilir. Böyle bir uygulamada lider partisini seçimlere hazırlarken, parti tabanının desteklediği kişinin devlet başkanı olması için çalışma yapar. Bunun en iyi örneği Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmektedir. Parti lideri, “*Ulusal Komite Başkanı*” sıfatıyla partisinin devlet başkanlığı adayının seçim kampanyalarında en aktif görevi üstlenmektedir.

G-8 ülkeleri ve Türkiye'de siyasal parti liderleri genellikle partisinin başbakan ve devlet başkanı adayı olmaktadır. Bu uygulamaların istisnaları mevcuttur, ancak genellemeyi bozmamaktadır. İngiltere'de parti liderleri seçim

sonrasında partinin başbakan adayı olarak hükümeti kurmakla görevlendirilir. Tarihsel süreç içinde istisnası bulunmamaktadır.

Yarı başkanlık sistemini uygulayan Fransa’da genellikle koalisyon hükümetleri görülmektedir. Parlamento seçimleri sonrasında çoğunluğu sağlayan partinin desteklediği kişi, koalisyon hükümetinde “*Başbakanlık*” görevini üstlenirken, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde partisinin “*Cumhurbaşkanı Adayı*” olarak seçimlere girmektedir. Ancak parti liderinin başbakan veya cumhurbaşkanlığı ile buluşması, 2002’den sonra UMP’de uygulamasını bulmaktadır (Çizelge-26).

Almanya’da parti liderleri “*Başbakanlık*” makamında buluşmaktadır. Parlamento seçimlerini kazanan partinin lideri “*Şansölye*” sıfatıyla yürütmenin başında bulunur. Siyasal parti liderlerinin cumhurbaşkanlığı makamına geçme gibi bir düşünceleri bulunmamaktadır.

İtalya’da parti liderleri Almanya’da olduğu gibi “*Başbakanlık*” makamında buluşmaktadır. Başbakanlık görevinden cumhurbaşkanlığına aday olan parti lideri bulunmamaktadır.

Japonya’da devlet başkanlığını İmparator’un temsil etmesi sebebiyle, siyasal parti liderleri “*Başbakanlık*” görevini üstlenmektedir.

Kanada’da devlet başkanı sıfatıyla görev yapan “*Genel Vali*” İngiltere Tacı tarafından atanmaktadır. Dolayısıyla siyasal parti liderleri parlamentoda çoğunluğu elde etmesi durumunda “*Başbakanlık*” görevini üstlenmektedir.

Rusya’da 1990 yılına kadar olan dönemde Komünist Parti Genel Sekreteri aynı zamanda devlet başkanı sıfatıyla görev yapmaktadır. 1990 sonrasında ise siyasal parti liderleri başbakanlık veya devlet başkanlığı görevlerini üstlenmemektedir. Parti lideri partisinin seçim kampanyalarında görev almaktadır. Rusya Anayasası’nın 111. maddesine göre Başbakan, Rusya Parlamentosu Duma içinden aday olanlar arasından Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır. Partiler devlet başkanlığı için ise her seçim döneminde liderin dışında aday göstermektedir. Rusya Anayasası’na göre devlet başkanının art arda en fazla iki kez seçilme hakkı olması sebebiyle, 2000-2008 yılları arasında iki kez devlet başkanlığına seçilen Vladimir Putin, başbakanlık görevini üstlenmiş ve devlet başkanlığı adayı olarak Dmitry Medvedev gösterilmiştir.

Türkiye’de ise 1945 yılına kadar olan dönem içinde parti lideri cumhurbaşkanı ile özdeşleşirken, 1945-1950 arasında kalan dönemde parti liderinin cumhurbaşkanlığı ile olan bağlantısı zayıflamaya başlamış ve 1950 sonrasında ise parti liderlerinin “*Başbakanlık*” görevine yöneldiği görülmektedir. 1989 yılına kadar olan dönemde cumhurbaşkanları genellikle parlamento dışından partilerin anlaşması veya iktidar partisinin önerdiği kişinin seçilmesi şeklinde olmuştur. 1989 yılından sonra Anavatan Partisi lideri Başbakan Turgut Özal’ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte parti liderlerinin başbakanlıktan sonra cumhurbaşkanlığı görevine aday oldukları görülmektedir. 1993 yılında ise Doğru Yol Partisi lideri Süleyman Demirel, parlamentoda sahip olduğu gücü kullanarak başbakanlık görevinden cumhurbaşkanlığına geçiş yapmıştır.

Çalışma kapsamında olan ülkelerde siyasal parti liderlerinin başbakan veya devlet başkanı olması sürecini, ülkelerin hükümet sistemlerine bağlamak veya güçlü cumhurbaşkanı ve güçlü başbakan formülleri ile genellemek mümkündür. Başkanlık sistemini uygulayan Amerika Birleşik Devleti’nde partiler başkanlık adayını çıkarmaktadır.

Fransa gibi yarı başkanlık sistemini uygulayan ülkelerde, parti liderlerinin başbakanlık görevi ile birlikte devlet başkanlığı seçimlerinde de aday gösterildikleri görülmektedir.

1990 sonrasında yarı başkanlık sistemini uygulayan Rusya’da ise parti liderlerinin dışında, parti adaylarının başbakan veya devlet başkanlığına aday oldukları görülmektedir.

Almanya ve İtalya’da ise güçlü başbakan sisteminin olması sebebiyle parti liderliği başbakanlıkta buluşmaktadır.

İngiltere, Kanada ve Japonya’da anayasal monarşi sisteminin olması sebebiyle, devlet başkanlığı sıfatı monarkta bulunmaktadır. Dolayısıyla parti liderliği başbakanlıkta buluşmaktadır.

Türkiye’de uygulanan parlamenter sistemde 1980 yılına kadar olan dönem içinde güçlü başbakan sisteminde başbakanlık ön planda olurken, 1980 sonrasında cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması ile birlikte parti liderlerinin başbakanlıktan sonra cumhurbaşkanlığına yöneldikleri görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinde siyasal partinin lider durumunda olan ulusal komite başkanlarının partiyi seçimlere hazırlama görevi dışında siyasal anlamda bir etkinliği bulunmamaktadır. ABD’de asıl olan partinin başkan adaydır.

İngiltere’de siyasal parti liderleri parti politikasının oluşturulmasında önemli rol oynarlar. Liderler parti politikalarını oluştururken kendi iç dengeleri sağlamak için hiziplerin görüşlerine de yer vererek, olabilecek muhtemel her gelişmeyi kontrol altına tutmaya çalışırlar. Parti liderinin parti militanları ile ılımlı seçme kitlesi arasında denge kurması seçimlerde partinin başarısı için gereklidir (Roskin, 2009: 74).

Fransa’da dönemsel olarak partiler lider çıkarmıştır. Liderlerin dışında partinin genel başkanı olarak görev yapanlar daha çok partinin yönetilmesinde etkili olmuşlardır. De Gaulle ve Mitterand partileri için lider sayılabilecek isimlerdir. De Gaulle’ün parti üzerinde kesin hâkimiyeti ardılları üzerinde etki bırakmış ve De Gaulle’e duyulan saygı uzun süre devam etmiştir. Sosyalist Parti’de ise Mitterand uzun bir dönem sonra 1981’de hem başkanlığı hem de parlamentoyu kazanarak liderliğini pekiştirmiştir (Roskin, 2009: 159).

Almanya’da Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Weimar Cumhuriyeti döneminin öncesi ve sonrasında sürekli güçlü liderlikler görülmektedir. Hitler’in günün siyasal koşullarından yararlanarak kendi partisi içinde kurduğu liderlikle beraber ülkeyi savaşa sürüklemesi, savaş sonrasında partilerde güçlü liderliğin önünü açacak önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. CDU’nun kurucusu olan Konrad Adeneur güçlü bir liderlikle “Şansölye” olarak ülkeyi uzun süre yönetmiştir. Konrad sonrası şansölyelerde güçlü bir liderlik görülmemektedir (Roskin, 2009: 221).

İtalya ve Almanya’da 1945 öncesinde güçlü liderliğin yanlış kullanıldığında ülkeyi felakete sürüklemesi, her iki ülkede savaş sonrasında siyasal partilerle ilgili tedbirlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir.

Siyasal parti liderliği seçmenler üzerinde etkilidir. Ülkede sağ ve sol cephede partiler arası birleşme ve ittifaklar görülse de, her iki cephenin en güçlü kişisi lider olarak seçimlere girmektedir.

Kanada’da siyasal parti liderleri partilerin seçimlere hazırlanmasında ve politikaların belirlenmesinde etkili olan isimlerdir. Japonya’da siyasal parti liderleri

bir görevi yerine getirme amacıyla seçilmektedir. Partilerin tüzüklerinde belirtilen düzenlemeye uygun olarak süreleri dolunca görevlerinden ayrılmaktadır.

Rusya'da partilerde güçlü bir liderlik bulunmaktadır. Gerek Sovyetler Birliği döneminde gerekse de 1990 sonrasında siyasal partilerde lider hâkimiyeti söz konusudur.

Türkiye'de ise siyasal partiler seçmenin önüne parti lideri ile çıkmaktadır. Güçlü liderler genellikle partilere seçim kazandırmıştır. Ancak güçlü liderliğin dışında dönemsel olarak sosyal ve ekonomik yönden gelişen olaylar yeni partileri iktidara taşımakta ve yeni liderler ortaya çıkarmaktadır.

8. SİYASAL PARTİLERDE ÜST YÖNETİM VE LİDER DEĞİŞİMİNDE ETKİLİ OLAN TEMEL UNSURLAR VE DEMOKRATİK UYGULAMALAR

Siyasal parti üst yönetimleri ve liderleri kendi tüzüklerine göre belirlenen kurallar içinde seçilir. Siyasal partinin yapısını oluşturan üye, taraftar, seçmen, örgüt, lider ve yönetici kadrolarının oluşturulmasında insan faktörü daima ön plandadır. Seçmenler partiyi iktidara getirirken, üyeler partinin yönetici kadrosunu ve liderini kendi içinden belirli kurallar çerçevesinde seçer. Üye ve seçmenin duygu ve düşüncesi, yaşadığı çevre, aldığı eğitim, ekonomik durumu gibi etkenler onların karar vermesinde etkili olur. Bütün bu etkenleri sosyo-ekonomik yapı içinde genellersek, üst yönetimin ve liderlerin belirlenmesinde üye ve delege ile üye, delege ve seçmenin sosyo-ekonomik durumlarının temel unsurlar olduğunu söyleyebiliriz.

8.1. Sosyo-Ekonomik Yapının Siyasal Parti Yönetimi ve Liderliği Üzerindeki Etkisi

“Sosyal yapının” sözlük anlamı “*İçinde sosyal ilişkilerin, sosyal olayların meydana geldiği, sosyal grupların ve kurumların yer aldığı toplumun şekil ve çerçevesiyle ilgili dış görünüşe sahip olan bir sosyal varlık, toplumsal yapı, sosyal bünye*” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2010 d). Sosyal yapı kavramını ilk kez Herbert Spencer kullanmıştır. Radcliffe- Brown, sosyal yapıyı bireyler arasındaki bütün ilişkiler olarak görmektedir. Radcliffe- Brown’un bireysel yaklaşımının yanı sıra Ginsberg sosyal yapının toplumu oluşturan temel grup ve kurumlardan meydana geldiğini belirtmektedir. Diğer bir yaklaşım ise Nadel tarafından ileri sürülmüş ve sosyal yapının temeline bireyler arasındaki ilişkilerde bireylerin aldıkları rolleri yerleştirmiştir (Gökçe, 2007: 2,3)

Sosyal yapı içinde meydana gelen olaylarda yer alan aktörler, ister bireysel isterse kurumsal alanda olsun belirli roller alırlar. Doğuştan itibaren aldıkları eğitim ile aileden öğrendikleri gelenek ve görenekleri yansıtan bireyler ile bireyler tarafından oluşturulan kurumların, kendi rol ve değer yargılarını yansıttıkları alana “*Kültürel Yapı*” (Manevi) adı verilmektedir. Bireylerin ve kurumların duygu ve davranış ve değerlerini, aldıkları rollerle birlikte yaşadıkları alanın dış çevresini oluşturan ülke, kent ve köylere ise “*Fiziksel Yapı*” (Maddi) adı verilmektedir. Siyasal

iktidarlar, sosyal yapı etkenlerinin kendi içinde ve birbirleriyle olan ilişkisinden doğrudan etkilenir. Sosyal yapıyı oluşturan etkenleri; nüfus, çevre ve yerleşim yeri, sınıflar, eğitim, hukuk, aile ve din olarak belirtmek mümkündür. Bu temel etkenler siyasal alanda da etkilidir.

Nüfusun nicel özelliğinin yanı sıra, nüfusu oluşturan bireylerin yaş ve cinsiyetleri siyasal davranışlarda farklılaşmalara neden olmaktadır. Gençler yaşlılara karşı daha çok değişime ve yeniliğe yönelik tutum sergilerler. Yaşlılar ise tutucu eğilimlere sahiptirler. Bunun sebepleri gerek psikolojik ve gerekse sosyolojik anlamda açıklamasını bulmuştur. Kuşaklar arasındaki tutum farklılaşmasının temelinde bireysel enerji gelmektedir. Gençlikte sahip olunan enerji, değişikliklere daha kolay ve rahat bir uyum gösterilmesini sağlar. Ancak yaşın ilerlemesiyle birlikte enerjisi azalan kişi değişikliklere uyum göstermenin yerine mevcut durum içinde yaşamayı tercih eder. Ayrıca yaşı ilerlemiş kişilerde, yıllar boyunca elde ettiklerini değişimle birlikte kaybedebileceği korkusu, onları değişikliklere karşı tavır almasına neden olmaktadır. Gençlerin eş ve çocuk gibi etkenlere bağılıklarının olmaması ve toplumda henüz yeterli sorumluluk almamış olmaları, onların değişikliklere çabucak uyum göstermelerini sağlar. Dolayısıyla genç nüfusu fazla olan ülkelerde siyasal davranışlarda değişimler kolaylıkla yaşanmaktadır. Willy Brandt kendisinin sosyal demokrat olmasına karşın, oğlunun komünist olduğunu söyleyen gazeteciye “*On sekizinde komünist olmayan, otuz beşinde iyi bir sosyal demokrat olamaz*” şeklinde cevap vermiştir (Kışlalı, 2008: 157,158).

Yaş unsuru kuşaklar arası tutum değişikliğinin yanı sıra ekonomik anlamda, işgücü açısından siyasal davranışlara etki yapar. Genç nüfusa sahip ülkeler daha fazla işgücüne sahip demektir ve aynı zamanda ülkede mevcut işgücünün ihtiyacını karşılayacak, istihdam sağlayacak yatırımların yapılmasını gerektirir. Ekonomik anlamda gerekli önlemleri almayan bir siyasal iktidarın, açıkta olan işgücünün tepkisini çekmesi kaçınılmazdır. Siyasal iktidarlar ve diğer siyasal partiler kendi programlarını yaparken sahip olunan işgücüne yönelik düzenlemeler yapmak zorundadırlar.

Kadınların erkeklere oranla siyasal katılımlarının daha az olması kadın erkek eşitsizliği ile açıklanabilir. Kadınların biyolojik, ekonomik ve psikolojik nedenlere dayandırılan eşitsizliği siyasal katılımlarının önünde en büyük engeldir.

Erkek etkenli feodal veya kırsal yörelerde kadınların erkekler arasında siyaset yapması, onlarla aynı ortamda siyasetçi kimliği ile bulunması ve erkeklerin bildiği bölge sorunlarına çözüm bulacak kişi olarak bulunması karşı cins için düşünülemez bir durumdur.

Kadınlar oylarını ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak genellikle kocalarının siyasal tercihleri yönünde kullanmaktadır. Bu tutum daha çok az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde görülürken, gelişmiş ülkelerde eğitim unsurunun kadınların oy kullanmasında etkili olduğu görülmektedir. Kadınların genellikle güçlü olan partiyi, tutucu ve dinci partiyi destekledikleri görülmektedir (Kışlalı, 2008: 168,169).

Nüfus, kentleşme ve eğitim etkenlerinin birbirleriyle bağlantılı yönleri bulunmaktadır. Nüfusun hızla artması kırsal kesimde yaşayanların kaynak sıkıntısı yaşamaları sonucu kente göç etmelerine neden olur. Hızlı bir kentleşme ise beraberinde kent sorunları ile birlikte eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında siyasal iktidarları ve yöneticileri çözümler bulmaya yöneltir. Kentleşmeyle birlikte kentlerde yaşanan sıkıntılar, bireyler arasındaki iletişim, yazılı veya sözlü bilgiye ulaşmada yaşananlar kırsal kesime oranla daha fazladır. Dolayısıyla kentlerde yaşayanların siyasal anlamda değişime açık oldukları görülür. Bunun yanında kırsal kesimde ise tutuculuk daha fazladır ve değişime kapalıdır. Ancak kentlerde yaşayanların birçoğunun kırsal kesimden göç ettikleri ve kırsal kesimle mutlaka bir bağlarının olduğu unutulmamalıdır. Kentlere daha çok genç nüfus iş bulmak ve çalışmak amacıyla gelmekte ve aile büyükleri ise kırsal kesimde ikamet etmektedir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, gelenek ve göreneklere bağlılık ve dine saygı, yüz yüze iletişim, dayanışma duygusu ve kadercil eğilimler kırsal kesimin özellikleri olup bu özelliklerin siyasal tercihlere yansımaları tamamen ataerkil bir yapıya sahiptir. Kırsal kesimde seçmen kitlesinin üzerinde aşiret ve aile reisleri ile kanaat önderleri ve din adamlarının etkisi belirgindir. Bölge seçmeni bu kişilerin sözlerinden dışarı çıkamadıkları için siyasal katılımında ve tercihlerde sürekli olarak onların söyledikleri veya işaret ettikleri parti veya kişiler ön planda olur.

Kentlerde iletişimin çok boyutlu olması ve kitle haberleşme araçlarının herkese ulaşması, eğitim seviyesinde olumlu gelişmeler bireyler arasındaki ilişkileri artırır ve kitlesel birliktelikler, farklı düşünceler kentsel ortamda hayat bulurlar.

Böyle bir ortamda bulunan kişi kendisini soyutlayamaz ve etkileşime daima açık olur. Siyasal katılım ve tercihlerde kentsel nüfus, değişime açık bir durumda kararlarını kendisi verir. Kentli birey aile bağlarından daha çok, etkileşimde bulunduğu grupların fikirlerine göre hareket eder.

Kentsel ortamda bulunan bir diğer grup ise toplum tarafından dışlanan kişilerdir. Toplum tarafından dışlanma çocukluk döneminden, ergenlik ve yetişkinlik dönemine kadar olan her evrede görülür. Siyasal anlamda özellikle gençlere verilen önem bütün siyasal partilerin merkez ve yerel örgütlerinde gençlik kolları şeklinde kendini göstermektedir. Gençlik kollarına genellikle mahalle veya semtlerde aktif olan gençler veya bir başka anlatımla, en iyi futbol ve basketbol oynayan gençler veya fiziki gücü nedeniyle çevresine diğer gençleri toplayan gençler seçilmektedir. Bunların siyasal olarak katkısı yadsınamaz. Ancak iyi futbol oynayamayan, ayağının altından topu kaçıran ve dışlanan gençler, giremedikleri gruplar için olumsuz anlamda düşünceler geliştirirler ve seçmen olarak kendisini dışlayanların etkin olduğu siyasal hareketin karşısında tavır alırlar, dolayısıyla kenarda köşede kalmış ve dışlanmış tüm gençlerin mutlaka tespit edilip kazanılması gerekmektedir.

Ekonomik etken özellikle sınıfsal ayrılığın olduğu ülkelerde siyasal arenayı farklı ideolojilere sahip gruplar arasında ayrıştırır. İşçi sınıfı, burjuva ve sermaye kesiminin siyasal anlamda buldukları yerler farklılık gösterebilir. Ancak küreselleşmeyle birlikte işçi sınıfının kendi haklarını tamamen kullanabileceği bir siyasal ortam bulunmamakta ve işçi sınıfının büyük bir kısmı muhafazakâr değerlere yönelerek, mevcut düzenin korunmasından yana tavır almaktadır. Ekonomik değerler hususunda ülke zenginliğinden çok, bireysel zenginliğin siyasal tercihlerde etkisi daha çoktur. Ülkenin zengin olmasıyla birlikte yaşam koşullarını ve refahın artması, ülke insanını siyasal anlamda farklı maceraları aramaya yönlendirmez. Ancak toplumun bütün kesimlerinin aynı gelir seviyesinde olması kesinlikle beklenemez. Dolayısıyla ülke içinde farklı gelire sahip gruplar mutlaka olacak ve her birinin farklı siyasal tercihleri olacaktır. Varlıklı kesimler ülkede mevcut düzenin değişmemesi ve kendi iş düzenlerinin bozulmaması için farklı arayışlara girmezler ve siyasal tercihlerini ona göre yaparlar.

Üretim düzeyinin yüksek olması bireylerin çalışma saatlerinin dışında kendilerine daha fazla zaman ayırmasını, eğitimin daha kaliteli ve etkili olmasını

sağlar ve eğitimin yükselmesi ile birlikte teknolojinin kullanımı artar. Teknolojinin artan şekilde kullanılması sanayinin gelişmesini ve üretimin çoğalmasını sağlar. Bütün gelişmeler ülkenin refah seviyesinin artmasını sağlarken bireylerin kültürleri ve siyasal tercihlerinde yansımaları bulur.

8.2. Siyasal Partiler Hukukunun Partilere Etkisi

Siyasal partiler hukuku ile ilgili olarak iki yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi siyasal parti olgusunu yasal düzenlemenin dışında tutma eğilimidir. Birçok ülkede siyasal partilerle ilgili olarak anayasal düzenlemenin yapılmadan, siyasal partiler dernek statüsünde tutulmuştur. Bu ülkelerdeki uygulamanın amacı dernek kurma özgürlüğünün partiler içinde sağlanmasıdır. Anayasal ya da yasal düzenleme yapan ülkeler açısından ise iki farklı düşünceden bahsedilebilir. Sadece anayasalarda bireysel özgürlükler seviyesinde hakların tanınması görüşü, partilere ilişkin ayrıntılı ve geniş kapsamlı yasaların yapılmasının partilerin serbestçe kurulması özgürlüğüne aykırı düşeceğini varsaymaktadır. İkinci düşünüş ise partilerle ilgili olarak geniş kapsamlı düzenlemelerin yapılması şeklinde olup amacı demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasal partileri kurumsallaştırmaktır (Sağlam, 1999: 13).

Siyasal partiler faaliyetlerini icra ederken yasal çerçevede hareket etmek zorundadır. Yasal çerçevenin sınırlarının ise yazılı kurullarla belirlenmesi ve siyasal faaliyetlerinin bu sınırlar içinde hareket etmesi gerekmektedir. Burada karşımıza iki önemli sorun çıkmaktadır. Birincisi yasal sınırları kim belirleyecek? İkincisi sınırın genişliği ne kadar olacak?

Birinci sorunda verilecek en doğru cevap meşru iktidar olacaktır. İktidarı eline geçiren siyasal parti kendi konumunu güçlendirerek iktidarı kaybetmek istemeyecek ve yasal olarak eksik gördüğü konularda düzenlemeler yapacaktır. Siyasal partileri yakından ilgilendiren hukuki düzenlemeler seçim kanunu ve siyasal partiler kanunudur. Siyasal partiler kanununda yapılacak kısıtlayıcı düzenleme, iktidar partisine de sirayet edeceğinden, iktidar partisi böyle bir düzenleme yerine seçim kanunu üzerinde değişiklik yapma yolunu tercih eder.

Seçim yöntemlerinin farklı uygulaması, temsilde adalet ve hükümette istikrar düşüncelerinin yansımasıdır. Temsilde adalet düşüncesi nispi temsil yöntemini ve barajsız veya çok düşük barajlı yöntemi içerirken, hükümette istikrar düşüncesi ise öncelikle nispi temsil yöntemi olmasına rağmen yüksek baraj veya tek turlu çoğunluk yöntemini içerir. Düşük barajlı nispi temsil yönteminde halkın iradesi parlamentoya yansırken, yüksek barajın uygulandığı nispi temsilde baraj altında kalan siyasal partilerin oyları, barajı geçen partiler arasında ve özellikle seçim çevresinde en yüksek oyu alan partinin daha fazla milletvekili çıkarmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla % 30-35 gibi oy oranı ile uzun yıllar iktidarı elinde tutan siyasal partiler olabilmekte ve yaklaşık olarak % 20-25 oy, parlamentoda temsil edilmemektedir. Böyle bir yöntemle iktidarı ele geçiren siyasal partiler, demokratik ilkelere aykırı olmasına rağmen seçim sisteminde değişikliğe gitmemektedir.

Siyasal iktidarın keyfi uygulamalarının önüne geçmek amacıyla, siyasal partilerin anayasal güvence altına alınması gerekmektedir. Anayasal güvence ilk başta siyasal partilerin iktidar tarafından keyfi yasal düzenleme yapılarak kapatılmasının önüne geçmesini sağlar. Ancak partilerin kapatılma esasları ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bu durumda en iyi esasların hangi ülkede olduğu tartışmaya açıktır. Bir kere siyasal partiyi kim kapatacak ve hangi faaliyetleri kapatma sebebi sayılacaktır? Bu sorulara verilen cevaplar anayasaların demokratikliği ile doğrudan ilişkilidir. Siyasal partilerin yasama erki tarafından kapatılması uygulaması, yasamaya hâkim olan iktidar tarafından suiistimal edilme riski ile karşı karşıyadır. Yargı tarafından kapatılmasında ise sürecin içine yasama ve yürütmenin dışında yargı da dahil edilmektedir. Tarihsel süreçte adli yargı uygulamasından, anayasa mahkemeleri uygulamasına geçilmiştir. Siyasal partilerin, dernekler statüsünde olduğu dönemlerde dernekler kanunu hükümleri uyarınca yerel adli mahkemeler tarafından kapatıldığı, özellikle Türkiye örneklerinde görülmektedir. Bu tür uygulamaların karşıt görüşe sahip kişiler veya siyasal iktidarın baskısına maruz kalan yerel mahkemeler tarafından suiistimal edilmesi muhakkaktır. Anayasa mahkemeleri tarafından kapatılma demokratik ilkeler açısından uygun olmakla beraber, kapatılma davasının açılması ve iddianamenin hazırlanması ise düzenlenmesi gereken bir diğer husustur. Uygulamada Yargıtay Cumhuriyet

Başsavcısı tarafından yasada belirtilen usullere göre ve yasama organında alınan kararlar kapatma davaları açılmaktadır.

Yasama organı tarafından kapatma davasının açılması özellikle tek meclisli demokrasilerde meclise hâkim olan iktidar tarafından farklı amaçlar için kullanılabilir. Çift meclisli demokrasilerde meclislerin kapatma davası açma usullerinde birbirlerini dengeleme imkânları olur. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın dava açması ise bağımsız yargının sürece dâhil edilmesi anlamına gelir. Bu durumda ise kapatma nedenlerinin özgürlükçü bir anlayışla ve demokratik değerlere daha fazla yer vererek düzenlenmesi gerekmektedir.

Siyasal partilerin kapatılması partiyi destekleyen seçmen ve taraftarların siyasal arenada temsil edilmemesi anlamına gelecek ve parti mensupları demokratik kuralların dışında kendi seslerini duyurma çabasına girecektir. Ancak anayasada veya yasalarda belirtilen kurallara uygun hareket etmeyen partilerin faaliyetlerine devam etmesi düşünülemez. Öyleyse siyasal özgürlük alanının genişletilerek çağdaş demokratik ülkelerde uygulanan şekilde düzenleme yapılmalıdır.

Siyasal parti örgütlerinin oluşturulmasında esas olan unsur, halka en iyi şekilde ulaşma ve onunla en etkili olarak iletişim kurma eksenli olmalıdır. Siyasal partiler amaçlarını gerçekleştirmek için insan odaklı çalışmak zorundadırlar. Örgütlerin halka ulaşacak şekilde oluşturulması, her zaman halkla iletişimin kurulması anlamına gelmemektedir. Örgüt yöneticilerinin halk tarafından sevilen kişiler olması ve sürekli halkla beraber olabilecek, onlarla samimi iletişim kurabilecek yapıya sahip olmaları gerekmektedir.

Siyasal partilerle ilgili hukuki düzenlemeler, partilerin örgütlenmesinin önündeki engelleri kaldırarak halka ulaşmasının önünü açmak zorundadır. Mülki teşkilata göre yapılan teşkilatlanmalar, belirli bir noktaya geldiğinde yasal olarak son bulmaktadır. Siyasal partiler "*Temsilci, Birim Sorumlusu*" gibi sıfatlarla halka ulaşma çabasında olsalar da, yasal olarak herhangi bir sıfat taşımayan bu kişilerin siyasal kararların oluşturulma sürecine katılımında eksiklikler olmaktadır. Siyasal partiler daha fazla insana ulaşarak faaliyetlerini daha etkin bir şekilde sunabilmek için isterlerse mahalle, ocak örgütleri gibi örgütler ile coğrafi temelin dışında örgütlenme imkânına sahip olmalıdır. Örgütlenmede kısıtlamanın kaldırılması parti tabanının güçlenmesine, siyasal sürece daha fazla katılımın olmasını sağlar.

Siyasal partilerin kurulmasında İçişleri Bakanlığı'na dilekçe verilmesi, parti kurma özgürlüğü açısından önemli bir düzenleme olsa da, partinin mali konularda faaliyetlerini icrada yeterli olup olmaması, parti üyeleri ve halkın katılımı açısından önem kazanmaktadır. Siyasal Partiler Kanunu'nda yer alan mali hükümlerin uygulamasının dışında, siyasal katılım ve toplumun bütün kesimlerinin siyasal sürece dâhil edilmesi hususu önem kazanmaktadır. Siyasetle uğraşmak ve karar alma sürecine katılmak, Yunan şehir devletlerinden günümüze kadar sürekli varlıklı kesimin egemenliği altında olmuştur. Eski Yunan'da soyluların katıldığı siyasal süreç, partilerin kurumsallaştığı 19. yüzyıl ve sonrasında da devam etmiş ve oy kullanma hakkının mülkiyet ve vergi esasına dayanması, katılımın önünde en büyük engel olmuştur. Sadece soylulara ve zenginlere tanınan oy kullanma hakkı halen resmi olarak görülmemekle beraber, siyasal süreçte aktif rol almak isteyen kişilerin mutlaka maddi bakımdan varlıklı kişilerden seçilmesi günümüzün siyasal katılımının gayri resmi fotoğrafıdır.

Yeni kurulan siyasal partilerin parasal sorunlarının giderilmesi için, özellikle il, ilçe örgütlerinin kurulma aşamasında giderlerin karşılanması amacıyla bölgenin zengin kişilerinin seçilerek örgütlerin başına getirilmesi ve onlarında bunu kendilerinin hakkı olarak kabul etmesi, siyasal sürece nitelikli insanların dâhil olmasının önündeki en büyük engeldir. Parasal yönden yeterli olmayan kişiler, siyasal sürece sadece yerel seviyede üye ya da taraftar olarak katılmakta, karar alma sürecinde etkinliği olmamaktadır. Sadece seçim dönemlerinde bu insanların sandık başında siyasal iradelerini kullanmaları, siyasal katılım açısından son derece olumsuz bir durumdur. Bunun önüne geçebilmek ve nitelikli insanların siyasal sürece aktif olarak katılımını sağlamak ve siyasetin varlıklı kişilerin tekelinden kurtarma için devletin ilk örgütlenme safhasında, partilere mali konuda yardımda bulunması gerekmektedir.

Siyasal partilerin belirli grupların eline geçmesini önlemek amacıyla devletin mali konularda yardımda bulunması kaçınılmazdır. Mali yardımın uygulamasında; seçim sonrasında partilerin aldıkları oylara göre veya parlamentoda sahip oldukları sandalye sayısına göre olmak üzere iki yöntem uygulanmaktadır. İkinci yöntemde uygulanan seçim yöntemleri gereği parlamentoya temsilci gönderemeyen siyasal partilerin yardımdan mahrum bırakılması onların bir sonraki

seçimlere hazırlanmasının önünde engel olup devletin partilere “*Hakça Yardım*” ilkesine aykırı düşmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi baraj sisteminin uygulandığı seçim sistemlerinde, barajı geçemeyen partiler yardımdan muaf tutulmakta, devlet yardımı parlamentoya temsilci gönderen partiler arasında bölüşülmektedir. Bunun yerine hakça yardım ilkesi gereği, mali yardımın belirli bir oy yüzdesine ulaşan partilere aldıkları oy oranı kadar yardım yapılması daha uygun olacak ve partiler kendi programlarını halka anlatma çabalarında daha rahat hareket edeceklerdir. Partilere yapılacak devlet yardımı ile ilgili olarak değişik öneriler olmasına rağmen, Fransız Anayasa Konseyi partilere devlet yardımını % 5 ile sınırlayan yasa hükmünü iptal ettiği göz önüne alınırsa, oranın bu sayının altında olması gerekmektedir. Türkiye örneğinde olduğu gibi % 10'luk baraj çok yüksek olmakla beraber, Amerikan siyasi partilerinde devletin yardımının hiç olmaması, seçim dönemlerinde başkan adaylarının seçim harcamalarının belirli kesimler tarafından karşılanması seçim sonrasında seçilen başkanın bu kesimlerin güdümünde hareket etmesine neden olabilecektir.

Adayların yerel örgütlerden itibaren belirlenmesinde, kayıtlı üyelerle yapılan önseçim, delegelerle yapılan aday yoklaması ile merkez yoklaması usullerinin karışımı veya bir tanesi uygulanmaktadır. Aday seçim usulleri ülkelere göre farklılık göstermekle beraber demokratik ülkelerde genellikle kayıtlı bütün üyelerle yapılmaktadır. İdeolojik partilerde özellikle komünist ve faşist partilerde, katı parti disiplini uygulaması gereği adaylar merkez yoklaması adı verilen parti üst yönetimi tarafından belirlenmektedir. Türkiye ve Rusya gibi sınırlı demokratik ülkelerde merkez partileri de adaylarını genellikle merkez yoklaması ve nadiren aday yoklamasıyla yapmaktadır.

Önseçimle veya aday yoklamasıyla yapılan aday belirlemeleri, partilerin tüzüklerinde belirtilen yöntemlerle yapılmaktadır. Yerel örgütlerin yöneticilerinin seçimleri, üst kurulun gönderdiği yetkili nezaretinde yapılmaktadır. Bu uygulamanın seçim öncesi ve sonrasında tartışmaya ve itiraza açık olması kaçınılmazdır. Bunun yerine yerel örgüt seçimlerinin yargı yönetiminde ve nezaretinde yapılması uygun olacaktır. Oy kullanacak üye listesinin ve delegelerin özgür iradelerini sandığa yansıtacağı bir ortamın sağlanması, parti içi oligarşinin yerel örgütlerden itibaren

bozulmasını sağlayacak ve parti üst yönetimi tabandan sağlanan demokratik gelişmeyle birlikte kendisini yenileyecektir.

8.3. Parti Üyelerinin Parti Yönetimi ve Liderlik Değişimine Olan Etkileri

Parti üyeliği, Duverger'in katılım çemberinin iç kısmında kalan grup olarak; aidat ödeme, toplantılara katılma, yerel örgütlerde ve merkezi örgütlerde parti üst yönetimini ve lider ile yerel örgüt yöneticilerinin belirlenmesinde aktif rol oynarlar. Parti üyesi olabilmenin şartları ülkelerin demokratiklik seviyesi ile partilerin ideolojileri ve programları doğrultusunda belirlenmekte ve farklılıklar göstermektedir. Parti tüzüklerinde belirtilen üyelik şartları ülkelerin siyasal partiler hukukuna aykırı düşmemek üzere düzenlenmiştir. Anayasal ve yasal düzenlemeyle sınırları belirtilen ülkelerdeki üyelik şartları ile herhangi bir anayasal veya yasal düzenlemeye tabi olmayan ülkelerdeki üyelik şartları arasında yasal düzenlemelere uyma zorunluluğu dışında en önemli konu, üyelik şartlarındaki demokratiklik düzeyidir. Demokratiklik ölçütünün dışında partilerin sahip olduğu ideolojik kimlikte, üyelik şartlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Komünist ve faşist partiler üyelikle ilgili şartları ağırlaştırırken, liberal ve merkez partilerde aşırı ağır şartlar bulunmamaktadır. Amerika'daki kadro partilerinde ise üyelik şartları ile ilgili herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Özellikle komünist partilerde üyelik başvurusunda, sayıları değişmekle birlikte referans kişiler istenmekte ve aday üyelik uygulaması bulunmaktadır. Komünist partilerdeki üyelik düzenlemeleri sosyal demokrat partilerde de uygulamasını bulmaktadır. Gerçi partilerin tüzüklerinde partiye yararı olacağı değerlendirilen veya meslekleri gereği önceden aday olamayanlara parti üst kurulları kararı ile asli üyelik kaydı yapılmaktadır. Ancak gerek aday üyelerin belirli bir süre için parti içi görevlere aday olma hakkı ve seçme hakkının olmaması, gerekse de parti üst kurulu tarafından yapılan istisnai üyeliklerin tabana yayılamaması, aday üyelik uygulamasının demokratik siyasal katılımın önündeki en büyük engeldir. Üyelik başvurusunda partili kişilerin referansının istenmesi ise yeni üyelere parti kapılarının tamamen açık olmaması anlamına gelmekte ve asla seçici davranma veya ideolojiyi benimsemeyenlerin kabul edilmemesi konusuyla ilgisi bulunmamaktadır. Siyasal tercih ve katılımın özgür bir şekilde

kullanılması ilkesi gereğince, parti üyeliklerinin tüm bireylere açık olması, üyelikle ilgili kurallara uymayan kişilere ise parti içi disiplin kurallarının uygulanması gerekmektedir.

Üyelik yaş sınırı olarak partilere göre farklı düzenlemeler mevcuttur. Yaş sınırlaması anayasal veya yasal düzenleme içinde belirten ülkelerin yanı sıra, sadece parti tüzüklerinde belirten ülkeler de mevcuttur. Yaş sınırlamasına giden ülkelerde, uygulamanın tarihsel süreç içinde yirmi dört ile on dört arasında iyileştirme yapıldığı ve siyasal katılımın daha erkene çekildiği görülmektedir. Günümüzde, Kanada on dört yaş sınırlaması ile en fazla katılımın sağlanması amaçlanan ülke durumundadır. On dört yaş gençlerin ergenlik çağında oldukları bir dönem olması itibarıyla hassas bir evredir. Bu yaşta bulunan gençlerin arkadaş çevrelerinden en fazla etkilendiği ve otoriteye en fazla başkaldırıların yaşandığı dönem olması, onların siyasal katılım açısından bazı riskleri de beraberinde getirir. Ancak on dört ve on altı yaş uygulaması yapan ülkelerde keskin ideolojik farklılıklar bulunmamakta, bireyler siyasal katılımı kendini ifade etmek amacıyla gerçekleştirmektedir. Bu ülkelerde kültürel ve etnik ayrılıkların olmaması veya en azından bireylerin sosyal ve ekonomik durumlarının ayrışmayı körüklememesi, siyasal katılım yaşının düşük tutulması açısından mahsurlu gözükmemektedir.

Ancak etnik ve kültürel farklılıkların olduğu ülkelerde on dört ve on altı yaş gençlerin farklı amaçlar için kullanılabileceği dönemlerdir. Gerçi ülkeye tehdit oluşturan bir faaliyette bulunmak için parti üyesi olunması gerekmemektedir. Parti üyesi olmadan da gençlerin provoke edildikleri görülmektedir. Bütün mahsurlarına rağmen demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan siyasal partilerin bünyesinde gençlerin bulunması onları otorite karşıtı davranışlara yöneltmez ve yasal zeminde haklarını arayabileceklerini küçük yaşlarda öğrenmiş olurlar.

Üyelik şartları ile ilgili olarak bir diğer düzenleme ise belirli suçlardan mahkûm olanların üye kabul edilmemesidir. Ülke menfaatleri veya bekasına karşı işlenen suçların haricindeki suçların yasal düzenleme dışı tutulması gerekmektedir. Ülke menfaati veya bekasına aykırı bir eylemde bulunarak yetkili mahkemeler tarafından mahkûm olanların, siyasal hayata katılımlarında ise zaman ölçütünün kullanılmasında fayda bulunmaktadır. Siyasal partilerin kapatılma işleminde kapatılmaya neden olan eylemlerin sahiplerinin siyasal hayata katılmaları beş veya

on yıl gibi belirli sürelerle yasaklandığı ve sonrasında siyasal faaliyette bulunduğu düşünüldüğünde, ülke menfaati veya bekasına aykırı eylemden dolayı mahkûm olanlarında cezalarının bitiminde veya sonrasında belirlenecek bir sürenin sonrasında siyasal faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Bu kişilerin yasal zeminde siyasal faaliyetlerinin ömür boyu kısıtlanması, onları gayri resmi siyasal faaliyetlere yönelmesine ve vatandaş- devlet arasındaki barışma sürecinin olmadığı bir döneme girilerek bireylerin mevcut düzene olan düşmanlığının körüklenmesine neden olur.

Üye başvurularının alınması ve kütüklerinin tutulması, parti içi görevlerde adayların seçilmesinde parti içi demokrasinin sağlanması açısından önemli bir yer tutmaktadır. Üyelik başvurusundan sonra belirli bir süre için yapılan değerlendirme sonrasında üyeliğe kabul edilme veya reddedilme hususunda da demokratik düzenlemelerin olması kaçınılmazdır. Üyelik başvurusu reddedilen kişi bir üst örgüte itiraz edebilmektedir. Ancak üst örgütün vereceği karara karşı yargı organına başvuru imkânının olmaması, bireyin siyasal katılımının önünün kesilmesi anlamına gelmektedir.

Özellikle yerel örgütlerde kayıtlı üyelerle yapılan seçimlerde, örgüte hâkim olan grupların kendilerine rakip durumda olabilecek kişileri ve onların destekçilerini üye yapmama yoluna gitmeleri veya üyeliklerini geciktirmeleri söz konusu olabilir. Sağlıklı olarak tutulmayan üye kütükleri veya yeni üyelerin kaydının zamanında yapılmaması ve üst birimlere bildirilmemesi gibi durumlarda, parti içi demokrasinin işleyebilmesi mümkün değildir. Bu sebeple gerek yasal düzenlemeyle gerekse partilerin kendi tüzüklerinde düzenlemeleri koşuluyla, üye kütüklerinin gerçekçi bir şekilde tutulması ve üyelik şartlarını taşıyan herkesin şahsi hesaplar düşünülmeden üye yapılmasının önü açılmalıdır.

Parti içi görevlere yapılacak seçimlerde, adayların parti üyeleri arasından seçilmesi doğru bir uygulamadır. Ancak görevleri gereği yasal olarak siyasal parti üyesi olamayan kişilerin katılımının sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekirken, özellikle üyelikle ilgili “Süre” kısıtlamalarının önüne geçilmelidir. Parti üyelerinin aday olduğu bir seçim sisteminde, adayların parti üyeleri tarafından seçilmesi de doğru ve demokratik bir uygulamadır. Parti üyeleri ile yapılan aday belirlemeler, özellikle yerel örgütlerde grupların bütün üyelere hâkim olamayacağı gerçeğiyle, delegasyon veya merkez yoklaması gibi yöntemlere göre

daha demokratiktir. Bu sistemde karşımıza seçim dönemlerinde kitle halinde üyelik başvurularının yapılması gibi sorunlar çıkmaktadır. Kitle halinde yapılan üyeliklerin büyük bir kısmında, üyeleri parti taraftarı veya seçmeni olarak nitelendirmek ve kabul etmek mümkün değildir. Bu kişilerin bir kısmının üyesi olduğu partinin dışında seçimlerde başka partilere oy vermesi ihtimali gerçek dışı değildir. Çünkü bu kişilerin görevi, destekledikleri adayı parti içi görevlere getirmekle sınırlıdır. Aday, kendini desteklemek için üye olanların hepsiyle birebir muhatap olamayacağı için kendisine çevresi olan veya çevresi olduğunu iddia eden kişileri aracı olarak belirler ve onların tanıdıklarını üye yapmasıyla irtibatı sağlamış olur. Bu kez de araya hatır gönül ilişkisi girer ve gerçekçi bir üye kayıtları yapılamaz. Aracı olan kişilerin esas amacı parti taraftarlığı veya militanlığı değildir, tamamen menfaattir ve destekledikleri adayın kazanması halinde, kendisini adayın siyasal anlamda sağladığı güçten faydalanacak kişiler arasında görme düşüncesi hâkimdir. Böyle sakat düşüncenin birden fazla kişileri kapsamaması ve yerel örgütlerde grupların birbirleriyle çatışması, partiye seçmen kazandırmanın ötesinde sadece şişirme üyeliklerin olmasına neden olur ve gerçekçi bir üye kütüğü tutulamaz.

Üye kütük defterinde üye sayısının fazla olması partinin bu sayıyla doğru orantılı olarak seçimlerde oy alacağı anlamına gelmez. Zaten parti üye sayısı, seçimlerde alınan oyların her zaman çok altındadır. Üye sayısı ile orantılı bir oy tahmini yapmak hatalı olur. Katılım çemberinin en dış halkasını oluşturan seçmenler üye olmadan partiyi desteklerler ve üyelerden daha fazla sayıdadırlar. Parti üyesi olduktan sonra üyeliği devam ettiği halde herhangi bir sebepten dolayı seçimlerde başka partilere oy veren seçmenler bulunmaktadır.

8.4. Delegelerin Parti Yönetimi ve Liderlik Değişimine Olan Etkileri

Delegeler siyasal partiler içinde bir muammadır. Delegeler, maddi yönden güçlü olmayan kişilerin köy ve mahallesinde kendisine bir siyasal güç ve kimlik kazandırmak amacıyla seçilmek için gayret sarf ettikleri bir gruptur. Daha önce de belirttiğimiz gibi siyasal katılımı maddi güç önemli bir yer tutmakta ve maddi yönden güçlü olan veya nüfuzlu kişilere niteliklerine bakılmaksızın siyasal payeler teklif edilmektedir. Nitelikli kişilerin ise siyasetle uğraşması için kendini bilgisi ve

kariyeri ile parti üst yönetimine kabul ettirmesi gerekmektedir. Yerel örgütlerde kısır çekişmeler ve mücadeleler nitelikli kişilerin yıpranmasına ve siyasal mücadeleden çekilmesine neden olmaktadır. Ancak halkın büyük bir kısmı özellikle kırsal kesimlerde maddi yönden fazla güçlü olmayan kişiler, siyaset yapma isteğini karşılamak için örgüt içindeki farklı gruplarda yer almak istemektedir. Bu kişilerin siyasal anlamda kendini çevrelerine kabul ettirmelerinin en etkili yolu, mahalle veya köyünde parti yetkilisi, temsilcisi, delegesi sıfatını taşımaktır. Parti delegesi olması kişilere çevresinde imtiyaz verirken, sözü dinlenir birisi olarak bulunduğu her ortamda kendine yer edinmiş olur. Manevi gücün yanı sıra bu kişiler maddi menfaatte elde edebilirler. Aday belirleme yöntemi olarak “*Aday Yoklaması*” sistemini uygulayan partilerde, delegelerin seçim dönemleri öncesinde artarak büyüyen bir hegemonyasını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla parti içi görevlere seçilecek olan kişilerin delegelerin desteğini almaları kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Aday adayları kendilerini seçecek olan delegeler üzerinde etkili olabilmek için çoğu zaman maddiyatı kullanırlar. Çok az sayıda adaylar delege tarafından ideolojik anlamda veya sırf partinin büyümesi için ihtiyaç duyularak desteklenirler.

Öncelikle delegelerin belirlenmesinde grupların etkisi birinci plandadır. Bir ilçe örgütünde başkan ve yönetim kurulu seçimlerinin yapıldığı kongrelerde farklı gruplar yarışırken her grubun kendine ait delege listesi mevcuttur. Dolayısıyla seçimi kazanan grubun delege listesi de büyük bir oranda değişikliğe uğramadan seçilir. İlçe kongresinden itibaren bir üst kurulun delegelerinin seçilmesiyle birlikte üst kurulların başkan ve yönetim kurulları belirlenir. Bu yöntemde delegelerin desteğini almak için siyasal arenada büyük yarışlar yapılır. Delegelerin ülkenin sürekli seçim atmosferinde olmasını istemesinin nedeni, kendilerinin ön plana çıkmasıdır. Bu atmosfer içinde maddi yönden de istifade ederler. Adayların seçim yarışmalarında siyasal anlamda etik sayılmayacak yöntemlerin başında, delegelerin parayla desteklenerek onların oylarını alma eğilimi yer alır. Bu ahlaki bir davranış şekli olmasa da siyasetin dar anlamı olan “*İktidarı ele geçirmek*” amacına yönelik bir yöntemdir ve adaylar bu yönteme çok sık başvurmaktadır. Delegelerin özgür iradesinin sandığa yansması istenen bir davranış olsa da yerel mücadelelerde her zaman gerçekleşmemektedir.

8.5. Siyasal Parti Liderlerinin Partilerde Değişime Yaptıkları Etkiler

Siyasal parti liderleri partinin en üst yöneticisi olarak bütün faaliyetlere ve politikalar yön verir. Lider parti tabanından aldığı oylarla gücünü ve meşruiyetini sağlar. Tabanın istemediği kişinin partiye önderlik etmesi demokrasilerde düşünülemez. Dolayısıyla parti tabanı meşruiyetin kaynağıdır. Ancak bazı olağanüstü durumlarda parti genel başkanının kongrelerde değişmesinin ötesinde uygulamalara rastlamak mümkündür. Yönetimi ele geçirişi biçimi nasıl olursa olsun güce kavuşan kişi koltuğunu sağlama almak isteyecektir.

Ükelere ve ülkelerin sahip oldukları siyasal rejimlere göre farklılık gösterse de siyasal parti liderleri ülkeyi yönetmeye talip olan grubun başı olarak ellerindeki imkânları terk etmek istemezler. Bunun en belirgin örneklerini 1990 öncesi Rusya ile 1945 öncesi İtalya ve Almanya'da görmek mümkündür. İtalya ve Almanya 1945 sonrasında liderlerin sultasını aşabilmek için siyasal partilerle ilgili anayasal düzenleme yaparak onları kurumsallaştırmak istemiştir. Yine de İkinci Dünya Savaşı sonrasında belirli bir süre parti liderlerinin uzun süreli iktidarları görülmektedir. Rusya'da ise totaliter rejim ideolojik olarak devam etmiş ve liderler genellikle ölünceye kadar görevinin başında kalmıştır.

Siyasal partilerin tüzükleri kendi partilerin adeta anayasalarıdır. Partiler ülkenin anayasası veya siyasal parti hukukuna göre hazırlanmış olan tüzüğün aksine hareket edemezler. Tüzükler partinin en yüksek karar organları tarafından kabul ve tadil edilirler. Dolayısıyla yönetimi ele geçiren lider kendi koltuğunu sağlama almak için parti tabanında sahip olduğu güç oranında tüzükte değişiklik yapmak isteyebilir. Eğer siyasal partinin lideri ülkede iktidara da sahip ise siyasal parti hukukunda da partisinin iktidarını sürdürecektir. Bu değişiklik aynı zamanda liderinde görevinin başında kalması anlamındadır.

Liderin tüzükte yapacağı düzenlemeler parti yönetiminin demokratik olup olmaması ile doğrudan ilgilidir. Liderin hukuki düzenleme ile görevinden ayrılması demokratik bir uygulamadır. Siyasi parti kanununa sahip olan ülkelerde bütün partiler için genelleme yapılarak liderlerin görev süresi ve değişim usulü belirtilebilir. Bunun yanında yine yasal olarak liderlerin görev sürelerinin alt ve üst sınırları belirlenerek partilere kendi tüzüklerinde esnek düzenleme yapılması sağlanabilir. Yasal düzenlemeye sahip olmayan ülkelerde ise lider değişimleri ile

ilgili düzenleme tamamen parti tüzüklerine bırakılmaktadır. Tüzükte liderin görev süresini ve kaç kez seçileceğini belirten düzenleme yapılırken, lider değişimini tamamen parti kongresine bırakan düzenleme de mevcuttur. Lider daha öncede belirtildiği gibi parti tabanında sahip olduğu güç oranında değişimi zorlaştıracak düzenlemeye gidebilir.

Lider değişimi ile ilgili olarak bir diğer demokratik uygulama seçim sonuçlarına göre liderin değişmesidir. Bunun hiçbir partide yasal veya tüzüksel düzenlemesine rastlanmamakla birlikte; istifa yönünde siyasal gelenekler olabilmektedir. Lider ve yönetimin kolay bir şekilde değişimini sağlayan düzenlemenin yararları yanında parti istikrarını sürdürmek anlamında zararları da olacaktır. Karşı anlamda değişimin zor koşullara bağlanması ise parti içi diktatörlüğü ortaya çıkaracaktır.

8.6. Siyasal Partilerde Demokratik Uygulamalar

Siyasal partilerde üst yönetim ve lider değişiminde etkili olan temel unsurların parti tüzüklerinde düzenlenme şekli, partinin demokratik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Demokratik ölçütler partilerin tüzüklerine nasıl yansımaktadır veya demokratik ölçütlerle donatılmış tüzüğe sahip olan partilerde uygulama nasıldır? Demokratik ölçütlere sahip olan partilerin iktidar şansı diğer partilere göre nasıldır?

Bu sorulara cevap verebilmek için ülkelerin toplumsal yapısını oluşturan etkenlerin bilinmesi gerekmektedir. Ekonomik ölçütler, siyasal ve medeni ölçütler toplumların demokratik olup olmadığı hakkında bilgi vermektedir. Her toplumun yapısında görülen farklılıklar ise siyasal partilerin tüzüklerine yansımaktadır. Dolayısıyla ülkelere göre farklı uygulamaların olması doğal görülmektedir. Ancak medeni haklar ile ekonomik ölçütlerin bazılarının siyasal partilerin işleyişiyle doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, gazeteciler ve diğer vatandaşların, siyasal baskı altında kalmadan görüşlerini ve düşüncelerini özgürce bildirmesi ve medyanın özgür ve bağımsız olması, edebiyat, sanat, müzik ve diğer kültürel faaliyetlere kısıtlama getirilmesi, yargının bağımsızlığı, cinsiyet eşitliği, eş seçme hakkı ve ile iş kurma hakkı gibi medeni ve

ekonomik hakların siyasal partilerin demokratikliği ile doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bunların hepsi bireysel haklar kapsamında devletle birey arasında meydana gelen ilişkiler bütünü şeklinde toplum üzerinde yansımaları bulur. Siyasal partilerin işleyişinde ön görülen demokratik kurallar ise daha çok siyasal hakların yerine getirilmesinde ve bireylerin siyasal hayata katılımında ön plana çıkmakta ve partilerin demokratikliği konusunda bilgi vermektedir. Siyasal haklar veya ölçütleri genel olarak adil ve eşit bir seçim kanunu ve uygulaması, seçimlerin adil, eşit, genel ve serbest olması, siyasal görevlilerin seçimle göreve gelmesi, herkese eşit oy hakkının tanınması ve oyların bağımsız kurullar tarafından sayılması, siyasal katılımın önündeki engellerin kaldırılarak azami ölçüde katılımın sağlanması ve herkese eşit ifade özgürlüğünün tanınması olarak sayabiliriz.

Bunların içinde çoğu siyasal partileri ilgilendirmekle beraber, özellikle parti tabanının genişlemesi için siyasal katılımın azami olarak sağlanması, her kademedeki parti içi görevlilerin seçimle gelmesi, adil, eşit, serbest ve genel bir parti içi seçim sisteminin olması, parti içi görevlilerin zaman içinde değişimini sağlayacak düzenlemelerin yapılması, özellikle lider ve parti üst yönetiminin görev süreleri ilgili demokratik düzenlemenin olması ve uygulanması önem kazanmaktadır.

Belirtilen hususlar siyasal partilerin tüzüklerinde farklı şekillerde düzenlenmektedir. Partilerin hitap ettiği kesime veya ülkenin içinde bulunduğu ortama göre tüzükler yapılmaktadır. Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal katılım önündeki engeller daha yakın zamana kadar devam ederken, Türkiye'de ise herhangi bir siyasal partiye üye olmak isteyenlerin sahip olacakları nitelikler arasında mahkeme kararlarının dışında, ideolojik koşulların ileri sürüldüğü görülmektedir. Ayrıca parti içi görevlere seçme ve seçilme haklarının tüzüklere yansımada ve uygulamasında ise gerek yazılan gerekse yazıldığı halde uygulanmayan koşullar olabilmektedir. Seçme ve seçilme haklarının belirli sürelerle sınırlayan partilerin yanında, herhangi bir sınırlama getirmeyen partilerde mevcuttur. Partiye ödenmesi ön görülen aidatların seçme ve seçilme hakkını engelleyici düzenlemenin olması veya eğitim koşulunun ön görülmesi partilerin tüzüklerinde sıkça görülen hükümlerdir. Merkez ve yerel yöneticilerin seçim yöntemlerinin bütün partilileri kapsayacak şekilde yapılmasını ön gören partilerin yanı sıra, sadece delege sistemini uygulayan veya genel merkezin yetkisine bırakan partilerde bulunmaktadır.

Liderlerin görev sürelerinin belirlenmesinde veya lider değişimlerinde kısıtlayıcı düzenleme yapan partilerle birlikte hiçbir düzenleme yapmayan hatta “*ömür boyu genel başkan*” sıfatı veren partilerde bulunmaktadır.

9. G-8 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİ ÜST YÖNETİMLERİ VE LİDER DEĞİŞİMİ

Siyasal partilerin merkez örgütleri, yerel örgütlerin oluşumunda ve faaliyetlerinin icrasının denetlenmesinde büyük yetkilere sahiptir. Yerel örgütlerin kurulma kararı başta olmak üzere, göreve atama, görevden alma, mali yardım ile milletvekillerinin belirlenmesi işlemlerinde partilere göre farklı hukuki düzenlemeler olmasına rağmen, bütün partilerde merkez örgütleri partinin politika belirlenmesinde ve yürütülmesinde en etkili organlardır. Merkez örgütleri aldıkları kararlarla ve uygulamalarıyla, partinin siyasal geleceğine yön verirler. Siyasal partileri oluşturan yapının çekirdeği sayılan merkezi örgütlerin, hem kendi içinde hem de dışarıya doğru olan yapılanmada ve eylemlerde uyguladığı yöntemlerin demokratiklik derecesi partinin demokratiklik derecesi hakkında bilgi verir. Bu başlık altında G-8 ülkeleri ve Türkiye’de siyasal partilerin üst yönetim ve lider değişiminde etkili olan temel unsurlar ele alınmakta ve demokratiklik açısından çözülemeye gidilmektedir.

9.1. Üst Yönetim ve Lider Değişiminde Etkili Olan Temel Unsurların G-8 Ülkelerindeki Uygulaması

Üst yönetim ve lider değişiminde temel unsurlar etkili olmaktadır. Bu bölümde temel unsurların G-8 ülkelerinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iktidar olmuş siyasal partilerde üst yönetim ve lider değişimindeki etkileri ele alınmıştır.

9.1.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika kıtası 1492’de keşfinden sonra İngiltere ve kıta Avrupası’ndaki dini kurumların ve monarşinin baskılarından kaçan insanlar tarafından akına uğramıştır. Göç edenler 1773 yılından sonra İngiltere kralına ödenen vergilerin kaldırılmasını isteyerek, bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. Amerika yönetimine İngiltere ile olan bağımsızlık mücadelesinde en büyük desteği, Avrupa’da İngiltere’ye karşı aldığı yenilgiyi unutamayan Fransa sağlamıştır. Amerika halkını

oluşturan kitleler kendi ülkelerinden baskı ve zulümden kaçmış ve özgür bir ülkeye gelmişlerdir. Gelenlerin ruhunda özgürlük vardır. Ancak yeni geldikleri toprakların asıl sahiplerine karşı özgürlüğü esirgemişlerdir. Beyaz, Zenci ve Asyalı şeklinde etnik ayırım yapılan Amerika’da hâkim grup % 79.96 ile beyazlar olmasına rağmen, serbest ticaret, sosyal hareketlilik ve sanayileşme gibi etkenler bütün etnik grupları “*Amerikalı*” kimliği altında toplamıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde etnik yapı içindeki hakim unsur olan Beyazlar, 1870 yılında Zencilere tanıdığı oy kullanma hakkını, 20. yüzyılın ortalarına kadar uygulamamıştır. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki etnik ayırım halkın tek bir bayrak altında toplanmasına engel olmamıştır. Keza aynı husus din konusunda da geçerliliğini korumaktadır. Amerika Birleşik Devletleri 2010 verilerine göre G-8 ülkeleri içinde en fazla nüfusa sahip ülkedir. Protestanlık, % 51,3 oran ile ülkede en yüksek nüfusa sahip dini gruptur. Protestanları, Katolikler ve diğer Hıristiyan mezhepler takip ederken; Budist, Müslüman ve Museviler ise diğer dini inanış gruplarıdır. Bu kadar dini grubun olduğu bir ülkede, din eksenli bir siyasal eylem veya din eksenli bir siyasal oluşumun olmaması Amerika Birleşik Devletleri siyasal sisteminin bir özelliğidir. Bu özelliği önemli kılan unsur ise kişi hak ve özgürlüklerinin sınırlanmaması ve halkın ekonomik yönden sıkıntılarının olmaması şeklinde değerlendirilebilir (CİA, 2010 a).

Amerika Birleşik Devletleri, 2010 verilerine göre 14,72 trilyon gayri safi milli hâsıla ve 5,6 trilyon bütçesi ile dünyanın en büyük ekonomisi durumundadır. Ülkenin sahip olduğu bu zenginlik halkın refahına yansımış ve kişi başına düşen milli gelir 47.400 dolar olmuştur (CİA, 2010 a). Amerika Birleşik Devletleri’nde ideolojik ve sınıfsal bir mücadelenin olmaması ve refahın yüksek olması, halkı siyasal anlamda başka amaçlar peşinde koşmaya itmekte ve ilk önce bireysel menfaat olmak üzere, ülke menfaatine en uygun politika üreten ve vaatte bulunan siyasal partiler için tercihini kullanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde halkın % 82’si kentlerde oturmakta ve 231 milyon internet kullanıcısı bulunmaktadır (CİA, 2010 a). Kentlerin iletişime açık olan ortamı ve yüksek oranda kullanılan teknoloji, halkın siyasal gelişmeleri yakından takip etmesine ve kendi kararlarını izlediği ve takip ettiği gelişmelere göre vermesini sağlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde Vietnam savaşı örneğinde görüldüğü gibi halkın, devlet politikalarını özgürce takip ederek eleştirmesi, yine

Irak savaşında halkın verdiği tepkiler, siyasal arenaya yansımış ve Cumhuriyetçi Parti devlet başkanlığı seçimlerini, Demokrat Partiye karşı kaybetmiştir. Halk beğenmediği politikaları özgürce eleştirebilmekte ve bu düşüncesini sandığa yansıtılabilmektedir. Kentlerde ikamet ve iletişime açık olma ile teknolojinin yoğun bir şekilde kullanılmasının yanında Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitime bütçeden ayrılan para ve eğitim kalitesinin yüksekliği de, siyasal tercihlerin bireysel olarak baskı altında kalmadan verilmesinin en büyük etkenidir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde iki partili sistemle birlikte uygulanan başkanlık sistemi Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü bir yapıya sahiptir. Siyasal partilerin ilk kez geliştiği ve hayat bulduğu ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde yasal anlamda herhangi bir düzenleme olmamakla birlikte, eyaletler adayların ve seçmenlerin uyması gereken kuralları kendileri belirlemektedir. Esas olan unsur federal seviyedeki mahkeme kararları, seçim kampanya kanunu ve eyaletlerin kendi düzenlemeleridir. İki partili sisteme hayat veren Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti ülke düzeyinde örgütlenmesine rağmen, her eyaletin yasalarına göre adaylarını belirlemektedir. Siyasal partilerle ilgili hukuki düzenlemelerin kesin çizgileri bulunmamakta, eyalet yasalarından daha üstün durumda olan mahkeme kararları parti ulusal komitelerinin delege seçimlerine açıklık getirirken partilere kendi iç bünyelerinde sınırsız özgürlükler tanımaktadır. Yasal düzenlemeler daha çok mali konularla ilgili olarak yapılmış ve adayların seçim dönemlerinde kampanyalar için harcayacakları paraları denetim altına almak ve para miktar ve esaslarını belirlemek amacını gütmektedir.

Amerikan siyasal partileri tamamen kadro partisi tipolojisine uygun olarak faaliyetlerine devam eder ve kayıtlı bir üyelik sistemi bulunmamaktadır. Siyasal partiler arasında ideolojik ve sosyal farklılığın olmaması seçmen tabanına yansımaktadır. Siyasal partiler arasında açık olarak etnik bir tabana sahip olan parti bulunmamaktadır. Ancak Demokrat Parti Cumhuriyetçi Parti'ye göre etnik ve ırksal azınlıkların çıkarlarına karşı daha duyarlı programlar geliştirmektedir. Seçim dönemlerinde parti ismini vererek kendini ifade eden herkesin o parti ile ilgili delege seçimlerine katılabilmesi katı üyelik sisteminin olmaması anlamına gelmektedir. Parti örgütlenmeleri kâğıt üzerinde mevcut olup devamlılığı bulunmamaktadır. En alt örgüt olan mahalleler günümüzde geçerliliğini kaybederken, ulusal komiteler seçim

dönemlerinde önemini artırmaktadır. İlçe ve eyalet örgütlenmelerinin görevi başkan adayını seçecek olan kurultay delegelerini belirlemekten öteye geçmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal alanda göreve talip olanlar, mutlaka ön seçim sürecinden geçmek zorundadır. Ön seçimle partinin başkan adaylarını seçecek olan kurultay delegeleri, ilçe ve eyaletlerde bütün üyelerin katılımı ile belirlenmektedir. Üyelikler ilgili olarak daha önce belirttiğimiz gibi herhangi bir kayıt söz konusu değildir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde parti başkanı ile partinin başkan adayı farklı isimlerdir. Parti başkanı "*Ulusal Komite Başkanı*" olarak adlandırılırken, seçim dönemlerinde aktif olarak partisinin başkanlık adayının seçim kampanyalarının düzenlenmesinden sorumlu isimdir. Ulusal komite başkanlığı sadece bir dönem için geçerlidir. Bununla ilgili bir yasal düzenleme olmamasına rağmen, ulusal komite başkanı, başkanlık seçiminden sonra mutlaka görevi bırakmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanları en fazla iki yıl üst üste seçilebilmektedir. Seçimi kaybeden adayın bir sonraki seçimlere girmesi hakkında yasal bir düzenleme olmamasına rağmen, teamüller gereği parti tarafından aday gösterilmemekte, yeni kişilere şans tanınmaktadır. Başkan adayı olabilmek için belirli sayıda üye veya delegenin imzasını toplamak veya parti üst kurulu tarafından aday gösterilme gibi uygulamalar bulunmamakta, dilekçe ile başkanlığa adaylığını açıklamak yeterli olmaktadır. Başkan aday adayları kendi partileri içinde ön seçime tabi tutularak belirlenmekte ve uzun bir seçim dönemi yaşanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde gerek parti üyelerinin gerekse kurultay delegelerinin siyasal tercihleri etkili olmaktadır. Delegelerin belirlenmesinde uygulanan usul ve her seçim döneminde delegelerin yenilenmesi, siyasal oligarşik yapının oluşmasına engel olmaktadır. Ancak kadro partisi niteliğindeki Amerika Birleşik Devletleri partilerinde, seçim dönemlerinde başkan adaylarının büyük sermaye sahipleri tarafından desteklenmesi, seçilen adayın görev süresi boyunca devlet politikalarının belirlenmesinde destekleyen grupların mutlaka etkisi altında kalabileceği şeklinde değerlendirilmektedir.

9.1.2. İngiltere

İngiliz halkı ile aynı adayı paylaştıkları İrlanda, İskoçya ve Galler halkları arasında etnik ve dini çatışmaların günümüzde olmaması ve İngiliz halkının bağdaşık yapısı, siyasal hayata olumlu olarak yansımaktadır. Halkın % 83,6'sını oluşturan İngilizlerle birlikte İskoç, Galli ve İrlandalılar toplam nüfusun % 92,1'ini oluşturmaktadır. İngiltere'de Hristiyanlığın hakim yapısı ülkede dini çatışmaların olmasının önüne geçmiştir, ancak İrlanda'da var olan Katolik, Protestan çatışması ise barışçı yollarla çözülmüştür. İngiltere'deki böylesine küçük ayrılıklar siyasal hayata renk katarken demokratik düzene karşı herhangi olumsuz bir etkisi olmamıştır (CIA, 2010 b).

İngiltere Avrupa kıtasında Almanya ve Fransa'da sonra en büyük ticaret ve finans merkezi durumunda olup, 2010 verilerine göre; 2.189 trilyon dolarlık gayri safi milli hasılaya ve iki trilyon dolarlık bütçeye sahip olması, halkın refah seviyesini yükseltmiş ve kişi başına düşen milli gelir ise 35.100 dolar olmuştur. İngiltere % 90 gibi G-8 ülkeleri içinde en büyük kentleşme oranına sahiptir. Aynı zamanda 48.755 bin internet kullanıcısı ile iletişime açık bir ortamda, teknolojiyi yoğun olarak kullanan bir halka da sahiptir (CIA, 2010 b).

Kentlerin sağladığı özgürlükçü ortamın İngiltere günlük yaşamına olumlu yansımaları, kentlerde İngiliz polisinin silah taşımadan asayişini sağlamasında görmek mümkündür. İngiltere'de sanayinin gelişmesi ve sonrasında kentlerde yoğunlaşan işçi nüfusunun çalışma saatleri ve diğer haklarında iyileştirme isteme gayretleri, işçi sendikaları ve gruplarının artmasına neden olmuştur. Kentleşmeyle birlikte iletişime geçen çalışan nüfus, oy hakkı başta olmak üzere isteklerini kabul ettirmek için örgütlenmiş ve neticesinde işçi örgütlerinin birleşmesiyle kurulan İşçi Partisi, Liberal Parti ve Muhafazakâr Parti'den oluşan iki partili sistemin içine müdahil olarak, 1922 yılında yapılan seçimlerde Liberal Parti'nin yerini almıştır. İngiliz sanayisinin gelişmesiyle birlikte artan kent nüfusunun siyasal hayata etkisinin en güzel örneklerinden birini oluşturmuştur.

İngiltere iki kanatlı parlamento sisteminin en iyi uygulaması olarak parlamenter sistemin temelini oluşturmaktadır. Anayasanın yazılı olmaması İngiltere'de siyasal faaliyetlerin aksamasına neden olmamakta, güvenoyu alamayan

bakanlar kurulunun çekilmesi, Kraliçenin Avam Kamarası'nın feshini istemesi gibi anayasal gelenekler uygulanmaktadır. İngiltere'de geleneklere bağlılık Taç Kurumu ve Lord sisteminin halen devam etmesinden anlaşılmaktadır. Ancak her iki kurumda siyasal işlevlerinden çok, geleneklere bağlılığın bir yansıması olarak saygınlığın ve aristokrasinin ifadesidir.

İki partili sistemin İngiltere uygulamasında değişmeyen iki parti mevcut değildir. 1832 reform yasaları sonrasında kurulan Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti, 1922 yılına kadar olan dönemde ve sonrasında ise Liberal Parti'nin yerini alan İşçi Partisi dönüşümlü olarak iktidara gelmektedir. İngiliz halkının siyasal tercihlerinde geçerli ölçütler, ekonomik göstergeler ile partilerin ekonomi alanında seçmene sunduğu programın içeriğidir (Dragnich, 1991: 25-42).

İngiliz seçmenini sandıkta genellikle sınıfsal oy verme eğilimi içinde görmek mümkündür. Emekçi sınıfın çoğunluğunun İşçi Partisi'ne, orta sınıfın ise Muhafazakâr Partiye oy vermeleri sınıfsal oy eğiliminin göstergesidir (Roskin, 2009: 58).

İngiltere'de siyasal partilerle ilgili olarak yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ancak uygulanan seçim kanunu, partilerin adayların başvuru süreçleri ve yöntemlerini düzenlemektedir. Muhafazakâr Parti'de üyelik bireysel seviyede olurken, İşçi Partisi'nde ise bireysel üyeliğin yanında sendikalar vasıtası ile yapılan üyelik sistemi bulunmaktadır. Sendikalar vasıtası ile yapılan üyelik (*Dolaylı*) sisteminin uygulaması çalışma kapsamındaki ülkeler arasında bir tek İngiliz İşçi Partisi'nde vücut bulmaktadır. Dolaylı üyeliğin parti açısından yararlarının yanı sıra, bireyler açısından olumsuz tarafları bulunmaktadır. Parti belirli sendikalara bağlı olan işçilerin desteğini alırken ve kendisine kitleler halinde katılımın olmasını sağlarken, sendikaya bağlı olan bazı işçiler İşçi Partisi'ne destek vermek istemeyebilir. Başka partiyi destekleyen ve üye olmak istemeyen işçilerin aidat ödemeyeceğine dair dilekçe vermesi gerekmektedir. Böyle bir uygulamada sendika aidiyeti içinde olan işçiler açısından gruptan kopma veya gruba dahil edilmeme endişesine neden olabilir. İşçi Partisi dolaylı üyelik uygulamasıyla mali konularda sendikaların desteğini almaktadır. Ancak bir bakıma zorunluluktan doğan üyelik ve aidat ödeme hususunun seçimlerde İşçi Partisi'ne yansımasının tam olarak gerçekleşmeyeceği kabul edilmelidir. Aidat ödemenin sosyalist partilerle birlikte

ortaya çıkması ve kitle partilerine özgü bir uygulama olmasına rağmen, İngiliz Muhafazakâr Partisi'nde aidat ödeme üyelik en önemli etken olarak görülmektedir.

Muhafazakâr Parti üst yönetiminde karar alma organı olan merkez konseyin, parti başkanını belirleme yetkisi bulunmamaktadır. Parti başkanı temsilciler meclisinin partili üyeleri tarafından seçilmektedir. Temsilciler meclisi üyeleri tarafından seçilen bir parti liderinin, parti yerel örgütlerini dikkate alması düşünülemez. Yerel örgütlerin toplantısı olarak düzenlenen ulusal birlik yıllık konferansının sonuç bildirgelerinin, parti üst yönetimi ve liderini bağlayıcı özelliğinin olmaması, lideri tamamen temsilciler meclisi üyelerine bağımlı kılmaktadır. Parti liderinin seçim usulü, yeterli çoğunluğun sağlanamaması durumunda her turda az oy alan adayın çekilmesi şeklinde olmaktadır. Bu yöntemin uygulanması ile çok adaylı bir seçim sürecinin kısa sürede bitirilmesi amaçlanmaktadır. Muhafazakâr Parti'de lider değişiminin sık yaşandığı görülmektedir. Liderin görev süresi ve kaç kez seçileceği ile ilgili olarak düzenleme mevcut olmamakla beraber 1951-1959 arasındaki seçimlere üç farklı liderle katılmış ve kazanmıştır. Yine 1979 ve 1992 seçimleri dâhil olmak üzere katıldığı dört seçimde lider değiştirmiş ve kazanmıştır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1420).

Merkez konseyinin yılda iki kez toplanması, siyasal partilerin karar alıcı organlarının toplantı zaman aralığı açısından en kısa süreli olanıdır. Merkez konseyinin parti politikalarını belirleme ve faaliyetleri inceleme, mali konularda hazırlanan raporları gözden geçirme görevlerinin dışında parti liderini seçmemesi, konseyin yetkilerini kullanmasında etkinliğinin azalmasına neden olmaktadır. Konsey gerek toplantı zaman aralığı ve gerekse yetkileri açısından Türkiye'de sol partilerde kurultayda seçilen "*Parti Meclisine*" benzemektedir.

İşçi Partisi'nin yerel örgütlenmeleri Muhafazakar Parti örgütlenmesi şeklindedir. Merkez örgütlenmesinde "*Yıllık Konferans*" en yüksek organ olarak parti programının belirlenmesinde ve kararlarının alınmasında yetkilidir. Konferansa dolaylı üyelik sisteminin parçası olan sendikalar ve sosyal dernekler ile bireysel üyeliğin temsilcisi olan seçim bölgesi örgütlerinden her beş bin üyeye birer delege gönderilmektedir. Delege sisteminde üye sayısının esas alınması üye kütüklerinin parti taraftarları ile bağdaşmayacak kişilerle doldurulmasına zemin hazırlayabilir. Fazla delege ile temsil edilmek istenen seçim bölgeleri veya sendika ve sosyal

dernekler üye kayıtlarında usulsüz işlemler yapabilirler. İşçi Partisi'nde kadın ve gençlerin, yerel örgütlerin normal seçim sürecine dahil edilmeden yıllık konferansta temsil edilebilmesi için onlara seçim bölgelerinde kontenjan tanınması siyasal katılımdaki cinsiyet ve yaş erkinin dağıtılmasında örnek bir uygulamadır.

İşçi Partisi'nin muhalefette kaldığı dönemlerde siyasal iktidarı denetlemek amacıyla oluşturduğu “*Gölge Kabine*” (*Shadow Cabinet*) iktidarı denetleme adına uygulanan etkin bir oluşumdur. Gölge kabine, hükümet üyelerinin faaliyet alanları ile ilgili olan konularda sürekli izleme halinde olarak onların icraatlarını yakından denetlemektedir (Labour Party: 2010)

İşçi Partisi lider seçiminde, Muhafazakar Parti'ye göre farklı yöntem uygulanmakta ve milletvekillerinin dışında sendika temsilcilerinin ve örgüt delegelerinin sürece katılması liderin bütün parti tabanına hitap etmesi açısından önem kazanmaktadır. İşçi Partisi lider koltuğunun uzun süreyle boş kalmaması için parlamento üyelerinden istenen desteğin oranı düşük tutulurken, mevcut liderle birlikte seçim yarışına girecek başka adayların destek arayışlarının oranı daha yüksek tutulmuştur. İşçi Partisi'nde lider değişiminde başarı ölçütü birinci sırada gelmektedir. Seçimler sonrasında başarılı olamayan lider bir sonraki dönemde aday olmamaktadır. Hatta 1997 seçimlerini kazanarak on yıl süreyle başbakanlık yapan Tony Blair, 2007 yılında partisi iktidardayken parti liderliğini ve başbakanlığı bırakacak kadar erdemli bir davranışa imza atmıştır. Tony Blair'in davranışı partinin daha etkin olarak iktidarı devam ettirmesi açısından ve yeni yüzlere parti içi yükselme fırsatı vermesi bakımından demokratik olmakla beraber, örnek bir uygulamadır. 1979 yılında yapılan genel seçimleri kaybeden İşçi Partisi lideri koltuğu devrederken, yeni liderin 1983 seçimlerini kaybetmesiyle birlikte lider değişimi tekrar yaşanmıştır. 1983'de lider olan Neil Kinnock 1992 seçimlerine kadar lider olarak kalırken, 1987 ve 1992 seçimlerini kaybetmiş, ancak 1987 seçimlerinde sandalye sayısını artırması bir sonraki seçim için umut olarak görülerek 1992 seçimlerine kadar liderlik koltuğunda kalmıştır. 1992 seçimleri sonrasında ise sandalye sayısını artırmasına rağmen iktidara İşçi Partisi iktidara gelememiş ve lider değişimi yaşanmıştır (Schlader ve Weisblatt, 2007: 1422).

9.1.3. Fransa

Fransızlar birçok halk gibi etnik soylar karışımıdır. Milattan önceki Kelt ve Ligurya kaynaşmasından sonra Romalılar'ın işgali ile bölgeye Galya adı verilmiş ve Galya'ya göç eden Cermen kabilelerden Franklar, bugünkü Fransa'nın büyük kısmını ele geçirmişlerdir (Roskin, 2009:106).

Fransa'nın geçmişteki ırksal farklılığı günümüzde devam etmemekle birlikte Avrupa'nın kaderi olan dış göçlere maruz kalarak Afrika ve Asyalı birçok ülkeden insana ev sahipliği yapmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren ülkeye göç eden Müslümanların sayısındaki artış Fransızları tedirgin etmeye başlamıştır. Bugün Fransa nüfusunun % 9'unu oluşturan Müslümanların birçoğu yıkık dökük evlerde yaşamakta, gençlerinin çoğu yasadışı olaylara karışmaktadır. Müslüman nüfusundaki artışa rağmen hâkim unsur % 83-88'le Hıristiyan Katoliklerdir (Roskin, 2009:186). Din ve etnik ekseninde görülen bağdaşık yapı dil bakımından da aynı özelliği göstermektedir. Din, etnik yapı ve dil eksenlerindeki bağdaşık yapı, siyasal anlamda dış müdahalelere fazla izin vermemektedir.

Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye göre % 77 ile daha az kent nüfusuna sahiptir. 1970'li yıllardaki kent ve kırsal alanlar arasındaki gelişmişlik farkı, ekonomik ve siyasal sorunları da beraberinde getirmiştir. Ulaşım, haberleşme ve alt yapı eksiklikleri kırsal kesimden kente göçü tetiklemiş ve özellikle ekonomik hayatın ve sanayinin geliştiği kentlere yoğun göçler olmuştur. Göçlerin sonucunda ise kentlerde okul, ulaşım, konut gibi başka sorunlar ortaya çıkmıştır. Günümüzde kent nüfusunun artması ile birlikte bireylerin bilgiye ulaşma ve değerlendirme imkânlarının çoğalması siyasal anlamda etkisini göstermiştir. Fransa'da seçmenlerin katı particiliğinin bulunmaması uzun vadeli siyasal tercihlerin olmamasına neden olmaktadır (CIA, 2010 c).

Fransa ekonomik büyüklüğü ile Avrupa'da İngiliz ve Alman ekonomileri ile başa baş bir mücadele halindedir. 2,5 trilyon gayri safi milli hasılaya sahip olan Fransa kişi başına milli geliri 2010 yılında, bir önceki yıla göre artırmıştır. Fransa eğitime bütçeden ayırdığı para ile G-8 ülkeleri içinde birinci sırada bulunmaktadır. 64 milyonluk nüfusun yaklaşık olarak 42 milyonunun internet kullanması, halkın ülke içindeki gelişmeleri yakından takip edebileceğinin göstergesidir. Halkın

kentlerde oturması, eğitime ayrılan para ile birlikte yüksek kişi başına milli gelir, halkın sınıfsal anlamda ayrılmaya ve bu yönde siyasal hareketlere yöneltecek eylemlerin önünde engel olarak durmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi Fransa'nın en büyük sorunu olarak görülen dış göç ve bunun yarattığı işsizlik şu aşamada ülkede siyasal anlamda değişiklik veya farklı bir siyasal oluşumu ön görmemektedir (CIA, 2010 c)

Fransa'da 1958 Anayasası'na kadar olan dönemde siyasal partilerle ilgili olarak yasal düzenleme sadece dernekler yasası olmakla beraber, 1958 yılında Anayasal düzenleme yapılarak siyasal partiler güvence altına alınmıştır. Dernekler kanununa göre işlem yapılan dönemlerde, siyasal partilerle ilgili herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Fransa'da parti imajı ve seçmenlerin partilerle aynışması az görülür. Fransız seçmenin uzun vadeli parti tercihi yoktur. Seçmenin bir partiye bağlı olmaması ve oylarını sık değiştirmesi, partilerin ittifaklar halinde veya isimlerini değiştirerek seçmenin karşısına çıkmasına ve imajlarının bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Fransa'da sol partiler Sol veya Ortak Program Birliği (Sosyalistler ve Komünistler), sağ partilerde Çoğunluk ya da İttifak (De Gaullecüler ve UDF) isimleriyle seçimlere girmektedir (Roskin, 2009:159,160).

Fransa'da partilerin örgütlenme ve üst yönetim ile parti lideri seçimleri birbirinden farklı düzenlemeler tabidir. Komünist Parti'de üyelikler; işyeri, mahalle ve köylerde hücreler şeklinde kurulurken, Sosyalist Parti'de ise her biri beş üyeden oluşan bin beş yüz yerel bölümler mevcuttur. Halk Hareketi için Birlik Partisi (UMP) ile Fransa Demokrasi Birliği Partisi'nde (Union for French Democracy, UDF) bölgesel komiteler ön plana çıkmaktadır. Üyelik aidatı veya katkı paylarını ödeme şartı Sosyalist Parti haricindeki diğer partilerde bulunmakta ve seçme ve seçilme hakkı kazanabilmek için mutlaka aidatların veya katkı paylarının düzenli olarak ödenmesi gerekmektedir. Sol kitle partilerinin bir uygulaması olan aidat ödeme şartının sosyalist partilerde uygulanmayıp, sağ partilerde hayat bulması önceki aidat ödeme hususundaki eski uygulamaların geçerliliğini Fransa'da kaybettiğini göstermektedir. Aidat veya katkı paylarını ödemeyenlerin seçme ve seçilme hakkının olup olmaması tartışma konusu olabilir. Partiyi destekleyen zengin iş adamları tarafından toplu şekilde büyük miktarlarda yapılan ödemeler, aidatını ödememiş partililerin adına tescil ettirilebilir. Böyle bir uygulamam tamamen parti örgütünün

tutum ve davranışlarının etik olup olmaması ile sorgulanabilir (UDF, 2010; UMP, 2010; PS, 2010)

Fransız siyasal partilerin yapılanmasında kongreler en üst karar alma organı durumundadır. Kongreler tarafından partinin cumhurbaşkanı adayı seçilmektedir. Ancak uygulamada parti lideri durumunda olan kişi genel olarak cumhurbaşkanı adayı olarak seçimlere girer. Komünist Parti ile Sosyalist Parti kongresi hariç, diğer parti kongreleri bütün üyelerin katılımı ile toplanmaktadır. Komünist Parti ile Sosyalist Parti’de ise delege sistemi uygulanmaktadır. Komünist Parti bin iki yüz delegeyi federasyonların büyüklüklerine göre dağıtırken, Sosyalist Parti üye sayısını esas almaktadır. Her iki uygulamanın sakıncaları ve yararları bulunmaktadır. Büyüklük esasına göre yapılacak olan delege belirleme yönteminde, büyük federasyonlar kongreye daha fazla temsilci gönderme imkânına kavuşurken, küçük federasyonlar ise daha az kişiyle temsil edileceklerdir. Federasyonların büyük veya küçük olması tamamen nüfus, sanayi ve coğrafi yapılarına göre belirlenirken, özellikle sanayisi gelişmemiş ve dolayısıyla nüfusunda ilerleme olmamış federasyonlar daha az temsilci ile yetineceklerdir. Ancak küçük federasyonların üye sayısının büyük federasyonlara göre daha fazla olması, partinin o bölgede daha fazla taraftarı olduğu ve parti örgütünün daha fazla çalıştığı anlamına gelmektedir. Üye sayısına göre delege belirleme yönteminde ise en büyük sakınca, kongreye fazla delege göndermek amacıyla gerçek dışı kayıtlar yapılmasıdır. Gerçek dışı yapılan üye kayıtların her zaman orantılı olarak partiye oy kazandırdığı söylenemez.

Kongrelere bütün üyelerin katılımının sağlanması yerel örgütlerle birlikte bireysel olarak her parti üyesinin kongrede irade belirtmesine tanınan bir imkan olarak görülmekle beraber, oldukça demokratik bir uygulamadır.

Parti liderleri bütün partilerde kongre tarafından seçilmektedir. Lider değişimi açısından Komünist Parti’de uzun süreli zaman aralıklarının olduğu görülmektedir. Hiyerarşik yapılanmanın en keskin uygulaması olan Komünist Parti’de alınan başarısız seçim sonuçlarına göre lider değişiminin kısa aralıklarla yaşanmadığı görülmektedir. Diğer partilerde de lider değişimin çok sık yaşandığı söylenemez, ancak diğer partiler bir şekilde iktidara gelmekte veya bir sonraki seçimlerde isim değişikliğine giderek yeni bir siyasal oluşum olarak halkın karşısına çıkmaktadır. Parti üst yönetimlerinin bütün partilerde kongre tarafından seçilmesi ve

üç yıllık süre için görev yapmaları demokratik bir uygulamadır (PCF, 2005). Lider değişimi ve liderin görev süresi ile ilgili olarak herhangi bir düzenleme mevcut değildir.

9.1.4. Almanya

Nazi ırk kuramının aksine Almanları, Avrupa halkları içinde etnik bir karışım olduğunu iddia eden kuramlar bulunmaktadır. Bu kuram Almanların; Keltler, Romalılar, Yahudiler ve çeşitli Cermenik kabilelerin, Slavlar'ın ve Baltıklılar'ın karışımı olduğunu ileri sürmektedir. Alman ırkının üstünlüğüne dayanan Nazi kuramı Almanya'yı İkinci Dünya Savaşı'nda yok olmanın eşiğine kadar getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Alman siyasetinde yaşanan olaylar, Almanları savaş sonrasında ekonomik ve siyasal alanda radikal tedbirler almaya yöneltmiştir (Roskin, 2009:197).

Almanya, Avrupa kıtasının en büyük ekonomisi ve Rusya'dan sonra en fazla nüfusa sahip ülkesidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı ve Doğu Almanya olarak ikiye bölünen ülke, 1990 yılından itibaren tek Almanya olarak Avrupa kıtasının ortasında Avrupa Birliği ülkeleri arasında en büyük ekonomiye ve nüfusa sahip ülke durumuna gelmiştir. Almanlar, Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı yenilgi sonrasında kısa sürede ekonomik ve siyasal alanda toparlanarak Avrupa'da güç merkezi haline gelmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın baş aktörü olmasıyla birlikte savaş sonrasında yıkılan ülkenin yeniden yapılanması ve Avrupa'nın en büyük ekonomik gücü haline gelmesi, şüphesiz Almanlar'ın çalışkan ve üretken bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. 1990'da Doğu ve Batı Almanya arasındaki fiziki ve siyasi engellerin kalkması sonrasında kaliteli ve ucuz Batı Almanya ürünlerinin Doğu Almanya'yı istila etmesi, Doğu Almanya ekonomisini bir anda sıfıra indirirken, sıfır olan işsizliği ise tavana çıkarmıştır. Birleşen Alman ekonomisi kısa sürede uygulanan ekonomik politikalar sonucunda düze çıkmayı başarmıştır. Almanya 3.306 trilyon dolarlık gayri safi milli hasılaya ve 35.900 dolarlık kişi başına düşen milli gelire sahip bir ülke durumundadır. Almanya sosyal güvenlik kurumlar açısından da sağlam temelleri olan bir ülke durumundadır. Halkın refahı için devlet

gayri safi milli hasılasının üçte birini sosyal harcamalara yöneltmektedir (CİA, 2010 d).

Ancak sosyal politikalar Alman ekonomisine ağır bir yük getirmekte ve sonucunda ağır vergiler çalışanların sırtına yüklenmektedir. Alman sosyal refah sistemi Avrupa kıtasının en eskisi olarak, 19. yüzyıl sonuna, Bismark'ın reformlarına kadar götürülebilir. Refah seviyesi yüksek olan ülkede siyasal katılım ve tercih bakımından halkın siyasal yelpazenin merkezinde durduğu görülmektedir. (Roskin, 2009:281).

Alman nüfusunun % 74 gibi büyük bir kısmı kentlerde ikamet etmektedir (CİA, 2010 d). Refah seviyesindeki artış ve kent yaşamı İngiltere ve Amerika'dan farklı olarak Almanya'da postmateryalist düşüncenin siyasal oluşumunun görülmesine etkili olmuşlardır. Alman Yeşiller Partisi, savaş ve veya siyasal krizler olmadan yaşayacakları bir ortam yaratmak isteyen refah düzeyi yüksek Alman gençliğinin merkezi ve öncüsü durumuna gelmiş ve siyasal arenaya katılmıştır (Roskin, 2009:246).

Almanya Avrupa ülkeleri arasında en fazla göçe maruz kalan ülkeler arasındadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle 1955 sonrasında işgücünde görülen azalmayla birlikte iş gücü arayışlarına yönelen Alman hükümetlerinin ülkeye yabancı işçi gelmesine ışık yakmışlardır. Özellikle Akdeniz ülkeleri olan Türkiye, İtalya, Yunanistan ve eski Yugoslavya'dan akınlar halinde gelen işçilerin ilk başta üç yıl kalarak dönecekleri düşüncesi Almanya'da ilerleyen dönemlerde hayal kırıklığı yaratmıştır. Göçmen işçiler çalışma koşullarının ağırlığına aldırmadan kendi ülkelerine göre daha fazla kazandıkları paranın çekim gücüyle zaman içinde ailelerini de Almanya'ya getirmişlerdir. Almanya'da bugün % 2,4 Türk nüfus bulunurken, % 6,1 kadar Yunan, İtalyan, Sırp, Hırvat ve İspanyol vatandaşı bulunmaktadır (CİA, 2010 d). Alman nüfusunun bir gerçeği olan göçmen nüfusun ırkçı Almanlarla ara sıra yaşadıkları ve bazılarında ölümle sonuçlanan olaylara rağmen, göçmen nüfus Almanya'da seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Alman Parlamentosu'nda özellikle Türk asıllı Alman vatandaşları milletvekili olarak görev yapmaktadır.

Ekonomi alanında yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte yüksek nüfus, Almanya'yı Avrupa Birliği ülkeleri arasında lider ülke durumuna getirmiştir. Avrupa

Birliği Parlamentosu'nda nüfusa bağlı temsil edilme uygulamasının sonucu olarak Almanya en fazla parlamentere sahip ülke durumundadır.

Almanya daha öncede belirttiğimiz gibi 20. yüzyılın ilk yarısındaki iki büyük dünya savaşı öncesi ülke siyasetinde yaşanan olumsuzluklardan dolayı, savaş sonrasında siyasal alanda hukuki tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin içinde en önemlisi siyasal partilerin hukuki durumunu belirlemek ve onların hareket alanlarının dışında ülkeye zarar verecek duruma getirecek eylemlerden uzak durmalarını sağlamak olmuştur. Bu maksatla siyasal partilerle ilgili olarak anayasal ve yasal düzenlemeler yapılarak, Alman siyasal partiler anayasal güvence altına alınmıştır. Alman Anayasası 21. maddesi, halkın siyasal iradesinin oluşumuna katkı sağlayan siyasal partilerin kurulmasını serbest bırakırken, halka siyasal hayata partiler vasıtasıyla katılmasının bir temel hak olarak verildiğini belirtmektedir. Aynı madde siyasal partilerin Federal Almanya Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürecek olmaları halinde anayasaya aykırı olacağını ve hangi faaliyetlerin aykırı olacağına ise Federal Anayasa Mahkemesi'nin karar vereceğini belirterek, yasama ve yürütme organının dışında üçüncü bir gücü denetleme hususu ile görevlendirmiştir. Anayasa siyasal partilerin örgüt yapıları hakkında herhangi bir sınırlamaya gitmemiş, ancak i düzenlerinin demokratik ilkelere uygun olacağını ve parti tüzüklerinin de bu ilke doğrultusunda hazırlanmasını belirtmiştir. Anayasa ayrıca partilerin maddi kaynak ve harcamaları ile ilgili olarak hesap verme yükümlülüğü getirmektedir. Hesap verme yükümlülüğü ile usulsüz harcama ve maddi kaynak elde etmenin önüne geçmeyi ve maddi imknlarını kullanarak partinin yönetimini ele geçirmek isteyen kişi veya gruplara engel olmayı amaçlayarak kurumsal güvence sağlamaktadır (Basic Law For The Federal Republic Of Germany, 1949)

Alman Anayasası çerçevesini çizdiği esaslar doğrultusunda daha somut düzenlemelerin yasalarla yapılmasını ngrmştir. Siyasal Partiler Kanunu bir geçici maddesi ile birlikte kırk bir maddeden oluşmaktadır. Yasada anayasal hükümlerin somutlaştırılmasının dışında herhangi bir şekilde çizilen çerçevenin dışına çıkılmamıştır. Siyasal Partiler Kanunu, partilerin örgüt seviyelerini belirtmiş ancak zorunluluk getirmemiştir. şehirlerde örgütlenen siyasal partilerin bölgesel olarak örgüt kurma zorunluluğ bulunmamaktadır. Ancak yerel seviyeden daha st organlarda mutlaka üyeler meclisinin olmasını şart koşarak, bir bakıma yerel

sorunların görüşülmesi için bir ortam sağlamış olmaktadır. Yasa, Alman siyasi hayatına üyeler meclisi ve delegeler meclisi uygulamasını sokmuştur. Üye sayısına göre ismi değişen, yerel örgütlerin en yüksek ve yetkili organı olan meclislere yerel veya bölgesel örgüt üyelerinin hepsi katılabilmektedir. Resmi görevliler ile birlikte bütün üyelerin katılması parti tabanının genişlemesini ve yerel kararların alınmasında en alt seviyede bulunan parti üyelerinin de görüşünün alınmasını sağlar.

Siyasal partiler köy- kasaba, ilçe, il ve illerde seçim bölgeleri ile federal seviyede örgütlenmeler yapılmaktadır. Parti yerel örgütlerinde delege sistemi uygulanmaktadır. En alt birimden itibaren kayıtlı üyeler esas alınarak örgütlerin delege sayısı belirlenmekte ve seçimler kayıtlı üyeler tarafından yapılmaktadır. Ancak Hür Demokrat Parti (FDP) ve Sosyal Demokrat Parti'de (SDP) farklı olmak üzere, özellikle kongre delegelerinin bir kısmı partinin o bölgede son seçimlerde aldığı oy oranına göre, bir kısmı ise kayıtlı üye sistemine göre yapılmaktadır. Bu uygulama yerel örgütlerin tek bir noktada yoğunlaşmasının önüne geçmektedir. Yerel örgütler kongrede daha fazla delege ile temsil edilebilmek için hem seçimlerde çok çalışarak fazla oy almak zorunda kalacak, hem de üyelerinin sayısını artırmanın gayreti içine girecektir. Sosyal Demokrat Parti hariç diğer partilerin üst organlarında kongreden sonra parti meclisleri gelmektedir. Yönetim kurulları ise parti meclislerinden sonra gelmekte ve partinin yürütme organı vazifesini görmektedir. Parti meclisi normalde sol partilere özgü bir uygulama olmasına rağmen Almanya bu kuralı bozmakta ve sağ partilerde hayat bulmaktadır. Alman Siyasal Partiler Kanunu, parti kongrelerinin yapılma süresini azami iki yıl olarak belirlemiş olmasına rağmen, daha kısa sürelerle toplanmasını parti tüzüklerine bırakmıştır.

Siyasal Partiler Kanunu partilerin üye kayıtları ile ilgili düzenlemeleri konusunda yasada belirtilen hususlar dışında serbest bırakmıştır. Sosyal Demokrat Parti üyelikle ilgili yaş sınırlaması on dört olarak belirlerken diğer iktidara gelmiş üç parti on altı olarak düzenlemiştir. Kadınların temsil edilmesinde Hıristiyan Sosyal Birliği'nde (CSU) % 40 oranı belirlenmiştir. Üyelikle ilgili önemli bir düzenleme ise Alman vatandaşı olmayanlarla ilgilidir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin vatandaşları partilere üye olabilirken, diğer ülke vatandaşları arasında ülkede oturma süresi kıstas alınmakta ve partilere göre 2-3 yıllık süreler belirlenmektedir. Hıristiyan Demokrat Parti (CDU) ile Sosyal Demokrat Parti'de elektronik başvuru sistemi getirilmiştir.

Başvurular bireysel şekilde yapılmakta ve başvuru ile birlikte Hıristiyan Sosyal Birliği hariç diğer partilerde üyelik hakları yürürlüğe girmektedir. Hıristiyan Sosyal Birliği'nde ise yeni üyelerin iki ay süreyle seçme ve seçilme hakları bulunmamaktadır. Aidatlarını düzenli ödemeyen üyelerin kayıtlarının silinmesi ile ilgili olarak altı ay ile bir yıllık süreler belirlenmiş ve bu süreler içinde aidat ödemeyenlerin üyelikleri sona erdirilmektedir.

Alman siyasi partilerde, liderler parti kongresi tarafından seçilmektedir. Parti kongresinde yerel örgütlerden gelen seçilmiş üyelerin yanı sıra, parti üst yönetiminde görev yapanlarda bulunmaktadır. Ancak seçilmiş üyelerin sayıları diğer üyelere göre her zaman daha fazladır. Delege seçimlerinin partiler açısından sıkıntı verecek nitelikleri olmasına rağmen, yerel örgütlerden itibaren delegelerin parti üyeleri tarafından seçilmesi, parti oligarşinin oluşmasının önünde kısmen engel olarak görülebilir. Liderlerin değişimi ile ilgili parti tüzüklerinde herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Parti liderlerinin aynı zamanda başbakan adayı olması olağan bir durumdur. Ancak Sosyal Demokrat Parti'de 1998 seçimlerinde parti başkanının yerine başka bir ismin başbakan adayı olarak seçimlere girmesi parti içinde huzursuzluğa neden olmuş ve adayın seçimleri kazanması ile birlikte parti başkanı istifa etmek durumunda kalmıştır. Hıristiyan Demokrat Parti ve Sosyal Demokrat Parti'de liderlerin çok sık olarak değişmediği görülürken, Hür Demokrat Parti'de ise kısa aralıklarla parti lideri değişmektedir. Hür Demokrat Parti, kurulan hükümetlere genellikle ikinci parti olarak katılırken, 1974 yılında başbakan çıkarmıştır. Hür Demokrat Parti'de lider değişimin seçimlerde alınan sonuçlarla doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Parti bugüne kadar on beş kez koalisyon ortağı olarak iktidara gelmesine rağmen diğer partilere göre daha fazla değişim yaşamıştır (CDU, 2007; FDP 2010; SPD, 2009).

9.1.5. Kanada

Kanada Amerika kıtasının kuzeyinde Rusya'dan sonra en geniş coğrafya üzerinde kurulmuş olan ve üzerinde farklı uluslara ait insanları barındıran bir ülke durumundadır. Kanada on eyalet ve üç bölgeye ayrılmış idari yapısı ile federal bir devlettir. Eyaletler Kanada'da uygulanan sağlık, eğitim gibi sosyal programların

yürütülmesinden sorumludur. Kendi sınırları içinde federal devletten daha fazla gelir toplama yetkileri bulunmaktadır. Kanada toplum yapısı içinde İngiliz, Fransızlar çoğunluğu oluştururken, İskoç, İrlandalı, Alman ve İtalyan gibi uluslardan insanlar bulunmaktadır. İngiliz ve Fransızların çoğunluğu oluşturması ülkede kullanılan dil unsuruna da yansımış ve anayasal düzenlemeye konu olmuştur. Kanada Anayasası Fransızca ve İngilizceyi eşit dil kabul etmiştir. İngilizce ve Fransızcanın resmi dil olmasına karşılık ülkede diğer Avrupalı ulusların dilleri ile Kanada yerlilerinin dilleri de kullanılmaktadır. Çift dilli ve çok kültürlü yapı, Kanada siyasal hayatında yansımaları bulmuş ve parlamentoda her iki dilde tartışma olabileceği gibi, kanunlar da her iki resmi dilde yazılmaktadır. Kanada halkı güney komşusu Amerika'ya göre daha özgürlükçü bir yapıya sahiptir. 2003 yılındaki Irak savaşına katılmayı reddetmesi ve eşcinselliği yasallaştırması uluslararası arenada tartışma konusu olmasına rağmen, bu uygulamalar Kanada toplumunun daha özgür bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Kanada nüfusunun % 80'i kentlerde oturmaktadır. Ekonomik anlamda Kanada halkı refah içindedir. Hizmet sektörü Kanada'da en gelişmiş olan alandır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra serbest pazar merkezli ekonomi uygulamaları ile imalat, madencilik ve hizmet sektöründeki artış kentleşme oranını yükseltmiştir. Kent nüfusundaki siyasal katılım ve tercihler konusunda daha özgürlükçü bir ortam yaratmıştır (CIA, 2010 e)

Ülkede siyasal partilerle ilgili anayasal veya yasal bir düzenleme mevcut değildir. Ancak Anayasa'da her vatandaşın seçme ve seçilme hakkının bulunduğu dair yapılan düzenleme mevcuttur. Siyasal partiler iç düzenlerini ve örgütlerini kendi tüzüklerine göre belirlemektedir. Ülkede birçok siyasal partinin olmasına rağmen, halkın siyasal tercihi Muhafazakâr ve Liberal Parti'den yana olmuş ve iki parti değişik dönemlerde halka sundukları ekonomik ve siyasal programlar doğrultusunda iktidara gelmiştir. İktidara gelmiş olan iki siyasal parti tüzüklerini biçimsel olarak farklı şekillerde düzenlemişlerdir. Muhafazakâr Parti tüzükte belirtilen hususların ayrıntısına konu ile ilgili olarak içtüzük hazırlamak suretiyle girerken, Liberal Parti tüm hususları tek bir metinde düzenlemiştir.

Parti üyeliği her iki partide bireysel olarak yapılırken, aidat ödeme hususu ön plandadır. Liberal Parti'de başvuru ile beraber üyelik haklarının hepsi

kullanılmaya başlarken, Muhafazakâr Parti yirmi bir günlük “*Üyelik programı*” eğitiminden geçirmek suretiyle üyelik haklarını iade etmektedir. Üyelik yaşını her iki parti on dört olarak belirlemiştir. On dört yaş uygulaması G-8 ülkeleri içinde siyasal katılımında en düşük olanıdır.

Kanada siyasal partilerinde örgütsel şema seçim bölgeleri esas alınarak belirlenmektedir. Buna göre her seçim bölgesi bir parti örgütü durumundadır. Muhafazakâr Parti eyalet yapılanmasında seçim bölgesi birliklerinin toplantıları, yönetim kurulu ve yürütme komitesi bulunmaktadır. Hiyerarşik yapılanmada üst kurul, alt kurul üyelerini belirlemektedir. Liberal Parti’de ise eyaletlerdeki seçim bölgesi birliklerinin dışında başkanlık konseyi adı altında yapılanma mevcuttur. Partinin eyalet başkanı, başkanlık konseyinin de başkanı olarak görev yapmaktadır. Yürütme kurulunda görev yapan üyelerin en fazla iki kez seçilme haklarının bulunması yerel seviyede grupların hâkimiyetini kırarak bir uygulamadır.

Kongre her iki partide en yüksek organ olarak parti lideri ve yönetim kurulunu seçme yetkisine haizdir. Liberal Parti kongresi iki yılda bir olağan toplantılarını yaparken, her seçim bölge birliklerinden yirmi üye ile ayrıca eyalet ve bölge birliklerinden seçilecek üyelere oluşmaktadır. Eyalet ve bölge birliklerinden yirmi üyenin dışında en az beş üyenin bayanlar arasından seçilmesi bayanların temsil edilmesi açısından önemli bir uygulamadır. Muhafazakâr Parti’de ise seçim bölgesi birliklerinden eşit sayıda üye temsil edilirken, bu üyelerin seçim görevi partinin ulusal konseyi tarafından yapılmaktadır. Bu uygulama seçim bölgesi birlik üyelerinin kongre üyelerini belirlemede iradesinin kullanılmaması anlamına gelmektedir (LPC, 2006).

Muhafazakâr Parti’de lider seçimi partiye kayıtlı bütün üyelerin katılımı ile yapılmaktadır. Parti liderliğinin boşalması ile birlikte oluşturulan “*Lider Seçim Komitesi*” lider seçim faaliyetlerini organize etmekle görevlidir. Bütün üyelerin oy kullandığı lider seçiminde, kongre benzeri bir toplantının yapılmadan kayıtlı üyelerin faks veya posta yoluyla oylarını kullanmaları, parti içi demokrasinin işleminde önemli bir uygulamadır. Liberal Parti’de de lider seçim usulleri aynıdır. Ancak Liberal Parti’de oy kullanacak olan üyelere en az kırk bir gün öncesinden üye olmaları şartı aranmaktadır. Bu uygulama ile en azından seçimlerin son dönemeçte

nylon üye olarak adlandıracağımız üyeliklerin önüne geçilmesi öngörülmektedir. Kırk bir günlük sınır, demokratik katılımın önünde engel değildir (CP, 2008).

9.1.6. İtalya

İtalya bulunduğu coğrafyada hem kültür alanında hem de din alanında tarihsel değerlere sahip bir ülkedir. Roma Cumhuriyeti ve Hristiyan- Katolik mezhebinin merkezi durumunda olan Vatikan'la dünya siyasal tarihinde her zaman etkili olan bir ülke durumundadır. 1870'de Roma ve 1886'da Venedik'in katılması ile İtalyan Birliği tamamlanarak İtalya Krallığı kurulmuştur. 1922 yılına kadar olan dönemde kraliyetle yönetilen İtalya, bu tarihten itibaren faşizmin etkisinde kalmıştır.

İtalya'da genel anlamda aile toplumsal yapının merkezi ve üyeleri için istikrar göstergesidir. Aileden sonra sırasıyla en çok önem verdikleri değerler; iş hayatları, arkadaşlık ve dostluk ile din kurumu gelmektedir. Sıralamanın en sonunda ise siyaset kurumu bulunmaktadır. Siyasetin en son sırada durmasının sebepleri değişken olmakla beraber, genel itibarıyla ülkeyi İkinci Dünya Savaşı'na sürükleyen kurumun başında siyasetçilerin gelmesi ile ülkede siyasal partilerin çok sık olarak isim ve şekil değiştirmeleri gösterilebilir. İtalyan yöneticiler İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini onarıırken, savaşa sebep olan siyasetçilerin ülke kaderine yeniden hâkim olmalarını engellemek için halkı demokratik hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasal partilere yönlendirecek anayasal düzenlemeye gitmiştir. İtalya'da 1945 yılından itibaren siyasal partiler sürekli olarak birleşme veya ittifak halinde hareket ederek koalisyon hükümetleri şeklinde iktidara gelmişlerdir (Sağlam, 1999: 15)

İtalya'nın kuzey ve güney bölgesi arasında düşünce ve tutumlarda farklılıklar görülmektedir. Ülkenin güneyinde insanlar daha kanaatkâr ve kaderci bir yapıya sahipken, kuzey bölgesinde ise rasyonellik ön plana çıkmaktadır. Güney ve kuzey arasındaki bu farklılıklar bölgelerin ekonomik yapısına da yansımış ve ülke sanayisinin büyük bir kısmı kuzey İtalya'da toplanmıştır. İtalyan ekonomisi gayri safi milli hasılası ve kişi başına düşen milli geliri ile G-8'deki Avrupa devletleri arasında son sırada gelmektedir (CIA, 2010 f).

İtalya'da etnik grup yoktur, ancak ülkenin kuzeyinde komşu ülkelerden göç eden insanların oluşturduğu küçük gruplar mevcuttur. Din % 90 gibi bir rakamla

bağdaşık bir yapıya sahiptir ve Katolik mezhebinin ağırlığı bulunmaktadır (CIA, 2010 f). Dil bakımından da bağdaşık yapı sergileyen İtalya’da, sınır bölgelerinde komşu ülkelerin dilleri konuşulmaktadır. İtalya’nın gerek dil ve gerekse dini bakımdan bağdaşık yapı sergilemesi siyasal alana yansımış ve ülkede bölücü siyasal oluşumlar ortaya çıkmamıştır.

İtalya siyasal hayatına günümüzde hakim olan üç partinin örgütlenme ve üye kayıtları ile üst yönetim ve lider seçimlerinde farklı uygulamalar bulunmaktadır. İtalyan Özgür Halklar Partisi’nde üyelik aidatlarını ödemeyenlerin seçme ve seçilme hakları bulunmamaktadır. Ancak seçim dönemlerinde ödenmeyen aidatların topluca ödenerek hak kazanma hususunda bir düzenleme mevcut değildir.

Parti örgütünün en yetkili organı olan kongrenin üyeleri, üye sayısı ve partinin o bölgede aldığı oy sayısına göre belirlenmektedir. Bu uygulama yerel örgütlerin hem seçim kazanma, hem de üyelerini artırma yönünde iki taraflı çalışması anlamına gelmektedir. Parti lideri kongre tarafından seçilirken, liderin görev süresi ile ilgili olarak düzenlemenin olmaması uzun süreli liderliğin önünü açmaktadır. Partinin yürütme organı olan ulusal yönetim organına seçilecek üyelerin blok liste usulü ile belirlenmesi parti oligarşinin oluşmasını sağlamaktadır. Parti lideri kendi ekibini kurarak bir disiplin içinde hareket edeceği ortamı sağlaması açısından ilk başta olumlu görülen blok liste uygulaması partilerin değişim süreçlerinde makul görülse de, demokratik bir uygulama değildir. Aynı zamanda yerel örgütlerle irtibatı sağlayacak niteliğe sahip olan “*Bölgesel Koordinasyon Biriminin*” başkanı, yani “*Bölgesel Koordinatör*” lider seçiminin hemen ardından parti lideri tarafından atanması tamamen demokratik olmayan bir uygulamadır. Bölgesel koordinasyon birimlerinin daha alt örgütü olan il ve çevre örgütleri, kongreleri yaparak kendi başkanlarını seçmektedir. Ancak bölgesel koordinasyon birimlerinin aşılarak alınan kararların ve parti ile ilgili görüşlerin üst makamlara, özellikle parti üst yönetimine ve lidere ulaştırılmasında sıkıntıların yaşanma olasılığı oldukça yüksektir. Hem parti liderinin görev süresi ile ilgili düzenlemenin olmaması, hem yürütme organı üyelerinin blok liste usulüyle belirlenmesi ve bölgesel koordinatörlerin lider tarafından atanması hususları, İtalyan Özgür Halklar Partisi’nde parti içi demokrasinin sağlıklı işleminde soru işaretleri bırakmaktadır (PDL, 2009).

İtalya'nın bir diğer büyük partisi olan İtalyan Demokrat Partisi sol eksenli bir parti olarak siyasal hayatını sürdürmektedir. İtalyan Demokrat Partisi diğer partiler gibi tarihsel bir geçmişe sahip değildir. 2007 yılına kadar olan dönem içinde farklı isimlerle siyasal ortamda faaliyet göstermiştir. Parti tüzüğünde seçmen ve üye ayrımı belirtilmiş, üyelere özellikle mali konularda destek olunması istenmiştir.

Komünist partilerin üst yönetiminde lider olarak bulunan “*Genel Sekreter*” uygulaması İtalyan Demokrat Partisi içinde geçerlidir. Parti genel sekreteri parti meclisi tarafından seçilmektedir. Genel sekreterlik adaylığı için sınırlama getirilmiş ve parti meclisinin % 10'un veya en az beş bölgeden 1500-2000 üyenin imzasının alınması ön koşul olarak belirlenirken, adayların üçten fazla olması durumunda en fazla imzayı toplayan üç adayın seçime girmeye hak kazanacağı belirtilmiştir.

Bu yöntem liderlik yarışında seçim sürecinin kısaltılması açısından olumlu görülse de, siyasal katılım bakımından demokratik olmayan bir uygulamadır. Ancak İtalyan Demokrat Partisi'nde diğer partilerde olmayan bir uygulama olarak, lider durumunda olan genel sekreterin en fazla üst üste iki dönem seçileceği şeklinde düzenleme yapılması önceki uygulamanın olumsuz taraflarını gölgede bırakmaktadır.

Partinin en üst karar organı olan parti meclisi; bölgelerden belirlenen seçilmiş üyelerle, Demokrat Partili İtalya Parlamentosu ve Avrupa Parlamentosu üyeleri arasından seçilen üyelere meydana gelmektedir. Ulusal heyet ise partinin yürütme organı sıfatını taşımakta ve üyeleri parti meclis tarafından belirlenmektedir (PD, 2010).

9.1.7. Rusya

Rusya Federasyonu Asya ve Avrupa kıtalarında bulunan toprakları ile en geniş coğrafyaya sahip bir ülkedir. Geniş topraklar ülke üzerinde farklı etnik grupları barındırmasını sağlamaktadır. Rusya Federasyonu'nda 160'ın üzerinde etnik grup bulunmasına rağmen % 80 dolayında Rus yaşamaktadır. Ülkede Ruslardan sonra en büyük etnik grup olan Tatarlar % 3,8 ile Rus nüfusun çok uzağındadır (Demirtepe, 2008).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun dışında kalan Cumhuriyetlerden, Rusya'ya iş bulmak amacıyla yoğun göçler yaşanmıştır.

Ayrıca Rus nüfusundaki azalmaya karşılık federasyona dâhil olan Müslüman nüfusundaki artış, Rus milliyetçileri endişelendirmeye başlamıştır. Özellikle Çeçen nüfusundaki artış, Çeçenlerle Ruslar arasında yaşanan olaylarla beraber değerlendirildiğinde, Rus milliyetçileri tarafından Rusya'nın ilerde Müslüman bir devlete dönüşeceği endişesini doğurmaktadır. Rusya Federasyonu'nda resmi dil Rusçadır. Rusça dışında birçok azınlık dili konuşulmaktadır. Din bakımından Hristiyan Ortodoks mezhebi hâkim durumda bulunurken % 10 Müslüman bulunmaktadır (Roskin, 2009: 365-408)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ekonomik olarak sıkıntılı günler yaşayan Rusya Federasyonu'nda, Putin yönetiminin aldığı ekonomik ve idari tedbirler ile dünyada petrol fiyatlarının yüksek seyretmesi, ülke ekonomisinin canlanmasına neden olmuştur. 1998 yılından itibaren gayri safi milli hasıla ve kişi başına düşen gelirden sürekli bir artış gözlenmektedir. Ancak 2009 yılında tüm dünyada yaşanan ekonomik krizden Rusya'da etkilenmiş ve gayri safi milli hasıla ve kişi başına gelirden düşüşler yaşanmıştır. Rusya'da İtalya ve Japonya'da olduğu gibi nüfus artışı eksi yöndedir (CIA, 2010 g)

Rusya Federasyonu'nun günümüz siyasal yapısı ile Sovyetler Birliği dönemindeki yapısı arasında farklılıklar bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası alanda yaşanan iki kutuplu siyasal ve ekonomik ilişkilerin bir tarafının kaptan gemisi olan Sovyetler Birliği'nde, tek partili siyasal ortam ile komünist ideolojinin ekonomik uygulamaları, halkın arasındaki sınıfsal farklılıkları kaldırmanın ötesinde yeni bir siyasetçi ve yönetici sınıf yaratmıştır. Sovyetler Birliği'nin Anayasalarında siyasal parti ile ilgili herhangi bir düzenleme yoktur. Komünist Partisi, Sovyet toplumunun önder ve yol gösterici gücü olarak tanımlanmıştır. Sovyet halkının siyasal tercihlerinin ve katılımının sadece Komünist Parti içinde olması istenmiştir (Erbil ve Oğur, 2008: 16).

Sovyetler Birliği döneminin Komünist Partisi tüzüğünde üyelikle ilgili düzenlemeler katı kurallara bağlanmış ve uygulanmıştır. Yeni kayıt yapılan üyelere istenen en az beş yıllık üyeliği bulunan üç kişinin tavsiyesi şartı ile üyelik şartlarının gereklerinin yerine getirilmesine rağmen bir yıl süreyle en önemli üyelik hakkı olan seçme ve seçilme hakkının kullanılmaması, parti tüzüğünün tamamen kapalılığının göstergesidir. Böyle bir tüzüğe sahip olan bir siyasal partinin tabanının

genişlemesi, demokratik ülkelerde düşünülemez. Parti üyeliğine önem veren komünist ideoloji kat kuralları ile partiye yeni giren nitelikli kişilerin önünün belirli sürelerle kapatılarak, partiye kendi ideolojilerine sahip olmayan kişilerin sızmasını önlemek amaçlı olduğu açıktır. Bir yıllık deneme süresi yeni üyenin parti program ve tüzüğünün öğrenilmesi ve kişinin yeteneklerinin ölçülmesi amaçlıdır (Yurttaş, 2008: 157).

Parti içi demokrasinin en önemli unsurlarından biri olan eleştiri mekanizması resmi olarak Komünist Parti'nin tüzüğünde Samo Kritika prensibi olarak düzenlenmiş olmasına rağmen uygulamada hayat bulmamaktadır. Partinin ideologları tarafından parti içi eleştiri mekanizmasının çalıştırılması istenmiş, ancak tabanın sesinin üst yöneticiler tarafından duyulduğu görülmemiş, aksine demokratik merkezîyetçilik katı bir şekilde uygulanmıştır. İktidarın uygulamalarını takip ederek eleştiren muhalefet olgusu, tek partili sistemlerde Türkiye'de 1945 öncesi Cumhuriyet Halk Partisi'nde "*Müstakil Grup*" örneğinde olduğu gibi parti içinden eleştiri ve özeleştiri mekanizmasının çalıştırılması amaçlanmıştır. Ancak bu mekanizma katı kurallara bağlı partilerde her zaman demokratik anlamda karşılığını bulamamıştır. Üst yönetimde bulunan ve aynı zamanda ülke yönetiminde iktidara sahip olan kişilerin kendi içinden birileri tarafından eleştiriye muhatap olmalarını anlayışla karşılamaları beklenmemelidir (Yurttaş, 2008: 155).

Komünist Partisi örgüt yapısı "*Hücre*" sisteminin katı uygulamasının bir örneğidir. Birincil örgüt olarak isimlendireceğimiz hücreler ile bölge, şehir, alan, bölgesel veya yöresel örgütler toplantı ve konferans adı verilen kongrelerinde, günlük işleri takip edecek bir kurulu belirlerken aday olan herkesi teker teker oylamaktadır. Parti tabanında toplantıların sık aralıklarla yapılması parti tabanının görüşlerinin daha fazla etki yapması bakımından önemlidir. Komünist Parti birincil örgütleri doğası gereği insanın olduğu her yerde oluşturulduğu için, üyeleri sürekli birbirleri ile iletişim halindedir. Dolayısıyla kendi bölgelerindeki sorunları sürekli olarak görüşme imkânları bulunmaktadır. Parti tüzüğü birincil örgütlere ayda bir resmi olarak toplantı yapma şartını düzenleyerek burada alınacak kararların resmîyet taşınmasını sağlamıştır. Hiyerarşik yapılanma içinde bir üst kongrede temsil edilecek yerel örgütler kendi delegelerini belirlemektedir.

Partinin en üst karar alma organı parti kongresidir. Parti kongresine katılan delegeler parti üst yönetimi ile genel sekreteri seçmektedir. Partinin ülke yönetiminde oynadığı hâkim rolün yansıması aslında parti kongresinde görülmektedir. Sovyetler Birliği döneminde anayasal kurumlar olan “*Yüksek Sovyet*”, “*Prezidyum*” ve “*Bakanlar Kurulu*” ülke yönetiminde söz sahibi olarak görülmekle beraber, Bakanlar Kurulu Başkanı ile Yardımcısı, Savunma Bakanı, Dışişleri Bakanı, Devlet Güvenlik Komitesi Başkanı ile Yüksek Sovyet Başkanı “*Siyasi Büronun*” üyesi olması sebebiyle devletle ilgili kararların alındığı esas merkez siyasi bürodur (Yurttaş, 2008: 162-164).

Parti genel sekreteri merkez komite tarafından belirlenmektedir. Komünist partide lider durumunda olan genel sekreterlerin değişimi ile ilgili tüzükte düzenleme mevcut değildir. Liderlik uzun sürelidir ve genellikle liderin ölümü üzerine yeni lider seçilme yoluna gidilir. Komünist Parti Genel Sekreteri aynı zamanda Devlet Başkanı sıfatı ile ülkeyi yönetir. Parti genel sekreterliğine aday olabilmek için merkez komite üyesi olmak gerekmektedir. Parti üst yönetiminde yer edinebilmek için liyakatin yanı sıra üst yönetimden birileri tarafından destek alma ile yaş unsuru ön plana çıkmaktadır. Genellikle merkez komite üyelerinin parti içinde çeşitli görevlerden geçerek gelen ve yaşlı olarak nitelenen kişilerden oluşması, genel sekreter seçimine yansımaktır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nde İkinci Dünya Savaşı’ndan 1991 yılına kadar olan kırk altı yıllık dönemde yedi genel sekreter değişmiştir. Bunlar arasında Georgy Malenkov’un sekiz günlük genel sekreterliği dışında Nikita Kruşçev ile Mihail Gorbaçov hariç diğer genel sekreterlerin hepsinin ölmeleri sonucu görev boşalmıştır. (Roskin, 2009: 341)

1991 yılında kapatılan Sovyetler Birliği Komünist Partisi, 1993 yılında yeniden kurulmuş ve Genel Sekreterliğe Gennady Zyuganov getirilmiştir. Rusya Komünist Partisi’nin tüzüğünde temel konularda fazla değişiklikler bulunmamaktadır. Üyelik şartları içinde yeni üyeye referans olacakların “*Beş yıllık üyelik ve üç kişi*” olan şartı “*En az bir yıllık parti üyeliği olan iki partili*” olarak değiştirilmiştir. Örgüt yapısında değişiklik yapılmamış, Sovyetler Birliği dönemindeki parti örgütlenme şekliyle devam edilmektedir. Hücre biçimi birincil örgütler ile şehir, alan, bölge ve Cumhuriyet Birlik örgütleri şeklinde dikey yapılanma mevcuttur. Rusya Komünist Partisi’nde genel sekreterlik görevi parti

lideri durumundadır. Partide kurulduğu günden bugüne kadar olan dönemde genel sekreter değişimi olmamıştır (KPRF, 1993).

Rusya Federasyonu'nun en büyük partisi durumunda olan Birleşik Rusya Partisi, Vladimir Putin'in Devlet Başkanlığı'na seçilmesi ile birlikte yürüttüğü ekonomik ve siyasal politikalar sayesinde halk tarafından büyük destek kazanmıştır. Birleşik Rusya Partisi'nde gönüllülük esasına dayalı ve bireysel olan üyelik başvurularında üyelik aidatı da tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Birleşik Rusya Partisi'nde yeni üye için istenen referansların üyelik süresinin altı ay olarak belirlenmesi ve yeni üyelerin kayıtlarından itibaren seçme ve seçilme hakkının bulunması, Komünist Partiye göre daha demokratik olduğunu göstermektedir.

Birleşik Rusya Partisi'nde lider dört yıllık süre ile parti kongresi tarafından seçilmektedir. Kongre üyeleri bölgesel ofisler tarafından seçilen delegeler ile parti yönetiminde olan üyelerden meydana gelmektedir. Partide kongreden sonra sırasıyla genel konsey, genel konsey prezidyumu ve merkez yürütme komitesi bulunmaktadır. Partinin hiyerarşik yapılanması ve bu yapının çok kademeli olması Birleşik Rusya Partisi'nin ülkeye hakim olan siyasal kültürün yansımasıdır. Çok kademeli parti örgütlenmeleri daha çok komünist partilerde hayat bulmaktadır. Dolayısıyla Birleşik Rusya Partisi ülkeye yıllarca hakim olan ideoloji ve siyasal kültürün etkisinden kendini tamamen kurtaramamıştır. Parti ideolojisi merkez seçmene hitap etmesine rağmen, Sovyetler Birliği döneminin siyasal kültürünün devam ettiği görülmektedir (UR, 2003).

Parti liderliğinde Putin'in seçilmesinden bugüne kadar olan dönem içinde değişiklik olmamıştır. Parti lideri aynı zamanda partinin devlet başkanı adayı olarak seçimlere katılmaktadır. Ancak Putin'in üst üste iki kez devlet başkanlığı yapması ve Rusya Anayasası'nın devlet başkanının süresi ile ilgili getirdiği sınırlama nedeniyle, Putin devlet başkanlığını görevini Dmitry Medvedev'e devrederken kendisi parti lideri olarak başbakanlık görevine üstlenmiştir.

9.1.8. Japonya

Japonya kendi kültürünü koruyarak modernleşen az sayıdaki ülkelerden birisidir. Japonya İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasıyla birlikte Almanya gibi

hızlı bir ekonomik ve siyasal gelişme sağlayacak tedbirleri almış ve çalışkan ve azimli halkının gayretleriyle günümüzde dünyanın sayılı ekonomilerin birisi olmuştur. Japonya bu gelişmesini ve modernleşmesini sağlarken kendi öz benliğinden ve kültüründe ödün vermemiştir. Bunun sebepleri arasında savaştan sonra Japon bürokrasisinin değişmemesi ve halk üzerinde yoğun bir din unsurunun etkin olmamasıdır. Amerikalılar savaştan sonra imparatoru görevde tutarak, Japon siyasal yapısını değiştirmemiş, onları tekrar ülke yönetiminde görevlendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin böyle bir uygulamaya gitmesindeki en önemli sebeplerden birisi Japonya'ya atılan iki atom bombasının yarattığı korkunç bilanço ve bunun vermiş olduğu duygudur. Din unsuru Japonya'da modernleşmenin önünde hiçbir zaman engel olmamıştır. Dini değerlerin hafif ve esnek olması en büyük etkendir (Roskin, 2009: 448).

Batı toplumlarında görülen bireyciliğin yerini Japon toplumunda grupçuluk, grup yararı almaktadır. Küçük bir adada yaşayan Japonlar günlük hayatta sahip oldukları birçok şeyi diğerleri ile paylaşmak durumunda kalmaktadır. G-8 ülkeleri arasında en düşük kent nüfusu Japonya'dadır (CIA, 2010 f). Dar sokaklarda ve küçük evlerde yaşamak, Japonlar için olağan hususlar olup buna uygun hareket etme zorunluluğu ise itaatle eş değer görülmektedir. Japon toplumu sadece ikamet konusunun dışında diğer konularda da itaatkâr bir toplumdur. Japon toplumunda hukuk davalarının sayısının batı toplumlarına nazaran daha düşük olması, Japonların birbirlerine karşı duydukları saygıdan dolayıdır.

Japonlar işlerine çok bağlı ve çalışkan bir toplum örneği sergilerler. Halk devlet için veya şirketi için uzun saatler boyunca çalışmaktan çekinmezler. Ancak genç nüfus içinde şirket için uzun çalışmanın pek rağbet görmediği, ancak çalışma saatleri içinde disiplinden taviz vermeden çalıştıkları bir gerçektir. Gençlerin çoğu bir şekilde Batı'da özellikle Amerika'da eğitim görmeleri veya en azından gezmeye gitmeleri sebebiyle kendilerine zaman ayırma hususunda bireyci davranışa doğru yönelmişlerdir. Japonya'da etnik unsur bulunmamaktadır. Halkın % 98,5'i Japon ırkından olup, çok az sayıda Koreli ve Çin vatandaşı yaşamaktadır. Japon dili ülkede resmi ve tek dildir. Halk yabancı dili sadece teknolojik ve bilimsel alandaki

gelişmeleri takip edebilmek için öğrenmektedir. Dini inanış bakımından Şintoizm⁶ % 84, Budizm⁷ % 71 kadardır. Hıristiyan inancı % 2 kadardır. Şintoizm ve Budizm rakamlarının birbirine yakın gelmesi hesaplarda ilk başta karışıklık gibi görülse de halkın çoğu hem Şintoizm'e hem de Budizm'e inanmaktadır. Halkın % 66'sının kentlerde oturması ve ekonomik sıkıntılarının olmaması, ülke siyasetçilerini politika oluşturma hususunda rahat davranmaya yöneltmektedir. Bu etkenlere halkın itaatkâr tutum ve davranışlarının eklenmesi ve dolayısıyla mevcut siyasal oluşumlardan farklı bir yer aramaması, siyasetçilerin işlerini iyice kolaylaştırmaktadır. Sendikaların zayıf örgütlenmesi veya işleri aksatmaması gibi düşünce ile grevlerin öğle istirahatlerinde yapılması Japon halkının siyasete bakışının göstergesidir (Roskin, 2009: 447-498).

Japonya'da sosyal güvenlik sistemlerinin olmaması, halkı tasarruf yapmaya yöneltmiş ve biriken bu paralar Japon sermayesine dönüşmüştür. Savaş sonrasında Almanya'da olduğu gibi milli kalkınma için seferberlik ilan edilmiş ve çalışanlar kendi ailelerinin geçimini sağlamanın ötesinde herhangi bir beklenti içine girmemiştir. Çalışmaktan başka bir şey düşünmeyen alçakgönüllü hayata alışmış bu insanlar siyasal anlamda da değişim istemeyerek, ülkede siyasal istikrarı korumuş ve bununla at başı olarak ekonomik alandaki gelişmeler hızlanmıştır. 2010 verilerine göre 5.391 trilyon dolarlık gayri safi milli hasılası ve 34.200 dolarlık kişi başına düşen milli gelir ile küçük bir adaya sıkışmış ülkeden beklenmeyen başarı elde edilmiştir. Ülkenin ekonomik alandaki başarısının arkasında kesinlikle siyasal alanda yaşanan istikrar gelmektedir. Japon ekonomik sistemi için vahşi kapitalist veya sosyalist ekonomi sistemi şeklinde ayrıma gitmek mümkün değildir. Japon ekonomistleri, özel mülkiyeti tanımakla beraber, refahı veya geliri yoksul halka dağıtmamış ve bireylerin hızla kalkınmasından çok Japonya'nın ekonomisini bir bütünlük içinde büyütme çalışmıştır (CIA, 2010 h).

Japonya'da siyasal partilerle ilgili olarak anayasal veya yasal düzenleme mevcut değildir. 1947 Anayasası partilerle ilgili belirgin bir düzenlemeye ihtiyaç göstermemiş, partilerin faaliyetlerini dernekler hukuku çerçevesinde uygulanmasını

⁶ Şintoizm: Tabiata önem veren, Japonların milli dinidir. Japonlara diğerlerinden üstün, harika ve mükemmel bir toplum olduğunu öğretmiştir (Roskin, 2009: 451).

⁷ Budizm: Brahma inanışının değiştirilmiş şeklidir. Buda'nın felsefi düşüncelerini kabul edip yolunda yürümektir. Arzulardan feragat etmeyi, acı ve zorluklara katlanmayı ve bütün insanlar konusunda dikkatli ve düşünceli olmayı öğretmektedir (Roskin, 2009: 451).

kabul etmiştir. Anayasal düzenlemeyle birlikte dernekler hukuku dışında başka bir yasal düzenlemenin olmaması, partilerin örgütlerini oluşturmada özgür bir hareket alanı sağlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan ilk seçimlerde iktidara gelen koalisyon hükümeti, 1955'de Liberal Demokrat Parti adını alarak siyasal hayata devam etmiş ve egemen parti⁸ olarak bugüne kadar Japon halkını yönetmiştir.

Liberal Demokrat Parti'de üye olmak için bir başka üyenin tavsiyesi gerekmektedir. Üyenin katılımı ile seçme ve seçilme haklarını elde etmesi ve bunun için aidat ödeme zorunluluğu veya süre kısıtlamasına gidilmemesi parti tabanının genişlemesi açısından demokratik bir uygulamadır.

Liberal Demokrat Parti lider ve üst yönetimlerinin görev süreleri ile ilgili farklı düzenlemeler mevcuttur. Parti başkanı üçer yıllık sürelerle en fazla iki kez üst üste seçilme hakkına sahipken, üst yönetime seçilenler bir yıl süre için seçilirler. Seçimlerde yirmi yaşını doldurmuş ve iki yıllık aidatını ödemiş olan üyelerle, partinin parlamento üyeleri, kongre üyeleri ve ulusal siyasal birlik üyeleri oy kullanmaktadır. Lider geniş katılımlı bir seçimle iş başına gelmektedir. Üyelerin katılımıyla birlikte kongre üyelerinin de katılması, oy kullanacakların sayısını artırmaktadır. Kongre her bölge federasyonundan katılan dört delegeden meydana gelmektedir. Liderin sadece kongre üyeleri tarafından seçilmemesi demokratik bir uygulamadır. Liberal Demokrat Parti'de kongre federasyonlardan gelen dört delegenin birinin kadın ve birinin gençlik kollarından seçilmesi, siyasal katılım ve tercihlerin çeşitlendirilmesi yönünde yapılan önemli bir uygulamadır (LDP, 2009).

Liberal Demokrat Parti'de 1955 yılından bugüne kadar yirmi dört parti başkanının değişmesi, parti tüzüğündeki düzenlemeden kaynaklanmaktadır. Japon halkının siyasal tercihini tek bir partide kullanarak, mevcut siyasal ve ekonomik düzenin değişmemesi yönündeki iradesi parti lideri hususunda uygulanmamıştır (LDP, 2009). Egemen parti durumunda bulunan Liberal Demokrat Parti halkın kendisine tanıdığı gücü, liderleri için tanımamış ve onları belirli sürelerle değiştirmiştir.

---

⁸ Egemen parti: Bütün diğer partilerden çok daha güçlü ve yıllarca iktidarda kalan partidir.

9.2. Üst Yönetim ve Lider Değişiminde Etkili Olan Temel Unsurların Türkiye Uygulaması

Türkiye, Avrupa ve Asya kıtalarının birleştiği bir coğrafi konumda bulunması sebebiyle, tarihsel süreç içinde daima nüfus hareketlerine maruz kalmış ve çeşitli ulusların değişik zamanlarda egemen olduğu Anadolu coğrafyasında farklı kültürlerle modernleşme sürecini yaşamıştır. Anadolu coğrafyasının batı bölgeleri modernleşmesini tamamlarken, doğu ve güneydoğu bölgelerinde halen feodal düzenin hakim olduğu bir sosyal ve ekonomik yapı varlığını sürdürmektedir.

Türkiye 615 milyar dolarlık gayri safi milli hasılaya ve 11.400 dolar kişi başına düzen milli gelire sahip bir ülkedir (CIA, 2010 ı). Aynı zamanda Temmuz 2010 verilerine göre % 10,6 işsizlik oranı ve Eylül 2010 üretici fiyatları endeksine göre % 6.89, tüketici fiyatları endeksine göre % 8,6 enflasyon oranı bulunmaktadır. Enflasyon rakamı hariç diğer bütün verilerle G-8 ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye en sonuncu sırada bulunmaktadır. Enflasyon rakamında Rusya, Türkiye'nin gerisindedir (TUİK, 2010 a; b; c).

Türkiye nüfusunun % 69'u kentlerde oturmaktadır. Nüfus artış hızı, % 1.312 ile G-8 ülkeleri içinde en yüksek rakama sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nden (% 0.977) daha fazladır. % 4 ile Rusya ve Japonya'dan daha fazla eğitime para ayırmaktadır. 24. 483 bin kişi ile en az internet kullanıcılarına sahiptir (TUİK, 2010 c).

Türk toplum yapısında ailenin özel bir önemi bulunmaktadır. Aile içinde büyüklerin, özellikle dede ve babaların sözünden dışarı çıkılmamaktadır. Anne ise çocuğu doğuran ve yetiştiren kutsal bir varlık olarak ailede yerini almaktadır. Genellikle kırsal kesimin görüntüsü olarak algılanan bu fotoğraf, Türkiye'nin gelişmemiş bölgelerinde hala etkisini sürdürmektedir. Aşiret gibi aileden büyük gruplarda ise aşiret büyüğünün kararının uygulanmaması, kişi veya kişilerin o bölgede yaşama şansını azaltan en büyük etkidir. Ancak sanayileşen bölgelerde kentleşmeyle birlikte ailenin katı kurallarının dışında hareket imkânı bulan kişiler, bireysel olarak kendi kararlarını vermekte ve yaşamaktadır.

Türkiye coğrafyasını başkent Ankara'nın batısı, Ankara ile Fırat nehri arasında kalan alan ve Fırat nehrinin doğusu olarak ayırdığımızda toplum yapılarının temellerinin aynı olduğunu, ancak kentleşme olgusuyla birlikte bireysel hayatın

değişik fotoğraflarını görmekteyiz. Fırat nehrinin doğusunda mevcut olan feodal yapı, bölgede yaşayan halk üzerinde halen etkin durumdadır. Bölge halkı geleneklerinden gelen kurallara harfiyen uymakta, uymayanlar ise toplum tarafından dışlanmaktadır. Bölgenin büyük şehirlerinde yaşayan halk içinde aynı hususlar söz konusudur. Bölgede kentleşme olgusunun halk üzerindeki yansımaları çok yavaş seyretmekte ve halk kentlerde de kırsal kesimde olduğu gibi gelenek ve göreneklerine göre yaşamaktadır. Dolayısıyla halkın siyasal tercihlerinde mutlaka aşiret veya aile reislerinin işaret ettiği partiler ön plana çıkmaktadır. Bölgede kadına verilen değer günlük yaşantıya yansımaları ise tamamen erkek kontrollü olmakta ve kadınlar ikinci planda kalmaktadır. Kadınlara biçilen toplumsal rolün gereği olarak, onların siyasal iradesi, erkeğinin siyasal iradesinin kabulünden öteye gitmemektedir. Seçim günlerinde özellikle köylerde kadınların sandığa gitmemesi ve erkeklerin ceplerinde hane halkının sayısı kadar seçmen kâğıdı ile birlikte sandığa gelmesi, bölgedeki siyasal iradenin oluşumunda önemli bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede siyasetle uğraşacak kişilerin aşiret reisleri veya onların yakınları ya da işaret ettiği kişilerden olması, tabanın siyasal katılımının bir göstergesidir. Siyasal partiler bölgenin gerçeklerinden hareket ederek bölgeye hakim aşiretlerle yakın iletişim içine girmekte ve onların desteğini alabilmek için geleneklerini parti içi görevlere aday göstermektedir. Dolayısıyla bölgenin okumuş kişileri veya halkın içinden başka kişilerin siyaset yapması aşiret reislerinin işaretine kalmakta veya onların yardımcısı, danışmanı gibi sıfatlarla kendilerine yer bulabilmekte, ya da siyasal hayatlarına oy kullanmanın ötesine geçmeden devam etmektedirler. Böyle bir yapıya, düşünceye ve tutuma sahip olan bölgede demokratik değerlerin yerleşmesi, siyasal katılım ve tercihlerin nesnel olarak hayat bulması için bölgenin feodal yapısının derhal değişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan terör olayları da seçmenin hür iradesinin sandığa yansımalarının önünde engel oluşturmaktadır. Terör örgütü kendi yasal uzantısına oy kazandırmak amacıyla bölge halkını tehdit ederek, baskılar uygulamaktadır. Kentlerin kalabalık nüfusu ve sandıklarda kayıtlı olan seçmenin çeşitliliği, sandıktan çıkan oyun kimler tarafından verildiğinin tespit yönündeki belirsizlik bir bakıma bu baskıyı hafifletse de özellikle kırsal kesimlerde kullanılan oyların sahiplerinin hepsinin aynı köye mensup olmaları

sebebiyle, baskının olumsuz sonuçlarını yaşamak istemeyen halk için siyasal tercihlerde hür irade sandığına yansımamaktadır.

Bölge halkının eğitim seviyesi ile ekonomik durumunun iyi olmaması siyasal tercihlerinin istismara açık hale gelmesine sebep olan bir diğer etkidir. Halkın içinden yüksek eğitim alanların bölgeye dönmemesi ve batı kentlerinde ikamet etmesi, halkın eğitilmiş bireyleriyle iletişime geçmesini engellemektedir. Bölgede görev yapan devlet memurlarının bölge halkından olmaması, halk nazarında yabancı gözüyle bakılmasına ve karşılıklı iletişime geçilmemesine neden olmaktadır. Bölge zenginlerinin veya siyasal açıdan kendine iktidar partilerinde yer edinen feodal güçlerin temsilcilerinin, iktidarın sunduğu ekonomik anlamdaki nimetlerinden faydalanarak, bölgenin kalkınması için planlanan yatırımlara bütçeden ayrılan paraları çeşitli projeler göstererek alması, ancak bu projeleri bölgede yapmayarak, batı bölgelerinde farklı yatırımlara dönüştürmesi de bölge gerçeğinin bir görüntüsüdür. Bölgede yarım kalmış, dört duvarı yapılmış, ancak faaliyete geçmemiş tesislerin yıkıntıları hala durmaktadır. Bu yatırımları hayata geçirmek için devletten kredi alan bölge feodal güçleri batı kentlerinde yaşamlarını sürdürmektedir.

Ankara'nın doğusu ile Fırat nehri arasında kalan bölgede gelenek ve göreneklerin toplum için önemi fazladır. Ancak bu bölgede feodal yapının bulunmaması, halkın bölgede bulunan kalabalık kentlere yakın olması ve aile bireylerinden birisinin mutlaka kentlerde oturması, onların kentle sürekli irtibatla olmasını sağlamaktadır. Bölgeden batı illerine yaşanan göç dalgası, bölgenin kırsal kesimlerinde sadece yaşlıların kalmasına neden olmuştur. Kırsal kesimdeki yaşlıların kendi hayatlarını idame ettirmesinin ötesinde siyasal anlamda değişiklik isteklerinin olması düşünülemez. Dolayısıyla bölgenin kırsal kesimlerinde siyasal katılım yüksek olmakla beraber, siyasal tercihlerde herhangi bir dış baskı veya tehdit söz konusu değildir. Kırsal kesim halkı atadan dededen kalan siyasal tercihlerini sıkı sıkıya korumakta ve değişikliği sadece ailesine zarar veren bir iktidar uygulaması olduğunda yapmaktadır.

Bölgede din etkeni varlığını güçlü bir şekilde sürdürmektedir. Halk inancı doğrultusunda ibadetini aksatmadan sürdürmek gayreti içindedir. Özellikle bölgenin kırsal kesimlerinde dine karşı söylem geliştiren siyasal partilerin seçim sandığından çıkması oldukça güçtür. Bölgenin muhafazakâr yapısının kırsal kesiminden bölge

kentlerine yansması ise gençlerin çoğunun okumak veya iş bulmak amacıyla göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Kentlerde oturan ancak ailesiyle irtibatı koparmayan gençler, kentin sunduğu olanakları kullanmasına rağmen çoğu zaman aileden aldıkları eğitim ve terbiye çerçevesinde siyasal tercihlerini aile büyüğünün işaret ettiği yönde ve özellikle manevi dünyasına hitap eden tarafa kullanmaktadır.

Ankara'nın batısında kalan bölüm ülkenin ekonomik yönden gelişmiş bölgesi olmakla beraber, diğer bölgelere göre daha çok etkileşime açık yeridir. Bölgenin kırsal kesimlerinde diğer yerlerde olduğu gibi yaşlılar kalmıştır. Ancak bölge kentlerinin sunduğu imkânların, diğer bölge kentlerinin imkânlarına göre daha fazla olması, çeşitli sebeplerle kentler göç eden nüfusun daha çok etkileşime uğramasına neden olmaktadır. Bölge ekonomik yönden Türkiye'nin en gelişmiş coğrafyası olması sebebiyle diğer bölgelerden çok fazla göç almıştır. Göçmen nüfus beraberlerinde kendi kültürlerini de getirmiş ancak belirli bir süre sonra bölgenin yaşantısına uymak durumunda kalmıştır. Bölgeye uymakta zorluk yaşayanlar kendi kültürlerini devam ettirirken, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen nüfus üstünde bazı siyasal veya ekonomik güçlerin etki yapmaya çalıştığı görülmektedir. İş imkânı için göç eden nüfus her zaman umduğunu bulamadığından yasadışı örgütlerin veya menfaat çevrelerinin baskısına maruz kalarak, onların yörüngesine girmektedir. Devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin kalkınması için ayrılan paraları alan feodal güçler veya onların yandaşları batı bölgelerinde kendi düzenlerini kurmakta, ancak emeğini kol ve beden gücüne dayalı olarak kazanan kendi bölge halkına destek olmamaktadır.

Bu bölgede yaşayan halk kitlesi siyasal tercihini kendi düşüncelerine göre belirlemektedir. Aile büyüklerinin etkisi diğer bölgelere göre çok azdır. Kentlerin ve teknolojinin sağladığı imkânlarla bireylerin sürekli olarak birbirleriyle iletişim halinde olması, siyasal tercih aşamasında kendi bilgileri, inançları ve inandığı değerler ile çevreden edindiği izlenimlerin harmanlamasını yaparak karar vermelerini sağlamaktadır.

Türkiye ekonomisi ve toplumsal yapısı ile bulunduğu coğrafyada diğer ülkelere model ülke olarak görülmektedir. Gerek yeraltı varlıkları, gerekse geçmişinden devraldığı tarihi ve kültürel mirası ülkenin sahip olduğu zenginliktir. Türkiye sahip olduğu zenginliği, kendi ekonomik dışlılarına tam olarak

yansıtamamaktadır. Ülkede son yıllardaki düşük enflasyon oranı yatırımcıları hareketlendirmekle beraber, yüksek işsizlik oranı ile halkına gerekli olan refahı henüz tam anlamıyla sağlayamamıştır. Ekonomik durum Türkiye siyasetinde iktidarların değişmesinde belirleyici olmuştur. 1995 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler mevcut iktidarların değişmesini sağlamıştır. Ancak son dönemler yaşanan ekonomik sıkıntılar, siyasal iktidarın uyguladığı toplumsal politikaların halk tarafından olumlu karşılanması sonucu siyasal tercihte değişiklik yapılmamıştır.

Çalışmamızın tarihsel başlangıç noktası Türkiye’de siyasal hayatın dönüm noktasıdır. İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde tek parti iktidarı ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti dış ve iç gelişmelerle birlikte çok partili hayata geçmiştir. Daha önce yaşanan çok partili siyasal hayat denemelerinden umduğunu bulamayan ülkede, kurucu parti durumunda olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin bünyesinde yeşeren “*Müstakil Grup*” 1945 sonrasında partileşme sürecini yaşamış ve 1950 genel seçimlerinde iktidara gelmiştir. 1950 sonrası yaşanan Demokrat Parti iktidarı ile birlikte birçok parti kurulmuştur. Bu dönem içinde kurulan siyasal partiler anayasal güvenceden yoksun olarak Dernekler Kanunu’nun verdiği özgürlükler çerçevesinde hareket etmektedir. Anayasal güvencenin olmaması ve özellikle partilerin kapatılma esaslarının anayasal veya yasal olarak düzenlenmemiş olması, dernekler kanunu esasları çerçevesinde uygulamalara maruz kalması, siyasal partiler üzerinde büyük bir tehdit olarak kalmıştır.

1965 yılında siyasal partilerin faaliyetleri, örgütlenmeleri, üye kayıt usulleri, hakları ve görevlerini düzenleyen “Siyasal Partiler Kanunu” hazırlanıncaya kadar olan dönemde siyasal partiler Dernekler Kanunu’na göre faaliyetlerini yürütmüş ve örgütlerini oluşturmuşlardır. 1945 ve 1965 yılları Türkiye’de birçok siyasal parti kurulmasına rağmen dört parti iktidar olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), Demokrat Parti ve Yeni Türkiye Partisi dönemin iktidara gelen partileridir. Partilerin üyelik şartları içinde öncelikle ideoloji ön plana çıkmaktadır. Partilerin temsil ettikleri ideolojinin aksine sahip olanın o partiye olabildiği mümkün değildir. Ayrıca her siyasal partide eski üyeler tarafından başvuru yapanın tavsiye edilme koşulu aranmaktadır. Üyelik aidatının ödenme usulü partilerin tüzüklerinde farklı şekillerde düzenlenmiştir. Üyelik haklarının kullanılmasında Cumhuriyet Halk Partisi dışında diğer üç partide aynı düzenleme

mevcutken, Cumhuriyet Halk Partisi'nde yeni üyeler üç ay geçmeden seçme ve bir yıl geçmeden seçilme haklarını kullanamamaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin uygulaması ileriki dönemlerde de devam edecek ve partide katı bir aday üyelik sistemi uygulanacaktır.

Bu dönem içinde faaliyet gösteren partilerin örgüt yapıları mülki taksimata göre yapılandırılmıştır. Ancak Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin en alt örgütleri ocaklardır. Ocak örgütleri sol partilerde hayat bulmasına rağmen merkez sağ parti durumunda olan Demokrat Parti'de de hayat bulmuştur.

Delege seçimlerinde uygulanan yöntemler, yerel örgütlerin karar alma mekanizmasına katılımı ve kongrelerdeki etkinlikleri ile doğrudan ilgilidir. İkinci kesimde belirtilen partilerin delege belirleme yöntemlerine göre karşılaştırma yapıldığında farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Mahalle, köy, semt, ocak ve bucaklardan seçilen “İlçe delegesi” ile ilçe kongreleri tarafından seçilen “İl delegeleri” ve il kongreleri tarafından seçilen “Büyük Kongre veya Kurultay delegeleri” çizelge halinde gösterilmiştir. Partilerin üye sayısı ise sabit tutularak ilçeden küçük örgütler için bin üye, ilçelerde beş bin üye, illerde ise yirmi bin üye olarak alınmıştır. Bir ilde on milletvekilinin olduğu ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi için ilçe toplantısına bin beş yüz üyenin katıldığı varsayılmıştır. Çizelge 3'te bu dönemde faaliyet gösteren siyasal partilerin tüzüklerine göre yerel örgütlerin bir üst kongrede temsil edilme durumları incelendiğinde, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde parti tabanının üst kongrelerde daha fazla temsil edildiği görülmektedir. En düşük temsiline ise Cumhuriyet Halk Partisi'nde olduğu görülmektedir.

	İlçe Delegesi/Kongresi	İl Delegesi/Kongresi	Büyük Kongre/ Kurultay Delegesi
Cumhuriyet Halk Partisi	4	6	3
Demokrat Parti	3	10	12
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	40	300	20-40
Yeni Türkiye Partisi	6	21	15

Çizelge: 3. Üye Sayılarına Göre Siyasal Partilerin Kongre Delege Sayıları İle İlgili Örnek.

Partilerin genel başkanlık seçimlerinde düzenlemeler tamamen birbirinden farklıdır. Cumhuriyet Halk Partisi'nde değişmez genel başkan düzenlemesi mevcut iken, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde ise genel başkanın görev süresine kısıtlama getirilmiştir. Demokrat Parti ile Yeni Türkiye Partisi'nde ise süre ile ilgili düzenleme mevcut değildir. Genel başkan Yeni Türkiye Partisi'nde genel idare kurulu tarafından seçilirken, diğer partilerde kongre tarafından seçilmektedir. Genel idare kurulu tarafından yapılan seçimlerde parti başkanlığının azınlık bir grubun etkisinde kalması kaçınılmazdır.

648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu siyasal partilerin 1961 yılında kavuştuğu anayasal güvencenin yasal düzenlemesi olarak, siyasal partileri demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak belirtmiştir. Siyasi Partiler Kanunu ile partilerin ilçe, il ve büyük kongre delege sayılarının üst sınırları belirtilmiştir. Üst sınır geçmemek şartıyla partiler delegelerin seçilme usullerini kendileri düzenleme hakkına sahip olmuştur. Ancak 648 sayılı kanundan önce delege sayısında herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Yine 648 sayılı kanun öncesinde herhangi bir düzenleme olmamasına rağmen, 648 sayılı kanunla beraber kongrelerin toplanma süresi iki yıl olarak düzenlenmiştir. 648 sayılı kanuna göre tüzüklerini düzenleyen siyasal partilerin içinde daha önce incelediğimiz siyasal partilerin yanı sıra, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin devamı olan Milliyetçi Hareket Partisi, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milli Selamet Partisi kanunun yürürlükte kaldığı 1980 yılına kadar olan dönemde iktidar tek başına veya koalisyon ortağı olarak gelmişlerdir. Bu dönemde faaliyette bulunan siyasal partilerin üyelik şartlarının katı kurallara bağlı olduğu ve parti ideolojisinin ön planda olduğu görülmektedir. İdeolojinin dışında sadece Adalet Partisi'nde yönetsel etik kurallarına vurgu yapılmış ve "*Devlet malını çalmaktan hüküm giymemek*" koşul olarak ileri sürülmüştür. Cumhuriyetçi Güven Partisi ise demokratik bir düzenlemede bulunarak "*Parti tüzük ve programını benimseyen her Türk vatandaşının üye kabul edileceğini*" belirtmiştir. Gerek Dernekler Kanunu gerekse 648 sayılı kanunda parti üyeliği başvurusu reddedilen kişilerin itirazı bir üst örgüt tarafından değerlendirildikten sonra kabul edilmemesi durumunda, örgüt tarafından herhangi bir sebep gösterme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Kongrelerde delege sayısının belirlenmesi partilerin kendi düzenlemelerine bırakılmıştır. Ayrıca Siyasi Partiler Kanunu'nun yeniliği olan mahalle ve köy görevlileri Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde delege olarak ilçe kongresine katılmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi kayıtlı üye yönteminden vazgeçerek köy ve mahallede alınan oy sayısına göre delege sayısı belirleme yöntemini uygulamıştır. Aynı yöntemi Adalet Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi de uygularken, Milli Selamet Partisi'nde genel seçime girmemiş ilk kongrelerde ilçe nüfusu beş yüze bölünerek delege sayısı tespit edilmektedir. Genel seçim sonrasında ise alınan oy sayısına göre delege sayısı genel merkez tarafından belirlenmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi'nde ilçe kongresi için köy ve mahallelerde kayıtlı üyeler tarafından ikişer delege seçilmektedir. Partilerin delege sayılarını belirlemek için kayıtlı üye sayısı yöntemi ile genel seçimlerde alınan oy sayısına göre belirleme yöntemi kullanılmaktadır. Her iki yöntemi karşılaştırmak için bazı verileri sabit olarak bir çizelge oluşturmak mümkündür. Buna göre ilçeden küçük örgütler için bin üye, ilçelerde beş bin üye, illerde ise yirmi bin üye sabit olarak alınmış ve bir ilde on milletvekilinin olduğu varsayılmıştır. Tek bir mahalle ve tek bir ilçe esas kabul edilerek ilçe ve il delegelerini hesaplayabilmek için partilerin üye sayısı kadar oy aldığını varsayalım.

Büyük kongre veya kurultay delegelerinin belirlenmesinde de farklı uygulamalar bulunmaktadır. Yasa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye sayısının iki katından fazla olmamak şartını getirirken, partiler bu sayıyı aşmadan kendi usullerine göre illerin delege sayılarını belirlemektedir. Cumhuriyet Halk Partisi kurultay delegelerini ilin çıkardığı milletvekili sayısının iki katı olarak hesaplamaktadır. Ancak il yönetim kurulu başkanı, il kadın kolları başkanı ve il gençlik kolları başkanları doğrudan bu sayı içinde sayılmakta ve arta kalanlar için seçim yapılmaktadır. Milli Selamet Partisi ilin çıkardığı senatör ve milletvekili sayısı toplamının iki katı olarak düzenlemiştir. Cumhuriyetçi Güven Partisi ilk önce her ilden seçilen milletvekili sayısına göre belirlerken artan sayı için her ilin aldığı oy sayısına göre diğer delegeler belirlenmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin genel oyla seçilen üye tamsayısının iki katından fazla olmamak şartıyla il kongreleri tarafından seçilen delegelerden oluşmaktadır. Adalet Partisi'nde; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye tamsayısının iki katı olan sayı,

kongre için kararın alındığı tarihteki Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan Adalet Partili üye sayısına bölünmekte, elde edilen sayı o ilin Adalet Partili senatör ve milletvekili toplamı ile çarpılarak delege miktarını tespit edilmektedir.

Buna göre altı yüz üyeli bir Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Adalet Partisinin milletvekili sayısının yüz elli olduğunu ve o ilden iki milletvekili ile iki senatör çıkardığını varsayalım. Rakamlar beş parti esasına göre beşe bölünerek alınmıştır. Çizelge 4'de partilerin delege sayıları, kendi yöntemlerine göre hazırlanmıştır.

Adalet Partisi'nin alınan oy sayısına göre bölen rakamını küçük tutması, parti tabanının daha fazla temsil edilmesini sağlamaktadır. Milli Selamet Partisi'nde ise delege sayılarının alınan oya göre genel merkez tarafından belirlenmesi ve önceden düzenlenmiş bir kuralın olmaması, üst yönetimin yerel örgütler üzerinde tahakküm kurmasına neden olabilecek bir uygulamadır.

	İlçe Delegesi/Kongresi	İl Delegesi/Kongresi	Büyük Kongre/ Kurultay Delegesi
Cumhuriyet Halk Partisi	11	20	20
Adalet Partisi	20	25	32
Cumhuriyetçi Güven Partisi	11	20	10+ Genel merkez
Milliyetçi Hareket Partisi	2	Genel merkez yetkisinde	20
Milli Selamet Partisi	Genel merkez yetkisinde	Genel merkez yetkisinde	20

Çizelge: 4. Siyasal Partilerin Tüzüklerine Göre Belirlenen Kongre Delege Sayıları İle İlgili Örnek

Milliyetçi Hareket Partisi'nde ise üyeler kendi aralarından ikişer delege seçmektedir. Ancak ilçe kongresini oluşturan altı yüz delegeden her mahalle veya köye ikişer tane düşmesi durumunda o ilçede üç yüz köy veya mahalle olması gerekmektedir. Üç yüzden az mahalle veya köy olması durumunda ise dağılımın nasıl olacağına dair bir düzenleme mevcut değildir. Dolayısıyla Milli Selamet Partisi'nde olduğu gibi yine genel merkezin kararı ön plana çıkmaktadır.

Kayıtlı üyeye göre delege belirleme ile alınan oya göre delege belirleme yöntemleri arasında rasyonel karşılaştırma yapabilmek için her iki dönemde iki yöntemi uygulayan Cumhuriyet Halk Partisi'nin değerleri belirleyici olmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kayıtlı üye yönteminde köy ve mahalle ilçede dört delege, ilçe ilde altı delege ve il ise kurultayda üç delege ile temsil edilirken, alınan oy yönteminde köy ve mahalle on bir, ilçe yirmi, il ise kurultayda yirmi delege ile temsil edilmektedir. Alınan rakamlar, bölen sayılar değiştiğinde elde edilen verilerde değişecektir. Buna rağmen alınan oy yönteminde parti tabanının karar organlarında daha fazla temsil edildiği görülmektedir.

Parti genel başkanlarının görev süresi ile değişme aralıkları hakkında sınırlayıcı bir düzenleme hiçbir partinin tüzüğünde mevcut değildir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin devamı olan Milliyetçi Hareket Partisi, evvelinin tüzüğündeki genel başkan düzenlemesinden vazgeçmiş ve kongrelerde seçilen kişinin herhangi bir kısıtlamaya gitmeden başkan olabileceğini zımnen kabul etmiştir. 1965 yılından 1982 yılına kadar olan dönem içinde bir tek Cumhuriyet Halk Partisi'nde bir kez genel başkan değişimi yaşanmıştır.

1980 yılında Türk Silahlı Kuvvetler, tarafından yapılan darbeden sonra siyasal partilerin hepsi kapatılmış, yöneticileri yargılanmış ve siyasi yasaklar getirilmiştir. 1982 Anayasası'nın kabul edilmesi ile birlikte ülkede yönetimin sivillere devredilme sürecine girilmiş ve 1983 yılında çıkarılan siyasi partiler kanunu ile yeni partilerin kurulma çalışmaları başlamıştır. Ancak 1980 öncesi siyasal partilerin yöneticilerinin ve birçok üyesinin siyasi yasaklı olması siyasal arenaya yeni simaların çıkmasına neden olmuş, kurulan siyasal partilerin birçoğu Milli Güvenlik Kurulu'nun vetosuna maruz kalmıştır. Milli Güvenlik Kurulu yapılacak seçimlerde olabilecek kargaşa ortamını engellemek amacıyla katılacak partileri şekillendirmeye çalışmış ve siyasetin solundan Halkçı Parti ve sağından Anavatan Partisi ile bizzat kendisinin yönlendirmesi ve desteği ile merkez anlamında Milliyetçi Demokrasi Partisi'ni kurdurmuştur. Ancak seçmenler ordunun desteklediği Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin aksine halkın tüm kesimlerine hitap eden Anavatan Partisi'ne büyük destek vererek iktidarı teslim etmiştir.

1980 sonrasında siyasal partiler 1982 Anayasası'nın 68 ve 69. maddelerinde konu olmuş ve güvence altına alınmıştır. 2820 sayılı kanun ile 648 sayılı kanun arasındaki farklar arasında en önemlisi siyasal partilerin seçimlere katılabilmek için oy verme gününden en az altı ay öncesinde illerin yarısında örgütlerini kurmuş ve kongrelerini yapmış olmasıdır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu üye olma yaşını on

sekiz olarak belirtmiş ve kongrelerin delegeler vasıtası ile toplanacağı hükmünü getirmiştir. Siyasal Partiler Kanunu genel başkanın görev süresini üç yıl olarak belirlerken, kaç kez seçileceği hakkında bir düzenlemeye gitmemiş, hatta genel başkanın seçim usulünü de belirterek ayrıntıya girmiştir. Hâlbuki evrensel hukuk değerlerine göre yasalar genel ve soyut olması gerekmektedir. Genel başkanın seçim yöntemi dahil olmak üzere bir çok husus partilerin kendi tüzüklerine bırakılarak, partilerin demokratik kurallara daha hızlı bir şekilde ulaşma imkanının tanınması gerekir. Yasal olarak çizilen çerçevenin kalıpları arasında partilerin hareket kabiliyeti kısıtlanmakta ve kolay değişmeyen yasal uygulamaların etkisinde partiler kısır döngü içinde hareket etmektedir. Partiler halka uzanma ve tabanını genişletme bakımından, hatta en önemlisi demokratikleşme açısından kendi kurallarını kendileri özgür bir şekilde belirlemesi gerekir. Özellikle parti içi görevlere seçim yöntemlerinde partilerin uygulayabileceği yöntemler, kongrelerindeki temsilci sayıları, kongre temsilcilerinin delegasyon sistemi veya kayıtlı üye sistemi ile toplanacağı hakkındaki kararlar tamamen partilerin önceliğine bırakılmalıdır.

1980 darbesi ile kapatılan siyasal partiler 1987 referandumu sonrasında yeniden siyasal arenaya dönüş yapmışlar, 1987 öncesinde farklı isimlerle ancak aynı ideolojiye bağlı kişiler tarafından kurulan siyasal partiler eski isimlerini almışlardır. 1980'den bugüne kadar olan dönem içinde kurulan partilerden Anavatan Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Doğru Yol Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi, Demokrat Türkiye Partisi, Sosyaldemokrat Halkçı Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Refah Partisi, Demokratik Sol Parti iktidara gelmiştir.

Bu dönem içinde iktidara gelen siyasal partiler tüzüklerinde kendilerine bırakılan yetkiler çerçevesinde üyelikle ilgili olarak farklı düzenlemeler yapmıştır. Sol veya sağ siyasal partiler, örgüt yapısı ve üyelik sistemiyle ilgili genel düşüncelerin aksine düzenlemeler yapmıştır. Aidat toplama bütün partiler için geçerli kılınırken, sağ partilerde pek uygulaması olmayan aday üyelik olgusu Milliyetçi Hareket Partisi tüzüğünde de yerini almıştır. Milliyetçi Hareket Partisi tüzüğü, partinin temeli sayılacak olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi tüzüğünün demokratik özellikler açısından gerisinde kalmıştır. Demokratik Sol Parti içi görevlere aday olacak üyelerine parti içi eğitimi ön koşul olarak tüzüğünde belirtirken, genel üyelik şartlarında Demokrat Türkiye Partisi "*kara para aklanması*

yasası hükümlerine muhalefetten mahkûm olanlar üye olamaz” şeklinde ekleme yapmıştır. Demokrat Türkiye Partisi’nin tüzüğünde kara para ile ilgili düzenlemenin olması, partinin kurulduğu yıllara bakıldığında Türkiye’de yaşanan ekonomik sıkıntılara sebep olan etkenlerle bağlantılı olduğu, halkın kara para aklayan kişilere karşı sert tavrına karşı böyle bir maddenin yer aldığı varsayılabilir. Merkez ve sağ partilerin il ve ilçe kongrelerinde delege belirleme yönteminde küçük farklılıklar olmasına rağmen, hepsinde son genel seçimlerde ilgili örgütün aldığı oy sayısı esas alınmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi, Sosyaldemokrat Halkçı Parti ve Demokratik Sol Parti’de ise delege sayılarının örgütlere dağılımı genel merkez tarafından belirlenmektedir. Genel merkez tarafından il ve ilçe örgütlerinin delege sayılarının belirlenmesi yöntemi, politikalarını sosyal demokrat parti ideolojisiyle bağdaştıran partilerde görülmektedir. Genel merkez tarafından delege sayısının belirlenmesi örgüt üzerinde baskı unsurunun artmasına neden olacak, yerel örgüt yöneticileri kendi ikballeri için halkla kucaklaşmak yerine genel merkeze daha yakın duracaktır.

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin delege seçim yöntemi diğer partiler göre parti tabanını genişletmek ve her mahalle ve köye ulaşmak açısından ve onların kongrelerde temsil edilebilmesi bakımından daha uygulanabilir bir usuldür. Siyasi Partiler Kanunu gerek ilçe ve gerekse il kongrelerinin delege sayısının sınırını belirlemiştir.

Aslında partilerin her kademedeki örgütlerinin en yetkili organı olan kongrelere katılacak delege sayısının sınırlanması, parti tabanının kongrelerde daha fazla sayıda temsil edilmesinin önünde engel olmakla beraber, parti içi demokrasinin gelişmesinin de önünde bir engeldir. Parti tabanını oluşturan üyeler ve onların sürekli irtibatla oldukları seçmen ve taraftar kitlesinin kendi düşüncelerini üst yönetim kurullarına duyurabilmesi için kongrelere katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Siyasal partilerin büyük kongrelerinde illerin delege sayılarının belirlenmesinde dört farklı yöntem kullanılmaktadır.

Bu yöntemleri Çizelge-5’de yapılan hesaplama göre incelediğimizde farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Çizelgede günümüzde faaliyette bulunmayan siyasi partilerin yer alması için 1987, 1995 ve 2007 genel seçimleri verileri esas alınmıştır. İllerin çıkardığı milletvekili sayısına göre en fazla milletvekili çıkaran İstanbul, orta sayıda milletvekili çıkaran Gaziantep ile dönemine göre iki ve üç milletvekili çıkaran

Artvin illeri örnek olarak alınmış ve bu illerde partilerin aldıkları oylar ile milletvekili sayıları hesaplanarak çizelge oluşturulmuştur.

	İstanbul			Gaziantep			Artvin		
	1987	1995	2007	1987	1995	2007	1987	1995	2007
CHP									
DSP									
SHP	90	122	140	16	18	20	6	6	4
MHP									
ANAP	56	124	-	11	17	-	2	8	-
DYP/DTP	88	131	-	16	12	-	8	5	-
AK PARTİ	-	-	70+88	-	-	10+11	-	-	2+1

Çizelge: 5. Üç Örnek İlin Büyük Kongrelere Gönderdikleri Delege Sayılarını Gösteren Çizelge

Cumhuriyet Halk Partisi, Demokratik Sol Parti, Sosyaldemokrat Halkçı Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin uyguladığı yönteme göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye tam sayısının iki katını geçmeyecek şekilde her ilin çıkardığı milletvekili sayısının iki katı olan delegeler gönderilmektedir. İstanbul ili 1987 yılında kırk beş, 1995 yılında altmış bir ve 2007 yılında ise yetmiş milletvekili çıkarırken, Gaziantep 1987 yılında sekiz, 1995 yılında dokuz ve 2007 yılında ise on milletvekili, Artvin ise 1987 yılında üç, 1995 yılında üç ve 2007 yılında ise iki milletvekili çıkarmıştır. Bu rakamlara göre dört partinin delege sayıları belirlenmiştir.

Anavatan Partisi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye tamsayısı iki katı, kongrelerin başlamasından önceki genel seçimler sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan partili milletvekili sayısına bölünerek, elde edilen rakam her ilin partili milletvekili sayısı ile çarpılarak illerin delege sayısı hesaplanmaktadır. Anavatan Partisi'nin 1987 seçimlerinde parlamentoda üye sayısı 292'dir. Tüzükte belirtilen yöntemle yapılan hesaplamada, 1,8 katsayısı elde edilmektedir. İstanbul'da 1987 yılında otuz bir milletvekili çıkaran Anavatan Partisi, Gaziantep'te altı milletvekili, Artvin'de ise bir milletvekili çıkarmıştır. 1,8 katsayısı ile yapılan işlemle elde edilen delege sayıları çizelgede gösterilmiştir. Aynı yöntem 1995 seçimlerinde

uygulanmış, parlamentoda 132 milletvekiline sahip olan Anavatan Partisi'nde katsayı rakamı 8,3 olmuştur. Anavatan Partisi İstanbul'da on beş, Gaziantep'te iki, Artvin'de bir milletvekili çıkarmıştır.

Doğru Yol Partisi ve Demokrat Türkiye Partisi'nde delege sayısı, partinin son genel seçimde Türkiye genelinde aldığı oy sayısı bin yüze bölünerek katsayı elde edilmekte, her ilin son genel seçimde aldığı oy bu katsayıya bölünerek hesaplanmaktadır. Demokrat Türkiye Partisi'nin bu seçim dönemlerine katılmaması, Doğru Yol Partisi ile aynı yöntemi kullanması sebebiyle parti verilerini karşılaştırırken engel oluşturmamaktadır. Doğru Yol Partisi 1987 seçimlerinde Türkiye genelinde 4. 587.062 oy almıştır. 1100 sayısına bölünerek 4170 katsayısı elde edilmektedir. Doğru Yol Partisi'nin İstanbul'da aldığı 368.678 oy, Gaziantep'te aldığı 67.553 oy ve Artvin'de aldığı 31. 517 oy, 4170 katsayısına bölündüğü zaman elde edilen delege sayıları çizelgede gösterilmiştir. Aynı yöntem 1995 yılında yapılan seçimlerde de uygulanmış, Türkiye genelinde 5.396.000 oy alırken katsayı rakamı ise 4905 olmuştur. İstanbul'da 641. 825 oy, Gaziantep'te 57.678 oy, Artvin'de ise 23. 678 oy almıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nde ise toplam delege sayısının yarısı olan 550 delegelik, illerden seçilecek milletvekili sayısına göre illere tahsis edilmektedir. Tahsisten sonra kalan delege sayısının, partinin son milletvekili genel seçiminde almış olduğu toplam oya bölünmesiyle katsayı elde edilmekte ve katsayının, partinin ilde almış olduğu toplam oyla çarpımı sonucu bulunacak rakam ile yapılmış tahsisin toplamı, o il kongresinde seçilecek büyük kongre delege sayısını teşkil etmektedir. Buna göre Ak Parti 2007 genel seçimlerinde Türkiye genelinde 16.327.291 oy almış ve 550 rakamı alınan oy sayısına bölünerek 0,00003369 katsayısı elde edilmiştir. Ak Parti İstanbul'da 2.604.343, Gaziantep'te 328.120, Artvin'de ise 37.613 oy almıştır. İllerden alına oyla elde edilen katsayının çarpımı o ilin delege sayısının bir kısmını oluşturmaktadır. İstanbul'un yetmiş milletvekili, Gaziantep'in on milletvekili, Artvin'in iki milletvekiline karşılık düşen delege sayıları ile birlikte, katsayıyla hesaplanarak elde edilen sayının toplamı o ilin delege sayısını belirlemektedir.

Çizelge-5 incelendiğinde illerin çıkardığı milletvekili sayısına göre delegelerin belirlenmesi siyasal partiler için kolay bir uygulama olurken, yüksek nüfusa sahip olan ve dolayısıyla daha fazla milletvekili çıkararak illerde delege

sayısının da fazla olduğu görülmektedir. Bu uygulama yüksek nüfusa sahip illerin örgütleri için yararlı olurken, bu örgütlerin partinin oylarını artırmak için fazla çalışma yapmalarına gerek kalmamaktadır. Sabit delege sayısı ile temsil edilme yerel örgütlerin çalışma isteğini azaltır. Sonuç itibarıyla az oy alsalar da sabit bir sayıyla büyük kongrede temsil edilmektedirler. Bölgesinde fazla çalışan ve dolayısıyla orantılı olarak daha fazla oy alan az nüfusa sahip illerin örgütleri, kongrelerde az delege ile temsil edilmektedir. Bölgesinde çalışan ve partinin ülke genelinde aldığı oylara yüksek oranda katkıda bulunan nüfusu ne olursa olsun bir sonraki büyük kongrede fazla delege ile temsil edilmesi gerekir. Böyle bir uygulama büyük kongrede söz sahibi olmak isteyen illerin seçim dönemlerinde daha fazla çalışması için güdüleyici bir ortam yaratır.

Anavatan Partisi'nin delege belirleme yönteminde ise parlamentoda bulunan partili milletvekili sayısı ile illerin çıkardığı Anavatan Partili milletvekili sayısı önem kazanmaktadır. Bu yöntemde yerel parti örgütlerine daha fazla çalışması yolunda işaret edilmektedir. Ancak parlamentoda milletvekili sayısının azalması partinin delege sayısını belirleyen katsayının büyümesine neden olmaktadır. Bu durumda parti genelde az milletvekiline sahip olsa dahi, yerel örgütlerin milletvekili sayısı kongrede az veya çok temsil edilmesini etkilemektedir. İstanbul örneğinde bu durum açıkça görülmektedir. 1987 seçimlerinde otuz bir milletvekiline karşılık, 1,8 katsayıyla elli altı delege gönderen İstanbul, 1995 seçimlerinde on beş milletvekili çıkarmasına rağmen 8,3 katsayıyla yüz yirmi dört delege göndermiştir. Bu yöntemde parlamentoda bulunan milletvekili sayısı illerin delege sayısını dengelemektedir. Fazla milletvekili çıkaran il kongrede daha fazla delege ile katılma imkânı elde edecektir.

Doğru Yol Partisi ile Demokrat Türkiye Partisi'nin uyguladığı yöntem tamamen alınan oy miktarına göre belirlenmekte ve örgütlerin performanslarına göre temsil edilmesi sağlanmaktadır. Doğru Yol Partisi'nin 1987'ye göre 1995 seçimlerinde İstanbul'da oylarını artırdığı ve dolayısıyla delege sayısında da artışın olduğu görülmektedir. Buna karşılık Gaziantep ve Artvin'de oy sayılarında meydana gelen düşüşler delege sayılarına da yansımıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi ise öncelikle illerin milletvekili sayısına göre katılımı sağlarken, arta kalan 550 delege için illerin aldığı oyların hesaba katılması

kongreye illerin adil olarak katılmasını sağlarken, daha fazla temsil hakkı edebilmek için gayret göstermesini sağlamaktadır. Büyük kongrede daha fazla delege ile temsil edilmesi bütün illerin en büyük isteğidir. Bütün iller parti üst yönetiminde en yüksek oranda temsil edilmek isteğiyle hareket ederler. Kongre delege sayısı fazla olan iller üst yönetimin belirlenmesinde diğer illere göre şansları yüksektir. Delege belirleme ölçütünün alınan oylara bağlı olması durumunda, yerel örgütler kendi yöresinde parti program ve faaliyetlerini halka daha iyi anlatma gayreti içine girecekler ve daha fazla çalışacaktır. Nüfusa bağlı olarak belirlenen milletvekili sayısına göre tespit edilen delege yönteminde, yerel örgütün seçim sonuçlarına bağlı kalmaksızın kongreye göndereceği sabit bir delege sayısı bulunmaktadır.

Sosyal demokrat görüşe sahip olan partilerde kongreden sonra en yetkili organ olan parti meclisi, iki kongre arasında parti faaliyetleri hakkında alınması gerekli kararların icrasına yönelik olarak oluşturulmaktadır. Doğru Yol Partisi de parti meclisine yönelik bir düzenleme yapmış ve sadece adını değiştirmiştir. Diğer partilerde ise kongreden sonra sadece merkez yönetim kurulları parti yönetimi ile ilgili organlar olarak faaliyet gösterirler. Parti üst yönetimlerinin belirlenme yöntemi siyasal partilerin tabana yayılmasında ve yerel örgütlere hâkimiyet anlamında önemli bir yer tutmaktadır. Demokratik bir yöntemle belirlenen parti üst yönetimleri kendi güçlerini parti tabanından aldıkları için, partinin faaliyetleri hakkında verecekleri kararlarda parti tabanına karşı kendilerini sorumlu hissederek hareket ederler. Parti tabanının sesini ve düşüncelerini üst yönetimde paylaşırlar ve dile getirirler.

Ancak demokratik olmayan bir yöntemle belirlenen üst yönetim üyeleri, kendilerini belirleyen kişi ve kişilerin sözleri ve eylemlerinin dışında faaliyette bulunamaz ve tabanın sesinden çok kendi geleceklerini düşünerek hareket ederler. Bu yöntemde bulunduğu yeri kaybetmek istemeyen üst yöneticiler, parti tabanına hâkim olabilmek için yerel örgütleri kendilerine yakın durumda olan kişilerle doldurarak, onların yerel örgütlerin yönetimine gelmesi için çalışırlar. Bu dönem içindeki faaliyet gösteren siyasal partiler içinde üst yönetimin belirlenmesinde seçim yöntemini kullanan partilerin yanı sıra, genel başkanın belirlediği siyasal partilerde mevcuttur.

Siyasal parti liderlerinin görev süresini, Siyasi Partiler Kanunu üç yıla sınırlamıştır. Ancak bu sınırlama üç yıl sonrası için bir kez daha seçilmesinin önünde

engel değildir. Siyasal partiler kendi tüzüklerinde genel başkanların görev süreleri ile ilgili düzenleme yapmıştır. Daha önce Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde gördüğümüz bir uygulama olan sürenin sınırlanması, bu dönem içinde Sosyaldemokrat Halkçı Parti ve Anavatan Partisi'nde ara vermeden en fazla beş kez seçilebilme ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nde ise kurucu genel başkanlık hariç en fazla dört kez seçilebilme şeklinde görülmektedir. Diğer partilerde süre sınırlaması bulunmamakta, kongrelerde seçilebildiği sürece genel başkanlığa devam edebilmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nde lider değişiminin seçim sonuçlarına bağlı olarak değişmesi bir kez yaşanmış, ancak kısa bir süre sonra eski genel başkan tekrar seçilmiştir. Demokratik Sol Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi'nde tamamen lider hâkimiyeti söz konusudur. Liderin rahatsızlanması veya vefat etmesi ile birlikte lider değişimi yaşanmaktadır. Anavatan Partisi'nde ise liderin cumhurbaşkanı olması ile birlikte onun işaret ettiği kişi genel başkanlığa oturmuştur. Aynı uygulama Doğru Yol Partisi'nde de yaşanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nde ise günümüzde tüzük düzenlemesine göre hareket edilmektedir.

9.3. Siyasal Parti Liderlerinin Hukuki Düzenleme ve Seçim Sonuçlarına Göre Değişmesi

Siyasal parti liderlerinin değişmesi ile ilgili olarak ülkelerin siyasal kültürü, sosyo- ekonomik yapısı, eğitim durumu gibi etkenler etkili olmaktadır. Bu etkenler siyasal partilerle ilgili hazırlanan hukuki düzenlemelerin ve parti içi uygulamaların ruhuna yansımaktadır. Lider değişim usulleri ülkelere göre farklılıklar gösterse de genel olarak, parti tüzüğünde görev süresi ile ilgili düzenleme olması ve mevcut lider yönetiminde girilen seçimlerde alınan sonuçların yansımaları şeklinde kendini göstermektedir. Bu yöntemlerin uygulaması liberal demokrasinin kapsadığı tüm hak ve özgürlüklerin geriye dönülemez bir şekilde kurumsallaştığı ileri demokratik ülkelerde görülür (Karadağ, 2005: 311). Bu yöntemlerin dışında liderin vefat etmesi, bir başka güç tarafından zorla uzaklaştırılması, ekonomik ve siyasi bunalımlar, toplumun gelenek ve göreneklerine uygun olmayan davranışlar, partinin kapatılması ve liderin siyasal faaliyetlerinin yasaklanması veya partinin kapatılmadan sadece liderin siyasal yasaklı durumuna getirilmesi şeklinde de lider değişimleri yaşanabilir.

Demokratik ülkelerde liderlerin görev sürelerinin uzun sürmesinin nedeni başarılı olmaları ve halkın beğenmesi ve tercih etmesi ile ilgilidir. Sınırlı demokratik veya demokratik olmayan ülkelerde ise liderlerin uzun süreli görevde kalmaları tamamen demokratik olmayan hukuki düzenlemelerden gücünü alan uygulama ile ilgilidir. Demokratikliğin gereklerinden biri olan seçimler bu ülkelerde yapılsa dahi seçim sonucu ve halkın tercih hakkının kısıtlı olması demokratik ilkeler açısından bir değere sahip değildir. Halkın beğenmesi ve tercih etmesi sonucu iktidara gelen veya en azından ana muhalefet partisi durumunda olan siyasal partinin liderinin görev süresinin uzun sürdüğü görülebilir. Halkın çoğunluğunun tercih ettiği siyasal parti lideri sonuç itibarıyla iktidarı ele geçirecek ve siyasal uygulamaları ile kendi taraftar ve seçmeninin duygu, düşünce ve menfaatlerine uygun olarak hitap ettiği takdirde iktidarını sürdürebilecektir. Yine halkın bir kısmının tercihte bulunduğu muhalefet liderleri ise belirli bir süre partinin başında kalabilecek ama taraftar ve seçmeninin iktidar özelemlerine cevap verecek projeler ve politikalar üretmediği zaman taraftar ve seçmen tarafından tepkiler verilecek ve parti tabanı tarafından değişime tabi tutulacaktır. Her iki durumda da ne kadar süre ile görevde kalması gerekir sorusu gündeme gelmektedir. Birincisinde uzun süreli iktidarın siyasal parti ve lideri üzerinde mutlaka olumsuz yönde etkisi olacaktır. İktidar gücünü elinde bulunduran siyasal partinin gerek merkez gerekse de yerel örgüt yöneticileri arasında, halkın değerlerine karşı davranışta bulunan kişiler olabilecek ve bunlar acil tedbirler alınmadığı takdirde partinin ve liderin yıpranmasına neden olabilecektir. İkincisinde ise göreve yeni gelen muhalefet liderine kendi ekibini kurarak partiyi ilk genel seçimlere hazırlama imkânı tanınması gerekmektedir. Partinin yeni lider yönetiminde girilecek ilk genel seçimlerde daha önceden alınmış olan oyun üzerinde oy alması durumunda, yeni lidere bir sonraki seçim için fırsat verilebilir. Eğer partinin oy oranını düşürmesi halinde ise görevde kalmasının pek bir anlamı kalmayacaktır.

Ülkeler	Seçim Tarihleri (Başkanlık, Cumhurbaşkanlığı)	Seçim Tarihleri (Parlamento)
Amerika Birleşik Devletleri	1948, 1952, 1956, 1960, 1964, 1968, 1972, 1976, 1980, 1984, 1988, 1992, 1996, 2000, 2004, 2008	
İngiltere		1945, 1950, 1951, 1955, 1959, 1964, 1966, 1970, 1974, 1979, 1983, 1987, 1992, 1997, 2001, 2005, 2010
Fransa	1965, 1969, 1974, 1981, 1988, 1995, 2002, 2007	1946, 1951, 1956, 1958, 1962, 1967, 1968, 1973, 1978, 1981, 1986, 1988, 1993, 1997, 2002, 2007
Almanya		1949, 1953, 1957, 1961, 1965, 1969, 1972, 1976, 1980, 1983, 1987, 1990, 1994, 1998, 2002, 2005, 2009
İtalya		1946, 1948, 1953, 1958, 1963, 1968, 1972, 1976, 1979, 1983, 1987, 1992, 1994, 1996, 2001, 2006, 2008
Kanada		1945, 1949, 1953, 1957, 1958, 1962, 1963, 1965, 1968, 1972, 1974, 1979, 1980, 1984, 1988, 1993, 1997, 2000, 2004, 2006, 2008, 2011
Rusya	1991, 1996, 2000, 2004, 2008	1990, 1993, 1995, 1999, 2003, 2007, 2011
Japonya		1946, 1947, 1949, 1952, 1953, 1955, 1958, 1960, 1963, 1967, 1969, 1972, 1976, 1979, 1980, 1983, 1986, 1990, 1993, 1996, 2000, 2003, 2005, 2009
Türkiye		1946, 1950, 1954, 1957, 1961, 1965, 1969, 1973, 1977, 1983, 1987, 1991, 1995, 1999, 2002, 2007, 2011

Çizelge: 6. G-8 Ülkeleri ve Türkiye’de Başkanlık/Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento Seçim Tarihleri

G-8 ülkeleri ve Türkiye’deki siyasal partilerde lider değişimlerinin yasal düzenlemeler veya seçim sonuçlarına göre olup olmadığı hakkında bilgi edinmek için, ülkelerin yasal düzenlemelerine ve seçim sonuçları ile partilerdeki lider değişim tarihlerinin örtüşüp örtüşmediğine bakmak gerekmektedir. Öncelikle Çizelge-6’da ülkelere göre hem parlamento hem de başkanlık seçim tarihleri düzenlenmiştir. Çizelge-39 dahil olmak üzere diğer çizelgelerde ülkelerin iktidar olmuş siyasal partilerinin genel başkanları ve görev süreleri ile eğer seçilmişse başkan veya başbakanlık tarihleri verilmiştir. Bu çizelgelere göre yasal düzenlemesi olmayan

ülkelerdeki lider değişimlerinin seçim sonuçlarına göre gerçekleşip gerçekleşmediği ölçülmek istenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde resmi anlamda siyasal parti liderinin olmadığı veya partiyi seçimlere hazırlayan ulusal komite başkanının seçim sonuçlarına göre hareket ettiği daha önce belirtilmişti. Dolayısıyla ABD'de ölçüm yapabilmek için başkanların seçim sürelerini incelemek gerekmektedir. ABD Anayasası'nda başkanın en fazla iki kez üst üste seçilebileceği belirtilerek düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemeyle başkanları görev süreleri sınırlanmış olmaktadır. Başarılı olsa dahi en fazla iki kez üst üste görev yapmaktadır.

Başkan	Partisi	Görev Süresi
Harry S. Truman	Demokrat Parti	1945-1953
Dwight David Eisenhower	Cumhuriyetçi Parti	1953-1961
John Fitzgerald Kennedy	Demokrat Parti	1961-1963
Lyndon Baines Johnson	Demokrat Parti	1963-1969
Richard Milhous Nixon	Cumhuriyetçi Parti	1969-1974
Gerald Rudolph Ford, Jr. (Watergate Skandalı Sonrasında Göreve geliyor).	Cumhuriyetçi Parti	1974-1977
James Earl "Jimmy" Carter, Jr.	Demokrat Parti	1977-1981
Ronald Wilson Reagan	Cumhuriyetçi Parti	1981-1989
George Herbert Walker Bush	Cumhuriyetçi Parti	1989-1993
William Jefferson Clinton	Demokrat Parti	1993-2001
George Walker Bush	Cumhuriyetçi Parti	2001-2009
Barack Hussein Obama Jr.	Demokrat Parti	2009-

Çizelge: 7. 1945 Sonrasında Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanların Görev Süreleri ve Mensup Oldukları Partiler (Presidents of USA, 2011)

Çizelge-8'de görüldüğü gibi, başkanlık seçimlerinde partilerin adayları seçimi kaybetmesi durumunda bir sonraki başkanlık seçiminde aday gösterilmemektedir. Kaybedenin bir sonraki seçimde tekrar aday gösterilmesinin tek istisnası 1956 seçimlerinde olmuştur. Kaybeden adayın tekrar gösterilmeyeceği hakkında herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildir. Ancak teamüller (*Siyasal gelenek*) gereği kaybeden adayın bir sonraki seçimde başarılı olamayacağı gerekçesiyle parti tarafından yerine başka aday gösterilmektedir.

Yıl	Başkan Adayı (Kazanan)	Başkan Adayı (Kaybeden)
1948	Harry S. Truman	Thomas E. Dewey
1952	Dwight David Eisenhower	Adlai Stevenson
1956	Dwight David Eisenhower	Adlai Stevenson
1960	John Fitzgerald Kennedy	Richard Nixon
1964	Lyndon Baines Johnson	Barry Goldwater
1968	Richard Milhous Nixon	Hubert Humphrey
1972	Richard Milhous Nixon	George McGovern
1976	James Earl "Jimmy" Carter, Jr.	Gerald Rudolph Ford, Jr.
1980	Ronald Wilson Reagan	James Earl "Jimmy" Carter, Jr.
1984	Ronald Wilson Reagan	Walter Mondale
1988	George Herbert Walker Bush	Michael Dukakis
1992	William Jefferson Clinton	George Herbert Walker Bush
1996	William Jefferson Clinton	Bob Dole
2000	George Walker Bush	Al Gore
2004	George Walker Bush	John Kerry
2008	Barack Hussein Obama Jr.	John McCain

Çizelge: 8. Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimlerinde Kazanan ve Kaybeden Adayların İsimleri (Presidents of USA, 2011)

İngiliz Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi'nin tüzüklerinde parti liderlerinin görev süreleri ile ilgili herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Dolayısıyla lider değişimlerinde seçim sonuçlarının etkisi önem kazanmaktadır. İngiliz Muhafazakâr Parti'de 1940 yılında göreve gelen Winston Churchill'in görev süresini çalışma sınırları içinde incelemek için 1945'den itibaren ele aldığımızda, 2011 yılına kadar olan 66 yıllık dönem içinde 11 genel başkanın değiştiği görülmektedir. Lider değişimi ortalama olarak altı yılda bir olmaktadır. Muhafazakâr Parti'de 1955 yılında seçim kazanıldığı halde lider değişimi yaşanmış, Churchill'in ayrılmasıyla Eden başbakan olmuştur. Yine Harold Macmillan'ın rahatsızlığı sonucu ayrılmasıyla, parti liderliğini ve başbakanlığı Alec Douglas Home devralmıştır. 1964 seçimlerinin kaybedilmesiyle birlikte partide tekrar lider değişimi yaşanmış, yeni lider görev başlamasıyla birlikte bir yıl sonra yapılan seçimleri kaybetmesine rağmen ikinci seçimleri kazanmıştır. 1974 seçimlerinin kaybedilmesiyle birlikte parti liderliğinde değişim yaşanmış ve yeni lider girdiği ilk seçimlerde partisini iktidara taşımıştır. Margaret Thatcher başbakanlık görevini yürütürken çekilmiş yerine hem parti lideri hem de başbakan olarak John Major seçilmiştir. 1997- 2005 yılları arasında yapılan üç seçimden yenilgi ile ayrılan Muhafazakâr Parti'de kısa aralıklarla üç lider

değişimi yaşanmıştır. Değişim süresi ortalama altı yılda bir olsa da liderlerin kısa aralıklarla değiştiği görülmektedir. Liderler arasında on beş yıl ile Margaret Thatcher en uzun süre genel başkan olarak görev yapmıştır.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Sir Winston Churchill	1940 - 1955	1940-1945, 1951-1955
Sir Anthony Eden	1955 - 1957	1955-1957
Harold Macmillan	1957 - 1963	1957-1963
Sir Alec Douglas-Home	1963 - 1965	1963-1964
Edward Heath	1965 - 1975	1970-1974
Margaret Thatcher	1975 - 1990	1979-1990
John Major	1990 - 1997	1990-1997
William Hague	1997 - 2001	-
Iain Duncan Smith	2001 - 2003	-
Michael Howard	2003 - 2005	-
David Cameron	2005 -	2010-

Çizelge: 9. Muhafazakâr Parti Liderleri Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (Conservative Party, 2011)

İşçi Partisinde 1945 sonrasında günümüze kadar olan dönem içinde on genel başkan değişimi yaşanmıştır. Değişim süresi ortalama 6,6 yıldır. İşçi Partisi'nde 1980 yılına kadar olan dönemde dört genel başkan değişmiş, bu dönemde ortalama 8,75 yılda bir değişim yaşanmıştır. İki genel başkan vefat etmeleri sonucu koltuğu boşaltmışlardır. Bunlardan birincisi uzun süreli genel başkanlık yaparken, diğeri iki yıl süre ile görev yapmıştır. İşçi Partisi'nde Clement Attle altı yıllık başbakanlık ve yirmi yıllık genel başkanlık görevinden 1955 yılında alınan yenilgi sonrasında ayrılmıştır. Yine Harold Wilson on üç yıllık parti liderliği döneminde sekiz yıl süreyle başbakanlık yapmış ve 1976 yılında kendi isteğiyle görevinden ayrılmıştır. Callaghan ise Wilson'dan görevi devralmasıyla birlikte üç yıl başbakanlık yapmış ve 1979 seçimlerinin kaybedilmesiyle birlikte parti liderliğinden ayrılmıştır. İşçi Partisi'nde 1997 seçimlerine kadar olan dönemde sık aralıklarla lider değişimi yaşanmış ve 1997- 2010 yılları arasında iktidarda kalan partide iki lider değişimi olmuştur.

Çizelge-6, Çizelge-9 ve Çizelge-10'un incelenmesi sonucunda İngiltere'de seçimleri kaybeden parti liderlerinin değiştiği görülmektedir. Siyasal hayata hakim olan iki partide lider değişimleri ortalama olarak 6,3 yılda bir olmaktadır. Sürenin uzamasında en büyük etkenin başarılı olan liderin belirli bir süre daha görev

yapmasıdır. Muhafazakâr Parti ülke ortalamasının altında bir değişim süresine sahiptir.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Clement Attlee	1935- 1955	1945-1951
Hugh Gaitskell	1955 -1963	Vefat
Harold Wilson	1963 -1976	1964-1970, 1974-1976
James Callaghan	1976 -1980	1976-1979
Michael Foot	1980- 1983	-
Neil Kinnock	1983 -1992	-
John Smith	1992 -1994	Vefat
Tony Blair	1994 -2007	1997-2007
James Gordon Brown	2007-2010	2007-2010
Ed Miliband	2010-	-

Çizelge:10. İşçi Partisi Liderleri Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (Labour Party, 2011).

Almanya’da siyasal partilerle ilgili anayasal ve yasal düzenleme bulunmasına rağmen liderlerin görev süreleri ve değişimleri ile ilgili genel olarak bir düzenleme mevcut değildir. Almanya’da liderler parti kongreleri tarafından seçilmektedir. Her ne kadar siyasal partiler kanunu kongrelerin iki yılda bir yapılacağını belirtse de, lider seçimlerinin her kongrede gündeme gelmediği liderlerin görev sürelerinden görülmektedir.

Alman Hıristiyan Sosyal Birliği’nde 1945 sonrasında sekiz genel başkan değişimi yaşanmıştır. Bavyera Eyaletinde örgütlenmiş olan partinin genel başkanı Eyalet Başbakanı olarak görev almaktadır. Partinin lider değişim ortalaması 8,25’dir. 1961 yılına kadar kısa aralıklarla değişim yaşanmış, ancak sonrasında 2007 yılına kadar olan dönemde lider değişimi uzun aralıklarla olmuştur. En uzun süreli genel başkanlık görevini 27 yıl süre ile Franz Josef Strauss yapmış ve bu sürenin 10 yılını Bavyera Eyalet Başbakanı olarak iktidarda geçirmiştir.

Liderler	Görev Süresi	Bavyera Eyaleti Başbakanlık Tarihi
Josef Müller	1945- 1949	-
Hans Ehard	1949-1955	1946-1954, 1960-1962
Hanns Seidel	1955- 1961	1957-1960
Franz Josef Strauss	1961- 1988	1978-1988
Theodor Waigel	1988- 1999	-
Edmund Stoiber	1999- 2007	1993-2007
Erwin Huber	2007- 2008	-
Horst Seehofer	2008-	2008-

Çizelge:11. Hıristiyan Sosyal Birliği Liderlerinin Görev Süreleri ve Bavyera Eyaleti Başbakanlık Tarihleri (CSU, 2011).

Alman Hıristiyan Sosyal Birliği'nde Hans Ehard genel başkan olmadığı 1960-1962 tarihleri arasında Bavyera Eyalet Başbakanı olarak görev yapmıştır. Yine Edmund Stoiber genel başkan olmadığı dönemde partisinin adayı olarak 1993-1999 yılları arasında başbakanlık yapmış, 1999 yılında partinin genel başkanı olmuştur. Hıristiyan Sosyal Birliği'nde partinin iktidarda olmadığı dönemlerde lider değişiminin yaşandığı Çizelge-11'de görölmektedir.

Alman Hıristiyan Demokrat Birliği'nde lider değişimleri 8,7 yılda bir olmaktadır. 1950'den sonra yedi genel başkan değişmiştir. Hıristiyan Demokrat Birliği'nde en uzun süreli genel başkanlığı yirmi beş yıl süre ile Helmut Kohl yapmış ve görev süresi içinde on altı yıl başbakanlık yapmıştır. Helmut Kohl dönemi dışında partide lider değişimi kısa aralıklarla olmuştur. 1963-1966 tarihleri arasında başbakan olarak Ludwig Erhard görev yaparken o dönemde parti lideri Konrad Adenauer'dir. Aynı durum Kurt Georg Kiesinger'in başbakanlığı dönemi içinde geçerlidir. Bu dönemde de parti lideri Ludwig Erhard'dır. Çizelge-12 incelendiğinde Hıristiyan Demokrat Birliği'nin 1969 yılına kadar olan dönemde sürekli iktidarda olduğu görölmektedir. 1969 seçimlerinin kaybedilmesinin ardından 1971'de değişim yaşanmış ve yeni liderin 1972 seçimlerinde başarısız olmasıyla birlikte tekrar lider değişikliği olmuştur. Helmut Kohl'ün uzun süreli liderliğinde iki seçimde başarısız olunmasına rağmen üçüncü seçimde iktidar ele geçirilmiştir. 1998 seçimlerinden sonra tekrar değişim yaşanmıştır.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Konrad Adenauer	1950-1966	1949-1963
Ludwig Erhard	1966-1967	1963-1966
Kurt Georg Kiesinger	1967-1971	1966-1969
Rainer Barzel	1971-1973	-
Helmut Kohl	1973-1998	1982-1998
Wolfgang Schauble	1998-2000	-
Angela Merkel	2000-	2005-

Çizelge:12. Hıristiyan Demokrat Birliği Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (CDU, 2011)

Hür Demokrat Parti'de 1948'den günümüze kadar olan altmış üç yıllık dönem içinde on üç genel başkan değişimi yaşanmıştır. Lider değişimi ortalama olarak 4,8 yıldır. Hür Demokrat Parti'de en uzun süreli genel başkanlığı 1974-1985

yılları arasında Hans-Dietrich Genscher yapmıştır. Hans-Dietrich Genscher koalisyon ortağı olarak başbakan yardımcılığı ve dışişleri bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Çizelge-6'da belirtilen Almanya genel seçim tarihleri ile Çizelge-13'de belirtilen liderlerin görev süreleri incelendiğinde, Hür Demokrat Parti'de Hans-Dietrich Genscher hariç liderler en fazla iki seçime girdiği görülmektedir. İkinci seçim sonrasında mutlaka partide lider değişimi yaşanmıştır.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Theodor Heuss	1948-1949	-
Franz Blücher	1949-1954	-
Thomas Dehler	1954-1957	-
Reinhold Maier	1957-1960	-
Erich Mende	1960-1968	-
Walter Scheel	1968-1974	-
Hans-Dietrich Genscher	1974-1985	-
Martin Bangemann	1985-1988	-
Otto Graf Lambsdorff	1988-1993	-
Klaus Kinkel	1993-1995	-
Wolfgang Gerhardt	1995-2001	-
Guido Westerwelle	2001-2011	-
Philipp Rösler	2011-	-

Çizelge: 13. Hür Demokrat Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (FDP, 2011)

Sosyal Demokrat Parti'de 1946 sonrası on üç genel başkan görev yapmış ve genel başkan değişimi beş yılda bir olmuştur. En uzun süreli genel başkanlığı yirmi üç yıl süre ile Willy Brandt yapmış ve bu dönemde beş yıl süreyle başbakanlık yapmıştır. Bir genel başkan vefat etmiş, bir genel başkan ise görevden alınmıştır. Yine 2005-2006 yıllarında görev yapan lider sağlık sebepleri nedeniyle görevi bırakmıştır. Çizelge-14 ve Çizelge-6 birlikte incelendiğinde 1987 seçimlerine kadar olan dönemde partide lider değişimlerinin seçim sonuçlarına bağlı olmadan uzun aralıklarla olduğu görülmektedir. Ancak 1987'den sonra seçimlerde alınan başarısız sonuçlarla birlikte lider değişimleri de olmuştur.

Almanya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara gelen siyasal partileri içinde lider değişim süreci ortalama olarak 6,7 yılda bir olmaktadır. Bu veriye göre lider değişimleri, Sosyal Demokrat Parti ile Hür Demokrat Parti'de ülke ortalamasının altında olmuş, Hıristiyan Demokrat Birliği ve Hıristiyan Sosyal Birliği'nde ise ülke ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Kurt Schumacher	1946-1952 (Vefat)	-
Erich Ollenhauer	1952-1963	-
Willy Brandt	1964-1987	1969-1974
Hans- Jochen Vogel	1987-1991	-
Björn Engholm	1991-1993 (Görevden alınma)	-
Rudolf Scharping	1993-1995	-
Oskar Lafontaine	1995-1999	-
Gerhard Schröder	1999-2004	1998-2005
Franz Müntefering	2004-2005	-
Matthias Platzeck	2005-2006 (Sağlık sebebiyle ayrılma)	-
Kurt Beck	2006-2008	-
Franz Müntefering	2008-2009	-
Sigmar Gabriel	2009-	-

Çizelge: 14. Sosyal Demokrat Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri⁹ (SDP, 2011)

Kanada Liberal Parti’de 1948 sonrasında dokuz genel başkan görev yapmıştır. Genel başkan değişimi ortalama yedi yılda bir olmuştur. Genel başkanlık koltuğunda en uzun süre ile oturan Pierre Trudeau, parti liderliği süresince başbakanlık da yapmıştır. Liberal Parti seçim sonuçları lider değişimine doğrudan etkili olmuştur. Lider değişimi ile ilgili olarak yasal bir düzenleme olmayan Liberal Parti genel başkanları seçimlerde alınan başarısız sonuçlarla değişmiştir. Çizelge-15’e göre Laurent 1957 yılında partisinin seçimleri kaybetmesi sonucu liderliği Pearson’a devretmiştir. Pearson ise partisi iktidarda olduğu dönem hem başbakanlığı hem de parti liderliğini Trudeau’ya devretmiştir. 1984 seçimlerinin kaybedilmesine kadar olan dönemde görevde kalan Trudeau, seçim sonrasında liderliği bırakmıştır. 1988 seçimlerinde alınan başarısız sonuç 1990 yılında lider değişikliğine neden olmuş ve yeni lider Jean Chrétien 1993, 1997 ve 2000 seçimlerini kazanmıştır. Parti iktidardayken liderlik koltuğunu Paul Martin’e bırakmıştır. 2006 seçimlerinden itibaren iktidara gelemeyen Liberal Parti’de lider değişimi kısa aralıklarla olmuştur.

⁹ 1974-1982 yılları arasında Helmut Schmidt parti başkanı olmadan, partinin başbakan adayı olarak başbakan seçilmiştir.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Louis St. Laurent	1948-1958	1948-1957
Lester B. Pearson	1958-1968	1963-1968
Pierre Trudeau	1968-1984	1968-1979, 1980-1984
John Turner	1984-1990	-
Jean Chrétien	1990-2003	1993-2003
Paul Martin	2003-2006	2003-2006
Stéphane Dion	2006-2008	-
Michael Ignatieff	2008-2011	-
Bob Rae	2011-	-

Çizelge:15. Liberal Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (LPC, 2011).

Muhafazakâr Parti 2003 yılında İlerici Muhafazakâr Parti ve Reformist Muhafazakâr İttifak'ın birleşmesi ile kurulmuştur. 2003 yılından itibaren lider değişimi yaşanmamış, Stephen Harper parti liderliği ile birlikte, 2006'dan itibaren başbakan olarak da görev yapmaktadır. Muhafazakâr Parti'de lider değişimi ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Çizelge-6 ve Çizelge 16'da seçim sonuçlarına göre lider değişiminin incelenmesi durumunda, 2004 seçimlerinde başarı elde edilemediği, aynı liderle devam edildiği ve 2006 seçimlerinde başarı sağlandığı görülmektedir.

Lider	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Stephen Harper	2003-	2006-

Çizelge:16. Muhafazakâr Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (CP, 2011)

2003 yılı öncesinde Muhafazakâr Parti'nin önceli olan partilerden İlerici Muhafazakâr Parti 1957-19963, 1979-1980, 1984-1993 tarihleri arasında iktidara gelmiştir. Dolayısıyla İlerici Muhafazakâr Parti'de lider değişiminin incelenmesi daha ayrıntılı sonuca ulaşmayı sağlayacaktır. İlerici Muhafazakâr Parti için ayrı bir çizelge oluşturulmuştur. 1942 yılından 2003 yılına kadar geçen sürede on genel başkan değişimi yaşanmıştır. Partinin genel başkan değişim ortalaması 6,1 yıl olmuştur. İlerici Muhafazakâr Parti'de seçimlerde alınan başarısız sonuçlar lider değişimini sağlamamıştır. Çizelge-6 ve Çizelge-17'ye göre; 1948-1956 yılları arasında iki seçimden başarısızlıkla ayrılan Drew görevini sürdürmüş, 1957 seçimlerinden hemen önce genel başkanlıktan ayrılmıştır. Yine 1967-1976 yılları arasında görev yapan Stanfield üç seçime girmiş ve başarı sağlayamamıştır.

Kanada’da İlerici Muhafazakar Partiyi, Muhafazakar Parti’nin önceli olarak lider değişim sürecine dahil ettiğimizde üç partinin ortalaması 7,3 yıl olarak görülmektedir. Halen faaliyetine devam eden Muhafazakâr Parti lideri dokuz yıldır görevde bulunmaktadır. Dolayısıyla Muhafazakâr Parti ülke ortalamasının üstünde kalmaktadır. Liberal Parti ile İlerici Muhafazakâr Parti’de lider değişim süreci ülke ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
John Bracken	1942-1948	-
George Drew	1948-1956	-
John Diefenbaker	1956-1967	1957-1963
Robert Stanfield	1967-1976	-
Joe Clark	1976-1983	1979-1980
Brian Mulroney	1983-1993	1984-1993
Kim Campbell	1993-1993	1993-1993
Jean Charest	1993-1998	-
Joe Clark	1998-2003	-
Peter MacKay	2003-2003	-

Çizelge:17. İlerici Muhafazakâr Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (PC, 2011)

Rusya’da iktidara gelmiş siyasal partilerde liderlerin görev süreleri ile ilgili olarak genel bir uygulama söz konusu değildir. Birleşik Rusya Partisi dört yıl süre için genel başkan seçerken, Komünist Partisi’nde süre ile ilgili bir düzenleme mevcut değildir. Birleşik Rusya Partisi’nde süre belirtilmiş olsa da, liderin üst üste ne kadar seçileceği veya değişimi ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Çizelge-18’e göre; 1990 öncesi Rusya’da tek parti durumunda olan Komünist Parti’de liderler genellikle ölünceye kadar görevde kalmışlardır. Değişim liderin ölmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Yine 1990 öncesinde Komünist Partisi lideri aynı zamanda devlet başkanı sıfatıyla da görev yapmıştır.¹⁰

Rusya’da lider değişiminde ülke ortalaması 9,2 yıldır. Verinin yüksek çıkmasının sebebi Rusya Komünist Partisi’nde on sekiz yıldır lider değişiminin yaşanmamasıdır.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nde Joseph Stalin’in görev süresini 1945’den itibaren ele aldığımızda 1991 yılına kadar geçen süre içinde yedi lider

¹⁰ 1991-1999 yılları arasında Boris Nikolaevich Yeltsin Rusya Devlet Başkanlığını hiçbir partiye bağlı olmadan yapmıştır.

değişimi yaşanmış ve parti lider değişim ortalaması ise 6,5 yıl olmuştur. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nde dört liderin vefat etmeleri sonucu değişim yaşanmıştır.

Rusya Komünist Partisi'nde ise kurulduğu tarih olan 1993 yılından itibaren Gennady Zyuganov genel başkanlık yapmaktadır.

Liderler	Görev Süresi
Joseph Stalin	1922-1953 (Vefat)
Georgy Malenkov	1953-1955
Nikita Khrushchev	1955-1964
Leonid Brezhnev	1964-1982 (Vefat)
Yuri Andropov	1982-1984 (Vefat)
Konstantin Chernenko	1984-1985 (Vefat)
Mikhail Gorbachev	1985-1991

Çizelge:18. Komünist Partisi Liderlerinin Görev Süreleri (KPRF, 2011)

Çizelge- 19'a göre, Birleşik Rusya Partisi'nde kurulmasında itibaren geçen süre içinde üç genel başkan değişimi yaşanmıştır. Değişim ortalaması 3,3 yıl olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında genel başkan olan Vladimir Putin partisinin başkan adayı olarak 2000-2008 yılları arasında devlet başkanlığı görevinde bulunmuştur. Birleşik Rusya Partisi'nde genel başkanlık görevi Vladimir Putin'e kadar olan dönemde devlet başkanlığı ve başbakanlıkla buluşmamaktadır.

Liderler	Görev Süresi	Başkanlık Tarihi
Segey Shoigu	2001-2005	-
Boris Gryzlov	2005-2008	-
Vladimir Putin	2008-	2000-2008

Çizelge:19. Birleşik Rusya Partisi Liderlerinin Görev Süreleri ve Başkanlık Tarihleri (ER, 2011).

Japonya Liberal Demokrat Parti tüzüğünde parti liderinin üçer yıllık süre ile en fazla iki kez üst üste seçilebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla lider değişimi yasal olarak düzenlenmiştir. Liberal Demokrat Partinin siyasal hayata hâkimiyeti ve 1993 yılına kadar olan dönemde kesintisiz iktidara gelmiş olması seçim sonuçlarına göre lider değişiminin olup olmadığını ölçmenin önünde engel olarak durmaktadır. Ancak 1993-1995 arasında iktidarın kaybedilmesiyle birlikte lider değişimi yaşanmıştır. Bu değişim tek bir örnektir. Yeni liderle girilen 1995 seçimlerinde başarı elde edilerek 2009 yılına kadar olan dönemde iktidarda kalınmıştır. Çizelge-20'ye göre, partinin iktidarda olmasına rağmen lider değişimlerinin tüzükte belirtilen süreye bakılmadan değiştiği görülmektedir.

Japonya Liberal Demokrat Parti’de 1956’dan itibaren geçen elli beş yıllık süre içinde yirmi dört genel başkan değişimi yaşanmıştır. Partinin lider değişim ortalaması 2,2 yıl olarak gerçekleşmiştir. Liberal Demokrat Partili liderler genel başkanlıkları süresinde başbakanlık görevini de yapmış ve görev süresinin sonunda yerini bir başkasına devretmiştir. Eisaku Sato 1964-1970 yılları arasında en uzun süre ile görev yapan liderdir.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Ichiro Hatoyama	1956-1956	1956-1956
Tanzan Ishibashi	1956-1957	1956-1957
Nobusuke Kishi	1957-1960	1957-1960
Hayato Ikeda	1960-1964	1960-1964
Eisaku Sato	1964-1970	1964-1970
Kakuei Tanaka	1972-1974	1972-1974
Takeo Miki	1974-1976	1974-1976
Takeo Fukuda	1976-1978	1976-1978
Masayoshi Ohira	1978-1980	1978-1980
Zenko Suzuki	1980-1982	1980-1982
Yasuhiro Nakasone	1982-1987	1982-1987
Noboru Takeshita	1987-1989	1987-1989
Sosuke Uno	1989-1989	1989-1989
Toshiki Kaifu	1989-1991	1989-1991
Kiichi Miyazawa	1991-1993	1991-1993
Yōhei Kono	1993-1995	-
Ryutaro Hashimoto	1995-1998	1996-1998
Keizo Obuchi	1998-2000	1998-2000
Yoshiro Mori	2000-2001	2000-2001
Junichiro Koizumi	2001-2006	2001-2006
Shinzo Abe	2006-2007	2006-2007
Yasuo Fukuda	2007-2008	2007-2008
Taro Aso	2008-2009	2008-2009
Sadakazu Tanigaki	2009-	-

Çizelge:20. Liberal Demokrat Parti Liderlerinin Görev Süreleri ve Başbakanlık Tarihleri (LDP, 2011).

İtalya siyasal partilerle ilgili ilk anayasal düzenlemeyi yaparak kurumsal hale getiren ülke olmasına rağmen, lider değişimleri ile ilgili olarak parti tüzüklerinde herhangi bir düzenleme mevcut değildir. İtalya siyasal hayatında ittifaklarla oluşan partilerle girilen seçimler sonrasında koalisyon hükümetleri iktidara gelmektedir. Seçim dönemlerinde farklı isimlerle ortaya çıkan ittifakların genel görüntüsü lider ve yönetim açısından değişiklik göstermemektedir. Dolayısıyla yasal düzenlemesi olmayan ve her seçimde değişik bir ittifakla görülen partilerin

lider değişikliklerini ölçmek için seçim sonuçlarına da bakmak yeterli değildir. Bunun yerine İtalya siyasal hayatında başbakanlık görevini üstlenmiş olan siyasilerin ne kadar süreyle siyasal hayatta bulduklarına bakmak, lider değişimini ölçmek için yeterli olabilir.

Liderler	Başbakanlık Tarihi	Parti
Alcide De Gasperi	1946- 1953	DC ¹¹¹²
Giuseppe Pella	1953-1954	DC
Amintore Fanfani	1954-1954, 1958-1959, 1960-1963, 1982-1983, 1987-1987	DC, DC, DC, DC, DC
Mario Scelba	1954-1955	DC
Antonio Segni	1955-1957, 1959-1960	DC, DC
Adone Zoli	1957-1958	DC
Fernando Tambroni	1960-1960	DC
Giovanni Leone	1963-1963, 1968-1968	DC, DC
Aldo Moro	1963-1968, 1974-1976	DC, DC
Mariano Rumor	1968-1970, 1973-1974	DC, DC
Giulio Andreotti	1972-1973, 1976-1979, 1989-1992	DC, DC, DC
Francesco Cossiga	1979-1980	DC
Arnaldo Forlani	1980-1981	DC
Giovanni Spadolini	1981-1982	PRI ¹³
Bettino Craxi	1983-1987	PSI ¹⁴
Giovanni Goria	1987-1988	DC
Ciriaco De Mita	1988-1989	DC
Giuliano Amato	1992-1993, 2000-2001	PSI, L'Ulivo
Carlo Azeglio Ciampi	1993-1994	Bağımsız
Silvio Berlusconi	1994-1995, 2001-2006, 2008...	FI, FI ¹⁵
Lamberto Dini	1995-1996	Bağımsız
Romano Prodi	1996-1998, 2006-2008	L'Ulivo, L'Ulivo
Massimo D'Alema	1998-2000	DS ¹⁶

Çizelge:21. İtalya Başbakanları ve Görev Süreleri ve İktidara Geldiği Parti (İtaly, 2011).

Çizelge-21'de görüldüğü gibi; Amintore Fanfani beş dönemde iktidara gelerek uzun süre (23 yıl) siyasal hayatta kalmıştır. Yine Giulio Andreotti üç dönem

¹¹ Hıristiyan Demokrat Parti: 1994 yılında Hıristiyan Demokrat Parti'nin son sekreteri Mino Martinazzoli partinin isminin İtalyan Halkların Partisi olarak değiştirilmesine karar vermiştir.

¹² DC iktidarında tek başına değildir. En az iki partiden oluşan koalisyon hükümetleri şeklindedir.

¹³ İtalyan Cumhuriyetçi Parti: 1895 yılında kurulmuştur. 1996-2001 yılları arasında Olive Tree koalisyonunda yer almıştır. 2008 genel seçimlerinde Özgür Halklar Partisi bünyesinde iki milletvekili çıkarmıştır.

¹⁴ İtalyan Sosyalist Parti: 1892'de kurulmuş ve 1994'de faaliyetlerine son vermiştir.

¹⁵ Güçlü İtalya Partisi: Silvio Berlusconi liderliğinde Liberal Muhafazakâr, Hıristiyan Demokrat ve Liberal Partiler tarafından kurulmuştur. 2009 yılında Özgür Halklar Partisi'ne katılmıştır

¹⁶ Sol Demokratlar Partisi: 1998 yılında kurulmuştur. Olive Tree bünyesinde sol parti olarak yer almıştır. 2007 yılında Demokratik Parti ile birleşmiştir.

(20 yıl), Silvio Berlusconi üç dönem iktidara gelmiştir. İki dönem iktidara gelenler arasında siyasal hayatı uzun süren Giuliano Amato ve Romani Prodi bulunmaktadır. Amintore Fanfani ve Giulio Andreotti Hıristiyan Demokrat Parti şemsiyesi altında diğer partilerle koalisyon şeklinde iktidara gelirken, Giuliano Amato önce İtalyan Sosyalist Parti ve sonrasında Merkez Sol koalisyonla (The Olive Tree) iktidara gelmiştir. İtalya’da özellikle 1990 sonrasında sürekli olarak merkez sağ ve merkez sol ittifaklar halinde seçimlere girilmektedir.

İtalya’nın sahip olduğu değişken siyasal parti yapısı içinde incelemeye alınan İtalya Özgür Halklar Partisi ile İtalyan Demokrat Partisi’nde lider değişim ortalaması 2,6 yıl olarak gerçekleşmiştir. İtalya’da siyasette uzun süre bulunan ve başbakanlık yapan liderlerin aynı zamanda parti lideri olmadığı da bir gerçektir. Yani parti liderinin dışında bir başka aday veya koalisyonun bir başka partisinin lideri başbakanlık makamına oturmaktadır. Adone Zoli 1958-1959 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. Ancak o dönem tek başına iktidarda olan Hıristiyan Demokrat Parti’nin genel başkanı Amintore Fanfanidir. Yine Mariano Rumor 1968-1970, 1973-1974 yılları arasında olmak üzere iki dönem başbakanlık yaparken, o dönem Hıristiyan Demokrat Parti’nin genel başkanı iki farklı kişi olmuştur.

Günümüzde faaliyet gösteren ve önceki dönem partilerin ittifakı şeklinde görülen 2007 yılında kurulan Özgür Halklar Partisi’nin lideri Silvio Berlusconi, hem başbakan hem de parti genel başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Özgür Halklar Partisi’nde henüz lider değişimi yaşanmamıştır.

İtalyan Demokrat Partisi diğer partilerle yaptığı birleşmeler sonucu 2007 yılında kurulmuş ve ilk lideri Walter Veltroni olmuştur. 2011 yılına kadar olan dönemde üç lider değiştiren partinin lider değişim ortalaması 1,3 yıldır. Çizelge-22’de 2006 ve 2008 seçimlerine giren ve başarı sağlayamayan İtalyan Demokrat Partisi’nde 2008 seçimi sonrasında lider değişiminin yaşandığı görülmektedir.

Liderler	Görev Süresi	Başbakanlık Tarihi
Walter Veltroni	2007-2009	-
Dario Franceschini	2009-2009	-
Pier Luigi Bersani	2009-2011	-

Çizelge:22. İtalyan Demokrat Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (PD, 2011).

İtalya’da siyasal partiler sürekli olarak bir değişim içindedir. Seçim sonuçlarında partilerin yaptıkları ittifaklar sonucu koalisyon hükümetleri iktidara gelmektedir. 2007 yılında kurulan Demokrat Parti ve Özgür Halklar Partisi bu tarihten önce değişik isimle ama aynı lider ve kişilerle faaliyetlerini yürütmüşlerdir. İtalya’da iktidar olmuş partilerde lider değişim süreci ortalaması 2,6 yıldır. İtalyan Demokrat Partisi ülke ortalamasının altında bir süreye sahiptir.

Fransa siyasal sisteminde İtalya’da olduğu gibi son yıllarda partiler ittifaklar şeklinde seçimlere girmektedir. Komünist Parti ve Sosyalist Parti gibi geçmişi 20. yüzyılın başlarına dayanan partiler bulunsa da, sağ yelpaze içinde partilerin isim değiştirerek ortaya çıktıkları görülmektedir. 1958 Anayasası’ndan sonra Fransa’da yarı başkanlık sisteminin siyasal sisteme hakim olması sebebiyle, siyasal parti genel başkanlarının cumhurbaşkanlığı ile buluşup buluşmadığı, daha doğrusu cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucu değişimin olup olmadığı ile parlamento seçimlerinde sonrasında partinin iktidara ulaşip ulaşmadığının araştırılması lider değişiminin şeklini ortaya çıkaracaktır. Fransa’da siyasal partilerin tüzüklerinde lider değişimi ile ilgili düzenlemenin olmaması seçim sonuçlarını incelemeye yönelmektedir. Siyasal parti genel başkanları Çizelge-24, Çizelge-25 ve Çizelge-26’da görüldüğü gibi doğrudan başbakanlık veya cumhurbaşkanlığı ile buluşmamaktadır. Genel başkanın dışında partinin cumhurbaşkanı veya başbakan adayı bulunmaktadır. Ancak Sarkozy döneminde UMP’de cumhurbaşkanlığı ile genel başkanlık birleşmiştir.

Liderler	Görev Süresi	Başkanlık Tarihi
Maurice Thorez	1920-1964	-
Waldeck Rochet	1964-1972	-
George Marchais	1972-1994	-
Robert Hue	1994-2002	-
Marie- George Buffet	2002-2010	-
Pierre Laurent	2010-	-

Çizelge:23. Komünist Parti Liderleri ve Görev Süreleri (PCF, 2011).

Komünist Partisi önceki seçimlerin bazılarında birinci parti çıkmasına rağmen yeterli çoğunluğu sağlayamadığı için diğer partilerden oluşan koalisyon hükümetleri iktidara gelmiştir. Komünist Partisi’nde en uzun süre ile Maurice Thorez ve George Marchais görev yapmıştır. Çizelge-6’daki seçim tarihleri ile Çizelge-

23'deki liderlerin görev süreleri incelendiğinde seçim sonuçlarına göre lider değişiminin olmadığı görülmektedir. Fransa Komünist Partisi'nde 1945 sonrasında günümüze kadar geçen süre içinde altı lider değişimi yaşanmış ve parti lider değişim ortalaması on bir yıl olarak gerçekleşmiştir.

Komünist Parti'den sonra Fransa'nın bir diğer köklü partisi olan Sosyalist Parti'de liderler genellikle genel başkanlığı dönemi dışında cumhurbaşkanlığı ve başbakanlıkla buluşmuştur (Çizelge-24). Sosyalist Parti'de 1946 sonrasında on bir genel başkan değişimi yaşanmıştır. Partinin lider değişim ortalaması 5,9 yıldır. En uzun süre ile Guy Mollet genel başkanlık yaparken, François Mitterrand ise on yıl süre ile genel başkanlık yapmıştır. François Mitterrand genel başkanlık görevinin sona ermesiyle birlikte partisinin cumhurbaşkanı adayı olarak girdiği seçimleri kazanarak 1981-1995 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Çizelge-6'daki Fransa seçim tarihleri ile Çizelge-24'deki Sosyalist Parti liderlerinin görev süreleri incelendiğinde, liderlerin en fazla iki seçim dönemi görevde kaldıkları görülmektedir. Sosyalist Parti'nin 1981 sonrasında gerek cumhurbaşkanı adayının seçimleri kazanması, gerekse de hükümeti kurarak başbakan çıkarmaları lider değişiminin önüne geçmemiştir.

Liderler	Görev Süresi	Başkanlık Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Guy Mollet	1946-1969	-	1956-1957
Alain Savary	1969-1971	-	-
François Mitterrand	1971-1981	1981-1995	-
Lionel Jospin	1981-1988	-	-
Pierre Mauroy	1988-1992	-	1981-1984
Laurent Fabius	1992-1993	-	1984-1986
Michel Rocard	1993-1994	-	1988-1991
Henri Emmanuelli	1994-1995	-	-
Lionel Jospin	1995-1997	-	1997-2002
François Hollande	1997-2008	-	-
Martine Aubrey	2008-	-	-

Çizelge:24. Sosyalist Parti Liderleri ve Görev Süreleri (PS, 2011).

UMP 2002 yılında birleşmeler sonucu kurulduğundan bugüne kadar olan dönem içinde iki genel başkan değişimi yaşamıştır. Lider değişim ortalaması 4,5 yıl olarak gerçekleşmiştir. Parti liderleri aynı zamanda partinin devlet başkanlığı adayı olarak gösterilmektedir.

Liderler	Görev Süresi	Başkanlık Tarihi
Jacgues Chirac	2002-2007	1995-2007
Nicolas Sarkozy	2007-	2007-

Çizelge:25. UMP Liderleri ve Görev Süreleri (UMP, 2011).

UDF'de 1978 yılından 2007 yılına kadar geçen sürede dört genel başkan değişimi yaşanmıştır. Lider değişim ortalaması 7,2 yıl olmuştur. UDF 2007 yılında ismini değiştirerek aynı lider ve kadroyla Demokratik Hareket (Democratic Movement, MoDem) adı altında faaliyetlerini yürütmektedir. 1998 yılına kadar seçim sonuçlarına göre lider değişimi yaşanmış, ancak bu tarihten 2007 yılına kadar iki seçime aynı liderle girilmiş ve parti cumhurbaşkanı ve başbakan çıkaramamıştır

Fransa'da lider değişim ortalaması 7,1 yıl olmuştur. UMP ve Sosyalist Parti ülke ortalamasının altında lider değişim değerine sahiptir.

Liderler	Görev Süresi	Başkanlık Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Jean Lecanuet	1978-1988	-	-
Valery Giscard d'Estaing	1988-1996	1974-1981	-
François Leotard	1996-1998	-	-
François Bayrou	1998-2007	-	-

Çizelge:26. UDF Liderleri ve Görev Süreleri (UDF, 2011).

Parti başkanlığı ve partinin başkan adaylarının farklı kişiler olması ve başkanların ise en fazla iki kez üst üste seçilme haklarının olması sebebiyle Amerika Birleşik Devletlerini G-8 ülkeleri dışında tutarsak yedi ülkede iktidara gelmiş siyasal partilerde lider değişim ortalaması 5,9 yıldır. Bu ülkeler arasında demokratik ülke değerlerine sahip olan Fransa, Almanya, Kanada, İngiltere ve İtalya'nın lider değişim ortalaması ise 5,8 yıldır. Sınırlı demokratik ülke değerlerine sahip olan Rusya ve Japonya'nın lider değişim ortalaması ise 5,7 yıldır. Sınırlı demokratik ülkelerde lider değişim ortalamasının düşük çıkmasının sebebi, Japonya'da lider değişimlerinin tüzüksel olarak sınırlandırılmasıdır.

Türkiye genelinde iktidara gelmiş siyasal partilerde lider değişim süreci ortalama 6,2 yıl olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de partilerin lider değişimleri yasal düzenlemelerine ve seçim sonuçlarına göre değerlendirilmelidir. Yasal anlamda ilk kez Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi tüzüğünde genel başkanın kaç kez üst üste seçileceği ile ilgili düzenleme yapılırken, sonrasında Anavatan Partisi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti'de yasal sınırlama getirilmiştir. Günümüzde ise Adalet

ve Kalkınma Partisi'nde genel başkanın görev süresi yasal olarak sınırlandırılmıştır. Liderlerin tüzüksel düzenlemeye göre değişip değişmediğini ölçmek için tüzükte belirtilen süre kadar görevde kalmaları gerekmektedir. Ancak bu güne kadar tüzüksel düzenleme yapan dört partide, liderlerin tüzükte belirtilen süre kadar kalmadıkları görülmektedir. Çizelge-27'de görüldüğü gibi Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde tüzük düzenlemesine göre değişime ihtiyaç duyulmadan lider değişimi yaşanmış ve değişim ortalaması 2,7 yıl olarak gerçekleşmiştir.

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Osman Bölükbaşı	1958-1961	-	-
Ahmet Tahtakılıç	1961-1964	-	-
Ahmet Oğuz	1964-1965	-	-
Alparslan Türkeş	1965-1969	-	-

Çizelge:27. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 36).

Çizelge-6 ve Çizelge-28'e göre Sosyaldemokrat Halkçı Parti'de liderler tüzükte belirtilen süre kadar görevde kalmamış, seçim sonuçlarına göre değişmiştir. Lider değişim ortalaması 3,3 yıl olarak gerçekleşmiştir.

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Aydın Güven Gürkan	1985-1986	-	-
Erdal İnönü	1986-1993	-	-
Murat Karayalçın	1993-1995	-	-

Çizelge:28. Sosyaldemokrat Halkçı Parti Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 80).

Anavatan Partisi'nde ise kurucu lider Turgut Özal cumhurbaşkanı oluncaya kadar olan dönemde genel başkanlık yapmış, bütün seçimlerde partisini iktidara taşımıştır. Parti tüzüğünde görevinin bitmesine henüz süre varken cumhurbaşkanı seçilmiştir. Turgut Özal'dan sonra genel başkan olan Yıldırım Akbulut iki yıl görev yaptıktan sonra genel başkanlığı Mesut Yılmaz'a bırakmıştır. Mesut Yılmaz 1999 yılına kadar partiyi değişik dönemlerde koalisyon ortağı yapmış ve en son 2002 yılında alınan başarısız sonuçtan sonra genel başkanlığı bırakmıştır. Mesut Yılmaz'dan sonra gelen genel başkanlar kısa aralıklarla değişmiştir. Anavatan Partisi'nde lider değişim ortalaması 2,8 yıl olarak gerçekleşmiştir (Çizelge-29).

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Turgut Özal	1983-1989	1989-1993	1983-1989
Yıldırım Akbulut	1989-1991	-	1989-1991
Mesut Yılmaz	1991-2002	-	1991-1991, 1996-1996, 1997-1999
Ekrem Pakdemirli	2002-2003	-	-
Ali Talip Özdemir	2003-2003	-	-
Nesrin Nas	2003-2004	-	-
Halil İbrahim Özsoy	2004-2005	-	-
Erkan Mumcu	2005-2008	-	-
Salih Uzun	2008-2009	-	-

Çizelge:29. Anavatan Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 56).

Cumhuriyet Halk Partisi'nde tüzükte belirtilen değişmez genel başkan ilkesinin 1961 yılında değiştirilmesinden on bir yıl sonra genel başkan değişmiş ve parti uzun aradan sonra 1973 seçimleri sonrasında kurulan koalisyonun birinci ortağı olmuştur. 1970- 1980 yılları arasındaki istikrarsız dönemde kısa aralıklarla aynı liderle iktidara gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nde tüzüksel düzenleme olmadığı gibi seçim sonuçlarına göre de lider değişimi olmamıştır. Sadece 1999 yılında partinin seçim sisteminde uygulanan % 10'luk ülke barajı altında kalarak meclise girememesi üzerine genel başkan istifa etmiş, ancak bir yıl sonra tekrar görev seçilmiştir. Çizelge-30'a göre, Cumhuriyet Halk Partisi'nde lider değişimi ortalaması 8,2 yıl olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem içinde en uzun süreli genel başkanlığı İsmet İnönü yapmıştır.

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
İsmet İnönü	1938-1972	1938-1950	1962-1965
Bülent Ecevit	1972-1980	-	1974-1974, 1977-1977, 1978-1979, 1999-2002
Deniz Baykal	1992-1995	-	-
Hikmet Çetin	1995-1995	-	-
Deniz Baykal	1995-1999	-	-
Altan Öymen	1999-2000	-	-
Deniz Baykal	2000-2010	-	-
Kemal Kılıçdaroğlu	2010-	-	-

Çizelge:30. Cumhuriyet Halk Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (CHP, 2011).

Yeni Türkiye Partisi'nde lider değişim şekli ile ilgili olarak tüzüksel düzenleme bulunmamaktadır. Parti'de lider değişimleri kısa aralıklarla gerçekleşmiş ve ortalaması üç yıl olmuştur. Kısa aralıklarla meydana gelen değişimin sebebini

seçim sonuçlarına göre olduğunu söylemek doğru olur. 1961 seçimlerinde aldığı sonuçlarla 1962’de kurulan hükümette koalisyon ortağı olmasına rağmen, 1965 seçimlerinde milletvekili sayısındaki düşüş ile birlikte 19698 seçimlerine kadar iki genel başkan değişmiştir (Çizelge-31).

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Ekrem Alican	1961-1966	-	-
İrfan Aksu	1966-1968	-	-
Yusuf Azizoglu	1968-1970	-	-
Tahsin Banguoğlu	1970-1973	-	-

Çizelge:31. Yeni Türkiye Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 39).

Demokrat Parti’de lider değişim ortalaması yedi yıldır. Celal Bayar’ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte lider değişimi yaşanmış ve Adnan Menderes’te 1960 ihtilali ile devrilinceye kadar hem iktidarda kalmış hem de genel başkanlık yapmıştır. Demokrat Parti tüzüğünde değişimle ilgili bir madde bulunmamaktadır. Katıldığı seçimlerde başarılı olan Demokrat Parti’de lider değişimi sadece kurucu genel başkanın cumhurbaşkanı seçilmesiyle yaşanmıştır (Çizelge-32).

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Celal Bayar	1946-1950	1950-1960	-
Adnan Menderes	1950-1960	-	1950-1960

Çizelge:32. Demokrat Parti Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 29).

Milli Selamet Partisi, Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Doğru Yol Partisi, Demokrat Türkiye Partisi gibi tüzüklerinde lider değişimi ile ilgili düzenleme olmayan diğer partilerde liderlikler uzun süreli olmuştur. Milli Selamet Partisi’nde lider değişim ortalamasının 5,5 yıl gibi düşük değere sahip olmasına rağmen, 1981’de kapatılmaması durumunda lider değişiminin pek mümkün olmadığı görülmektedir (Çizelge-33). Keza 1987 sonrasında siyasi yasakların kaldırılmasıyla birlikte eski genel başkan yeni kurulan partide liderlik koltuğuna oturmuştur.

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Süleyman Arif Emre	1972-1973	-	-
Necmettin Erbakan	1973-1981	-	-

Çizelge:33. Milli Selamet Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 46).

Milli Selamet Partisi gibi Milliyetçi Hareket Partisi de 1981’de kapatılmış, sonrasında aynı görüşe sahip kişilerin kurduğu partinin 1987 sonrasında isim değiştirmesiyle aynı liderler genel başkanlığa getirilmiştir. Her iki partide de lider değişimi uzun sürelerle olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi’nin parçalı siyasal hayatında 1969 yılından 1981’de kapatılıncaya kadar olan dönemde Alparslan Türkeş lider olarak görev yapmıştır. 1992 yılından Milliyetçi Hareket Partisi adı altında faaliyetlerine devam kararı alan partinin genel başkanı ölünceye kadar yine Alparslan Türkeş görev yapmıştır. 1997’den günümüze kadar ise yine değişim yaşanmamış tek liderle faaliyetlere devam edilmektedir. Lider değişim ortalaması 15,5 yıl olmuştur (Çizelge-34).

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Alparslan Türkeş	1969-1981, 1992-1997	-	-
Devlet Bahçeli	1997-	-	-

Çizelge:34. Milliyetçi Hareket Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 43).

Adalet Partisi 1960 ihtilalinde kapatılan Demokrat Parti’nin devamı olarak kabul edilmektedir. Böyle bir düşünce olsa da farklı bir parti olması ve Demokrat Parti’nin liderlerinden hiç kimsenin yeni partide yer almaması Adalet Partisini ayrı değerlendirmeyi gerektirmektedir. Adalet Partisi kurulmasını müteakip ilk genel başkanını üç yıl sonra değiştirmiş ve yeni genel başkan ile girdiği ilk seçimlerden iktidara olarak çıkmıştır. Adalet Partisi tüzüğünde lider değişimi ile ilgili düzenleme mevcut değildir. 1981 yılında kapatılıncaya kadar yapılan seçimlerde başarılı olan partide lider değişimi yaşanmamıştır. Adalet Partisi’nde lider değişim süreci on yıldır. Bu sürenin on yedi yılı Süleyman Demirel başkanlığında geçmiş ve bu dönem içinde parti yaklaşık olarak on yıl iktidarda kalmıştır (Çizelge-35).

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Ragıp Gümüşpala	1961-1964	-	-
Süleyman Demirel	1964-1981	-	1965-1971, 1975-1977, 1977-1978, 1979-1980

Çizelge:35. Adalet Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 38).

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin siyasal hayatı kısa sürmüş ve bu dönemde lider değişimi yaşanmamıştır. Tek lider parti kapatılıncaya kadar sekiz yıl süreyle görev yapmıştır. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin tüzüğünde lider değişimi ile ilgili düzenleme bulunmamaktadır (Çizelge-36).

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Turhan Feyzioğlu	1973-1981	-	-

Çizelge:36. Cumhuriyetçi Güven Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (Yücel, 2006: 36).

Demokrat Türkiye Partisi'nde alınan seçim sonuçlarına göre lider değişimleri çok sık olarak yaşanmıştır. Lider değişim ortalaması iki yıl olmuştur. Parti tüzüğünde lider değişimi ile ilgili düzenleme bulunmamaktadır (Çizelge-45).

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Hüsamettin Cindoruk	1997-1999	-	-
İsmet Sezgin	1999-2002	-	-
Mehmet Ali Bayar	2002-2004	-	-
Yaşar Okuyan	2004-2005	-	-

Çizelge:37. Demokrat Türkiye Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (DTP, 2011)

Doğru Yol Partisi 1981 sonrasında siyasal yasaklı olmayanlar tarafından kurulmuştur. Siyasal yasakların kalktığı 1987 yılına kadar üç genel başkan değiştirmiş ve sonrasında partinin esas lideri kabul edilen Süleyman Demirel genel başkan seçilmiştir. Yeni liderle birlikte parti iktidara gelmiştir. Parti liderinin cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte genel başkan değişimi yaşanmıştır. Tansu Çiller'in 2002 seçimleri sonrasında, Mehmet Ağar'ın 2007 seçimleri sonrasında genel başkanlıktan ayrılması partide seçim sonuçlarına göre lider değişimlerinin yaşandığını göstermektedir (Çizelge-38). Doğru Yol Partisi'nde lider değişim süreci ortalama dört yıl olmuştur. Süleyman Demirel altı yıl süreyle genel başkanlık ve bu süre içinde iki yıl da başbakanlık yapmıştır.

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Ahmet Nusret Tuna	1983-1983	-	-
Yıldırım Avcı	1983-1985	-	-
Hüsamettin Cindoruk	1985-1987	-	-
Süleyman Demirel	1987-1993	1993-2000	1991-1993
Tansu Çiller	1993-2002	-	1993-1996
Mehmet Ağar	2002-2007	-	-
Çetin Açıkgöz	2007-	-	-

Çizelge:38. Doğru Yol Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (DYP, 2011).

Demokratik Sol Parti’de 1980 öncesinin CHP lideri Bülent Ecevit’in siyasi yasaklar kalkıncaya kadar olan dönemde eşinin genel başkan olduğu, sonrasında ise uzun süreli Bülent Ecevit liderliği görülmektedir. Lider değişim ortalaması 6,5 yıl olarak gerçekleşmektedir. 2004 yılında genel başkanın rahatsızlanması sonucu ayrılmasıyla birlikte lider değişimi yaşanmıştır.

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Rahşan Ecevit	1985-1987	-	-
Bülent Ecevit	1987-2004	-	1997-2002
Zeki Sezer	2004-2009	-	-
Masum Türker	2009-	-	-

Çizelge:39. Demokratik Sol Parti Liderleri ve Görev Süreleri (DSP, 2011)

Adalet ve Kalkınma Partisi tüzüğünde lider değişimi ile ilgili olarak düzenleme mevcuttur. Parti genel başkanlığı değişimi için tüzükte belirtilen süre dolmamış ve parti katıldığı tüm seçimlerde başarılı olmuştur. Dolayısıyla Adalet ve Kalkınma Partisi’nde lider değişimi olmasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir.

Liderler	Görev Süresi	Cumhurbaşkanlığı Tarihi	Başbakanlık Tarihi
Recep Tayyip Erdoğan	2001-	-	2002-

Çizelge:40. Adalet ve Kalkınma Partisi Liderleri ve Görev Süreleri (AK Parti, 2011).

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişten itibaren on üç siyasal parti tek başına veya koalisyon ortağı olarak iktidara gelmiştir. Bu partilerde lider değişim ortalaması 6,2 yıl olarak gerçekleşmiştir.

G-8 ülkeleri arasında lider değişimi ile ilgili olarak hukuki düzenlemeye sahip olan tek ülke Japonya'da hakim parti durumunda olan Liberal Demokrat Parti liderliği adeta bir sıra dahilinde görev yapmak için gelen genel başkanlardan oluşmaktadır. Hukuki düzenlemeye tamamen uyularak liderler tarafından hukuki değişikliğe gidilmemektedir. Diğer G-8 ülkelerinde ise lider değişimi ile ilgili olarak hukuki düzenleme mevcut değildir. Bu ülkelerin siyasal partilerinde özellikle 1990 sonrasında seçim sonuçlarına göre lider değişimi yaşanmıştır. 1945-1990 arası dönemde demokrasinin gelişme aşamalarında İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan ülkelerin hızlı kalkınma amacı ile istikrarlı hükümetlere ihtiyaç duymaları sonucu liderlerin değişiminde uzun süreler görülmektedir.

Demokratik ülke olarak belirtilen beş ülkenin lider değişim ortalaması 5,8 olarak gerçekleşmiştir. Çizelge-2'de medeni haklarda görülen eksikler ile ülkede hakim partinin uzun yıllar iktidarda kalması ve sembolikte olsa anayasal monarşinin devam etmesi Japonya'nın sınırlı demokratik ülkeler arasında sayılmasına neden olmuştur. Ancak hakim parti dahi olsa lider değişiminin hukuki düzenlemeye tabi tutulması ve bunun yıllarca değiştirilmemesi Japonya'nın siyasal haklar bakımından demokratik ülkeler arasında bulunmasını desteklemektedir. Dolayısıyla sınırlı demokratik ülkelerdeki lider değişim ortalamasını alırken Japonya'yı Rusya'dan ayrı değerlendirmekte yarar görülmektedir. Japonya'da lider değişim ortalaması 2,2, yıl olurken, Rusya'da ise 9,3 yıl olmuştur.

Sınırlı demokratik ülkeler arasında saydığımız grup dışı ülke olan Türkiye'de ise lider değişim ortalaması 6,2 yıl olmuştur. Japonya ve Rusya'yı birlikte ele aldığımızda sınırlı demokratik ülkelerde lider değişim ortalaması 5,7 yıl olarak gerçekleşirken, Türkiye'yi grup içi sınırlı demokratik ülkelerle birlikte ele aldığımızda lider değişim ortalaması 5,9 olarak gerçekleşmektedir.

Demokratik ülkelerde lider değişim ortalamasının sınırlı demokratik ülkelerdeki değişime göre daha kısa sürelerde gerçekleştiği görülmektedir. Hukuki düzenleme olmamasına rağmen demokratik ülkelerde lider değişimleri seçim sonuçlarına göre değişmektedir.

Lider değişiminin demokratik ülkelerde daha kısa aralıklarla olduğu görülmekle birlikte, sınırlı demokratik ülkelerdeki değişim değeri demokratik ülkelerin değerine yakın gerçekleşmiştir. Sınırlı demokratik ülkelere Japonya'da

hukuki düzenlemenin olması ve taviz verilmeden uygulanması Japonya'nın değişim değerini demokratik ülkelerden de kısa aralıklara dönüştürmektedir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ndeki değişimin 6,5 yıl olduğu görülmektedir. Ancak Komünist Partisi'nin ilk lideri Joseph Stalin başta olmak üzere, Leonid Breznev, Yuri Andropov ve Konstantin Chemenko'nun vefat etmeleri ile birlikte lider değişimi yaşanmıştır. Özellikle Yuri Andropov ve Konstantin Chemenko'nun çok kısa süreli liderlikleri partinin lider değişim ortalamasını düşürmektedir. Liderlerin vefat etmemeleri durumunda görevlerine devam edecekleri düşünüldüğünde Komünist Partisi'nin lider değişim ortalamasının daha yüksek değerler alacağı kesindir.

Sınırlı demokratik ülkelerdeki lider değişimine etki eden bir diğer etken ise özellikle Türkiye örneğinde görülen demokrasiye yapılan müdahalelerdir. Türkiye'de 1960 ve 1980 darbeleri siyasal partileri doğrudan etkilemiştir. 1960 ihtilali ile birlikte Demokrat Parti lider ve yöneticileri görevlerinden ayrılmıştır. Aynı şekilde 1980 ihtilali mevcut siyasal partileri kapatmış ve yöneticilerine siyasi faaliyetlerde bulunma yasağı getirmiştir. Dolayısıyla siyasal parti lider ve yöneticileri görevlerinden ayrılmıştır. 1960 ve 1980 darbelerinin gerçekleşmediği düşünüldüğünde söz konusu siyasal parti liderlerinin görevlerine devam edecekleri ve lider değişim ortalamasının ise daha yüksek bir değer alacağı, 1987 yılında yapılan halk oylaması sonucu siyasi yasakları kaldırılan darbe öncesi parti liderlerinin siyasal hayata tekrar dönmesinden anlaşılmaktadır.

İtalya ve ABD hariç diğer G-8 ülkeleri ile Türkiye'nin lider değişim ortalamasının birbirine yakın olmasının sebepleri arasında özellikle G-8 ülkelerinde 1945'den 1980'li yılların sonuna kadar olan dönemde siyasal partilerde uzun aralıklarla lider değişiminin olması yer almaktadır. Kanada Liberal Partisi'nde 1990-2003 yılları arasında görev yapan Jean Chrétien – liderliği döneminin on yılı partisi iktidarda- ile Alman Hıristiyan Demokrat Birliği lideri Helmut Kohl ve İngiliz İşçi partisi lideri Tony Blair'ın görev tarihleri 1990'lı yıllara uzansa da, genel olarak uzun süreli liderlikler 1980'li yılların sonunda bitmiştir.

İngiliz Muhafazakâr Parti'de Winston Churchill, Edward Heath ve Margaret Thatcher'ın uzun süreli liderlikleri olmuşsa da, kendi dönemlerinde parti iktidara gelmiştir. Yine İngiliz İşçi Partisi'nde Clement Attlee, Harold Wilson, Neil Kinnock uzun süreli liderlik koltuğunda oturmuşlardır. Alman Hıristiyan Demokrat Birliği

liderleri Konrad Adenauer ile Helmut Kohl uzun süreli genel başkanlık yaparken aynı zamanda uzun süreli iktidarı da ellerinde tutmuşlardır. Alman Sosyal Demokrat Parti liderleri Erich Ollenhauer ile Willy Brandt uzun süreli görev yaparak partinin lider değişim ortalamasını yükseltmişlerdir.

Partinin seçimleri kaybederek iktidardan düşmesi ile birlikte lider değişim geleneği genellikle demokratik ülkelerde bulunmaktadır. Sınırlı demokratik ülkelerden Rusya ve Türkiye’de seçim kaybeden liderlerin değişimlerinin gerçekleşmediği görülmektedir. Rusya’nın Sovyetler Birliği döneminde tek partinin seçime girmesi değerlendirmeyi kısıtlasa da, günümüz Rusya Komünist Partisi’nde seçim kaybettiği halde lider değişimi yaşanmamaktadır. Türkiye’de ise daha çok koalisyon ortağı şeklinde iktidara gelmiş olan küçük parti olarak nitelendirebileceğimiz partilerde, kaybedilen seçim sonrasında değişim olmaktadır.

Ülkeler	Partiler	Partilerin Değişim Ortalaması (Yıl)	Ülke Değişim Ortalaması (Yıl)
ABD	Seçim Dönemlerinde Değişmektedir. Başkanlar en fazla iki dönem seçilebilmektedir		
İngiltere	Muhafazakâr Parti	6	6,3
	İşçi Partisi	6,6	
Fransa	Komünist Parti	11	7,1
	Sosyalist Parti	5,9	
	Halk Hareketi İçin Birlik Partisi (UMP)	4,5	
	Fransa Demokrasi Birliği Partisi (UDF)	7,2	
Almanya	Hıristiyan Sosyal Birliği	8,25	6,6
	Hıristiyan Demokrat Birliği	8,7	
	Hür Demokrat Parti	4,8	
	Sosyal Demokrat Parti	5	
İtalya	Özgür Halklar Partisi	2007- Sonrası Aynı Lider Devam Etmektedir	2,6
	İtalyan Demokrat Parti	1,3	
Kanada	Liberal Parti	7	7,3
	Muhafazakâr Parti	2003- Sonrası Aynı Lider Devam Etmektedir	
	İlerici Muhafazakâr Parti	6,1	
Japonya	Liberal Demokrat Parti	2,2	2,2
Rusya	SSCB Komünist Partisi	6,5	9,3
	Rusya Komünist Partisi	1993- Sonrası Aynı Lider Devam Etmektedir	
	Birleşik Rusya Partisi	3,3	
Türkiye	Cumhuriyet Halk Partisi	8,2	6,2
	Demokrat Parti	7	
	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	2,7	
	Yeni Türkiye Partisi	3	
	Milliyetçi Hareket Partisi	15,5	
	Milli Selamet Partisi	5,5	
	Cumhuriyetçi Güven Partisi	8	
	Anavatan Partisi	2,8	
	Doğru Yol Partisi	4	
	Sosyaldemokrat Halkçı Parti	3,3	
	Demokrat Türkiye Partisi	2	
	Adalet Partisi	10	
	Demokratik Sol Parti	6,5	
Adalet ve Kalkınma Partisi	2002- Sonrası Aynı Lider Devam Etmektedir		

Çizelge:41. G-8 Ülkeleri ve Türkiye’de Lider Değişim Ortalaması

GENEL DEĞERLENDİRME

10. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ

10.1. Bulgular

Bulgu 1. Demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olan siyasi partiler, faaliyetlerinin icrasında ve örgütlerinin kurulmasında belirli kurallar bütünü çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu kurallar bütünü oluşturduğu çerçevenin ülkelere göre farklı şekilde olduğu görülmektedir. Siyasi partiler İtalya, Almanya, Fransa ve Türkiye’de anayasal güvence altına alınmış; Almanya ve Türkiye’de ise anayasanın belirlediği esaslar doğrultusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Japonya ve Rusya’da siyasi partilerle ilgili olarak anayasal ve yasal düzenleme mevcut değildir. Amerika Birleşik Devletleri hariç diğer G-8 ülkeleri ve Türkiye’de siyasi partiler kendi tüzüklerine sahiptirler.

Bulgu 2. Duverger’in kadro ve kitle partileri ayrımında, üyelerin partiye katkıları bakımından kitle partilerine özgü bir özellik olan aidat ödeme koşulu Amerika Birleşik Devletleri’ndeki partiler ile Fransız Sosyalist Parti hariç diğer ülkelerde tüm partilerde uygulanmaktadır. Aidat ödeme partilerin tüzüklerinde üyeler için ödev olarak düzenlenmekle beraber, belirli bir süre aidatını ödemeyenlerin ihraç edildiği partilerin yanında, ödevini yapmayanlara seçme ve seçilme hakkı tanımayan partiler de mevcuttur.

Bulgu 3. Parti üyeliğinin en üst yaş sınırı olarak günümüzde on sekiz olurken, önceki yıllarda yirmi bir ve yirmi beş yaş sınırlamalarının olduğu görülmektedir. Almanya Siyasal Partiler Kanunu yaş sınırlaması getirmemiş, düzenlemeyi partilerin önceliklerine bırakmıştır. Rusya ve Türkiye gibi etnik ve kültürel kimliklerin fazla olduğu ve siyasete ideolojik gözlükle yaklaşan ülkelerde gençleri siyasi akımlardan korumak için on sekiz yaş sınırlaması getirilmiştir. Ancak etnik farklılıkların olmadığı ve siyasete tamamen ekonomik gözlükle yaklaşan ülkelerde ise üyelik yaşı düşük tutulmuştur. En düşük yaş sınırı Alman Sosyal Demokrat Partisi’nde on dört olarak düzenlenirken, diğer partiler ise on altı yaş parti

üyeliği için gerekli olan sınır olarak düzenlenmiştir. Kanada siyasal partileri herhangi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen, iktidar olan siyasal partilerde on dört yaş üyelik koşulu olarak belirlenmiştir.

Bulgu 4. Siyasal parti üyeliğinin kadın erkek ayrımı yapılmadan herkese açık olmasına karşılık, parti içi görevlerde kadınların temsil edilmesi hususunda herhangi bir düzenleme yapmayan partilerin yanı sıra, belirli bir yüzde ile kadınların temsil edilmesini tüzüklerinde şart koşan siyasal partilerde bulunmaktadır. Kanada Liberal Partisi'nde eyalet ve bölge kongrelerinde beşer kadın delegenin olması istenirken, büyük kongrede ise seçim bölgelerinden gelen yirmi delegenin onu bayan olmak zorundadır. Almanya Hıristiyan Sosyal Birliği (CSU) örgütlerinde kadınlar % 40 oranında temsil edilmektedir. İngiliz İşçi Partisi yıllık konferanslara kadınların katılabilmesi için kadın üyelerin sayısına göre kadın delege sayısını belirleme yöntemini seçmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde partinin başkanlık seçimini yürütecek olan ulusal komitede kadınlar, her eyaletten gelen bir erkek ve bir kadın delege olmak üzere % 50 oranında temsil edilmektedir. Japon Liberal Demokrat Partisi'nde kongre delegeleri arasında her federasyondan gelen dört delege arasında mutlaka bir bayan bulunmaktadır.

Bulgu 5. Siyasal parti üyeliği için Almanya hariç diğer ülkelerde vatandaşlık koşulu getirilmiştir. Almanya'da ise partiler arasındaki farklılık Avrupa Birliği üyesi ülke vatandaşları ile diğer ülke vatandaşları arasında yapılmış ve diğer ülke vatandaşlarına Almanya'da belirli bir süre oturma zorunluluğu getirilmiştir. Alman Hıristiyan Sosyal Birliği diğer ülke vatandaşlarına üç yıllık bir ikameti öne sürerken, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin vatandaşlarına herhangi bir koşul getirmemiş, Hür Demokrat Parti iki yıllık süre belirlemiştir. Hıristiyan Demokrat Birliği Partisi ise Alman vatandaşı olmayanları parti üyesi olarak kabul etmekte, ancak seçme ve seçilme hakkı tanımamaktadır. Ancak Alman vatandaşlığı hakkını yasal olarak alan yabancıların tüm partilerde seçme ve seçilme hakları mevcuttur.

Bulgu 6. Türkiye'de ilçe yönetimlerinin delege seçimleri, köy ve mahalle üyeleri tarafından yapılacağı tüzükte belirtilmiş olmasına rağmen, uygulamada kongreyi kazanan grupta yakın ilişki içinde olan kişiler delege olarak yazılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Devlet Başkanı ikincil seçmenler tarafından seçilmektedir. Ancak partinin başkanlık adayı ise parti üyeleri tarafından

belirlenmekte ve üyelik için herhangi bir parti kaydı bulunmadığından, kişilerin irade beyanı esas kabul edilmektedir. Teknolojik imkânlardan azami istifade edilerek yapılan ön seçimlerde, bir kişi her iki partinin başkanlık adayı için oy kullanamamaktadır. İngiltere, Fransa, Kanada, Rusya ve Japonya’da partilerin kayıtlı üye sayılarına göre belirlenen sayıda delege seçilirken, Almanya Hür Demokrat Parti ve Sosyal Demokrat Parti’de seçim bölgesinde alınan oy ve üye sayısı beraber hesaplanarak delege sayıları belirlenmektedir. Hıristiyan Sosyal Birliği ve Hıristiyan Demokrat Birliği partilerinde ise kayıtlı üye sayılarına göre delege sayısı belirlenmektedir. İtalya’da seçim bölgesinde alınan oy sayısı delege miktarının dörtte üçünü belirlerken, üye sayısı ise kalan miktarı belirlemektir. Türkiye’de ise alınan oy ile kayıtlı üyelerin sayısına göre belirlenen yöntemlerin ayrı ayrı uygulandığı partilerin yanı sıra her ikisini de belirli oranlarda uygulayan partiler mevcuttur.

Bulgu 7. Üye kayıtları partilerin yerelde en küçük örgütler tarafından yapılmaktadır. Üyeliğe kabul edilme gerekli incelemenin yapılmasından sonra merkez örgütünün üye kayıt defterine yazılmasıyla gerçekleşmektedir. Türkiye’de genel merkez tarafından üye kayıtları Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’na bildirilmektedir. Ancak ön seçim veya delege seçim dönemlerinde yerel örgütlerde meydana gelen sıkıntılar sebebiyle üye kayıtlarının sağlıklı olarak tutulmadığı görülmektedir.

Bulgu 8. Parti üst yönetimleri; büyük kongre veya kurultay gibi en üst karar organları, parti meclisi, ulusal konsey, yüksek konsey gibi iki kongre arasında parti ile ilgili kararları alan ve faaliyetleri yürüten ara organlar ile merkez yönetim kurulu, yönetim komitesi, genel idare kurulu gibi yürütme organlarından meydana gelmektedir. Genel kongreler alt örgütlerden gelen delegelerden oluştuğu gibi, partiye kayıtlı bütün üyelere de oluşmaktadır. Diğer organlar ise genel uygulama olarak kongre tarafından seçilmektedir. Ancak Fransız Halk Hareketi İçin Birlik Partisi ile Demokrasi Birlik Partisi’nin ulusal konseylerinde hem seçimle gelen üyeler ile parti yönetiminde bulunan üyeler bulunmaktadır. İtalya Özgür Halklar Partisi yürütme organı olan ulusal yönetim kurulu kongre tarafından seçilirken, seçimde blok liste yöntemi uygulanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde partiler seçim dönemlerinde seçim hazırlıklarını sürdürmeleri için her eyaletten gelen ikişer üyeden oluşan “*Ulusal Komite*” oluşturmaktadır. Ulusal komite önceleri kendi

başkanını seçerken, son zamanlarda parti başkanlık adayı tarafından seçilmeye başlanmıştır. Komite başkanı ise seçilmesini müteakiben kendi ekibini kurarak, seçim hazırlıklarına başlamaktadır. Türkiye’de siyasal partilerin tarihsel süreç içinde genel olarak üst yönetimler kongre tarafından seçildiği görülmektedir. Kongreler ise illerden seçilen delegelerden meydana gelmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin 2010 yılında hazırladığı tüzükte, merkez yönetim kurulu üyeleri kongre tarafından seçilen parti meclisi üyeleri arasından genel başkan tarafından seçilmektedir.

Bulgu 9. Siyasal parti genel başkanları genel olarak parti kongrelerinde seçilmektedir. Seçimlerde iki türlü yöntemlerin yanında tek türlü basit çoğunluk yöntemi de uygulanmaktadır. Çoklu adayların yarıştığı seçimlerde her turda en az oyu alan adayın çekilmesi yöntemi ile en sona iki adayın yarıştığı yöntemler uygulanmaktadır. İngiliz Muhafazakâr Partisi’nin yönteminde genel başkan temsilciler meclisi üyeleri seçmektedir. İşçi Partisi’nde genel başkan yıllık konferans tarafından seçilmekte ve sendika temsilcileri, delegeler ile milletvekilleri oy kullanmaktadır. Fransa, Japonya, Kanada’da genel başkan bütün üyeler tarafından seçilmektedir. Türkiye, İtalya ve Rusya’da ise delegelerden oluşan kongre tarafından genel başkan seçilmektedir.

Genel başkanların görev süreleri partilerin tüzüklerinde belirtilmiştir. Ancak genel başkanların en fazla kaç kez seçileceği hakkında düzenleme yapan parti sayısı çok azdır. Japon Liberal Demokrat Partisi genel başkanın en fazla iki kez üst üste seçilebileceğini düzenlemiştir. Türkiye’de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin 1959 yılında hazırladığı tüzükte genel başkanın kongre tarafından seçilmesi durumunda en fazla iki kez ikişer yıl olmak üzere seçileceği veya merkez temsilciler meclisi tarafından seçilmesi halinde ise birer yıllığına en fazla üç kez seçilebileceği şeklinde düzenlenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi ise genel başkanın kurucu genel başkanlık hariç en fazla üst üste dört kez seçilebileceğini tüzüğünde belirtmiştir. Amerika Birleşik Devletlerinde partilerin başkan adayları en fazla iki kez başkan seçilebilmektedir.

Bulgu 10. Siyasal parti genel başkanlarının değişiminde demokratik kurallar arasında sayabileceğimiz seçim başarı veya başarısızlığı uygulaması demokratik ülkelerde gerçekleşmektedir. Sınırlı demokratik ülkelere sayılan Rusya’da ise seçim sonuçları değişime neden olmamaktadır. Japonya’da ise değişimle ilgili

hukuksal düzenlemenin olması ve sağlıklı işlemesi, seçim sonuçlarına göre değişimi gerektirmemektedir. Türkiye’de ise hukuki düzenlemeyi yapan partiler mevcut olsa da bu partilerde liderler değişimin ölçümünü yapabilecek kadar görevde kalmamışlardır. Seçim sonuçlarına göre değişimin yaşanması ise daha çok birleşme veya ittifaklar halinde ortaya çıkan küçük partilerde görülmektedir. Büyük partiler olarak kabul edebileceğimiz partilerde ise seçim sonuçlarına göre değişim yaşanmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde başkanlık seçimini kaybeden aday bir sonraki seçimlerde aday olma şansını yitirmektedir.

Bulgu 11. Demokratik ülkelerde lider değişimi özellikle 1990 sonrasında kısa aralıklarla olmaya başlamıştır. Öncesinde uzun süreli genel başkanlıkların olduğu görülmektedir. Demokratik ülkelerde lider değişim ortalaması 5,8 yıl olmuştur. Sınırlı demokratik ülkelerde ise lider değişimi demokratik ülkelere göre daha uzun aralıklarla olmuştur. Hukuki düzenlemeye sahip olan Japonya’yı sınırlı demokratik ülkeler arasına almadan Rusya ve Türkiye’yi birlikte ele aldığımızda, sınırlı demokratik ülkelerde lider değişim ortalaması 7,7 yıl olmaktadır. Üç ülkeyi birlikte ele aldığımızda ise lider değişim ortalaması 5,9 yıl olarak gerçekleşmektedir.

Bulgu 12. Liderlerin görev süresi ve kaç kez seçileceği ile ilgili hukuki düzenleme demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde yapılmamıştır. Sınırlı demokratik ülkelere Japonya’da hukuki düzenleme mevcutken, Türkiye’de ise az sayıdaki partilerde mevcuttur. Rusya’da ise hiç bulunmamaktadır.

10.2. Öneriler

Öneri 1. Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasal partiler bireylerin siyasal hayata katılımında ve siyasal anlamda kendisini ifade etmesinde aracı kurumlardır. Dolayısıyla siyasal partilerin örgütlenme ve faaliyetlerini icrası anayasal güvence altında olması gerekir. Yasal düzenlemeler ise genel ve soyut olarak yapılmalı, örgütlenme ve amaca ulaşmaya yönelik faaliyetlerinin yürütülme esaslarını belirleme yetkisi partilere bırakılmalıdır.

Öneri 2. Siyasal partilerin üyelerinden mali yardım alarak faaliyetlerini icra etmeleri dayanışmanın bir örneği olarak görülse de, özellikle seçilme hakkı bakımından partiye aidatların dışında fazla miktarda bağışta bulunanların ön sıraları

elde etmesi, siyasette tekelleşmeye doğru giden bir adım olarak halkın katılımını azaltmaktadır. Siyasal partilerin ortak bir zeminde buluşan kişilerin iktidara yürümesinde araç vazifesi görmesi dayanışmanın gerekliliğini ortaya çıkarır. Seçme ve seçilme hakkının kısıtlanması veya mali yönden zengin olanların seçilme hakkını tekellerine alması demokratik uygulamayla bağdaşmaz. Seçme ve seçilme hakkı bireylere tanınan anayasal bir haktır ve bu hakkın kısıtlanması düşünülemez. Parti tabanının genişlemesi ve değişik yüzlerin siyasal hayata katılabilmesi için parti içi görevlere seçme ve seçilme haklarında mali açıdan ve süre bakımından kısıtlamaya gidilmemesi gerekir.

Öneri 3. Parti tabanını genişleterek daha fazla bireyin siyasal katılımının sağlanması açısından yaş sınırı ile ilgili düzenlemenin yasal olarak yapılmaması, bu düzenlemenin partilerin tüzüklerine bırakılması gerekmektedir.

Ülkelerin geleceği gençlerin elinde şekilleneceği düşüncesiyle, gençleri siyasal hayata katabilmek ve ülke yönetiminde söz sahibi olacakları günlere yetiştirmek için on dört yaş düzenlemesinin yapılması uygulaması gerekmektedir.

Öneri 4. İnsanlık tarihinde siyasal hayatta erkeklerin hegemonyası sürekli olmuş ve birçok ülkede kadınlara 20. yüzyıla kadar tanınmayan oy hakkı bunun en büyük kanıtı olmuştur. İngiltere, Almanya ve Türkiye’de Başbakanlık koltuğuna kadınların geldiği görülmekle beraber kadınların siyasal hayatta halen sayıları fazla değildir. Siyasal parti tüzükleri de erkek hegemonyasının göstergesidir. Kadınların siyasal hayata daha fazla katılabilmesi için siyasal partilerin tüzüklerinde düzenleme yapmaları şarttır. Sadece milletvekilliği açısından düşünülmeden, yerel örgütlerden itibaren, delege, üye sayılarında ve örgüt yönetimlerinde kadınlara erkeklerle eşit sayılarda yer verilmesi gerekir.

Öneri 5. Siyasal partiler ülkenin yönetimine talip olan ve iktidarı ele geçirmek için mücadele eden kurumlardır. Dolayısıyla siyasal partiler içinde yabancı ülke vatandaşlarının üye olarak siyaset yapması ve parti içi kararlarda söz sahibi olması düşünülemez. Ancak sürekli yabancı ülkede ikamet edenlerin ve iş sahibi olanların, bulunduğu toplumla beraber yaşamaları ve onlarla aynı yasalara tabi olmaları sebebiyle, kendilerini de doğrudan ilgilendiren yasal süreçlere müdahil olma hakları bulunmaktadır. Bu sebeple ayrıntısı partilerin tüzüklerine bırakılmak suretiyle

yabancılara siyaset yapma hakkı tanınması ve onların parti üyesi olmasının yolu açılarak anayasal güvence altına alınmalıdır.

Öneri 6. Parti içi görevlere aday olanların belirlenmesinde kayıtlı üyelerin oy kullanması en demokratik yöntemdir. Genel merkez tarafından yapılan seçim yöntemi adayların yerelde çalışmalarını önlemektedir. Bütün adaylar parti genel merkezine iyi görünmek amacıyla seçim dönemlerinde sürekli genel merkeze giderek, parti başkanı veya parti üst yönetiminde etkili olan isimlere kendilerini tanıtmaya gayreti içine girerler. Delegeler tarafından adayların belirlenmesi yönteminde, düzenli ve sağlıklı yapılmayan delege seçimleri yerel örgütlerde delege hâkimiyetini doğurmaktadır. Bu yöntemde de adaylar halka ulaşmak yerine, delegelerle irtibat sağlayarak onların desteğini almak gayreti içine girerler. Bağımsız birimler tarafından tutulacak üye kayıtları ile hâkim kontrolünde yapılacak seçimler sonucunda belirlenen delegelerle yapılan “*Aday belirleme*” yöntemi demokratik ilkelere uygundur. Uygulanan üç yöntem arasında, parti içi görevlileri kayıtlı üyelerle yapılan seçimle belirleme en demokratik olan yöntemdir. Bu yöntemin sağlıklı olarak yürütülmesi için bütün partilerin üye kayıtlarının belirli bir havuzda toplanması ve kayıt sonrası işlemlerin art niyetli davranışların önüne geçmek amacıyla hâkim kontrolünde yapılması gerekmektedir.

Yerel parti örgütlerinin kongrelerde daha fazla delege ile temsil edilmesini sağlamak amacıyla, örgütün çalışma azmini artıracak düzenleme yapılması gerekmektedir. Düzenli ve bağımsız birimlerce kontrol edilen bir üye kayıt sisteminin getirilmesi ile birlikte, yerel örgütlerin parti tabanını genişletmek amacıyla üye sayısını artıracak önlemlerden biriside üye sayısına göre delegelerin belirlenmesidir. Ancak bu yöntem sadece tek başına yeterli değildir. Parti üyesi olup çeşitli sebeplerle seçim dönemlerinde partilerine oy vermeyen kişilerin olması muhtemeldir. Dolayısıyla sadece kayıtlı üye sistemiyle birlikte partinin köy, mahalle, ilçe ve ilde aldığı oylara göre delege sayısının da hesaplamada üye sayısı ile birlikte kullanılması en demokratik olan ve yerel örgütleri daha fazla çalışmaya yönelten bir yöntemdir.

Öneri 7. Parti içi bütün görevlere seçimle gelinmesi esas alınmalıdır. Parti üst yönetimi partinin politikasını belirleyen ve iktidar yürüyüşünde lokomotif görevi olan bir organdır. Yerel örgütler, üst yönetimin aldığı veya alacağı kararlar

doğrultusunda hareket ederler. Üst yönetimin seçim dışı yöntemlerle belirlenmesi, parti oligarşisini doğurarak partinin tavandan tabana kadar oligarşik bir yapıya bürünmesine neden olur. Dolayısıyla üst yönetimlerin bütün üyelerin katıldığı kongreler tarafından belirlenmesi ve seçimlerde çarşaf liste şeklinde belirtilen yöntemin kullanılması en demokratik uygulamadır.

Öneri 8. Parti genel başkanlarının ve milletvekillerinin seçilme süreleri daimi olmamalıdır. Parti içinde yeni ve genç kişilere yer vererek partinin canlılığını artırmak amacıyla parti içi görevlere ve özellikle genel başkan, üst yönetim ve milletvekillerinin görev süreleri ile ilgili düzenleme olması gerekmektedir. Parti içi değişimin sağlanması isteğinin, parti yönetiminde istikrarı bozmamasına da önem verilmelidir. Genel başkanların kurucu genel başkanlık hariç en fazla üç kez seçilmesi, üst yönetimde bulunanların en fazla iki kez bu göreve gelmeleri ve milletvekillerinin ise en fazla üç kez seçilmesi değişimin sağlanmasında gerekli olan sürelerdir.

10.3. Genel Sonuç

Parti üyelik süreci, üyelerin hakları ve ödevleri, delegelerin belirlenme yöntemi, yerelden itibaren her seviyedeki kongre üyelerinin örgütlere dağılım şekli, il, ilçe başkanları ile üst yönetim kurulları ve parti genel başkanının seçim yöntemleri, yönetim kurulları ile yerel liderlerle genel başkanın görev süresi hakkında yapılan düzenlemeler, partilerin demokratik sisteme sahip olup olmadığı hakkında bilgi verir. Bu ölçütlerin yanı sıra, sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ile siyasal ve medeni hakların gerçekleşme düzeyi, bir ülkenin demokratik olup olmadığı hakkında bilgi vermektedir. Ülkelerin demokratiklik ölçütleri ile siyasal partilerde aranan demokratiklik ölçütleri karşılaştırıldığı zaman çalışmanın denencelerini sınıma imkânına kavuşmaktayız. Çalışma kapsamı içinde bulunan G-8 ülkeleri ile Türkiye'nin gerek bilim adamları gerekse Freedomhouse verilerine göre yapılan değerlendirilmesinde Türkiye, Rusya hem medeni hakların hem de siyasal hakların kullanılması açısından; Japonya ise medeni hakların kullanılması açısından yeterli özgürlüklere ulaşmaması sebebiyle sınırlı demokratik ülkeler arasında sayılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya siyasal ve

medeni hakların uygulanması açısından demokratik ülkeler olarak değerlendirilmektedir.

“Demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi kısa aralıklarla olurken, sınırlı ölçüde demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi uzun aralıklarla olmaktadır.” şeklinde ileri sürülen birinci denencede; demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişiminin kısa aralıklarla olduğu, sınırlı demokratik ülkelerde ise uzun aralıklarla olduğu görülmektedir.

“Demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider ve üst yönetimlerin görev süresi hukuki düzenlemeyle sınırlanmıştır.” şeklinde belirtilen ikinci denencede; lider değişimi ile ilgili hukuki düzenlemenin, demokratik ülkelerdeki iktidara gelen siyasal partilerde olmadığı, aksine sınırlı demokratik ülkelerdeki iktidara gelen bazı siyasal partilerde olduğu görülmektedir.

Lider değişimi ile ilgili hukuki düzenlemeye sahip olmayan demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi seçim sonuçlarına göre olurken, sınırlı demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi seçim sonuçlarına göre olmamaktadır. şeklinde ileri sürülen denencede; demokratik ülkelerde lider değişiminin genel olarak seçim sonuçlarına bağlı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Sınırlı demokratik ülkelerde ise seçim sonuçlarının lider değişimlerinde etkisi olmamaktadır.

“Demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi düzenli ve sakin bir biçimde olmaktadır.” şeklindeki denencede; demokratik ülkelerde yaşanan değişimlerde, parti içi mücadelenin olduğu gerçeğinden hareket edilse de, değişim düzenli ve sakin bir biçimde olmaktadır. Sınırlı ölçüde demokratik ülkeler arasında bulunan Türkiye’de lider değişiminin yasal olarak düzenlenmediği siyasal parti kongrelerinde demokratik mücadelenin ötesinde sürekli olarak kaos ve kargaşa mevcuttur. Rusya’da Komünist Parti’nin katı hiyerarşisi içinde lider değişiminde sorun yaşanmamakta, ancak değişim için mevcut liderin vefat etmesi beklenmektedir.

Lider değişimleri ile birlikte üst yönetim ile örgüt kademelerinde yaşanan kan değişimi, partileri iktidara taşıyabileceği gibi partinin siyasal hayatını noktalamasına da neden olabilir. Demokratik yöntemlerle ve yasal olarak yaşanan değişimler partinin ileriki aşamada sorunsuz bir şekilde yoluna devam etmesini

sağlarken, parti içi çekişmelerle birlikte yaşanan değişimler partilerin siyasal hayatını azaltarak süreç içinde bitirmektedir. Sınırlı ölçüde demokratik ülke olarak ele aldığımız, Türkiye, Rusya ve Japonya’da siyasal partilerin yapısal özellikleri ve ülkeye hâkim olan ideolojiler doğrultusunda, lider değişimi sonrasında farklı tepkiler alınmaktadır.

“Sınırlı ölçüde demokratik ülkelerdeki siyasal partilerde lider değişimi partinin sona ermesine neden olabilmektedir.” şeklinde ileri sürülen denenciyi Rusya siyasal partileri üzerinde sınırdığımızda olumsuz sonuç aldığımız görülmektedir. 1990 yılına kadar tek parti olarak siyasal hayata devam eden Komünist Parti’de lider değişimleri uzun aralıklarla da olsa yaşanmış ve parti siyasal hayatına devam etmiştir. Japonya’da, hâkim parti olan Liberal Demokrat Parti tüzüğünde lider değişimi ile ilgili mevcut olan yasal düzenlemeden hareketle, bu denencenin geçerliliğinin olmadığını söyleyebiliriz.

Ancak Türkiye’de iktidara geldiği halde, liderin herhangi bir sebeple ayrılması durumunda partinin siyasal hayattan çekildiği veya seçmen kitlesini kaybederek, muhalefete düştüğü görülmektedir. 1945’den 1980’e kadar olan dönem içinde siyasal partilerde böyle bir değişim ve sonrası yaşanmamıştır.

Ancak 1980 sonrasında Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ile Doğru Yol Partisi’nde uygulamaları kısmen görülmüştür. Anavatan Partisi’nde ilk genel başkan Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı seçilip ayrılmasıyla birlikte parti eski gücünü yitirmiş ve süreç içinde diğer bazı partilerle beraber hareket etme yoluna gitmiştir.

Demokratik Sol Parti genel başkan Bülent Ecevit’in vefatından sonra seçmen kitlesini toparlayamamıştır. Siyasal hayata devam etmesine rağmen etkin bir durumda bulunmamaktadır. Doğru Yol Partisi lideri Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı seçildikten sonra genel başkan olan Tansu Çiller bir dönem daha iktidarda kalmış, fakat oyları süreç içinde erimiştir. Dolayısıyla sınırlı ölçüde demokratik ülkelerde, ülkelerin siyasal alt yapılarına göre farklılık görülmekle beraber, özellikle Türkiye’de lider değişimi ile birlikte partilerin oy oranlarında düşmelerin yaşandığı ve süreç içinde faaliyetlerine son verdikleri veya başka partilerle koalisyon veya birleşmeler yaparak siyasal hayata devam ettikleri görülmektedir.

Siyasal partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak toplum yapısının siyasal hayata yansımalarıdır. Topluma hâkim olan davranış ve düşünceler, devletin kurumları ile birlikte siyasal partilerinde işleyişine ve yapısına yansımaktadır. Demokratik değerlere sahip olan ülkelerde, siyasal partilerin lider değişimlerinde sıkıntılı bir süreç yaşanmamakla beraber, yasal olarak da değişimle ilgili bir düzenleme mevcut değildir. Yasal düzenlemenin olmaması demokratik ülkelerde liderlerin uzun bir süre görevde kalması anlamına gelmemektedir. Eğer lider ve üst yönetimi belirleme yöntemlerinde demokratik kurallar mevcut ise seçimi kazanan kişinin görevde kalması demokrasinin de vazgeçilmez unsurudur. Dolayısıyla lider değişiminde sadece yasal düzenleme veya seçim kaybetme ölçütlerinin yanında, parti içi görevlere seçilme yöntemlerinin de demokratik olması gerekmektedir.

Bir siyasal partinin demokratik ilkelere sahip olduğunu söyleyebilmek için, üye kayıt yöntemlerinden başlayarak, üyelerin hak ve ödevleri, delegelerin belirlenmesi, yerel yönetici ve yönetim kurullarının seçimi ile üst yönetim ve liderin belirlenme şekli ve bunların görev sürelerinin düzenlemeye tabi tutulması, bir bütün olarak düşünülmelidir.

Sonuç olarak, ülkelerin siyasal kültürü, sosyo-ekonomik yapısına bağlı olarak değişmekle birlikte, demokratik ölçütlere sahip bir siyasal partinin özellikleri aşağıda belirtilen şekilde olmalıdır.

Üye başvurusunda herhangi bir şekilde referans kişi veya kişiler aranmamalı, üyeler kayıtlarından itibaren üyelik haklarını, özellikle seçme ve seçilme haklarını kullanmalıdır.

Üye kayıtları parti örgütleri dışında bağımsız ve yasal yetkiler verilen kurumlar tarafından yapılmalıdır.

Köy, mahalle, ilçe ve illere düşen delege sayılarının belirlenmesinde, bölgede alınan oyla birlikte üye sayısı da dikkate alınmalı, delege seçimlerinde blok liste dışında çarşaf liste uygulaması olmalı ve seçimlerin, üst yönetim kurulundan görevlendirilecek kişi veya kişiler yerine yargı kontrolünde yapılması sağlanmalıdır.

Büyük kongre delegelerinin sayısının belirlenmesinde, ilk önce her ilin çıkardığı milletvekili sayısı kadar tahsis yapılarak, artan sayı partilerin illerde aldığı oy miktarına göre dağıtılmalı, büyük kongreler kayıtlı bütün üyeler ile illerden

seçilen delegelerden oluşmalı, büyük kongrelerde kayıtlı bütün üyelerin oy kullanabilmesi için teknolojiye azami şekilde yararlanacak düzenleme yapılmalıdır.

Üst yönetim kurulları kongre tarafından seçilmeli ve üst yöneticilerin en fazla iki dönem görev yapacak şekilde, milletvekillerinin ise en fazla üç kez seçilmesi için düzenleme yapılmalıdır.

Parti lideri bütün kayıtlı üyelerin katılım ile belirlenmeli ve liderin görev süresi en fazla üç dönem üst üste olacak şekilde düzenlenmelidir.

Başarısızlık ölçütü önceden belirtilecek şekilde, yerel örgütlerin seçim sonuçlarına göre başarısız olması durumunda görevden ayrılmaları sağlanmalıdır.

Seçim sonuçlarına göre başarısız olunması durumunda teamüller gereği görevden ayrılmayan lider ve üst yönetimlerinin hukuki olarak ayrılması için parti tüzüklerinde başarısızlık ölçütü belirlenmelidir.

Seçim sonuçlarına göre başarılı olan ve partisini iktidara taşıyan siyasi parti liderinin yasal olarak süresi bitmiş olsa dahi, görevine devam etmesini ve ilk başarısızlığı ile birlikte görevini bırakmasını sağlayacak düzenlemeler tüzükte yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- 298 SAYILI KANUN, (1961), *Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*, Ankara: Milli Kütüphane.
- ABADAN, Nermin (1957), “Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14 Sayı: 2.
- AĞAOĞLU, Samet (1967), *Arkadaşım Menderes*, İstanbul: Ağaoğlu Külliyyatı.
- AKÇALI, Nazif (1991), *Siyaset Bilimine Giriş*, İzmir: Ege Üniversitesi.
- AKKERMAN Naki Cevat (1950), *Demokrasi ve Türkiye’de Siyasal Partiler Hakkında Kısa Notlar*, Ankara: Ulus Basımevi.
- AK Parti, (2002), “Parti Tüzüğü”, Erişim Tarihi: 15.11.2010, http://www.akparti.org.tr/parti-tuzugu_80.html.
- AK Parti, (2011), Erişim Tarihi: 30.05.2011, <http://www.akparti.org.tr/site/yonetim/genel-baskan>
- AKŞİN Sina, B. Tanör, K. Boratav (1995), *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- AKŞİN Sina, B. Tanör, K. Boratav, (1995), *Yakınçağ Türkiye Tarihi, 1980-2003*, İstanbul, Milliyet Yayınları.
- AKŞİN Sina, M.Tuncay, K. Boratav, C. Koçak (1992), *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- AKŞİT, Bahattin (2002), “Türkiye’de Köy-Kent, Sınıf, Din, Etnisite Farklılaşmaları ve Toplumsal Kültürel Bunalımdan Demokratik Çıkış” *Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, s. 193-227.
- ALBERT, Jean- Luc (2005), “The French Political Parties System: From Freedom To A Public Ascendancy”, *Political Parties And Democracy International Symposium*, Ankara.
- ALTINTAŞ, Hakan (2003), “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler Ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Antalya: Sayı.5.
- “Almanya Siyasal Partiler Kanunu”, (1967), Erişim Tarihi: 08.09.2010, http://www.bundestag.de/htdocs_e/documents/legal/politicalparties.pdf.
- ANAP, (1989), *Anavatan Partisi Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane.
- ANAYASA, (1924), Erişim Tarihi: 14.07.2010, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>.
- ANAYASA, (1961), Erişim Tarihi: 14.07.2010, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>
- ANAYASA, (1982), Erişim Tarihi: 14.07.2010, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>.
- AP, (1976), *Adalet Partisi Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane.
- ARASLI Oya (1972), *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekilliği Adaylığı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 311, Ankara: Sevinç Matbaası.
- ARMAOĞLU, Fahir Hadi (1962), “Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Yeni Tüzüğü ve Üyelerin Görevleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1.

- “Associations”, (2010), Erişim Tarihi: 08.09.2010, <http://www.cdu.de/partei/102.htm>.
- ATA, Namık (2006), *Bilgi Çağında Kariyer ve Liderlik*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- ATAÖV, Türkkaya (1957), “Sovyet Rusya Seçimlerinin Genel Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:1.
- ATAÖV, Türkkaya (1957), “Sovyet Rusya Komünist Partisi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:2.
- AVCIOĞLU, Doğan (1974), *Milli Kurtuluş Tarihi, 1838'den 1995'e*, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- BAHÇECİ, Barış (2005), “1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçim Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı:3.
- BALTAŞ, Acar (2002), *Değişimin İçinde Geleceğe Doğru Ekip Çalışması ve Liderlik*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- “Basic Law For The Federal Republic Of Germany”, (1949), Erişim Tarihi: 12.06.2010, <http://www.constitution.org/cons/germany.txt>.
- BEGEÇ, Suat (1999), *Modern Liderlik Yaklaşımları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- BENNİS, Warren G (1994), *Leading Change: The Leader as the Chief Transformation Officer*, San Fransisco: New Leaders Press,
- BOTTOMORE, T.B. (2000), *Toplumbilim*, (çev: Ü.Oskay), İstanbul: Der Yayınları.
- BRAUNTHAL, Gerard (1996), *Parties and Politics in Modern Germany*, Boulder, CO: Westview Press.
- “Building The Party”, (2010), Erişim Tarihi: 08.09.2010, http://www.fdp-bundespartei.de/webcom/show_article.php?wc_c=401&wc_id=1&wc_lkm=776
- CARL, J. Friedrich (1970), “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, *Ankara Üniversitesi (çev: M. Kıratlı), Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* Cilt: 16, Sayı:2.
- CDU, (2007), “The Statutes of CDU”, Erişim Tarihi: 08.09.2010, <http://www.cdu.de/doc/pdfc/080121-CDU-statut.pdf>.
- CDU, (2011), “Christian Democratic Union”, Erişim Tarihi: 28.05.2011, [http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Democratic_Union_\(Germany\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Democratic_Union_(Germany))
- “CDU Organisation” (2010), Erişim Tarihi: 08.09.2010, http://www.cdu.de/partei/15_19Htm.
- CEM, İsmail (1989), *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- CEMİYETLER KANUNU, (1938), Ankara: Vakıf Kitabevi.
- CGP, (1973), *Cumhuriyetçi Güven Partisi Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane.
- CHP, (1935), *CHP Tüzük*, Ankara: Milli Kütüphane.
- CHP, (1939), *CHP Nizamnamesi*, Ankara: Milli Kütüphane.
- CHP, (1965), *CHP Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane.
- CHP, (2010), “CHP Tüzüğü”, Erişim Tarihi: 15.11.2010, http://www.chp.org.tr/?page_id=657.

- CHP, (2011), Erişim Tarihi: 30.05.2011, <http://www.cumhuriyethalkpartisi.tv/chp/chp-genel-baskanlari/>
- CİA, (2010), “World Factbook”, Erişim Tarihi: 22.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.
- CİA, (2010 a), “World Factbook, United States” Erişim Tarihi: 22.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>.
- CİA, (2010 b), “World Factbook, United Kingdom” Erişim Tarihi: 22.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html>.
- CİA, (2010 c), “World Factbook, France” Erişim Tarihi: 25.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html>
- CİA, (2010 d), “World Factbook, Germany” Erişim Tarihi: 25.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gm.html>
- CİA, (2010 e), “World Factbook, Canada” Erişim Tarihi: 25.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ca.html>
- CİA, (2010 f), “World Factbook, İtaly” Erişim Tarihi: 25.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/it.html>
- CİA, (2010 g), “World Factbook, Russia” Erişim Tarihi: 25.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>
- CİA, (2010 h), “World Factbook, Japan” Erişim Tarihi: 25.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>
- CİA, (2010 h), “World Factbook, Turkey” Erişim Tarihi: 25.09.2010,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tr.html>
- CKMP, (1959), *CKMP Tüzük Tasarısı*, İstanbul: Türkiye Basımevi.
- CONSERVATIVE PARTY, (2011), “Leaders of The Conservative Party” Erişim Tarihi: 27.05.2011,
<http://www.election.demon.co.uk/conleader.html>
- “Constitution Act”, (1982), , Erişim Tarihi: 11.08.2010,
http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/ca_1982.html.
- “Constitution of October 4” (1958), Erişim Tarihi: 12.06.2010,
<http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>.
- COŞKUN, Süleyman (1995), *Türkiye’de Politika 1920-1995*, İstanbul: Cem Yayınevi
- CP, (2008), “Conservative Party of Canada Constitution”, Erişim Tarihi: 15.11.2010,
<http://www.conservative.ca/media/20090205-Constitution%20-e.pdf>.
- CP, (2011), Erişim Tarihi: 28.05.2011, <http://www.conservative.ca/party/>
- CP SEÇİM BÖLGESİ BİRLİKLERİ İÇTÜZÜĞÜ, (2006), “Conservative Party of Canada Electoral District Association Constitution”, Erişim Tarihi: 15.11.2010,
<http://www.conservative.ca/media/EDA-Constitution-2009.pdf>.

- CP ÜYELİK İÇTÜZÜĞÜ, (2007), “By-law concerning membership in the Conservative Party of Canada”, Erişim Tarihi: 15.11.2010, <http://www.conservative.ca/media/MembershipBylaw-EN.pdf>.
- CSU, (2010 a), “Membership”, Erişim Tarihi: 08.09.2010, http://www.csu.de/partei/unsere_partei/satzung/mitgliedschaft/index.htm.
- CSU, (2010 b), “Associations and Institutions”, Erişim Tarihi: 08.09.2010, http://www.csu.de/partei/unsere_partei/satzung/verbaende_und_organe/index.htm.
- CSU, (2011), Erişim Tarihi: 27.05.2011, <http://www.csu.de/partei/international/english.htm#top>
- CUMHURİYET HALK PARTİSİ (2010), Erişim Tarihi: 14.09.2010, <http://www.chp.org.tr/Zaman-Tuneli.aspx>.
- CURTİS, Gerald (1999), *The Logic of Japanese Politics: Leaders, Institutions and the Limits of Change*, New York: Cambridge University Press.
- ÇAM, Esat (2000), *Çağdaş Devlet Sistemleri*, İstanbul: Der Yayınevi.
- ÇAPOĞLU, Gökhan (1997), “Partiler Sistemi, Parti İçi Demokrasi ve Lider Diktası” *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl. 3, Sayı. 13, Ankara.
- ÇEVİK, Abdülkadir (2010), *Politik Psikoloji*, Ankara, Dost Kitabevi.
- ÇİLİNGİR, Lokman (2009), *Farabi ve İbn Haldun’da Siyaset*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- DAHL, Robert A. (2001), *Demokrasi Üstüne*, (çev. B. Kadioğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- DEMİRTEPE, M. Turgut (2008), “Rusya Federasyonu’nun Demografik Yapısında Etnik Farklılaşma Trendi” *USAK Stratejik Gündem Makaleler*, Sosyoloji, s.3.
- “Different Types of Lords” (2010), , Erişim Tarihi: 15.09.2010, <http://www.parliament.uk/about/mps-and-lords/about-lords/lords-types/>.
- DOĞAN, Selen (2001), *Vizyona Dayalı Liderlik*, Seçil Ofset, İstanbul.
- DOMENACH, Jean-Marie (2003), *Politika ve Propaganda*, (çev.T. Yücel), İstanbul: Varlık Yayınları
- DP, (1946), *DP Tüzük ve Programı*, Ankara: Milli Kütüphane.
- DRAGNİCH Alex N, Jorgen S. Rasmussen, Joel C. Moses, (1991), *Major European Government Eight Edition*, California: Brooks/ Cole Publishing Company.
- DSP, (2007), “Tüzük”, Erişim Tarihi:15.11.2010, <http://www.dsp.org.tr/web/Icerik/Icerik.aspx?id=67>.
- DSP, (2011), Erişim Tarihi: 30.05.2011, <http://www.dsp.org.tr/web/master/>
- DTP, (1997), *Demokrat Türkiye Partisi Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane.
- DTP, (2011), Erişim Tarihi:15.11.2010, http://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrat_T%C3%BCrkiye_Partisi
- DUVERGER, Maurice (1986), *Siyasal Partiler*, (çev. E. Özbudun), İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- DUVERGER, Maurice (2004), *Siyaset Sosyolojisi*, (çev. Ş. Tekeli), İstanbul: Varlık Yayınları.
- DYP, (1999), *Doğru Yol Partisi Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane.
- DYP, (2011), Erişim Tarihi: 30.05.2011, http://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fru_Yol_Partisi
- “Election in France” (2010), , Erişim Tarihi: 13.09.2010, http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france_159/institutions-and-politics_6814/elections-in-france_5454/index.html#sommaire_1.

- “Election of Members of the German Bundestag”, (2010), Erişim Tarihi: 10.08.2010,
http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/elections/electionresults/electionmp.html.
- EMİROĞLU, Akif (2006), *Toplumbilimsel Siyasa, Siyasal Sosyolojiye Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- ER, (2003), “The Charter of the Political Party "United Russia"”, Erişim Tarihi: 25.11.2010,
<http://er.ru/rubr.shtml?110102#4>
- ER, (2011), Erişim Tarihi: 29.05.2011, http://en.wikipedia.org/wiki/United_Russia
- ERBİL, Gamze, Efe Oğur (2008), *SSCB Çözülüşe Girerken Anayasa, Program, Tüzük (1977 Anayasası)*, İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- ERDOĞAN, Mustafa (2004), *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- EROĞUL, Cem (2006), *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara: Kırılgiç Yayınevi.
- EROĞUL, Cem (1969), “Demokrat Parti 1946-1960”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 1.
- EREN, Erol (1993), *Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- EROL, Eren (1993), *Yönetim ve Organizasyon*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul.
- ERZEN, Meltem Ünal (2008), “Siyasi Liderler ve İmaj” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı.31.
- ESMER, Yılmaz (2002), “Ahlaki Değerler ve Toplumsal Değişme”, *Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, s. 45-69.
- FDP, (2010), “Bundessatzung der Freien Demokratischen Partei”
<http://www.fdp-bundesspartei.de/files/363/Bundessatzung-2010.pdf>
- FDP, (2011), Erişim Tarihi: 28.05.2011
[http://en.wikipedia.org/wiki/Free_Democratic_Party_\(Germany\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Free_Democratic_Party_(Germany))
- FEROZ, Ahmad (1996), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul: Hil Yayınları.
- FREARS, John (1991), *Parties and Voters in France*, New York: St. Martin’s
- FREEDOMHOUSE, (2002), “Country Reports” Erişim Tarihi: 11.12.2010,
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2002>
- FREEDOMHOUSE, (2006), “Country Reports” Erişim Tarihi: 11.12.2010,
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2006>.
- FREEDOMHOUSE, (2010 a), “Checklist Questions And Guidelines”, Erişim Tarihi: 11.12.2010,
http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=364&year=2010.
- FREEDOMHOUSE, (2010 b), “Country Reports” Erişim Tarihi: 11.12.2010,
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2010>.
- G-8, (2010), “Group of Eight”, Erişim Tarihi: 22.09.2010, <http://tr.wikipedia.org/wiki/G8>.
- G-8 Information Centre, (2010 a), “What is the G-8”, Erişim Tarihi: 12.10.2010,
http://www.g8.utoronto.ca/what_is_g8.html.
- G-8 Information Centre, (2010 b), “The G-8 and Global Governance”, Erişim Tarihi: 12.10.2010,
http://www.g8.utoronto.ca/about/g8rg_g8gg.htm.

- GÖKÇE, Birsen (2007), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- GÖZE, Ayferi (2007), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- GÜLER, Engin (2009), *Bozkır Kavimlerinde Liderlik Anlayışı (İskit, Hun, Göktürk)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- GÜNTHER, Richard, J.R. Montero, J.J. Linz (2002), *Political Parties, Old Concepts and New Challenges*, New York: Oxford University Press.
- GÜRBÜZ, Yaşar (1987), *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2003), *Siyasi İdeolojiler*, (çev: A. K. Bayram), Ankara: Adres Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2007), *Siyaset*, (çev: Z. Kopuzlu), Ankara: Adres Yayınları.
- HİTLER, Adolf (2005), *Kavgam*, (çev: H. Cahit Yalçın), İstanbul: Manifesto Kitap.
- HOGG, Michael A., Graham M. Voughan (2007), *Sosyal Psikoloji*, (çev: İ. Yıldız, A. Gelmez), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- HÜLÜR, Himmet (2003), *Sosyo-Politik Tutumlar ve Din*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- İTALY, (2011), "List of Prime Ministers of Italy", Erişim Tarihi: 29.05.2011, http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Prime_Ministers_of_Italy
- KAHRAMAN, Leyla, Bülent EVRE (2008), "Türkiye'deki Siyasi Parti Programlarında "Demokrasi" Kavramlaşmaları: Karşılaştırmalı Perspektifle AKP ve CHP Örnek Olayı", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.9, Sayı.1.
- KAPANİ, Münci (2008), *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KARADAĞ, Ahmet (2005), "Türkiye'de Demokratikleşme ve Demokratik Sistem: Zihniyet, Kurumlar ve Sorunlar" Adnan Küçük vd. (Ed.), *Türkiye'de Siyasal Hayat I. Cilt*, İstanbul: Aktüel Yayınları.
- KARAMUSTAFAOĞLU, M.Tuncer (1961), "İngiliz İşçi Partisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1.
- KARPAT, Kemal H (1996), *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik Ve Kültürel Temeller*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- KELLY, Richard, Paul LESTER (2005), *Leadership Elections: Conservative Party*, London: Parliament and Constitution Centre.
- KEMPF, Udo (2002a), "Almanya'daki Seçim Yasası ve Parti Sistemi", Erişim Tarihi: 10.08.2010, <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=365>.
- KEMPF, Udo (2002b), "Fransa'da Seçimler Arifesinde Siyasi Parti Yapıları ve Partilerin Finansmanı", Erişim Tarihi: 10.08.2010, <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=365>.
- KEMPF, Udo (2002 c), "Alman Siyasi Partiler Kanununa Göre Parti İçi Demokrasi ve Partilerin Finansmanı", Erişim Tarihi: 10.08.2010, <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=365>.
- KONGAR, Emre (1997), *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KIŞLALI, Ahmet Taner (2008), *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi.

- KİNG, Anthony (2009), *The British Constitution*, New York: Oxford University Press
- KINGSLEY, Jean Pierre (2007), *Electoral System of Canada, 2nd Edition*, Ottawa: Library and Archives Canada Cataloguing in Publication,
- KPRF, (1993), “Charter of The Communist Party”, Erişim Tarihi: 24.11.2010,
<http://kprf.ru/party/charter/>
- KPRF, (2011), Erişim Tarihi: 29.05.2011, <http://kprf.ru/party/leaders>
- LABOUR PARTY, (2010), “History of Labour Party” Erişim Tarihi: 19.10.2010
http://www.labour.org.uk/history_of_the_labour_party
- LABOUR PARTY, (2011), “Leaders of The Labour Party” Erişim Tarihi: 27.05.2011,
<http://www.election.demon.co.uk/lableader.html>
- LANGENSCHIEDT, (2001a), “Führer”, (Ed. Heinz F. Wendt, Tevfik Turan), Berlin: Langenscheidt Yayınevi.
- LANGENSCHIEDT, (2001b), “Leiter”, (Ed. Heinz F. Wendt, Tevfik Turan), Berlin: Langenscheidt Yayınevi.
- LDP İÇTÜZÜĞÜ, (2007), “Rules For The Election Of President”, Erişim Tarihi:18.11.2010,
http://www.jimin.jp/jimin/english/e-presidentRule/presidentRules_08.html.
- LDP, (2009), “The Constitution of The Liberal Democratic Party”,
Erişim Tarihi: 18.11.2010, <http://www.jimin.jp/jimin/english/e-Rule/e-Rule.html>.
- LDP HİSTORY, (2010), “A History of the Liberal Democratic Party”, Erişim Tarihi: 18.11.2010,
<http://www.jimin.jp/jimin/english/history/index.html>.
- LDP, (2011), Erişim Tarihi: 28.05.2011, [http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Liberal_Democratic_Party_\(Japan\)](http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Liberal_Democratic_Party_(Japan))
- LEWİS, Bernard (1988), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. M. Kıratlı), Ankara: TTK Yayını.
- LİJPHART, Arend (2005), *Demokrasi Motifleri*, (çev: G. Ayas, U. U. Bulsun), İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- LİPSET, M. Seymour (2008), “Robert Michels, Demokrasi ve Oligarşinin Tunç Kanunu” (çev: T. Dereli), *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S.19, s. 11.
- LİPSET, M. Seymour (1986), *Siyasal İnsan*, (çev: M. Tunçay), Ankara: Teori Yayınları.
- LPC, (2006), “The Liberal Party of Canada Constitution”, Erişim Tarihi: 15.11.2010,
<http://cdn3.liberal.ca/files/2010/05/lpc-2009-constitution-en.pdf>.
- LPC, (2011), Erişim Tarihi: 28.05.2011, <http://www.liberal.ca/party/history/>
- MANSKE, Fred A (1990), *Secret of Effective Leadership*, Columbia: Leadership Education And Development Inc.
- MAZOWER, Mark (2008), *Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, (çev: M. Moralı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- MHP, (1969), *Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane.
- MHP, (2009), “Parti Tüzüğü”, Erişim Tarihi: 15.11.2010,
http://www.mhp.org.tr/mhp_parti_tuzugu.php.

- MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU (1983), Erişim Tarihi: 25.07.2010,
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2839&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=2839>.
- MSP, (1973), *Milli Selamet Partisi Tüzüğü*, Ankara: Milli Kütüphane
- OKTAR, Selim (1996), “Siyasal Liderlik, Bir Liderin Özellikleri” *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl. 2, Sayı. 9, Ankara.
- “Our History”, (2010), Erişim Tarihi: 21.10.2010, http://www.democrats.org/about/our_history.
- ÖZBUDUN, Ergun (1979), *Siyasal Partiler*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- ÖZBUDUN, Ergun (2002), “Siyasi Partiler ve Demokrasi”, *Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, s. 161-171.
- ÖZCAN, Hüseyin, M. YANIK (2007), *Siyasi Partiler Hukuku*, İstanbul: Der Yayınları.
- ÖZSOY, Osman (2002), *Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÖZSOY, Osman (2004), *Başarılı Siyasetçinin El Kitabı*, İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- PARLAK, Bekir, Cantürk, CANER (2005), *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetişel Yapılar*, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.
- PC, (2011), “Party Leaders”, Erişim Tarihi: 28.05.2011, http://en.wikipedia.org/wiki/Progressive_Conservative_Party_of_Canada
- PCF, (2005), “The Statutes of The French Communist Party”, Erişim Tarihi: 10.11.2010, <http://www.pcf.fr/spip.php?article3338>.
- PCF, (2011), “Secretaries of PCF” Erişim Tarihi: 29.05.2011, <http://www.terra.es/personal/mothman/france.htm>
- PD, (2010), Statute of the Democratic Party, Erişim Tarihi: 21.11.2010, http://www.partitodemocratico.it/gw/producer/dettaglio.aspx?ID_DOC=54548.
- PD, (2011),” Leadership” Erişim Tarihi: 29.05.2011, [http://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_Party_\(Italy\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_Party_(Italy))
- PDL, (2009), “Regulations Of The People Of Freedom”, Erişim Tarihi: 21.11.2010, <http://www.ilpopolodellaliberta.it/notizie/15377/statuto>.
- PLATON, (2010), *Devlet*, (çev: S.Eyyüpoğlu, M.A. Cimgöz), İstanbul, Kültür Yayınları.
- POLAT Cihat, Banu Külter (2006), “Genç ve Potansiyel Seçmenler Gözüyle Siyasal Lider Özelliklerinin Değerlendirilmesi” *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No. 35, İstanbul.
- Presidents of USA, (2011), “The Presidents” Erişim Tarihi:27.05.2011 <http://www.whitehouse.gov/about/presidents>
- PS, (2010), “Statuts du Parti Socialiste”, www parti-socialiste.fr/static/sites/ps/files/articles/.../Statuts_complet.pdf.
- PS, (2011), “Leaders of PS”, Erişim Tarihi:29.05.2011, <http://www.terra.es/personal/mothman/france.htm>

- “Queen And Government” (2010), , Erişim Tarihi: 13.09.2010,
<http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/QueenandGovernment/QueenandGovernment.aspx>.
- RAWLS, John (2006), *Halkların Yasası*, (çev: G.Evrin), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- RAWLS, John (2007), *Siyasal Liberalizm*, (çev: M. F. Bilgin), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- REDHOUSE, (1985a), “Leader”, (Ed. Robert Avery ve diğerleri), İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- REDHOUSE, (1985b), “Manager”, (Ed. Robert Avery ve diğerleri), İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- ROBERTS, J.M, (2010), *Avrupa Tarihi*, (çev: F. Aytuna), İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- ROSKİN, Michael G. (2009), *Çağdaş Devlet Sistemleri, Siyaset, Coğrafya, Kültür*, (çev: B. Seçilmişoğlu), Ankara: Adres Yayınları.
- SAGAR, D.J. (2009), *Political Parties of The World, 7 Th. Edition*, London: John Harper Publishing.
- SAĞLAM, Fazıl (1999), *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, İstanbul: Beta Yayınları.
- SAVCI, Bahri (1965), “İngiliz İşçi Partisinin Gelişmesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25 Sayı: 2.
- SAVCI, Bahri (1970), “Türkiye’nin Şartları Açısından Siyasal Partiler Rejimine Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20 Sayı: 1.
- SCHAPIRO, L.B, (1954), “Sovyet Komünist Partisinde 1939 ile 1952 Arasındaki Gelişmeler”, (çev: F. H. Armaoğlu), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 1.
- SCHLADER, Neil and Jayne WEISBLATT (2007), *World Encyclopedia of Political System and Parties, Fourth Edition*, New York: An İmprint of Infobase Publishing.
- SCHMİDT Manfred G. (2002), *Demokrasi Kuramları*, (çev: M.E. Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- SDP, (2011), Erişim Tarihi: 28.05.2011, http://en.wikipedia.org/wiki/Social_Democratic_Party_of_Germany
- SENCER, Muzaffer (1971), *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, İstanbul: Geçiş Yayını.
- SEZEN, Saim (1994), *Seçim ve Demokrasi*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- SHP, (1988), *Tüzük*, Ankara: Milli Kütüphane.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2001), *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyo-Ekonomik Faktörler*, Ankara: Nobel Yayınları.
- SİYASİ PARTİLER KANUNU (1983), Erişim Tarihi: 15.07.2010,
<http://www.tbmm.gov.tr/genser/kanun3.html> - 324k.
- SİYASİ PARTİLER KANUNU, (1965), *Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Kanunları*, der. M. Ali YALÇIN, Ankara: Milli Kütüphane.
- SMİTH, Gordon (2007), *Federal Republic of Germany*, N. Schlader and J. Weisblatt (der.) (2007), *World Encyclopedia of Political System and Parties, Fourth Edition*, New York: An İmprint of Infobase Publishing,
- SOYSAL, Mümtaz (1954), “İngiliz İşçi Partisi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt.12, Sayı.1.
- SPD, (2009), “Organisationsstatut”, Erişim Tarihi: 08.09.2010,
<http://www.spd.de/linkableblob/1852/data/Organisationsstatut.pdf>

- “Standing For Parliament” (2010), , Erişim Tarihi: 15.09.2010,
<http://www.parliament.uk/get-involved/elections/standing/>
- SZAJKOWSKI, Bogdan (2005), *Political Parties of The World, 6 Th. Edition*, London: John Harper Publishing.
- TANİLLİ, Server (2007), *Devlet ve Demokrasi*, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- TANÖR, Bülent (1995), *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Der Yayınları.
- TAYLOR, Shelley E., Letitia A. Peplau, David O. Sears, (2007), *Sosyal Psikoloji*, (çev: A. Dönmez), Ankara: İmge Kitabevi.
- “Terms in Office of Top Party Leaders”, (2010), Erişim Tarihi:18.11.2010,
<http://www.jimin.jp/jimin/english/Presidents/index.html>
- TEZİÇ, Erdoğan (1976), *100 Soruda Siyasal Partiler, Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- “The Constitution of The Italian Republic”, (1948), Erişim Tarihi: 11.08.2010,
www.concourt.am/.../legal...constitutions/.../italy/italy--e.htm.
- “The Constitution of Japan”, (1946), Erişim Tarihi: 11.08.2010,
<http://www.constitution.org/cons/japan.txt>
- “The Constitution of The Russian Federation”, (1993), Erişim Tarihi: 11.08.2010,
<http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm>
- “The Labour Party Rule Book” (2008), “Membership Rules”, London: The Labour Party
- TİMUR, Taner (2003), *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul: İmge Yayınevi.
- TOKER, Metin (1966), *İsmet Paşayla 10 Yıl, 1954-1964*, Ankara: Akis Yayınları.
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2010 a), Erişim Tarihi: 14.09.2010,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6335>,
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2010 b), Erişim Tarihi: 14.09.2010,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6336>
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2010 c), Erişim Tarihi: 14.09.2010,
http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=GostergeListe&tb_id=25&ust_id=8
- TUNCAY, Suavi, (1996), *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- TUNCEL, Gökhan, (2005), “Türkiye’de Bürokrasi ve Siyaset”, Adnan Küçük vd. (Ed.), *Türkiye’de Siyasal Hayat I. Cilt*, İstanbul: Aktüel Yayınları.
- TUNAYA, Z. Tarık (1975), *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- TURAN, Ali Eşref (2004), *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TURNA, Alper (2007), *Stratejik Liderlik: Üç Farklı Tür Kurumda Alan Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- TÜRK DİL KURUMU (2010 a), “Güncel Türkçe Sözlük”, Erişim Tarihi: 19.08.2010,
<http://tdk.org.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=S%c4%b0YASAL>

- TÜRK DİL KURUMU (2010 b), “Güncel Türkçe Sözlük”, Erişim Tarihi: 19.08.2010,
<http://tdk.org.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=lider>
- TÜRK DİL KURUMU (2010 c) “Güncel Türkçe Sözlük”, Erişim Tarihi: 19.08.2010,
<http://tdk.org.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=y%c3%b6netici>
- TÜRK DİL KURUMU (2010 d), “Büyük Türkçe Sözlük”, Erişim Tarihi: 21.12. .2010
<http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2009), *Türk Toplumunun Tarihsel Kimliği ve Günümüz Sorunları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- TÜRKAHRAMAN, Mimar (2006), *Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar*, İstanbul: Alp Yayınları.
- TÜSES Vakfı, (1995), *Türkiye’de Siyasi Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Toplumsal Tabanı*, TÜSES Vakfı.
- TÜSES Vakfı, (1996), *Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri: Seçmenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri, İdeolojik, Etnik-Dinsel Kimlikleri ve Siyasal Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma*, TÜSES Vakfı
- UDF, (2010), “Statuts du Mouvement Démocrate”, Erişim Tarihi: 10.11.2010,
http://www.mouvementdemocrate.fr/evenements/telechargement/statuts_MODEM.pdf.
- UDF, (2011), “Presidents of UDF”, Erişim Tarihi: 30.05.2011, <http://www.terra.es/personal/mothman/france.htm>
- UMP, (2010), “Les Nouveaux Statuts De L'ump”, Erişim Tarihi: 10.11.2010,
<http://www.lemouvementpopulaire.fr/Shared/Documents/Les-statuts.pdf>
- UMP, (2011), “Leaders of UMP”, Erişim Tarihi: 30.05.2011, <http://www.terra.es/personal/mothman/france.htm>
- USTA, Aydın (2010), *Yönetim ve Siyaset Psikolojisi Ders Notları*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- WARDHAUGH, Robert A.,(2007), *Canada*, Neil Schlader and Jayne Weisblatt (der.), (2007), World Encyclopedia of Political System and Parties, Fourth Edition, New York: An İmprint of Infobase Publishing,
- WEBER, Max (2006), *Bürokrasi ve Otorite*, (çev: H. B. Akın), Ankara: Adres Yayınları,.
- YANIK, Murat, (2002), “Parti İçi Demokrasi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- YERASİMOS, Stefanos (1989), *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye,Kitap 3*,(çev: B. Kuzucu), İstanbul: Belge Yayınları
- YTP, (1961), *YTP Tüzüğü ve Programı*, Ankara: Milli Kütüphane.
- YURTTAŞ, H. Murat (2008), *SSCB Çözülüşe Girerken Anayasa, Program, Tüzük (1961 Tüzüğü)*, İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- YÜCEL, Serhan (2006), *Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859-2005)*, İstanbul: Alfa Yayınları.

YÜKSEK SEÇİM KURULU (2010 a), “22 Temmuz 2007 XXIII. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Seçim Çevreleri Sonuçları (İstanbul 1,2,3,)” , Erişim Tarihi: 01.09.2010,
<http://www.y.sk.gov.tr/y.sk/index.html>

YÜKSEK SEÇİM KURULU (2010 b), *22 Temmuz 2007 XXIII. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Seçim Çevreleri Sonuçları (Gaziantep.)* , Erişim Tarihi: 01.09.2010,
<http://www.y.sk.gov.tr/y.sk/index.html>.

ZALEZNİK, Abraham, (1977), “Managers and Leaders: Are They Different?” Harvard Business Review, 5

ZÜRCHER, Erik Jan (2003), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.